

Aida Hadzic-Salkic

From: EU-Izvjestavanje <euizvjestavanje@fbihvlada.gov.ba>
Sent: četvrtak, 7. novembar 2024. 14:00
To: Muamera Ahmedspahić; Adela Kulaš; ivanmilicevic@parlamentbih.gov.ba; Almedina Bulić; Aida Hadzic-Salkic; Dženis Čatić; Izmir Hadziavdic; Verica Golijanin; Damir Sapina; Kabinet federalnog ministra pravde; daniel.muzurovic@pravosudje.ba; tanja.hadziavdic@cest.gov.ba; cestfbih@cest.gov.ba; velimir.peric@ustavnisudfbih.ba; anja.vuleta-pavelka@ustavnisudfbih.ba; ilhana.jamak@pravosudje.ba; ana.zamboni@fmf.gov.ba; jasmína.huric-bjelan@fpu.gov.ba; elma.krek@fpu.gov.ba; puinfo@fpu.gov.ba; Kabinet Glavnog Inspektora Finansijske policije; info@rbfbih.ba; Stipo Buljan; Kabinet federalnog ministra energije rudarstva i industrije; Samra Kadribegović; FMERI - Federalna direkcija namjenske industrije; Kabinet federalnog ministra prometa i komunikacija; Tomislav Bojić; Ismira Kalkan; sabina.zubcevic@fond.ba; Azra Smječanin; Kabinet federalnog ministra raseljenih osoba i izbjeglica; Tatjana Pejaković; Vedran Marčinko; d.kezic@zzjzfbih.ba; pravnasluzba@ztmfbih.ba; Adela Kulukčija; Bjanka Alajbegović; Ured federalnog ministra kulture i sporta; FMKIS - Zavod za zaštitu spomenika FBiH; fmslsa@gmail.com; Lidija Šimić; Kabinet federalnog ministra prostornog uređenja; Selma Kličić; Kabinet federalnog ministra prostornog uređenja; Jasmina Katica; Dragana Divković; Aziz Klisura; Blaženka Prskalo; Sabina Salihbegović; aida.kapetanovic@fzofbih.org.ba; anja.pandur@fzofbih.org.ba; Enisa Bajrović; Dalila Efendić; nina.tavra@fgu.com.ba; uprava@fgu.com.ba; zeljko.obradovic@fgu.com.ba; denis.tabucic@fgu.com.ba; Diana Ružić; emir.imamovic@fzs.ba; fedstat@fzs.ba; selenakulo@fhmzbih.gov.ba; Arhiv Federacije BiH - Info; Azra Duraković; Rijad Kovač; Nijaz Avdukic; Mirela Trnka; Damir Behlulović; Berina Bašić; Marko Ivanković; Federalni agromediterranski zavod - Ured; Ferid Skopljak; Kabinet sekretara Vlade FBiH; Meliha Mujezinović Katana; ZAK - Zakonodavstvo EU; Ured Vlade FBiH za odnose s javnoscu; Belma Ramić; kontakt@fbihsluzbazazajednickeposlove.gov.ba; kontakt@fbihsluzbazazajednickeposlove.gov.ba; samra.ljuca@adsfbih.gov.ba; info@adsfbih.gov.ba; refik.begic@adsfbih.gov.ba; Odbor državne službe za žalbe FBiH - Kontakt; Federalna agencija za upravljanje oduzetom imovinom - Info; Adnan Zeković; Hanadi Karić; nados@nados.ba; mirza.hadziomanovic@ano.ba; ismeta.cengic@ano.ba; fikret.talic@apf.gov.ba; Mineta Hrvat; Selma Hodžić; kom.zakoncesijefbih@bih.net.ba; info@komvp.gov.ba; dejan.davidovic@komvp.gov.ba; info@rvp.ba; armin.djuliman@operatoroieiek.ba; a.hadziomanovic@ferk.ba; kontakt@ferk.ba; sulejman.garib@fzmiopio.ba; gordana.gogic@fzmiopio.ba; sdedic@fzzz.ba; info@fzzz.ba; info@voda.ba; jsliv@jadran.ba; jsliv-03@voda.tel.net.ba; fena@fena.ba; kovacevic.s@zzofbih.ba; fedzzo@bih.net.ba; evukovic@akaz.ba; amila.paldum@fia.ba; info@fia.ba; amra.djugum@fia.ba; miab@vrifbih.ba; vrifbih@vrifbih.ba; dznekic@vrifbih.ba; m.jasarspahic@kfbih.com; tanja.pavlovic@fba.ba; seid.konjhodzic@fba.ba; Dženita Hukić; Aida Spahić
Cc: Ured premijera FBiH; Sanela Čičić; Adnan Tatar; Dinka Hajrić; Feđa Alikadić
Subject: Izvješće o BiH za 2024. godinu
Attachments: Izvješće o Bosni i Hercegovini za 2024. godinu.pdf; 2024 Communication on EU Enlargement Policy.pdf; Pregled Paketa proširenja 2024.pdf; Usporedni pregled ocjena za 2022_2023 i 2024.pdf

Poštovane/i,

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
PARLAMENT FEDERACIJE
SARAJEVO

1

Primljeno: 07-11-2024			
Org. jed.	Broj	Priloga	Vrijednost
02/20	-45-	2348	24

x 1

U privitku ove elektroničke poruke dostavljamo prijevod Izvješća o BiH za 2024. godinu, kao i Komunikaciju o proširenju na engleskom jeziku budući da istu ne prevodimo.

Dodatno, u privitku dostavljamo Pregled paketa proširenja 2024 te usporedni pregled ocjena za 2022., 2023. i 2024. godinu za Vašu informaciju i u slučaju da Vam može koristiti.

S poštovanjem,

Ured Vlade Federacije Bosne i Hercegovine za europske integracije

Ured Vlade Federacije Bosne i Hercegovine
za europske integracije
BEOGRAD

Priloga: 0 7 - 11 - 2024	Opis: 0 7 - 11 - 2024	Opis: 0 7 - 11 - 2024	Opis: 0 7 - 11 - 2024
Opis: 0 7 - 11 - 2024	Opis: 0 7 - 11 - 2024	Opis: 0 7 - 11 - 2024	Opis: 0 7 - 11 - 2024

Brisel, 8. 11. 2024
SWD(2024) 691 final

RADNI DOKUMENT OSOBLJA KOMISIJE
Izveštaj o Bosni i Hercegovini za 2024.

u: dokumentu

Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija

Saopštenje o politici privlačenja EU-a za 2024.

{COM(2024)690 final} - {SWD(2024)690 final} - {SWD(2024)692 final}
{SWD(2024)693 final} - {SWD(2024)694 final} - {SWD(2024)695 final}
{SWD(2024)696 final} - {SWD(2024)697 final} - {SWD(2024)698 final}
{SWD(2024)699 final}

SADRŽAJ

KONTEKST	2
1.2. GLAVNI NAČELI IZ IZVIJEŠTAJA	3
1.3. PROCJENA PROVEDBE KORAKA IZ PREPORUKE KOMISIJE ZA DODJELU KANDIDATSKOG STATUSA	22
2. KLASITER I: OSNOVNE PROCESA PRISTUPANJA	26
2.1. FUNKCIONISANJE DEMOKRATSKIH INSTITUCIJA I REFORMA JAVNE UPRAVE	26
2.1.1. Demokracija	26
2.1.2. Reforma javne uprave	28
VLADAVINA PRAVA I TEMELJNA PRAVA	32
2.2.1. Poglavlje 23: Prava i temeljna prava	32
2.2.2. Poglavlje 24: Prava, sloboda i sigurnost	52
2.3. EKONOMSKI KRITERIJI	60
2.3.1. Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije	60
2.3.2. Spособnost sticanja sa konkurentnim pritiskom i tržišnim silama unutar Unije	65
2.4. JAVNE NAJAVE, STATISTIKA, FINANSISKA KONTROLA	67
Poglavlje 5: - Javne nabavke	67
Poglavlje 18: Statistika	68
Poglavlje 32: Finansijski nadzor	69
3. DOBROSUSLEDNI ODNOSI I REGIONALNA SARADNJA	70
4. SPOSOBNOST PREUZIMANJA OBAVEZA ČLANSTVA	72
KLASITER 2: UNUTRAŠNJE TRŽIŠTE	72
Poglavlje 1: Slobodno kretanje robe	72
Poglavlje 2: Sloboda kretanja rukoveta	74
Poglavlje 3: Pravo poslovnog nastanjanja i sloboda pružanja usluga	74
Poglavlje 4: Slobodno kretanje kapitala	75
Poglavlje 6: Pravo privrednih društava	76
Poglavlje 7: Pravo intelektualnog vlasništva	76
Poglavlje 8: Konkurencija	78
Poglavlje 9: Finansijske usluge	79
Poglavlje 28: Zastita potrošača i zaštita	80
KLASITER 3: KONKURENTNOST I INKLUZIVNI RAST	80
Poglavlje 10: Digitalna transformacija i mediji	80
Poglavlje 16: Oporozivanje	81
Poglavlje 17: Ekonomska i monetarna politika	82
Poglavlje 19: Socijalna politika i zapošljavanje	83
Poglavlje 20: Preduzetništvo i industrijska politika	85
Poglavlje 25: Nauka i istraživanje	86
Poglavlje 26: Obrazovanje i kultura	86
Poglavlje 29: Carinska unija	88
KLASITER 4: ZELENA AGENDA I ODRŽIVA POVEZANOST	88
Poglavlje 14: Transportna politika	88
Poglavlje 15: Energija	89
Poglavlje 21: Trans-evropske mreže	91

Poglavlje 2 ⁷ : Okoliš i klimatske promjene	91
KLASTER 5: RESURSI, POLJOPRIVREDA I KOHEZIJA	93
Poglavlje 11: Poljoprivreda i ruralni razvoj	93
Poglavlje 12: Sigurnost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika	94
Poglavlje 13: Ribarstvo i akvakultura	95
Poglavlje 22: Regionalna politika i kohezijska strukturnih instrumenata	96
Poglavlje 33: Financijske i proračunske odredbe	97
KLASTER 6: VANJSKI ODNOSI	97
Poglavlje 30: Vanjski odnosi	97
Poglavlje 31: Vanjska sigurnost i odbrambena politika	98
ANEXI 1 – ODNOSI IZMEĐU EU I BOSNE I HERCEGOVINE	100
ANEXI 2 – STATISTIČKI PODACI	102

UVODI

KONTEKST

Bosna i Hercegovina je podnijela zahtjev za članstvo u EU u februaru 2016. godine. Komisija je usvojila Mišljenje² o zahtjevu u maju 2019. godine, gdje je navela 14 ključnih prioriteta u oblastima demokratije/funkcionalnosti, vladavine prava, osnovnih prava i reforme javne uprave. U decembru 2022. godine, Evropsko vijeće dodijelilo je Bosni i Hercegovini status zemlje kandidata³ uz razumijevanje da će se provesti osam koraka iz preporuka Komisije⁴. U skladu s preporukom Komisije⁵, Evropsko vijeće je u decembru 2023. godine odlučilo da otvori pristupne pregovore sa Bosnom i Hercegovinom, kada zemlja postigne neophodan stepen usklađenosti sa kriterijima za članstvo.

Posvećenost političkog rukovodstva strateškom cilju evropskih integracija donijela je konkretne rezultate u periodu između novembra 2023. i marta 2024. godine, i to usvajanje zakonodavstva o integritetu u pravosuđu te borbi protiv pranja novca i sukoba interesa. Nakon što je Komisija u svom izvještaju od 12. marta 2024. godine o napretku Bosne i Hercegovine⁶ dala preporuku, Evropsko vijeće je 21. marta 2024. godine odlučilo da otvori pristupne pregovore sa Bosnom i Hercegovinom. Evropsko vijeće je pozvalo Komisiju da pripremi pregovarački okvir s ciljem da ga Vijeće usvoji onog

trenutka kada se preduznu svi relevantni koraci navedeni u preporuci Komisije iz oktobra 2022. godine⁷.

U kontekstu političkih previranja i političke kampanje za oktobarske lokalne izbore, u periodu između aprila i oktobra 2024. godine došlo je do zastoja u provedbi reformi. Bosna i Hercegovina mora nastaviti odlučno djelovati u pravcu potpune provedbe reformi u skladu sa *acquisom* EU i evropskim standardima, te riješiti sva otvorena pitanja.

Nastavljene su pripreme za pristupne pregovore. Komisija je održala prvi uvodni sastanak 24. aprila 2024. godine u Briselu, na kojem je objavljen proces skrininga, prve faze u pristupnim pregovorima. Bosna i Hercegovina je dobila materijal za eksplanatorni skrining o *acquisu* EU.

Bosna i Hercegovina se aktivno uključila u provedbu novog Plana rasta za Zapadni Balkan⁸ kroz četiri stuba: (i) postepena integracija sa jedinstvenim tržištem Evropske unije, (ii) regionalna ekonomska integracija, (iii) temeljne reforme i (iv) poboljšana finansijska podrška. Bosna i Hercegovina radi na izradi svoje reformne agende, koja treba da obuhvati reformne iskorake u oblastima poslovnog okruženja i razvoja privatnog sektora, zelene i digitalne tranzicije, ljudskog kapitala i temeljnih pitanja u pristupanju EU. Potrebno je da Bosna i Hercegovina hitno finalizira svoju Reformsku agendu i dostavi je Komisiji na saglasnost.

1.2. GLAVNI NALAZI IZ IZVJEŠTAJA⁹

KLASTER 1. OSNOVE PROCESA PRISTUPANJA

Demokratija

Diskriminatorni elementi ustavnog uređenja i izostanak integriteta izbornog procesa negativno utiču na provedbu *izbora*. Potrebno je da Parlamentarna skupština preduzme mjere kako bi se osiguralo da se izbori provode u skladu s evropskim standardima primjenom preporuka Ureda OSCE-a za demokratske institucije (ODIHR), Grupe država Vjeka Evrope protiv korupcije (GRECO) i relevantnih preporuka Venecijanske komisije, te kako bi se osigurala transparentnost finansiranja

¹ Izvještaj za 2024. godinu je predstavljen u novom obliku i sa novom strukturom. Glavni nalazi izvještaja, zajedno sa svim preporukama (prethodno su to bili svi otkrivi s procjenom) dati su na početku izvještaja. Pored toga, u klasteru koji se bavi osnovna procesa pristupanja neki podaci su takođe predstavljeni u obliku grafikona, radi bolje čitljivosti i uporedivosti u svim izvještajima.

² SWD (2019) 222 final, COM(2019) 261 final

³ Zaključci Evropskog vijeća od 15. decembra 2022.

⁴ COM(2022) 528 final

⁵ COM(2023) 690 final

⁶ COM(2024) 129 final

⁷ Zaključci Evropskog vijeća od 21. i 22. marta 2024., stav 30

⁸ COM(2023) 691 final

⁹ Izvještaj obuhvata period od 15. juna 2023. do 1. septembra 2024. Temelji se na podacima iz različitih izvora, uključujući dopisne vlasti Bosne i Hercegovine, država članica EU-a, izvještaja Evropskog parlamenta i informacija raznih međunarodnih i nevladinih organizacija. Također uključuje rezultate usporodnih procjena i indeksa koje su izradili drugi akteri, prvenstveno u oblasti vladavine prava.

Za opis postojećeg stanja u izvještaju su korišteni sljedeće ocjene: rana faza, određeni nivo pripremljenosti, umjereni nivo pripremljenosti, dobar nivo pripremljenosti i napredan nivo pripremljenosti. Za opis napretka ostvarenog tokom izvještajnog perioda, koriste se sljedeće vrijednosti: nazadovanje, bez napretka, ograničen napredak, određeni napredak, dobar napredak i veoma dobar napredak. Gdje je to prikladno, korišteni su i pripremljeni koraci.

političkih stranaka (Ključni prioritet 1. iz Mišljenja). Potrebno je da političke stranke poštuju nezavisnost Centralne izborne komisije.

Parlamentarna skupština je u mogućnosti da svoja ovlaštenja, u najvećoj mjeri, vrši na zadovoljavajući način. Zakonodavna tijela su povećala zakonodavni učinak. Parlamentarni nadzor nad izvršnim vlastima i dalje je slab. Parlamentarni odbor za stabilizaciju i pridruživanje sastajao se redovno (Ključni prioritet 3. iz Mišljenja).

Institucije zadužene za proces **integracija** su najvećim dijelom uspostavljene. Potrebno je ojačati koordinaciju po pitanjima EU-a, kao i ulogu Direkcije za evropske integracije (DEI). Potrebno je da Vijeće ministara unaprijedi funkcionisanje Mehanizma koordinacije, izradi nacionalni program za usvajanje *acquisa* (Ključni prioritet 2. iz Mišljenja) i bez odlaganja imenuje državnog koordinatora za IPA-u III. Nakon odluke Evropskog vijeća da otvori pristupne pregovore, zemlja bi trebala uspostaviti operativnu pregovaračku strukturu i imenovati glavnog pregovarača.

Upravljanje je uglavnom zadovoljavajuće. Vijeće ministara je preduzelo mjere za usvajanje relevantnih evropskih reformi s opipljivim rezultatima prije izvještaja Komisije iz marta 2024. godine, s tim da je pozitivna reformna dinamika od tada u zastoju. Kapaciteti rukovodnih struktura za koordinaciju i planiranje politika su nedovoljni. Nezavisne institucije su i dalje slabe.

Okrtačenje u kome djeluju organizacije **civilnog društva** je ograničeno, posebno u *Republici Srpskoj*. Bosna i Hercegovina treba osigurati produktivne i sistematske konsultacije sa civilnim društvom u okviru inkluzivnog dijaloga o politikama te usvojiti okvir za transparentno finansiranje organizacija civilnog društva, osiguravajući na taj način poticajno okruženje za civilno društvo (Ključni prioritet 11. iz Mišljenja).

Reforma javne uprave

Bosna i Hercegovina se nalazi **između rane faze i određenog nivoa pripremljenosti** te je postignut **određeni napredak** u reformi javne uprave (RJU), prvenstveno kroz (i) uspostavu Koordinacionog odbora za reformu javne uprave na nivou predsjednika Vlada, (ii) organizaciju prvog dijaloga o upravljanju javnim finansijama u maju 2024., (iii) provođenje procjene javne potrošnje i finansijske odgovornosti (PEFA) i nastavak implementacije cjelodržavne strategije upravljanja javnim finansijama, (iv) usvajanje Zakona o državnoj službi na državnom nivou u martu 2024. i (v) uspostavljanje foruma agencija za državnu službu u oktobru 2023. u cilju usklađenog usmjerenja politika iz oblasti državne službe. Potrebno je da Bosna i Hercegovina privrede kraju suštinske korake za unapređenje cjelokupnog funkcionisanja svoje javne uprave tako što će osigurati profesionalnu i depolitiziranu državnu službu te koordinisan cjelodržavni pristup izradi politika (Ključni prioritet 14. iz Mišljenja).

Prošlogodišnje preporuke Komisije djelimično su realizovane. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

→ usvojiti i započeti implementaciju kredibilnog i relevantnog akcionog plana o strateškom okviru za reformu javne uprave za period od 2023. do 2027. godine na svim nivoima vlasti, uz povećanje vlasništva nad budžetom u implementaciji, i jačati kapacitete koordinatora za reformu javne uprave,

→ osigurati koordinisanu i dobru usklađenost zakona sa *acquisom* na svim nivoima vlasti kroz usklađenu metodologiju te usvajanje zakonskog okvira na državnom nivou za sektorsko strateško planiranje u cijeloj zemlji,

→ izmijeniti i usvojiti zakone o državnoj službi u skladu s principima stručnosti na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou.

Poglavlje 23. Pravosuđe i temeljna prava

Bosna i Hercegovina bilježi **određeni nivo pripremljenosti** za provedbu *acquisa* i evropskih standarda u oblasti pravosuđa i temeljnih prava. Tokom izvještajnog perioda ostvaren je **ograničen napredak**, uključujući i u pogledu realizacije povezanih ključnih prioriteta iz Mišljenja.

Funkcionisanje pravosuđa

Bosna i Hercegovina se nalazi **između rane faze pripremljenosti i određenog nivoa pripremljenosti** u oblasti pravosuđa. Postignut je **ograničeni napredak** u funkcionisanju pravosuđa (Ključni prioritet 6. iz Mišljenja), uključujući i postupanje po nalazima iz izvještaja eksperata po pitanjima vladavine prava u BiH (tzv. Priebeov izvještaj)¹⁰. Kontinuirani i evidentni znaci pogoršanja i dalje zahlijevaju hitne mjere za jačanje integriteta i vraćanje povjerenja javnosti u pravosuđe. Nezadovoljavajuće funkcionisanje pravosudnog sistema i dalje podriva prava građana i borbu protiv korupcije. U januaru 2024. godine iz Zakona o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću (VSTV) uklonjene su prepreke u smislu pristupa ličnim podacima za eksternu stručnjake zadužene za praćenje sistema prijava imovine i interesa. I dalje je potrebno ojačati pravo VSTV-a na pristup dodatnim informacijama od fizičkih i pravnih lica. Nacrt novog zakona o VSTV-u trebao bi biti usklađen sa privremenim mišljenjem Venecijanske komisije iz juna 2024. godine. Bosna i Hercegovina treba dostaviti revidirani nacrt na popratno mišljenje i u potpunosti uskladiti nacrt zakona sa preporukama prije njegovog usvajanja u parlamentarnoj proceduri. Narodna skupština *Republike Srpske* treba bez odlaganja imenovati dvojce sudija na upražnjena mjesta u Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine. *Republika Srpska* također treba u cijelosti priznati i provoditi odluke Ustavnog suda, stavljajući van snage sve zakonske propise koji su u suprotnosti s navedenim.

Prošlogodišnje preporuke Komisije samo su djelimično ispunjene te stoga i dalje važe. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

→ bez odlaganja imenovati sudije Ustavnog suda na upražnjene pozicije, osiguravajući puni sastav i funkcionisanje Ustavnog suda i, za sudove općenito, dosljedno imenovati sudije temeljem stručnosti, bez dominantnog kriterija nacionalne pripadnosti, te ocjenjivati rad sudija na osnovu kriterija kvalitete,

→ finalizirati i usvojiti nove zakone o VSTV-u i sudovima Bosne i Hercegovine, u skladu sa preporukama Venecijanske komisije, te osigurati pristup VSTV-a svim informacijama potrebnim za

¹⁰ Priebeov izvještaj je dostupan online na web.stranaci.Delegacije_EU_u_Bosni_i_Hercegovini.

obavljane provjera integriteta, i u potpunosti implementirati odredbe Zakona o VSTV-u u dijelu koji se tiče integriteta kako bi se uspostavio snažan sistem provjere prijava imovine uz pažljiv eksterni nadzor,

→ usvojiti novu strategiju reforme sektora pravde, upisati presude međunarodnih krivičnih sudova u domaće krivične evidencije i efektivno implementirati revidiranu državnu Strategiju za procesuiranje predmeta ratnih zločina, posebno jačanjem regionalne saradnje.

Borbu protiv korupcije

Bosna i Hercegovina se nalazi između **rane faze pripremljenosti i određenog nivoa pripremljenosti** u oblasti borbe protiv korupcije. Postignut je **određeni napredak** tokom izvještajnog perioda (Ključni prioritet 7. iz Mišljenja). Državni Zakon o sprečavanju sukoba interesa, usvojen u martu 2024. godine, predstavlja značajan iskorak, iako još uvijek nije u potpunosti usklađen sa evropskim standardima. U junu 2024. godine, Bosna i Hercegovina je usvojila državnu Strategiju i Akcioni plan za borbu protiv korupcije. Zakonodavstvo još uvijek nije usklađeno u cijeloj zemlji. Značajnu zabrinutost izaziva selektivno i netransparentno postupanje pravosuđa u predmetima korupcije od javnog značaja, zajedno sa pritiscima i zastrašivanjem, evidentnim u značajnom broju predmeta na visokom nivou. Rezultati borbe protiv korupcije (uključujući korupciju na visokom nivou) i dalje su slabi usljed operativne neefikasnosti i političkih uplitanja. Tužilaštva su, međutim, ostvarila napredak u određenom broju istraga u predmetima korupcije na visokom nivou. Broj pravosnažnih presuda u predmetima na visokom nivou i dalje je vrlo nizak, a značajan izazvak je pravomoćna presuda u predmetu *Novčić i drugi*. Kanton Sarajevo jedini efikasno primjenjuje pravila o sukobu interesa, vrši provjeru imovinskih prijava i štiti prijavitelje korupcije. Potrebne su cilijane procjene rizika i namjenske mjere za rješavanje problema korupcije u najugroženijim sektorima.

U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- upotpuniti zakonodavni i institucionalni okvir i intenzivirati provedbu pravila o sprečavanju sukoba interesa i zaštiti prijavitelje korupcije usvajanjem novih zakona u skladu sa evropskim standardima na svim nivoima vlasti i usklađivanjem postojećeg zakonodavstva s njima.
- pokazati napredak u ostvarivanju rezultata u borbi protiv korupcije na visokom nivou i unaprijediti saradnju policijskih organa i tužilaštva.
- profesionalizirati tijela za prevenciju korupcije u cijeloj zemlji.

Temeljna prava

Opći okvir za temeljna prava je u najvećoj mjeri uspostavljen, uz potrebu njegovog daljeg unapređenja. Potrebno je hitno provesti ustavne i izborne reforme kako bi svi građani imali priliku da efikasno ostvaruju svoja politička prava, te primarno uskladiti Ustav zemlje sa sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava iz predmeta *Sejdić i Finci* (Ključni prioritet 4. iz Mišljenja). Sloboda okupljanja se i dalje ograničava, a na metu je civilno društvo, posebno u *Republiki Srpskoj*. Entitetska vlada je povukla nacrt zakona koji organizacije civilnog društva identifikuje kao tzv. strane agente. Ovakvu zakonodavnu inicijativu ne bi trebalo ponovo oživljavati, jer bi to predstavljalo korak unazad. Potrebna

je dalji napredak po ključnim prioritetima 9. do 13. Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene te su stoga i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- provesti sudske presude kako bi se stalo u kraj podjelama u obrazovanju,
- osigurati puno poštovanje, zaštitu i promociju slobode okupljanja, udruživanja i izražavanja i uzdržati se od daljih postupaka koje negativno utiču na ostvarivanje ovih prava,
- uskladiti i unaprijediti zakonodavstvo protiv nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja kako bi se ispunili međunarodni standardi te uskladiti propise u cijeloj zemlji sa Zakonom o ravnopravnosti polova u cilju povećanja javnog i političkog učešća žena.

Sloboda izražavanja

Postignut je **određeni nivo pripremljenosti** u dijelu koji se tiče slobode izražavanja. **Nije bilo napretka** u garantovanju slobode izražavanja i medija i zaštite novinara (Ključni prioritet 12. iz Mišljenja). Nastavljani su politički pritisci, zastrašivanje i uznemiravanje novinara, uključujući fizičke i verbalne napade, bez odgovarajućeg institucionalnog odgovora. I dalje je prisutan politički uticaj na javne emitere, a njihova finansijska održivost je sve ugroženija. Zakon o javnom RTV sistemu još uvijek nije izmijenjen, niti je entitetsko zakonodavstvo usklađeno sa ovim zakonom. Krivične sankcije za klevetu u *Republiki Srpskoj* i dalje ozbiljno utiču na slobodu izražavanja i medija uz prateći zastrašujući efekat. Zakonodavna inicijativa Kantona Sarajevo o sankcijama za „lažne vijesti“ u online sferi, ukoliko bude usvojena, mogla bi biti zloupotrijebljena za ograničavanje slobode medija. Bilo koje norme tog tipa moraju u cijelosti uvažavati standarde slobode izražavanja.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene te su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- osigurati zaštitu novinara i sistematsko institucionalno postupanje u slučajevima prijetnji i nasilja nad novinarima,
- osigurati finansijsku održivost i političku nezavisnost javnih emitera i uskladiti entitetsko zakonodavstvo sa državnim Zakonom o javnom RTV sistemu,
- usvojiti zakone o transparentnosti vlasništva nad medijima i kriterije za javno oglašavanje te osigurati dekriminalizaciju klevete u cijeloj zemlji.

Poglavlje 24. Pravda, sloboda i sigurnost

Bosna i Hercegovina je postigla **određeni nivo pripremljenosti** u ovoj oblasti. Postignut je **određeni napredak** u vezi sa ključnim prioritetima 7. i 8. iz Mišljenja, posebno usvajanjem Zakona o sprečavanju pretnja novca i finansiranja terorizma. Usvojeni su i akcioni planovi za suzbijanje terorizma i prevenciju i suzbijanje nasilnog ekstremizma na svim nivoima. Upravljanje migracijama se i dalje unapređuje. Iako je u velikoj mjeri usklađeno sa *acquisem*, zakonodavstvo često nije usklađeno u cijeloj zemlji, a institucionalna saradnja i koordinacija su i dalje slabije, što dovodi do neravnomjerne implementacije.

Prošlogodišnje preporuke Komisije djelimično su implementirane i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- preuzeti odgovornost za upravljanje migracijama, uključujući upravljanje prihvatnim centrima, osigurati efikasnu koordinaciju upravljanja granicom i upravljanja migracijama, garantovati pristup kvalitetnim i efikasnim procedurama azila,
- unaprijediti mehanizme civilnog nadzora nad svim policijskim organima te dosljedno imenovati direktore policija na osnovu stručnosti,
- usvojiti Zakon o granichnoj kontroli i Strategiju i Akcioni plan o integriranom upravljanju granicom za period od 2024. do 2029. godine usklađen sa *acquisom*/Schengenskim propisima, nastaviti usklađivanje s viznom politikom EU-a, posebno u pogledu trećih zemalja s potencijalnim rizicima od neregularnih migracija ili sigurnosnim rizicima za EU te uvesti sigurnosne mjere za bolju kontrolu dolazaka iz zemalja sa bezviznim režimom.

Borba protiv organizovanog kriminala

Bosna i Hercegovina se nalazi **između rane faze pripremljenosti i određenog nivoa pripremljenosti** u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala. Postignut je **određeni napredak**, prvenstveno usvajanjem Zakona o sprečavanju pranja novca, provođenjem akcija organa za provedbu zakona uz podršku Europolu, te poboljšanim kapacitetima za koordinaciju u Tužilaštvu. I dalje su prisutni sistemski nedostaci u operativnoj saradnji i kapacitetima organa za provođenje zakona za provođenje istraga uslijed neusklađenog krivičnog zakonodavstva, slabe institucionalne koordinacije i nedostatnih resursa. Finansijske istrage i privremeno i trajno oduzimanje imovine i dalje su nedovoljne. Neophodan je proaktivan pristup za zaustavljanje kriminalne infiltracije u političkim, pravnim i privrednim sistemima.

Prošlogodišnje preporuke Komisije samo su djelimično primijenjene, te stoga ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- usvojiti strategiju za period od 2024. do 2027. godine za borbu protiv trgovine ljudima i izmijeniti zakone o krivičnenjenju migranata za bolje rezultate u oblasti borbe protiv ovih krivičnih djela,
- uspostaviti specijalizovane međuinstitucionalne istražne timove za složene predmete, uspostaviti uređ za oduzimanje nezakonito stečene imovine, unaprijediti međusobni pristup bazama podataka i blagovremenu razmjenu informacija te ojačati finansijske istrage,
- usvojiti novi Zakon o zaštiti ličnih podataka, kao predustav za Sporazum o operativnoj saradnji sa Eurojustom, te isti potpisati i ratifikovati, uspostaviti kontakt tačku za vatreno oružje i usklađiti zakone o oružju u civilnom posjedu.

Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

Bosna i Hercegovina se nalazi u **ranoj fazi pripremljenosti** i ostvarila je **ograničen napredak** u uspostavljanju funkcionalne tržišne ekonomije. Ekonomski rast se usporio sa stopom od oko 1,6%

8

tokom 2023. godine, što je najvećim dijelom odraz pogoršanja na međunarodnom planu. Zadržana je otpornost tržišta rada, s tim da značajan odliv radnika dovodi do nedostatka radne snage. Javni sektor je i dalje neefikasan i preglomazan. Poslovno okruženje trpi posljedice fragmentiranog unutrašnjeg tržišta i slabe vladavine prava. Politički zastoji, nedostatak saradnje između različitih nivoa vlasti i otpor entiteta i kantona doveli su do daljeg odlaganja nužne strukturne reforme.

Kako je implementacija prošlogodišnjih preporuka Komisije bila ograničena, iste su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- unaprijediti poslovno okruženje pojednostavljuvanjem procedura za registraciju i izdavanja dozvola, te usklađivanjem i uzajamnim priznavanjem dozvola i certifikata između entiteta,
- osnažiti regulatorne i nadzorne institucije u cijeloj zemlji, ojačati analitičke kapacitete i kapacitete za formulisanje politika i blagovremeno objaviti cjelovite i konzistentne podatke za cijelu zemlju, posebno podatke o javnim finansijama,
- povećati transparentnost i efikasnost javnog sektora, primarno kroz uspostavljanje okvira za bolju, depolitizovanu upravu, unaprijediti naplatu poreza osiguravanjem efikasne razmjene informacija između poreskih vlasti i razjasniti ustavne nadležnosti za uspostavljanje registra bankovnih računa fizičkih lica, u skladu sa *acquisom*.

Sposobnost nošenja s drhtskom konkurencije i tržišnim snagama unutar Tuzile

Bosna i Hercegovina se nalazi **između rane faze i određenog nivoa pripremljenosti** te je ostvarila **ograničen napredak** u pogledu sposobnosti da se nosi sa pritisnom konkurencije i tržišnim snagama u EU. Ukupna kvaliteta obrazovanja i dalje je neadekvatna. Zemlja i dalje zaoštalje u energetske i digitalnoj tranziciji. Međutim, došlo je do određenih strukturnih prilagodavanja, gdje se fokus dodaje vrijednost za zemlju pomjera ka djelatnostima kao što su trgovina, IT i turizam. Ekonomska integracija sa EU-om i dalje je visoka, s tim da ukupna trgovina ne ostvaruje svoj puni potencijal.

Prošlogodišnje preporuke su djelimično implementirane, te stoga ostaju važeće. Kako bi ostvarila dugoročni rast, Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- unaprijediti kvalitetu obrazovanja i osposobljavanja, posebno ubrzati modernizaciju nastavnih planova i programa u cilju boljeg usklađivanja sa potrebama tržišta rada,
- povećati udio kapitalnih izdvajanja vlasti u BDP-u, posebno fokusiranjem na transportnu i energetske infrastrukturu i poboljšanje ekoloških standarda,
- poboljšati upravljanje javnim investicijama i ubrzati implementaciju investicionih projekata koji su prošli jasnu pozitivnu procjenu troškovne učinkovitosti.

Počevlje 5. Javne nabavke

Bosna i Hercegovina bilježi **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti javnih nabavki. Postignut je **određeni napredak** u usvajanju Strategije javnih nabavki za period od 2024. do 2028. godine, kao i

9

sa izmjenama i dopunama Zakona o javnim nabavkama u dijelu koji se tiče pravne zaštite. Javne nabavke su i dalje podložne nepravičnostima i korupciji. Selektivno i netransparentno postupanje pravosuđa u slučajevima korupcije u javnim nabavkama izaziva značajnu zabrinutost.

Prošlogodišnje preporuke Komisije djelimično su implementirane i ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- dalje uskladiti Zakon o javnim nabavkama sa *acquisem* u oblasti javnih nabavki, uključujući javna i privatna partnerstva te koncesije,
- povećati broj zaposlenih i jačati kapacitete Agencije za javne nabavke i Ureda za razmatranje žalbi,
- razviti sistem e-nabavki i povećati njegovo korištenje u cilju osiguranja transparentnosti.

Poglavlje 18. Statistika

Bosna i Hercegovina se nalazi u **ranofazi pripremljenosti** u oblasti statistika. U izvještajnom periodu ostvaren je **ograničen napredak**, uglavnom u statistici iz oblasti okoliša. Bosna i Hercegovina treba da unaprijedi saradnju, koordinaciju, procese donošenja odluka i pravni osnovu za razvoj nacionalnog statističkog sistema i osigura napredak u ključnim oblastima.

Prošlogodišnje preporuke Komisije djelimično su implementirane i u najvećoj mjeri ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- provesti poljoprivredni popis,
- usvojiti mapu puta za pripremu narednog popisa stanovništva i stanova,
- finalizirati klasifikaciju regija ekvivalentnu NUTS klasifikaciji (Nomenklatura teritorijalnih jedinica za statističke svrhe).

Poglavlje 32. Finansijska kontrola

Bosna i Hercegovina bilježi **određeni nivo pripremljenosti** u ovoj oblasti. Postignut je **određeni napredak** u: (i) unapređenju implementacije strategija o unutrašnjoj finansijskoj kontroli u javnom sektoru (PIFC) na državnom i entitetskom nivou, (ii) izradi konsolidovanih izvještaja uz poboljšanje kapaciteta za online izvještavanje, i (iii) boljoj obuci državnih službenika zaduženih za PIFC. Institucije eksternih revizija na državnom nivou unaprijedile su promociju revizijskog rada i komunikaciju sa civilnim društvom, a Federacija je usvojila Komunikacijsku strategiju u oblasti revizije. Implementacija preporuka je i dalje na niskom nivou između 30 i 50%, a potrebno je unapređenje operativne i finansijske nezavisnosti vrhovnih revizijskih institucija. Parlamentarna kontrola revizijskog rada i dalje je neefikasna.

Prošlogodišnje preporuke Komisije djelimično su implementirane i ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

→ unaprijediti rukovodnu odgovornost izmjenom relevantnih propisa o rukovodnom delegiranju podataka kako bi se uvrstile ne samo finansijske nego i administrativne odgovornosti svih javnih organa,

→ uspostaviti i unaprijediti funkciju nadzora nad fiskalnim rizicima javnih preduzeća, posebno na entitetskom nivou, te osigurati prikupljanje podataka o unutrašnjoj finansijskoj kontroli u javnim preduzećima na svim nivoima vlasti putem odgovarajuće IT aplikacije,

→ poboljšati primjenu preporuka državne revizije kroz jaču koordinaciju između parlamenta, revizijskih tijela i vlasti na državnom i entitetskom nivou.

KLASTER 2. UNUTRAŠNJE TRŽIŠTE

Poglavlje 1. Slobodno kretanje roba

Bosna i Hercegovina se nalazi u **ranofazi pripremljenosti** u oblasti slobodnog kretanja roba. U ovoj oblasti **nije postignut napredak**.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene i ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- sačiniti listu važećih tehničkih propisa i započeti sa uklanjanjem zakona i standarda širom zemlje koji su u suprotnosti sa zakonodavstvom EU-a i evropskim standardima,
- usvojiti državnu strategiju za infrastrukturu kvalitete,
- analizirati sve postojeće zakone i administrativne prakse u neusklađenoj oblasti radi procjene poštivanja odredbi članova od 34. do 36. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije i započeti planiranje u cilju iznalaženja rješenja za otklanjanje neusklađenosti.

Poglavlje 2. Sloboda kretanja radnika

Bosna i Hercegovina je postigla **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti slobodnog kretanja radnika. U izvještajnom periodu **nije postignut napredak** zbog rascjepkanosti sistema socijalnog osiguranja, ograničenih administrativnih kapaciteta i izostanka saradnje između vlasti.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene i ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- započeti s izradom cjelodržavne baze podataka o upražnjenim radnim mjestima,
- nastaviti pregovore i zaključivanje novih bilateralnih sporazuma u oblasti socijalnog osiguranja, posebno sa državama članicama EU-a.

Poglavlje 3. Pravo poslovnog nastanivanja i sloboda pružanja usluga

Bosna i Hercegovina se nalazi u **ranofazi pripremljenosti** u oblasti prava poslovnog nastanivanja i slobode pružanja usluga. Nije postignut **napredak u ovoj oblasti**. Zakonodavstvo treba da bude

usklađeno sa Direktivom o uslugama EU-a. Ne postoji međusobno priznavanje kvalifikacija za regulisana zanimanja. Potrebno je usvojiti regulatorni okvir i cjelodržavnu strategiju za razvoj poštanskih usluga, u skladu sa *acquisem*.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene te ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- izraditi i usvojiti cjelodržavni zakon o uslugama koji je u potpunosti usklađen sa Direktivom o uslugama EU-a, uključujući jedinstvenu kontakt tačku, te ukloniti preostale prepreke za uspostavljanje jedinstvenog ekonomskog prostora,
- izraditi i usvojiti cjelodržavnu strategiju i cjelodržavni zakon o poštanskim uslugama usklađen sa *acquisem* kako bi se tržište poštanskih usluga postepeno otvorilo za konkurenciju te jačati institucionalne kapacitete kako bi se osigurala usklađenost s novim pravilima poštanskih usluga,
- uskladiti propise sa *acquisem* o međusobnom priznavanju profesionalnih kvalifikacija, uključujući i Direktivu o priznavanju profesionalnih kvalifikacija i Direktivu o testu proporcionalnosti, prije regulisanja bilo kojeg novog zanimanja.

Poglavlje 4. Slobodno kretanje kapitala

Bosna i Hercegovina bilježi **umjereni nivo pripremljenosti** u oblasti slobodnog kretanja kapitala. Ostvaren je **ograničen napredak** u usklađivanju sa *acquisem*, usvajanjem novog zakona i procjenom rizika u borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma.

Prošlogodišnje preporuke Komisije djelimično su implementirane i ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- smanjiti zahtjeve za kratkoročne kapitalne transakcije i izmijeniti zakone kako bi se izvršilo usklađivanje sa obavezama iz SSP-a u vezi sa kupovinom nekretnina za državljanke EU-a,
- uspostaviti cjelodržavni centralni registar podataka o stvarnom vlasništvu za pravna i fizička lica i registar podataka o stvarnom vlasništvu za pravne poslove, u skladu sa *acquisem*,
- usvojiti zakone radi usklađivanja sa Direktivom o platnim uslugama 2, Direktivom o elektronskom novcu 2 i Uredbom o jedinstvenom području plaćanja u eurima (SEPA).

Poglavlje 6. Pravo privrednih društava

Bosna i Hercegovina bilježi **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti prava privrednih društava, korporativnog računovodstva i revizije. **Nije postignut napredak** u ovoj oblasti. Neophodni su dalji napori na usklađivanju s *acquisem* u dijelu koji se tiče prava privrednih društava, posebno o računovodstvu i izvještavanju o korporativnoj održivosti, te usklađivanje relevantnih zahtjeva u cijeloj zemlji. Različiti regionalni poslovni registri djeluju zasebno i bez koordinacije. Još uvijek ne postoji jedinstveno cjelodržavno nadzorno tijelo za nadzor nad ovlaštenim revizorima.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene te ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- završiti reviziju postojećeg zakonodavstva u oblasti prava privrednih društava kako bi se utvrdile izmjene i dopune potrebne za dalje usklađivanje sa *acquisem*,
- unaprijediti povezanost i koordinaciju poslovnih registara između entiteta i Brčko distrikta,
- revidirati postojeće zakonodavstvo o finansijskom i korporativnom izvještavanju o održivosti, transparentnosti i zakonskoj reviziji kako bi se identifikovale zakonske izmjene neophodne za usklađivanje sa *acquisem*.

Poglavlje 7. Pravo intelektualnog vlasništva

Bosna i Hercegovina bilježi **umjereni nivo pripremljenosti** kada je riječ o pravu intelektualnog vlasništva. U ovoj oblasti **nije ostvaren napredak**. I pored određenih započelih priprema, potrebno je uložiti više napora da se zakonodavstvo uskladi sa *acquisem* te unaprijediti provedba i koordinacija. Još nije usvojena nova strategija u oblasti intelektualnog vlasništva.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu ispunjene te ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- usvojiti i implementirati novu strategiju u oblasti intelektualnog vlasništva i implementirati strategiju za provedbu prava intelektualnog vlasništva,
- dodatno uskladiti pravni okvir o autorskim i srodnim pravima sa *acquisem* i izmijeniti Zakon o patentu, žigu i zaštiti poslovne tajne,
- nastaviti preduzimati korake za povećanje koordinacije i kapaciteta za provođenje prava intelektualnog, industrijskog i trgovačkog vlasništva i za jačanje saradnje sa Kancelarijom Evropske unije za intelektualno vlasništvo.

Poglavlje 8. Politika konkurencije

Bosna i Hercegovina bilježi **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti politike konkurencije. U ovoj oblasti **nije bilo napretka**. Zemlja još uvijek nije eliminisala procedure odlučivanja i veta u Konkurencijskom vijeću i Vijeću za državnu pomoć koje se temelje na etničkom principu.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene te ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- izmijeniti Zakon o konkurenciji i Zakon o državnoj pomoći kako bi se revidirale procedure glasanja u skladu sa *acquisem* (Ključni prioritet 4 g iz Mišljenja),
- unaprijediti rezultate provedbe propisa Vijeća za državnu pomoć tako što će osigurati da tijela koja dodjeljuju pomoć dostavljaju *ex ante* obavještenja o mjerama državne pomoći,
- u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju, osigurati da Vijeće za državnu pomoć djeluje nezavisno i uskladiti postojeće šeme pomoći sa *acquisem*.

KLASTER 3. KONKURENTNOST I INKLUZIVNI RAST

Poglavlje 9. Finansijske usluge

Bosna i Hercegovina se nalazi **između određenog nivoa pripremljenosti i umjerenog nivoa pripremljenosti** u oblasti finansijskih usluga. Nije bilo **napretka** u ovoj oblasti. Potrebno je značajno unaprijediti koordinaciju u nadzoru i provedbi. Ukupni nivo pripremljenosti na tržištu vrijednosnih papira i dalje je nizak.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene te ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina preventivno treba:

- nastaviti rad na cjelovitom usklađivanju propisa o bankarstvu sa izmijenjenim verzijama Direktive i Uredbe o kapitalnim zahtjevima i Direktivom o sanaciji i oporavku banaka,
- nastaviti napore na usklađivanju propisa nebankarskih sektora, uključujući propise o investicionim fondovima i infrastrukturi finansijskog tržišta,
- investiti konsolidovanu superviziju bankarskih grupacija i ukupnih finansijskih holdinga, uključujući entitete i Brčko distrikt.

Poglavlje 28. Zашtita potrošača i zdravlja

Bosna i Hercegovina se nalazi u **ranofazi pripremljenosti** u oblasti zaštite potrošača i javnog zdravlja. Nije postignut **napredak u ovoj oblasti**.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene te ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina preventivno treba:

- uskladiti zakonodavstvo o kontroli duhana sa *acquisem* na svim nivoima i započeti njegovu primjenu te bez odlaganja ratificirati Protokol o uklanjanju nedozvoljene trgovine duhanskim proizvodima,
- nastaviti usklađivati zakonodavstvo na državnom nivou sa *acquisem* po svim pitanjima koja se odnose na zdravlje, prije svega o supstancama ljudskog porijekla i lijekovima za ljudsku upotrebu te uspostaviti sistem nadzora kako bi se osigurala efikasna koordinacija u cijeloj zemlji,
- dodatno uskladiti državni Zakon o zaštiti potrošača i sigurnosti proizvoda sa *acquisem*.

Poglavlje 10. Digitalna transformacija i mediji

Bosna i Hercegovina se nalazi u **ranofazi pripremljenosti** u oblasti digitalne transformacije i medija. Nije postignut **napredak**. Nisu uspostavljani zakonodavstvo i strateški okvir i nisu usklađeni sa *acquisem*. U junu 2024. godine Bosna i Hercegovina se pridružila programu Digitalna Evropa, s tim da se prateći sporazum tek treba ratifikovati u parlamentarnoj proceduri.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene te ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina preventivno treba:

- završiti drugu fazu digitalnog prelaska i usvojiti okvirnu strategiju za pristup širokopojasnoj mreži,
- izraditi i usvojiti Zakon o elektronskoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektronske transakcije, sa jedinstvenim nadzornim tijelom za cijelu zemlju, u skladu sa okvirnom Uredbom o evropskom digitalnom identitetu, i izraditi zakonodavni okvir o cyber sigurnosti u skladu sa *acquisem*,
- izraditi i usvojiti Zakon o elektronskim komunikacijama i elektronskim medijima u skladu sa *acquisem*, a posebno uskladiti zakonodavstvo sa Evropskim kodeksom o elektronskim komunikacijama i Direktivom o audiovizuelnim i medijskim uslugama.

Poglavlje 16. Oporozivanje

Bosna i Hercegovina bilježi **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti oporozivanja. U izvještajnom periodu **nije postignut napredak**. Usklađivanje je i dalje nedovoljno u cijeloj zemlji, što predstavlja prepreku postizanju jedinstvenog ekonomskog prostora.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene te ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina preventivno treba:

- uskladiti zakonodavstvo o porezu na dodatnu vrijednost (PDV) i akcizama sa *acquisem*, posebno kada je riječ o akcizama na pivo,
- ostvariti napredak u uspostavljanju elektronskog potpisa (e-potpisa) kako bi se osigurala interoperabilnost poreskih usluga u cijeloj zemlji,
- započeti pripreme za međusobno povezivanje i interoperabilnost sa povezanim zajedničkim poreskim IT sistemima EU-a.

Poglavlje 17. Ekonomska i monetarna politika

Bosna i Hercegovina se nalazi u **ranofazi pripremljenosti**. Ostvaren je **ograničen napredak** u okviru ovog Poglavlja. Imenovan je novi upravni odbor Centralne banke u decembru 2023. godine. Saradnja i koordinacija makroekonomskih i fiskalnih politika i dalje predstavljaju izazov, o čemu svjedoče poteškoće u pripremi i provođenju Programa ekonomskih reformi (ERP). Monetarna politika podržava ekonomsku stabilnost, s tim da je potrebno osigurati potpunu nezavisnost Centralne banke.

Prošlogodišnje preporuke Komisije samo su djelimično provedene te stoga ostaju u velikoj mjeri važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- očuvati integritet aranžmana valutnog odbora i osigurati punu nezavisnost Centralne banke,
- osnažiti analitičke kapacitete svih institucija nadležnih za fiskalno računovodstvo i planiranje, te unaprijediti procedure za pripremu ERP-a kako bi se osiguralo blagovremeno dostavljanje i usklađenost sa zahtjevima,
- blagovremeno usvojiti globalni fiskalni okvir i budžete svih nivoa vlasti.

Poglavlje 19. Socijalna politika i zapošljavanje

Bosna i Hercegovina bilježi **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti socijalne politike i zapošljavanja. Ostvaren je **ograničen napredak** u ovoj oblasti. I dalje je potrebno riješiti važna pitanja u pogledu zapošljavanja, socijalnog dijaloga, socijalne inkluzije i zaštite, te smanjenja siromaštva. Preduzeti su koraci usvajanjem. Mape puta za deinstitucionalizaciju djece u BiH i osnivanjem Vijeća za osobe sa invaliditetom.

Prošlogodišnje preporuke Komisije samo su djelimično provedene i stoga ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- izraditi i usvojiti cjelodržavnu strategiju zapošljavanja kao okvir politika, uz uspostavljanje dodatnih kapaciteta za implementaciju i praćenje,
- finalizirati i usvojiti plan provedbe Garancije za mlade u skladu sa modelom i smjernicama EU-a i pripremiti se za početak ogleđne primjene 2026. godine,
- uvesti jedinstveni minimalni nivo naknada za porodiljsko odsustvo i zaštitu u cijeloj zemlji, počevši od usklađivanja definicija porodiljskog, očinskog i roditeljskog odsustva.

Poglavlje 20. Preduzetničke i industrijske politike

Bosna i Hercegovina se i dalje nalazi u **ranof fazi pripremljenosti** u oblasti preduzetničkih i industrijskih politika. Postignut je **ograničen napredak** usvajanjem preduzetničkog zakonodavstva u entitetima i Brčko distriktu. Investiciono okruženje je i dalje nezadovoljavajuće uprkos ograničenom naporu.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- usvojiti propis kojim se dozvoljava međusobno priznavanje dozvola i certifikata između entiteta i osigurati da su e-registracija preduzeća i poslovni registri u cijeloj zemlji međusobno povezani i potpuno operativni, uključujući e-potpis/e-pečate,
- usvojiti cjelodržavne smjernice za usklađivanje podrške malim i srednjim preduzećima, u skladu sa Akom o malim biznisima EU-a, posvećujući posebnu pažnju finansijskoj podršci startup-ovima i mikro, malim i srednjim preduzećima u sektoru inovacija i digitalnom sektoru.

→ ubrzati unapređenje investicionog okruženja za privlačenje održivih investicija koje se integrišu sa domaćim industrijskim okruženjem.

Poglavlje 25. Nauka i istraživanje

Bosna i Hercegovina bilježi **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti nauke i istraživanja. **Nije ostvaren napredak**. Istraživački kapaciteti su i dalje veoma ograničeni.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- izraditi novu strategiju i akcioni plan za razvoj nauke,
- izraditi i usvojiti strategiju pametne specijalizacije,
- poboljšati izvještavanje o statistici istraživanja i inovacija izvještavanjem po najmanje 24 indikatora evropske ljestvice uspjeha u inoviranju (European Innovation Scoreboard).

Poglavlje 26. Obrazovanje i kultura

Bosna i Hercegovina je u **ranof fazi pripremljenosti** u oblasti obrazovanja i kulture. Nije bilo **napretka** u ovoj oblasti.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- proširiti i ažurirati Akcioni plan za izradu i provedbu kvalifikacijskog okvira u BiH,
- osigurati potpuno funkcionalan sistem (re)akreditacije visokoškolskih ustanova i studijskih programa u cijeloj zemlji,
- osigurati kontinuirano učešće u međunarodnim studijama procjene¹¹ i implementirati nalaze za poboljšanje PISA rezultata.

Poglavlje 29. Carinska unija

Bosna i Hercegovina bilježi **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti carinske unije. Carinski propisi nisu u cijelosti usklađeni s *acquisom*. **Nije bilo napretka** u ovoj oblasti.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- nastaviti pripreme za primjenu zajedničkog tranzitnog postupka i povezati svoj tranzitni sistem sa zajedničkom IT infrastrukturom Novog kompjuterizovanog tranzitnog sistema (NCTS), te započeti

¹¹ Program za međunarodno ocjenjivanje učenika - PISA, Trendovi u međunarodnom studiju matematike i nauke - TIMSS, Napredak u međunarodnom procjenjivanju čitalačke pismenosti - PIRLS, Međunarodni studij kompjuterske i informatičke pismenosti - ICILS, Međunarodna anketa o podučavanju i učenju - TALIS

pripreme za postizanje međupovezanosti i interoperabilnosti svojih carinskih IT sistema sa elektronskim carinskim okruženjem EU-a.

- općati administrativne i operativne kapacitete Uprave za indirektno oporezivanje,
- povećati naknadne carinske provjere zasnovane na analizi rizika, proširiti upotrebu pojednostavljenih procedura za pouzdanu privredne subjekte i unaprijediti međusobnu povezanost i interoperabilnost sa IT sistemima i zahtjevima EU-a.

KLASTER 4. ZELENA AGENDA I ODRŽIVO POVEZIVANJE

Poglavlje 14. Transportna politika

Bosna i Hercegovina bilježi **određeni nivo pripremljenosti** u ovoj oblasti, **bez napretka** u izvještajnom periodu.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- uspostaviti vodeću agenciju za sigurnost na putevima i cjelodržavni sistem za prikupljanje podataka o saobraćajnim nesrećama,
- ojačati nezavisnost, unaprijediti kapacitete i osigurati dovoljno finansiranje svih organa na državnom i entitetskom nivou u oblasti transporta,
- usvojiti strateški okvir i zakonodavstvo za primjenu inteligentnih transportnih sistema (ITS) na osnovne mreže.

Poglavlje 15. Energetika

Zemlja je i dalje u **ranoj fazi pripremljenosti** u oblasti energetike. **Nije postignut napredak.**

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- usvojiti zakonske i podzakonske akte o plinu i električnoj energiji na državnom i entitetskim nivouima u skladu sa Trećim energetskim paketom i usvojiti i implementirati paket za integraciju energetskih tržišta, te osigurati potpuno usklađivanje entitetskih zakona o električnoj energiji i plinu kako bi se osiguralo povezivanje sa tržištem električne energije EU-a,
- usvojiti zakone na državnom nivou i unaprijediti zakonodavstvo o obnovljivim izvorima energije i energetskej efikasnosti na entitetskim nivouima u skladu sa zahtjevima iz Ugovora o Energetskoj zajednici,
- finalizirati i usvojiti nacionalni energetski i klimatski plan (NECP) za period od 2021. do 2030. godine, u skladu sa energetskim i klimatskim ciljevima Energetske zajednice do 2030. godine.

Poglavlje 21. Trans-evropske mreže

Bosna i Hercegovina bilježi **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti trans-evropskih mreža. U ovoj oblasti je ostvaren **ograničen napredak**, uz nastavak izgradnje autoputa Koridora Vc.

Prošlogodišnje preporuke Komisije samo su djelimično implementirane i stoga ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- nastaviti razvoj planiranog proširenja TEN-T i TEN-E osnovne mreže u skladu sa identifikovanim prioritetima,
- ubrzati implementaciju reformskih mjera u oblasti povezanosti i nastaviti sa redovnim usvajanjem izmijenjenih višegodišnjih planova održavanja putne i željezničke osnovne mreže,
- uskladiti zakonodavstvo sa *acquisem* prema smjernicama za trans-evropsku energetska infrastrukturu.

Poglavlje 27. Okoliš i Klimatske promjene

Bosna i Hercegovina se nalazi **između rane faze i određenog nivoa pripremljenosti** u oblasti okoliša i Klimatskih promjena i ostvarila je **ograničeni napredak**. Što se tiče okoliša, Vijeće ministara usvojilo je Odluku o kvaliteti tečnih naftnih goriva, dok po pitanju klimatskih promjena Bosna i Hercegovina tek treba usvojiti zakon o klimatskim promjenama na državnom nivou i cjelodržavnu strategiju uključujući i cilj klimatske neutralnosti do 2050. godine kako bi se uskladila sa *acquisem* u ovoj oblasti.

Prošlogodišnje preporuke Komisije samo su djelimično implementirane i stoga ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- uspostaviti integrirani akcioni plan kako bi se osigurala koordinirana implementacija cjelodržavne strategije usklađivanja u oblasti okoliša i njeno praćenje, usvojiti zakon o klimatskim promjenama na državnom nivou i usvojiti cjelodržavne strategije za zaštitu životne sredine i klimatske promjene u skladu sa *acquisem*,
- formalizirati proceduru za transparentno imenovanje kontakata tačke za Bosnu i Hercegovinu na temelju kvalifikacija kako bi se osigurala adekvatna zastupljenost zemlje u konvencijama o zaštiti okoliša koje Bosna i Hercegovina potpisala,
- ažurirati nacionalno utvrđeni doprinos (NDC) i bez odlaganja implementirati paket praćenja, izvještavanja, verifikacije i akreditacije (MRVA), s ciljem uvođenja cijena ugljika i usklađivanja sa sistemom trgovanja emisijama EU-a (ETS).

KLASTER 5. RESURSI, POLJOPRIVREDA I KOHEZIJA

Poglavlje 11. Poljoprivreda i ruralni razvoj

Bosna i Hercegovina se nalazi u **ranof fazi pripremljenosti** u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja. U ovoj oblasti ostvaren je **ograničen napredak**. Bosna i Hercegovina je usvojila Strateški plan ruralnog razvoja Bosne i Hercegovine za period od 2023. do 2027. godine - Okvirni dokument u oktobru 2024. godine.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- usvojiti višegodišnju cjelodržavnu strategiju poljoprivrede i ruralnog razvoja i uskladiti njene podške u cijeloj zemlji sa *acquisem*,
- usvojiti državni zakon o organskoj proizvodnji, državni zakon o politici kvaliteta, kao i podzakonske akte o vinu, u skladu sa *acquisem*,
- uspostaviti administrativne strukture potrebne za zajedničku poljoprivrednu politiku.

Poglavlje 12. Sigurnost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika

Bosna i Hercegovina bilježi **određeni nivo pripremljenosti** u ovoj oblasti. U izvještajnom periodu **nije ostvaren napredak**.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- uvesti medulaboratorijski komparativni sistem testiranja kao redovnu praksu, posebno za bolesti koje se moraju prijaviti, povećati administrativne kapacitete inspekcijских službi i laboratorija te povećati broj inspekcijских provjera,
- ubrzati pripremu za nacionalne referentne laboratorije za higijenske, veterinarske i fitosanitarne inspekcije i analize hrane i prehrambenih proizvoda, u skladu sa *acquisem*,
- usvojiti zakone na državnom nivou u oblasti hrane, zdravlja životinja, dobrobiti životinja i zdravlja biljaka, u skladu sa *acquisem* te usvojiti OECD-ove šeme sjemenskog materijala, posebno za poljoprivredno sjeme i šumarstvo.

Poglavlje 13. Ribarstvo i akvakultura

Bosna i Hercegovina se nalazi u **ranof fazi pripremljenosti** u ovoj oblasti. **Nije postignut napredak**. Zemlja tek treba da pripremi, usvoji i implementira cjelodržavnu strategiju ribarstva i akvakulture u skladu sa *acquisem*.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- pripremiti i usvojiti cjelodržavnu strategiju ribarstva i akvakulture u cijlu usklađivanja zakonodavstva sa *acquisem*.

- uskladiti metodologiju za prikupljanje podataka za ribu i proizvode ribarstva i akvakulture u cijeloj zemlji i uspostaviti relevantni statistički sistem.

Poglavlje 22. Regionalne politike i koordinacija strukturalnih instrumenata

Bosna i Hercegovina je i dalje u **ranof fazi pripremljenosti** u oblasti regionalnih politika i koordinacije strukturalnih instrumenata. Tokom izvještajnog perioda **nije ostvaren napredak**. Prošlogodišnje preporuke su stoga i dalje važeće.

Bosna i Hercegovina u narednoj godini treba:

- izraditi i usvojiti cjelodržavni strateški okvir za pripremu za strukturalne i kohezivne fondove i regionalni razvoj,
- bez odlaganja imenovati državnog koordinatora za IPA-u III sa ovlaštenjima i mandatom da efikasno koordinira korištenje fondova EU, te osnažiti institucionalne i administrativne kapacitete za upravljanje fondovima EU,
- unaprijediti upravljanje javnim investicijama i usvojiti ažurnu jedinstvenu listu prioritarnih projekata u svim prioritetnim sektorima, temeljenu na adekvatnoj, transparentnoj i inkluzivnoj metodologiji.

Poglavlje 33. Finansijske i budžetske odredbe

Bosna i Hercegovina se nalazi u **ranof fazi pripremljenosti** u pogledu finansijskih i budžetskih odredbi. **Nije ostvaren napredak**.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- ojačati kapacitete i međuinstitucionalnu saradnju u borbi protiv poreskih i carinskih prevrata,
- ojačati kapacitete Uprave za indirektno oporezivanje za efektivnu primjenu carinskih propisa,
- usvojiti master plan za izradu podataka o nacionalnim računima Bosne i Hercegovine.

KLASTER 6. VANJSKI ODNOSI

Poglavlje 30. Vanjski odnosi

Bosna i Hercegovina je dostigla **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti vanjskih odnosa. Nije bilo **napredka** u prošloj godini, a kapacitet za rješavanje ključnih izazova u trgovinskoj politici tek treba da se ojača.

Prošlogodišnje preporuke Komisije nisu provedene i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- finalizirati pristupanje Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (WTO),

- implementirati Akcioni plan zajedničkog regionalnog tržišta za period od 2021. do 2024. godine, prevestivno kroz hitnu primjenu Dodatnog protokola 5 Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini (CEFTA) o olakšavanju trgovine i Dodatnog protokola 6 o trgovini uslugama, preduzeti neophodne korake za primjenu Dodatnog protokola 7 o rješavanju sporova i provedbi aktivnosti prema novom akcionom planu za period od 2025. do 2028. godine,
- započeti proces utvrđivanja politika razvojne saradnje i humanitarne pomoći.

Poglavlje 31. Vanjska, sigurnosna i odbrambena politika

Bosna i Hercegovina bilježi **određeni nivo pripremljenosti** u oblasti zajedničke vanjske, sigurnosne i odbrambene politike. Postignut je **dobar napredak** imajući u vidu da je Bosna i Hercegovina postigla i zadržala potpunu usklađenost sa zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom EU-a, posebno u pogledu stavova i restriktivnih mjera nakon agresije Rusije na Ukrajinu. Provođenje restriktivnih mjera je i dalje izazov zbog političkih opstrukcija. Bosna i Hercegovina je nastavila da učestvuje u misijama i operacijama EU-a za upravljanje krizama u okviru zajedničke sigurnosne i odbrambene politike.

Prošlogodišnje preporuke, u najvećoj mjeri, ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- održati potpunu usklađenost sa zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom EU-a, osigurati temeljnu primjenu restriktivnih mjera koje proizlaze iz usklađivanja sa EU i uložiti dalje napore da se onemogući strana uplitanje i manipulacija informacijama,
- uskladiti zakonodavstvo i procedure sa standardima EU-a o označavanju i deaktiviranju malog i lakog naoružanja, uključujući i zaplijenjeno i oduzeto oružje,
- imenovati političkog direktora i „evropskog korespondenta“ pri Ministarstvu vanjskih poslova.

1.3. PROCJENA PROVEDBE KORAKA IZ PREPORUKE KOMISIJE ZA DODJELU KANDIDATSKOG STATUSA

Prvi korak: osigurati rezultate u funkcionisanju mehanizma koordinacije o pitanjima EU-a na svim nivoima, uključujući izradu i usvajanje nacionalnog programa za usvajanje acquisa

Direkcija za evropske integracije je finalizirala Program integrisanja BiH u EU i isti dostavila Evropskoj komisiji u martu 2024. godine, kao ključni korak u pravcu utvrđivanja nacionalnog programa za preuzimanje *acquisa* (NPAA). Program integrisanja je potrebno revidirati u skladu s komentarima Komisije, s obzirom na dogovor s Komisijom u pogledu NPAA. Vijeće ministara treba bez odlaganja imenovati državnog koordinatora za PA-u-III.

Drugi korak: prioritarno usvojiti izmjene i dopune važećeg Zakona o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću u dijelu koji se tiče integriteta

Parlament je u septembru 2023. usvojio izmjene i dopune Zakona o VSTV-u u dijelu koji se tiče integriteta. Odrredene odredbe koje su međunarodnim stručnjacima ograničavale pravo pristupa ličnim podacima korigovane su u januaru 2024. godine. Pravosudne institucije sada uspostavljaju strukture koje će vršiti provjere integriteta nosilaca pravosudnih funkcija i članova VSTV-a, uvodeći snažan sistem provjere prijava imovine i interesa uz pažljiv eksterni nadzor.

Treći korak: usvojiti novi zakon o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću i usvojiti Zakon o sudovima Bosne i Hercegovine

Nacrt novog zakona o VSTV-u treba biti usklađen sa privremenim mišljenjem Venecijanske komisije iz juna 2024. godine. Bosna i Hercegovina treba dostaviti revidirani nacrt na naknadno mišljenje i u potpunosti uskladiti nacrt zakona sa njenim preporukama prije usvajanja u Parlamentarnoj skupštini. Novi zakon o VSTV-u također treba osigurati pravo VSTV-a na pristup svim informacijama potrebnim za obavljanje provjere integriteta.

Ministarstvo pravde finalizira nacrt Zakona o sudovima Bosne i Hercegovine, ali se još uvijek čeka dogovor na političkom nivou. Bosna i Hercegovina treba dostaviti nacrt zakona Venecijanskoj komisiji na naknadno mišljenje, prije njegovog usvajanja u Parlamentarnoj skupštini.

Četvrti korak: usvojiti Zakon o sprječavanju sukoba interesa

Parlamentarna skupština je u martu 2024. godine usvojila novi Zakon o sprječavanju sukoba interesa. Zakon ima za cilj da poveća usklađenost sa evropskim standardima na državnim nivou i predstavlja značajan iskorak, iako još nije u potpunosti usklađen sa evropskim standardima. Sada je potrebno osigurati njegovu etikasnu primjenu.

Peti korak: poduzeti odlučne korake na jačanju prevencije i borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala

Zakon o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma usvojen je u Parlamentarnoj skupštini u februaru 2024. godine. Njime se unapređuju odredbe o procjeni rizika i predviđa stalno koordinaciono tijelo svih organa nadležnih za njegovu pripremu, u skladu sa *acquisom*.

Vijeće ministara je u februaru 2024. usvojilo Procjenu rizika od pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti povezanih s virtuelnom imovinom i Akcioni Plan za period 2024-2027.

Vlasti Bosne i Hercegovine finalizirale su nacrt novog zakona o zaštiti ličnih podataka, koji je preduslov za stupanje na snagu Sporazuma o saradnji sa Eurojustom. Očekuje se da Ministarstvo civilnih poslova dostavi nacrt zakona Vijeću ministara na usvajanje, prije upućivanja u parlamentarnu proceduru.

Vijeće ministara je u martu 2024. godine usvojilo Strategiju i Akcioni plan javnih nabavki za period od 2024. do 2028. godine sa primarnom svrhom izrade novog zakona o javnim nabavkama.

Bosna i Hercegovina treba ojačati saradnju između organa za provođenje zakona, te usvojiti strateški pristup u borbi protiv teškog i organizovanog kriminala.

Sud Bosne i Hercegovine je u januaru 2024. godine u žalbenom postupku potvrdio kaznu izrečenu u predmetu *Novčić i dr.* - predmet u vezi s prevarama u postupku javnih nabavki, uključujući i protiv tadašnjeg vršioca dužnosti predsjednika Vlade Federacije. Ovo je prva pravosnažna sudska presuda u predmetu korupcije na visokom nivou.

Šesti korak: odlično unaprijediti rad na osiguravanju efikasne koordinacije upravljanja granicom i osiguravanju kapaciteta za upravljanje migracijama na svim nivoima, te osigurati funkcionisanja sistema azila

Upravljanje migracijama se i dalje unapređuje, iako još uvijek iziskuje značajna poboljšanja. Vijeće ministara usvojilo je Strategiju u oblasti migracija i azila i Akcioni plan. Parlament je usvojio Zakon o strancima u avgustu 2023. Prihvatni kapaciteti su dovoljni. Sporazumi o readmisiji i protokoli za provedbu se generalno provode na zadovoljavajući način. Bosna i Hercegovina treba izdvojiti odgovarajuća budžetska sredstva za upravljanje migracijama, nastaviti napore u pravcu povrata neregularnih migranata u zemlje njihovog porijekla i poduzeti dalje korake da osigura funkcionalan sistem azila. I dalje postoje prepreke u osiguravanju kvalitetnog i efikasnog pristupa procedurama azila.

U decembru 2023. Vijeće ministara usvojilo je pregovarački mandat za Statusni sporazum sa Frontexom. Predsjedništvo je usvojilo sporazum u februaru 2024. godine. Pregovori su započeli u maju, a načelni dogovor o tekstu postignut je u septembru 2024. godine.

U januaru 2024. godine Bosna i Hercegovina se dodatno uskladila sa viznom politikom EU tako što je uklonila Oman sa svoje liste zemalja sa bezviznim režimom.

Vlasti Bosne i Hercegovine finalizirale su nacrt novog Zakona o graničnoj kontroli BiH, čiji je cilj poboljšati usklađenost sa evropskim standardima. Očekuje se da će ga Ministarstvo sigurnosti dostaviti Vijeću ministara na usvajanje.

Novi nacrt Strategije i Akcioni plan za period od 2024. do 2029. godine u oblasti integrisanog upravljanja granicom, a s ciljem usklađivanja s *acquisom*, spremni su za usvajanje u Vijeću ministara.

Sedmi korak: osigurati zabranu torture, posebno uspostavljanjem nacionalnog preventivnog mehanizma protiv torture i zlostavljanja

U oktobru 2019. godine Ustavni sud je ukinuo odredbu o smrtnoj kazni u Ustavu *Republike Srbije*. U avgustu 2023. godine Parlamentarna skupština je izmijenila Zakon o ombudsmanu za ljudska prava dodjeljujući mu ulogu nacionalnog preventivnog mehanizma protiv torture i zlostavljanja, što je međunarodna obaveza zemlje.

Osmi korak: garantovati slobodu izražavanja i medija i zaštitu novinara, posebno osiguravanjem odgovarajućeg sudskeg postupanja u slučajevima prijetnji i nasilja nad novinarima i medijskim radnicima

Sva tužilaštva i agencije za provođenje zakona imenovale su kontakt osobe za novinare, čiji podaci će se objaviti na platformi *sigurnihovinari.net*.

Kao prvi korak za hitno rješavanje finansijskog položaja državnog javnog emitera, Vijeće ministara mu je u februaru 2024. odobrilo sredstva iz prihoda Regulatorne agencije za komunikacije. U toku je uspostavljanje radne grupe za izradu novog zakona o javnom RTV sistemu.

2. KLASTER 1: OSNOVNE PROCESA PRISTUPANJA

2.1. FUNKCIONISANJE DEMOKRATSKIH INSTITUCIJA I REFORMA JAVNE UPRAVE

2.1.1. Demokracija

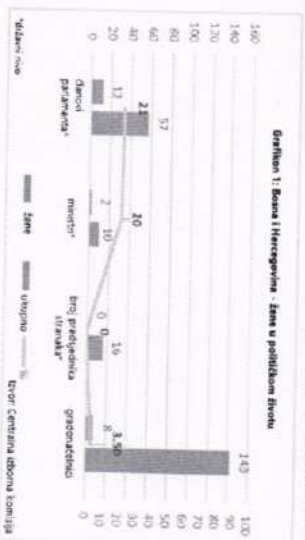
Funkcionisanje demokratskih institucija podrivaju stalni diskriminatorni elementi u ustavnoj strukturi i stalno kršenje pravnog i ustavnog poretka od strane Republike Srpske. Republika Srpska i dalje ne provodi odluke Ustavnog suda, dovodeći u pitanje autoritet i integritet Suda.

Bosna i Hercegovina treba uskladiti svoji ustavni okvir s evropskim standardima i osigurati funkcionalnost svojih institucija kako bi bila u stanju preuzeti obaveze EU. Iako decentralizovana struktura države nije u suprotnosti s članstvom u Evropskoj uniji, Bosna i Hercegovina će morati reformisati svoje institucije kako bi mogla efikasno učestvovati u donošenju odluka na nivou EU i u potpunosti provoditi i primjeniti *acquis*.

Izbori

Lokalni izbori su održani 6. oktobra 2024. godine na osnovu izbornog zakona na državnom nivou, koji je još jednom izmijenjen odlikom visokog predstavnika u martu, kako bi se uvele mjere integracija. Prema preliminarnim nalazima izborne posmatračke misije OSCE/ODIHR, izbori su bili konkurentni i dobro vođeni, iako nije dovoljno učinjeno da se podstakne veća uključenost javnosti, a održani su i u okruženju kojim nedostaje socijalna i politička kohezija.

U aprilu 2024. godine, Republika Srpska je usvojila zaseban izborni zakon, u čiju preuzimanja niza nadležnosti od države Centralne izborne komisije. Ustavni sud ga je suspendovao u julu, nakon stupanja na snagu, a ukoliko ga je u septembru. Njegova eventualna primjena bi podrivala ustavni poredak Bosne i Hercegovine i funkcionalnost njenih institucija, i dovela bi u pitanje pravnu sigurnost po pitanju budućih izbora.

U aprilu 2024. godine, Republika Srpska je takođe usvojila Zakon o referendumu, koji predviđa zaoblazanje Centralne izborne komisije i uspostavljanje odvojenog birackog spiska. Ovaj Zakon je takođe na ocjeni kod Ustavnog suda.

Parlament još nije proveo preporuke OSCE/ODIHR-a i GRECO-a za poboljšanje integriteta izbornog procesa i povećanje poverjenja javnosti u njega, uključujući pitanja transparentnosti finansiranja političkih partija i registracije političkih partija u cjeloj zemlji. Parlamentu treba hitno usvojiti ustavne i izborne reforme kako bi se zabranila diskriminacija i svim građanima osigurala jednakost.

Postupanje pravosuđa po prijavama koje se odnose na izborne prevare je nezadovoljavajuće. Centralna izborna komisija (CIK) treba općati svoje revizorske kapacitete kako bi nadgledala ispravnost finansiranja političkih

stranaka. Političke stranke trebaju poštovati nezavisnost CIK-a i suzdržati se od prijetnji usmjerenih na smjenu njegovih članova.

Političkim strankama nedostaju demokratske unutrašnje politike i strukture. Među liderima parlamentarnih stranaka nema žena, a malo ih je i na drugim liderskim pozicijama.

Propisi u cijelosti trebaju biti usklađeni sa Zakonom o jednakosti polova, kako bi se povećalo učešće žena u javnom životu i politici.

Parlament

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine je usvojila 14 zakona u 2023. godini (od čega četiri u hitnoj proceduri), a osam u prvih osam mjeseci 2024. godine (od čega sedam u hitnoj proceduri), u poređenju sa sedam u 2022. godini. Parlament je usvojio budžet za 2024. godinu tek u julu. Entitetske skupštine su često koristile hitnu proceduru donošenja zakona. Parlamentarni nadzor nad izvršnom vlasti je jako slab. Parlament ne prati postupanje po preporukama nezavisnih institucija. Parlamentarni nadzor nad izvršnom vlasti je i dalje slab i u entitetima i kantonima.

Skupština Federacije BiH je imenovala ustavnog sudiju na državnom nivou u maju 2024. godine. Skupština Republike Srpske bi takođe trebala brzo imenovati sudije na upražnjena mjesta u Ustavnom sudu BiH, kako bi se osiguralo da nesmetano funkcionise u punom sastavu. Zakon o imenovanju, koji je usvojen u aprilu 2024. godine u Republici Srpskoj umanjuje odgovornost političkih predstavnika pred sudovima, dok njegova retroaktivna primjena dovodi u pitanje pravnu sigurnost i loše utiče na vladavinu prava.

Integracija u EU

Dijalog o politikama sa EU, prema Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju (SPS) se nastavio sedamim ciklusom sastanaka sektorskih pododborna. Sastanak Odbora za stabilizaciju i pridruživanje se održao u septembru 2024. godine, iako je sastanak Pododbora za trgovinu, industriju, carine i oporavakje otkazan jer Bosna i Hercegovina nije mogla dostaviti dokument za diskusiju. Vijeće ministara treba hitno predložiti mjere za lakše odvijanje dijaloga o politici u okviru tijela SSP-a, uključujući pojednostavljenje procedura, ovlaštavanje nepotrebnom i dugotrajnom usvajanju na političkom nivou, te imenovanje stalnih predstavnika za sektorske pododbore. Još uvijek misla nije predložio po preporukama koje je Evropska komisija uputila Vijeću ministara u maju 2022. godine. Parlamentarni odbor za stabilizaciju i pridruživanje je održao sjednice u oktobru 2023. godine i u martu 2024. godine.

Koordinacija pitanja EU zahtijeva učinkovitu primjenu propisa i političku posvećenost, uključujući izradu cjelodržavnih sektorskih strategija i harmoniziranu usklađivanje sa *acquisom* EU. Vijeće ministara treba poboljšati funkcionisanje mehanizma koordinacije. Direkcija za evropske integracije bi trebala povećati svoju ulogu u ocjenjivanju usklađenosti sa *acquisom* EU u cijeloj zemlji, imajući u vidu pregovore o pristupanju EU.

Ono što je neispunjena obaveza Bosne i Hercegovine prema SSP-u jeste izrada i usaglašavanje s Komisijom državnog programa za usvajanje *acquisa* EU (NPAA) u kojem će biti navedene uloge svih nivoa vlasti u pogledu usklađivanja s *acquisom* EU i njegovog provođenja. Program integracije u EU, koji je pripremila Direkcija za evropske integracije i dostavila ga Komisiji u martu 2024. godine, je ključni korak prema usvajanju državnog plana za usvajanje *acquisa*. Program integracije u EU se treba revidirati u skladu sa dostavljenim komentarima, imajući na umu sporazum sa Komisijom o državnom planu za usvajanje *acquisa*. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine treba hitno imenovati državnog koordinatora za IPA III (DIPAK).

Pripreme su nastavljene u pogledu pregovora o pristupanju. Komisija je održala prvi uvodni sastanak u aprilu 2024. godine u Briselu kako bi objasnila proces skrininga, koji je prva faza pregovora o pristupanju. Bosna i Hercegovina je primila eksplanatorne materijale o *acquisu* EU. Kako bi mogla govoriti jednim glasom tokom pregovora, Bosna i Hercegovina mora imenovati glavnog pregovarača i njegov tim, koji će moći predstaviti nivo usklađenosti sa *acquisom* EU koji vrijedi za cijelu zemlju.

Upravljanje

Članovi predsjedništva su nastavili predstavljati suprotne stavove. Vijeće ministara je preduzelo aktivnosti kako bi usvojio reforme vezane za EU, posebno prije izvještaja Komisije u martu 2024. godine. Entitetske vlade su redovno radile. Izvršne vlasti su imenovane na svim nivoima nakon imenovanja zadnjih kantonalnih vlada u martu 2024. godine. Republika Srpska i dalje ne priznaje presude Ustavnog suda, kršeći ustavni i pravni poredak i dovodeći u pitanje autoritet i integritet Ustavnog suda. Entitetsko rukovodstvo je nastavilo sa secesionističkom retorikom. Nezavisne institucije su i dalje slabe.

Civilno društvo

Vlada Republike Srpske je povukla nacrt zakona o „stranim agentima“ u maju 2024. godine. Takav zakon ne bi trebao biti ponovo uveden, jer bi imao nepovoljan uticaj na demokratske vrijednosti i osnovne slobode, i bio bi korak nazad. Krivične kazne za klevetu u *Republici Srpskoj* nastavljaju imati ozbiljan uticaj na civilno društvo i ograničavaju slobodu izražavanja i medijske slobode i imaju učinak zastrašivanja kada su u pitanju medijske slobode, kleveta još uvijek nije dekriminalizovana u cijeloj zemlji.

Propisi o javnim konsultacijama nisu jednaki u svim dijelovima zemlje. Smešlene i sistematske konsultacije se moraju osigurati. Web platforma za e-konsultacije je nedovoljno iskoristena i ne koristi se na entitetskom ili kantonalnom nivou, gdje se većina zakona od javnog interesa usvaja. Sedam godina nakon njegov usvajanja 2017. godine, Vijeće ministara još uvijek nije donijelo Povelju o saradnji sa organizacijama civilnog društva. Organizacije civilnog društva na lokalnom nivou proaktivno se zalažu za promjene politike. Aktivisti koji se bave osjetljivim temama (kao što su borba protiv korupcije, prava žena, prava LGBTIQ osoba, migranata, zaštita okoliša) i dalje su izloženi prijetnjama i napadima.

Potrebna je okvir za transparentnu i nepristrasnu raspodjelu javnih sredstava udruženjima na nivou cijele zemlje. Organizacije civilnog društva koje umjesto organa javne vlasti pružaju usluge ugroženim grupama trebaju dobiti odgovarajuća javna sredstva. Udruženja žena posebno imaju ključnu ulogu u pružanju podrške najugroženijima, uključujući žrtve nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja. Na državnom nivou ne postoji pravni okvir koji reguliše volontiranje, dok je u entitetima i Brčko distriktu to regulisano.

2.1.2. Reforma javne uprave

Strateški okvir za reformu javne uprave

Period važenja **strateškog okvira** za reformu javne uprave 2018-2022. je produžen do 2027. godine. Provedba je jako slaba (16%), iako su se poboljšali izvještaji o praćenju provedbe i drugi IT alati i alati za prikupljanje podataka. Akcioni plan 2023-2027., koji je revidiran kako bi uključio vjerodostojnu procjenu troškova, čeka na usvajanje. Bosna i Hercegovina je usvojila Zajedničku platformu za RJU, i imenovala koordinacioni odbor za RJU i nadzorne timove na svim nivoima, što je pozitivan korak prema osiguranju političke podrške i odlučivanju. Novouspostavljene strukture trebaju osigurati efikasnost kako bi se napredovalo u reformama javne uprave. Koordinacioni odbor se sastao prvi put na nivou premijera u februaru 2024. godine. Za

finansijsku održivost, potrebna su veća budžetska izdvajanja u periodu 2024.-2025. godina. Slab kapacitet entitetskih koordinatora za RJU nastavlja otežavati reforme.

Izrada politika i koordinacija

Sistemi izrade politika u svim sektorima su i dalje fragmentisani, bez sistematskih poboljšanja pravnog ili institucionalnog okvira koja su potrebna za cjelodržavni pristup izradi politika i budžetiranju. Institucije na državnom nivou trebaju unaprijediti upravljanje cjelodržavnim politikama. Propisi na državnom nivou koji uređuju sektorsko strateško planiranje u cijeloj zemlji još nisu usvojeni. Vijeće ministara je usvojilo odluku o proceduri za srednjoročno planiranje, praćenje i izvještavanje u institucijama Bosne i Hercegovine. Međutim ova odluka ne obezbjeđuje koordinisano postavljanje prioriteta na svim nivoima uprave. Institucionalni okvir je i dalje fragmentisan sa nedovoljno određenim funkcijama nadzora nad kvalitetom. Kasnije u određivanju jedinstvene institucije na državnom nivou koja će biti nadležna za godišnje i srednjoročno planiranje politika podrva pristup zasnovan na svim nivoima uprave u planjima strateških politika i procesa budžetiranja za pitanja integracija u EU. Zemlji i dalje nedostaje metodologija sa jakim mehanizmom osiguranja kvaliteta i rješavanja sukoba za usaglašenost i koordinisano usaglašavanje propisa sa *acquisom* EU. Potrebno je osigurati učinkovito praćenje i usaglašavanje sa godišnjim budžetima i radnim planovima vlada i pouzdamo određivanje troškova sektorskih politika.

Provedba pravnog okvira za inkluzivni razvoj politika na temelju dokaza na različitim nivoima vlasti je i dalje slaba. Sistem e-konsultacija na državnom nivou se poboljšao uvođenjem obaveze institucijama da objavljuju izvještaje. Upravni kapacitet za korištenje platformi za e-konsultacije se treba poboljšati na svim nivoima vlasti. Nedostatak napretka u izradi zajedničkih standarda za praćenje i izvještavanje otežava javnosti i vladi nadzor nad provedbom sektorske politike.

Upravljanje javnim finansijama

Svi nivoi vlasti su ostvarili napredak u provedbi sveobuhvatne strategije reforme **upravljanja javnim finansijama**. Sveobuhvatan izvještaj o praćenju UJF za 2023. godinu čeka na usvajanje; pravovremeno usvajanje takvih izvještaja je i dalje izazov. BiH bi trebala primijeniti cjelodržavni pristup praćenju UJF, uz veći broj horizontalnih koordinacionih aktivnosti na svakom nivou vlasti od trenutnog (7%). Ovo treba navesti treba uvesti osnovne elemente kao što je redovno usvajanje državnog budžeta, i osigurati pouzdamo određivanje troškova sektorskih i međusektorskih politika na godišnjem i srednjoročnom nivou. Usvajanje pouzdanog srednjoročnog budžetskog okvira, u skladu sa međunarodnim standardima i odnosnim fiskalnim okvirom i dalje predstavlja izazov. Nprovedene reforme UJF uključuju: (i) bolje povezivanje procesa godišnjeg strateškog planiranja i budžetiranja na godišnjem i srednjoročnom nivou; (ii) jačanje kapaciteta za upravljanje javnim investicijama; i (iii) nastavak provedbe zakona o programskom budžetiranju i usvajanje sličnih propisa u Republici Srpskoj. Institucije na svim nivoima trebaju poboljšati interni finansijsku kontrolu u javnom sektoru i javne nabavke, kao i praćenje fiskalnih rizika povezanih sa javnim preduzećima. **Budžetska transparentnost** je i dalje nedovoljna.

Javne usluge i upravljanje ljudskim potencijalima

Zakon o državnoj službi na državnom nivou, koji je usvojen u martu 2024. godine, ima za cilj poboljšanje transparentnosti u zapošljavanju i uvođenje alata za upravljanje ljudskim potencijalima. Zakoni o državnoj službi još uvijek nisu međusobno usklađeni i principi zasluga nisu ugrađeni u **zapošljavanje, unaprijeđenje i otpuštanje** državnih službenika.

Nije bilo napretka u osiguranju **depolitizovane i profesionalne** državne službe. Kriterijumi za otpuštanje, disciplinski postupci i žalbe, utvrđeni propisima, se i dalje nedovoljno primjenjuju. Digitalizacija zapošljavanja na državnom nivou je u toku. Entitetski zakoni ne zahtijevaju imenovanje najboljeg kandidata, što dozvoljava politički imenovanim licima da utiču na proces zapošljavanja, posebno na višim pozicijama. Končan izbor na kantonalnom nivou i dalje prije završi od nacionalne pripravnosti nego od zasluga. Nastavljeno je prekomjerno imenovanje vršilaca dužnosti, posebno u *Republici Srpskoj*. Ustavna pravila o opštoj zastupljenosti stanovništva u javnoj upravi ne treba imati na način da se zahtijeva stroga nacionalna zastupljenost u državnoj službi, a propisi bi trebali osigurati da kod zapošljavanja nacionalni kriterijumi ne prevladavaju nad profesionalnim kriterijumima.

Kvalitet i kapacitet upravljanja ljudskim potencijalima (ULJP) je i dalje slab i jako fragmentisan. Forum direktora agencija za državnu službu je ponovo uspostavljen u oktobru 2023. godine kako bi koordinisao strategije i prakse upravljanja ljudskim potencijalima. FBiH i njeni kantoni su nastavili provoditi Strategiju razvoja ULJP 2022-2027. Institucije na državnom nivou i RS i dalje trebaju uraditi to isto. Treba očekati transparentno praćenje i planiranje učinka ULJP i odnosnih kapaciteta i podataka o ULJP, u junu 2024. godine, FBiH je usvojila metodologiju praćenja ljudskih potencijala.

Plate državnih službenika i dalje nisu ujednačene i cijeloj zemlji zbog razlika u propisima o platama, klasifikaciji poslova, platnim razredima i nepostojanja vrednovanja poslova, što sve ugrožava pravičnost. Kriterijumi za dodjelu dodataka na platu su nejasni, i nema objavljenih informacija o prosječnom nivou plate po kategorijama poslova. Široka reforma plata je neophodna na svim nivoima vlasti, kao i usklađivanje opisa poslova u državnoj službi.

Agencije za državnu službu trebaju više resursa za obuku i **profesionalni razvoj**. Sve u svemu, nije ostvaren napredak u smislu da ocjena rezultata rada bude korisniji alat kako bi se opravdala unaprijeđenja ili kako bi se napravila razlika između dobrih i loših rezultata.

I dalje nema sistema za skupljanje i objedinjavanje podataka o **integritetu državnih službenika**. Nisu izradivani novi propisi u FBiH o zaštiti prijavitelja korupcija, ili o prijavi imovine u *Republici Srpskoj*.

Odgovornost uprave

Nije ostvaren napredak u pogledu zakonskog utvrđivanja funkcija upravnih tijela na svim nivoima vlasti, ili u pojašnjenju odgovornosti između ministarstava i podređenih tijela.

Državni Zakon o **slobodi pristupa informacijama** i dalje treba u potpunosti uskladiti sa međunarodnim standardima o nezavisnosti žalbenog procesa, dok Distrikt Brčko treba usvojiti svoj zakon u ovoj oblasti. Vijeće ministara je u aprilu 2024. godine, usvojilo vodit za pristup informacijama kako bi se osigurao učinkovit pristup ovom pravu, a u maju 2024. godine, Ministarstvo pravde je uvelo registar zahtjeva za pristup informacijama. Pravila o zaštiti podataka i o pristupu informacijama se i dalje na svim nivoima vlasti imaju na način koji više štiti privatne nego javne interese. Preporuka ombudsmana prema javnim vlastima su i dalje fokusirane većinom na osiguranje pristupa informacijama, iako uz malo smanjenje u 2023. godini u poređenju sa 2022. godinom.

Priznanje usluga građanima i poslovnim subjektima

Nije bilo napretka u izmjeni i dopuni i usklađivanju pravnog okvira za **upravu usmjerenu na korisnike** u cijeloj zemlji. Ne postoji sveobuhvatna cjelodržavna politika pružanja usluga ni jasne institucionalne funkcije na bilo kom nivou vlasti, kao ni katalog e-usluga. Nepostojanje infrastrukture za elektronski potpis za građane otežava dalju digitalizaciju. Odradni napredak je postignut u Federaciji BiH po pitanju digitalne

transformacije, kriterijuma i referentnih vrijednosti za „jednoshaterski sistem“, i za povećanu saradnju među vlastima. Podržavanje uprave usmjerene na korisnike, uključujući usvajanje akcionog plana za RLU i izradu koherentnog pravnog okvira bi olakšalo uspostavljanje interoperabilnog sistema e-potpisa u cijeloj zemlji i olakšalo bi stvaranje jedinstvenog digitalnog tržišta u Bosni i Hercegovini.

2.2. VLADAVINA PRAVA I TEMELJNA PRAVA

2.2.1. Poglavlje 23: Pravosuđe i temeljna prava

Osnovne vrijednosti EU uključuju vladavinu prava i postovanje ljudskih prava. Djelotvoran (rezultiran, visoko kvalitetan i efikasan) pravosudni sistem i djelotvorna borba protiv korupcije su od izuzetne važnosti, kao i postovanje osnovnih prava u zakonima i praksi.

Funkcionisanje pravosuđa

Strateški dokumenti

Bosni i Hercegovini nedostaju strateški dokumenti. Još uvijek nije usvojena nova strategija za reformu sektora pravde i akcioni plan. Naći teksta koji treba usvojiti. Vijeće ministara je rezultat inkluzivnog procesa konsultacija. Potrebno je izdvojiti dostupna budžetska sredstva i osigurati efikasan mehanizam upravljanja, praćenja i izvještavanja o njenim efektima, uz mogućnost donošenja korektivnih mjera. Program reformi Visokog sudskog i tužilačkog vijeća (VSTV) za period 2024-2026. godine stavlja naglasak na ciljanu reformu, posebno na sveobuhvatno praćenje zasnovano na transparentnim mehanizmima evaluacije. VSTV treba da usvoji prateći akcioni plan.

Upravljačko tijelo

VSTV adekvatno funkcionira kao jedinstveno samoupravno tijelo za pravosuđe. Trebalo bi da osigura nezavisnost i integritet u načinu imenovanja svojih članova ponovnim uvođenjem randomizacije kada je u pitanju nacionalna pripadnost i rod. VSTV-u je potreban veći budžet za uspostavljanje funkcionalnog odjela za provođenje postupka po izvještajima o imovini i posrepani prelazak cjelokupnog osoblja VSTV-a na državni budžet za 2027. godinu. VSTV je inicirao mjere za bolje postupanje sudova u slučaju nasilja u porodici, napada na povratnike, zaštite novinara i aktivista, te borbe protiv organiziranog kriminala i korupcije. Međutim, VSTV treba poboljšati izvršenje svojih odluka kroz blizu saradnju sa predsjednicima sudova i glavnim tužiocima i primjenom mehanizama odgovornosti.

Nezavisnost i nepristranost

Potrebno je unaprijediti nezavisnost i nepristranost pravosuđa. Ovo se odnosi na sudove i tužilaštva, kako na višem nivou, tako i na prvom stepenu. Povyerenje javnosti dodatno narušavaju medijski izvještaji o javnim nastupima nosilaca pravosudnih funkcija, uključujući i članove VSTV-a, u društvu pojedinaca osumnjičenih za krivična djela. VSTV i svi sudovi i tužilaštva treba da pojačaju napore kako bi ponovo zadobili povjerenje javnosti u pravosuđe, posebno rješavanjem pitanja dužine (do sedam godina) krivičnih sudjenja koja uključuju sudije i tužioce, kao i one na rukovodnim pozicijama optužene za korupciju. VSTV i pravosudni organi treba da učinkovito i djelotvorno procesuiraju predmete korupcije u koje su uključene njihove kolege iz pravosuđa. I dalje se vrši neprimjeren unutrašnji i vanjski pritisak. Kako bi se osigurala dosljednost, potrebno je preispitati mehanizam prijavljivanja prijatelj i reakcije VSTV-a prema javnosti u vezi s tim. VSTV tjelko prima zahtjeve za zaštitu sudija i tužilaca od neprimjerenog uticaja koji ugrožava njihovu nezavisnost. Novi Zakon o VSTV-u treba da uredi pitanje ograničenog uticaja postovanja VSTV-a u odbrani nezavisnosti sudija ili tužilaca. Čeka se na usvajanje sigurnosne strategije za pravosuđe i pratećeg akcionog plana.

Gráficon 2: Bosna i Hercegovina – Zadrževanje zaštitu od neprimjerenog uticaja

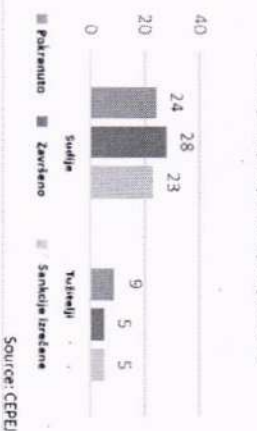

cijelosti priznati i izvršiti odluke Ustavnog suda, te staviti van snage sve zakonske propise koji krše ustavni i pravni poredak.

Odgovornost

Potrebno je unaprijediti odgovornost pravosuđa. U januaru 2024. godine, Bosna i Hercegovina je revidirala izmjene i dopune Zakona o VSTV-u koje se odnose na integritet kako bi uklonili ograničenje pristupa ličnim podacima za vanjske stručnjake zadužene za praćenje sistema prijave imovine. Potrebno je zakonski utvrditi pravo VSTV-a da traži dodatne informacije od fizičkih i pravnih lica, u skladu s evropskim standardima, kako bi se osiguralo da VSTV može efikasno pristupiti svim potrebnim informacijama za obavljanje svojih funkcija. **Planovi integriteta** postoje u gotovo svim sudovima i tužilaštvima, ali su njihovi rezultati ograničeni. VSTV treba redovno procijenjivati njihovu učinkovitost u cilju sprečavanja korupcije i obavještavati javnost o uticajnim takvih mjera. **Kodeksi sudske i tužilačke etike** su na snazi i čine dio nastavnog plana i programa za početnu obuku, ali ih je potrebno značajno poboljšati. Nanošenje štete ugledu i integritetu pravosuđa sada se smatra kršenjem etičkog kodeksa. VSTV treba pratiti uticaj disciplinskih mjera u takvim slučajevima.

Gráficon 3: Bosna i Hercegovina
Disciplinski postupci - Jednol postupaka - 2023

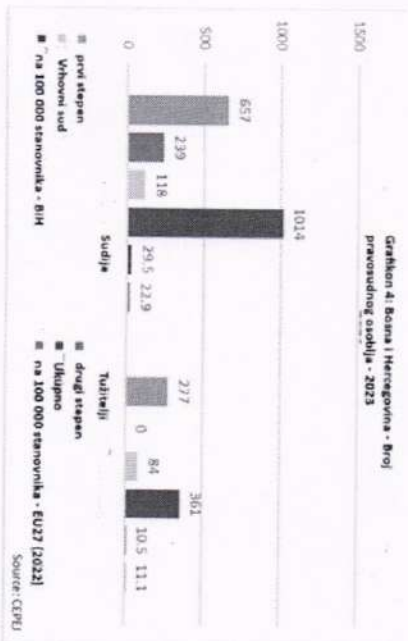
Source: CEPEJ

Iako je broj disciplinski postupaka relativno velik, njihovo preventivno učinki je mali. Za rješavanje pitanja

ozbiljnih povreda integriteta pravosuđa, disciplinska tijela VSTV-a treba da: (i) bolje odaberu i odrede prioritete u disciplinskim predmetima; (ii) poboljšaju pravila o dokazivanju na disciplinskim ročištima, i (iii) izmijene interne smjernice kako bi se unaprijedio kvalitet obrazloženja i transparentnost disciplinskih odluka, čime se osigurava dosljednost i (iv) osiguraju da strogošću sankcija ima preventivni učinak.

Kvalitet rada pravosuđa

Potrebno je unaprijediti kvalitet rada pravosudnih organa. Zakonske zaštitne mjere za nezavisnost **imenovanja sudija i tužilaca**, koje provodi VSTV, unaprijedene su izmjenama i dopunama Zakona o VSTV-u iz septembra 2023. kojim je uvedeno pravo na žalbu na odluku o imenovanju. Shodno tome, potrebno je i unaprijediti i kvalitet obrazloženja odluka o imenovanju u praksi. Njihovo objavljivanje na web stranici VSTV-a je zakonska obaveza.

Da bi se poboljšao ovaj proces, VSTV je ažurirao bazu podataka prisanih ispita i pitanja za strukturiran razgovor i izradio smjernice za komisije za strukturirani razgovor. Potrebno je dodatno unaprijediti novi Zakon o VSTV-u u pogledu: (i) uvođenja godišnjeg konkursa za prva imenovanja u pravosuđu kako bi se izvršilo razdvajanje konkursa za pozicije na osnovnom nivou od konkursa za ostale unaprijetne pozicije; (ii) karijere i napredovanja na osnovu radnog staža i učinkovite ocjene rezultata rada; (iii) garancija da kriteriji nacionalne pripadnosti ne prevladava nad profesionalnim kriterijima u zapošljavanju. VSTV je uveo neka od ovih regulatornih rješenja, ali su ona osporena na sudu. Zbog toga su neophodne zakonske izmjene. Uvođenje smjernica za izradu kvalitetnijih optužnica moglo bi dodatno pomoći tužiocima.

Sistem ocjene rezultata rada je neefikasan. Evidentirano je da su svi predsjednici sudova i glavni tužoci uspješno obavljali svoje funkcije. Ovakav ishod je neretko pojednostavljen i ne doprinosi svrsishodnosti sistema. VSTV je u februaru 2024. odobrio nova pravila o ocjenjivanju rezultata rada. Potrebno je usvojiti kriterije koji će omogućiti podjednako razmatranje kvantitativnih i kvalitativnih kriterija u ocjeni pravosudne uprave.

Edukacija sudija i tužilaca vode entitetski centri za edukaciju, kojima koordinira VSTV. Treba razjasniti njihovu podjelu odgovornosti i ojačati koordinacijsku ulogu VSTV-a. Potrebno je pomeno pratiti odabir kompetentnih edukatora, osmišljavanje programa edukacije, ocjenjivanje edukatora i provedbenih edukacija i po potrebi ih poboljšati. Ukupan budžet za edukaciju u 2023. godini bio je za 13,4% manji nego u 2022. godini.

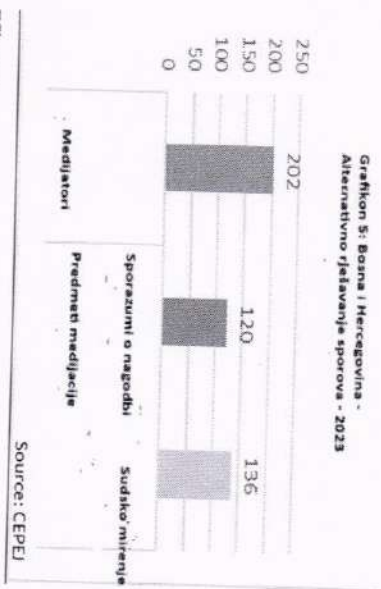
Sistem upravljanja predmetima (CMS) daje pouzdan, detaljne statističke podatke i izvještaje o toku predmeta, ljudskim resursima i trajanju, što doprinosi pravovremenom dostavljanju pravosudnih podataka CEPF-u. VSTV treba da pojača nadzor i upravljanje na osnovu pouzdatih statističkih podataka o rezultatima rada pravosudnog sistema, uključujući i nadzor nad raspodjelom predmeta. U tu svrhu, članovima VSTV-a, predsjednicima sudova i glavnim tužiocima treba organizirati prilagođenu obuku o upravljanju u pravosuđu sa komponentom analize podataka. VSTV je usvojio srednjoročnu strategiju IKT u pravosuđu i postavio temelje za regionalni centar IKT s ciljem dalje digitalizacije pravosuđa.

Pravosudni sistem nije dovoljno **transparentan**. VSTV je nastavio aktivnosti, usvojio komunikacijsku strategiju i revizirao svoja pravila o objavljivanju sudskih odluka na internetu. VSTV treba dalje promovisati dosljedno objavljivanje rasporeda ročišta i sudskih akata. Internetaska baza podataka VSTV-a sada uključuje preko 26.000 sudskih odluka, sa analitičkim funkcionalnostima.

Postignuti su ograničeni rezultati u **usklađivanju sudske prakse** i panel za ujednačavanje sudske prakse usvojio je samo dva stava. VSTV treba pomeno pratiti učinak rada panela. Baza podataka VSTV-a o pravnim stvarima žalbenih sudova treba i dalje služiti kao alat za osiguranje jedinstvene sudske prakse u cijeloj zemlji. Na koncu, BiH treba uspostaviti sudijsko tijelo koje će moći osigurati dosljedno tumačenje zakona i usklađenost sudske prakse u cijeloj zemlji (ključni prioritet 4 e iz Mišljenja).

U 2023. godini, ukupan **budžet za pravosuđe**, uključujući VSTV, iznosio je 183,2 miliona eura, što je povećanje od 0,73% BDP-a u odnosu na 2022. godinu. Iako je budžet sada na nivou srednje vrijednosti za Zapadni Balkan, sredstva su i dalje nedostajna za investicije. Izvršna vlast na svim nivoima je dužna osigurati dostatna sredstva za rad pravosudnih institucija. Početkoće u planiranju budžeta i pregovornima o nepeđakim raspodjelama budžetskih sredstava negativno utiču na jednak pristup pravdi. U novom Zakonu o VSTV-u treba ojačati ulogu VSTV-a u planiranju budžeta i pregovornima za pravosudne institucije.

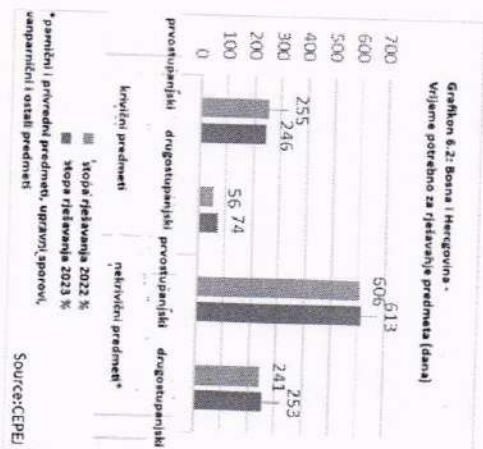
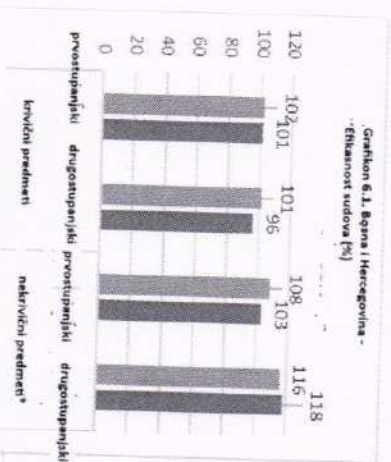
Ministarstvo pravde još uvijek treba da usvoji strategiju medijacije koju je VSTV predložio 2022. godine kao dio mehanizama **alternativnog rješavanja sporova**. Strategija navodi zakonodavne promjene, obuku za medijatore i promovira medijaciju među kortsničnima sudova i sa javnošću.

Ефикасност

Потребно је унаприједити ефикасност рада правосудних органа. **Трајање судских поступака** у првостепеним предметима (искључујући комуналне предмете) додатно је скраћено на 361 дан у првом кварталу 2024. године, али је и даље прекорњено и омета право грађана на судeње у разумном року. Федерација БиХ још увијек није усвојила закон за заштиту овог права. Потребно је прати провађење и утицај ових закона. VSTV и судска управа требају осигурати да се судије и тузиоци придржавају одговарајућих правила о партиципацији и ажурирати та правила по потреби.

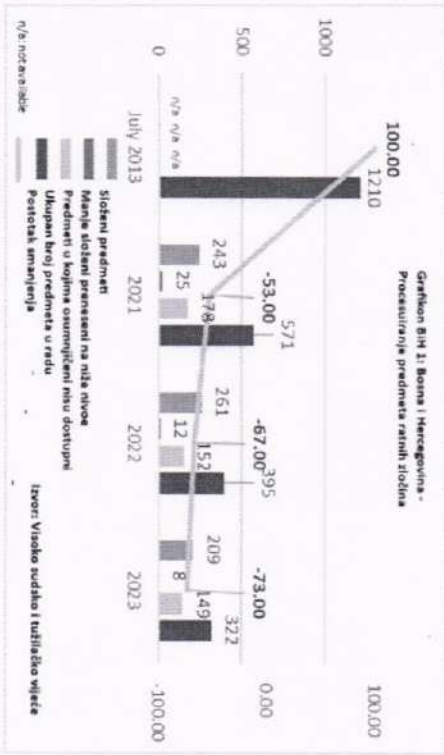
Број нерјешених предмета износи више од 2 милиона, од чега 1,7 милиона предмета чине неплаћени рачуни за комуналне услуге, што и даље негативно утиче на ефикасност правосудних органа. Број нерјешених некомуналних би се повећао ефикасност у преносу извршења малих и неспornих потраживања са судова на професионалне извршитеље. Ентитетске и кантонске владе нису осигурале dostatna средства за извршна одјељења у судовима нити за приступ информацијама о имовини дужника. Ентитетски закони и подзаконски акти о извршењу моваргу се hitно измјенити како би се повећао ефикасност.

Измјене тузilaцке нормe нису дале позитивне резултате и утицај тузilaцког система је незадовољјавајући. Број оптужница је и даље био у паду у 2023. години. VSTV треба утврдити разлике за то и по потреби прилагодити нормe.

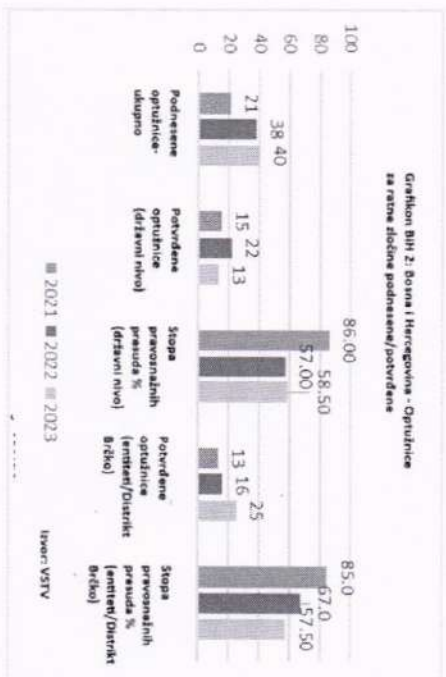
Prosecuiranje ratnih zločina pred domaćim pravosuđem

Bosna i Hercegovina blisko saraduje sa Međunarodnim rezidualnim mehanizmom za krivične sudove (MRMKS) i 70% svih zahtjeva za pomoć koji su iz regiona upućeni Tužilaštvu Mehanizma u 2023. godini stiglo je iz Bosne i Hercegovine (40% u 2022. godini). U januaru 2024. godine, Ministarstvo pravde i Registar mehanizma potpisali su memorandum o razumijevanju kako bi pružili informacije o osuđujućim presudama za **ratne zločine** Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) i njegovih nasljednika. Vlasti sada moraju osigurati da se one što prije unesu u domaću krivičnu evidenciju. Rok za provedbu revidirane Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina mora se produžiti nakon 2025. godine, a potrebno je intenzivirati aktivnosti na ispunjavanju njenih ciljeva.

Regionalna pravosuđna saradnja u procesuiranju ratnih zločina neznatno je poboljšana sistemskom upotrebom dostupnih alata, posebno bilateralnih protokola o saradnji između tužilaštava u regionu. Institucionalna saradnja sa Srbijom i Crnom Gorom i dalje je efikasna i produktivna, dok u saradnji sa Hrvatskom postoji niz prepreka. Kad bi se unaprijedio sistem podrške žrtvama i svjedocima ratnih zločina efikasnim i blagovremenim odgovorom na njihove potrebe, one bi pružale veću podršku sudskim postupcima i imale bi osjećaj da su doprinijeli izvršenju pravde.

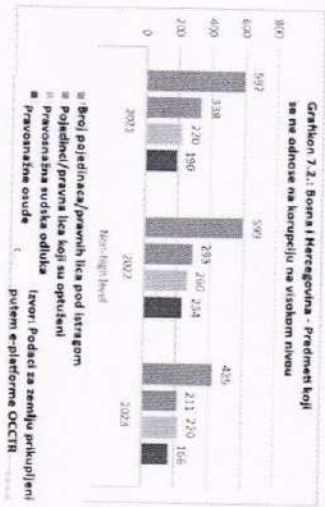
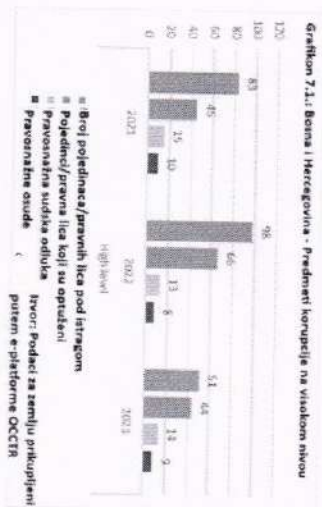
Do kraja 2023. godine, 94 osobe bile su nedostupne sudovima u Bosni i Hercegovini. Budući da posjeduju više državljanstava, ove osobe često imaju boravak u susjednim zemljama. To im omogućava da izbjegnu krivično gonjenje u ovim zemljama koristeći zabranu izricanja vlastiti državljan za krivična djela genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina. Oni takođe imaju koristi i od nedostatka napretka među pravosuđnim sistemima susjednih zemalja u procesuiranju ovih zločina. Te osobe su Novak Đukić, Duško Korić i Tomislav Kovarić u Srbiji i Sakib Mahmutin u Turskoj.

Borba protiv korupcije

Postignuti rezultati

U izvještajnom periodu nije bilo promjena u borbi protiv korupcije. Nedovoljno je učinjeno na postizanju rezultata u pogledu proaktivnih istraga krivičnog gonjenja i pravosudnih presuda. U predmetima korupcije na visokom nivou treba ozbiljno poraditi. Bivšom premijeru Federacije BiH izrečena je pravosudna osuđujuća presuda, a bivšim ministru sigurnosti prvostepena osuđujuća presuda. Potvrđene su optužnice protiv načelnika jedne sarajevske općine, protiv bivšeg gradonačelnika Sarajeva i protiv bivšeg ministra za ljudska prava i izbjeglice. U toku su istrage protiv drugih visokih zvaničnika. U ovim premetima, koji imaju veliki odjek u javnosti i izazivaju zabrinutost kada je u pitanju stepen korupcije u zemlji, mora se osigurati nezavisno, djelotvorno i nepristrasno postupanje pravosuđa. Agencije za provođenje zakona i pravosuđe u Bosni i Hercegovini moraju imati proaktivniji pristup u borbi protiv organiziranog kriminala i korupcije, bez vanjskog uplitanja.

Komisija za sukob interesa na državnom nivou, osnovana u martu 2023. godine, i dalje je neefikasna i nije izrekla nijednu sankciju. Nakon stupanja na snagu novog Zakona o sukobu interesa, Parlament nije imenovao članove Komisije do zakonskog roka (juna 2024. godine). Nove članove imenovao je Dom naroda u oktobru 2024. godine, a još ih treba potvrditi Predstavnički dom. Mnogo više nosilaca javnih funkcija na državnom nivou ispunilo je obavezu podnošenja imovinskih kartona na provjeru (425 od 550). Međutim, nisu vodeni postupci, podnesene prijave ni izrečene sankcije protiv onih koji nisu podnijeli imovinske kartone. Postoje primjetne razlike u zemlji kada je u pitanju ispunjavanje obaveza. U Republici Srpskoj je i dalje mali broj dostavljenih imovinskih kartona (136 od 4.000), dok se u Federaciji BiH ne provode pravila o sukobu interesa. Pozitivan trend nastavljen je konkretnim rezultatima u Distriktu Brčko i Kantonu Sarajevo, uz relativno veliki broj postupaka i sankcija pokrenutih zbog sukoba interesa. Tuzlanski kanton je također pokazao dobre rezultate u provjeri imovinskih kartona.

Institucionalni okvir

Institucionalni okvir za borbu protiv korupcije nije u potpunosti uspostavljen i potrebno je poboljšati i preventivne mjere i provedbu zakona. Funkcionisanje i koordinacija tijela za sprečavanje korupcije i dalje su neučinkoviti. Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije (APIK) mora vršiti svoju zakonsku nadležnost kao glavno koordinaciono tijelo za sprečavanje korupcije i kao centralna tačka za

aktivnosti u borbi protiv korupcije u Bosni i Hercegovini. APIK treba da bude mnogo proaktivniji u provođenju preporuka GRECO-a i usklađivanju s međunarodnim standardima.

Potrebno je u velikoj mjeri ojačati nezavisnost tijela za sprečavanje korupcije na entitetskom i kantonalnom nivou, kao i njihove ljudske i materijalne resurse. Uredi za borbu protiv korupcije Kantona Sarajevo i Tuzlanskog kantona i dalje postižu konkretne rezultate i predstavljaju dobar primjer.

Potrebno je ojačati kapacitete Službe za reviziju Centralne izborne komisije kako bi se omogućilo praćenje poštovanja propisa o finansiranju političkih partija. Stalna komisija za borbu protiv korupcije koju je 2022. godine osnovao Predstavnički dom BiH kao ključni mehanizam parlamentarnog nadzora još uvijek treba da ispuni svoju misiju.

Kritičnopravna politika i institucionalni i zakonodavni okvir u cijeloj zemlji uglavnom su neučinkoviti i neadekvatni za borbu protiv korupcije. Djelom je to posljedica nedovoljnih istražnih kapaciteta agencija za provedbu zakona i kazni koje nemaju dovoljan preventivni efekt. Ključni napori da se pronade i zamrzne nezakonita dobit od kriminalnih aktivnosti i da se od kriminalaca zahtijeva da se otkrenu svoje dobiti i dalje su neadekvatni. Finansijske istrage se rijetko pokreću, a otkriveno o proširenom oduzimanju gotovo da se ne primjenjuje, što ometa efikasno razbijanje kriminalnih mreža. Duhoko rascijepkano zakonodavstvo i česti nije proaktivna u pokretanju istraga i istrage su spore. U 2023. godini, kao i u 2022., nijedna agencija za provedbu zakona, uključujući SIPA-u, nije dostavila Tuzlavlavnu Bosne i Hercegovine izvještaj o korupciji na visokom nivou. Veoma formalan način na koji SIPA provodi radnje u cilju prikupljanja dokaza, uključujući i radnje u slučajevima korupcije na visokom nivou, izaziva ozbiljnu zabrinutost. Sistemske nedostatci u operativnoj saradnji agencija za provedbu zakona i vrlo ograničena razmjena obavješajnih podataka su dugotrajni problemi. Sporazumi o priznanju krivice moraju se strateški koristiti za uključivanje optuženih u pribavljanje informacija i dokaza i treba nadlegati, ako je to relevantno i održivo, oduzimanje imovine ili plaćanje oštećenoj strani. U nekoliko prijavljenih slučajeva korupcije na visokom nivou i dalje se pojavljuju selektivni sudski postupci i pravne greške, nenar, zloupotrebu postupka, politički pritisak, upitne sudske odluke i verbalni napadi na tužilaštva, što uključuje i državni nivo. Nastavljaju se pritisci, ometanja i verbalni napadi na nosioce pravosudnih funkcija, bez sistemske i efikasne reakcije VSTV-a, kao što se pokazalo u brojnim predmetima na visokom nivou.

Nedostatak saradnje između agencija za provedbu zakona i tužilaštva i nedovoljan nadzor tužilaštva nad radom policije ozbiljno ometaju istrage. Selektivna nespremnost policije, uključujući i policiju na državnom nivou, da saraduje sa tužilaštvima, posebno u slučajevima korupcije na visokom nivou, izaziva ozbiljnu zabrinutost.

Razlike u stavovima u pogledu ovlaštenja tužilaštva na državnom nivou da izdaje uputstva entitetskim tužilaštvima ometaju istrage i postupke u slučajevima korupcije na visokom nivou. Takvi proturječni pravni stavovi moraju se odmah razriješiti.

Poselni odjeli u tužilaštvima na državnom nivou i u Republici Srpskoj za borbu protiv korupcije moraju početi da efikasno postupaju u slučajevima korupcije na visokom nivou. Mora se znatno ojačati njihova neovisnost još uvijek nisu uspostavljeni specijalizirani odjeli u tužilaštvu i Vrhovnom sudu Federacije BiH.

Specijalizirani tim tužilaštva u Tuzlavlavnu Bosne i Hercegovine nastavio je efikasne istrage na osnovu dokaza prihvaćenih pomoću SKY ECC. Postignuti su konkretni rezultati u pokretanju istraga i potvrđene optužnice. Od tužilaštva se očekuje da pokazuju odlučnost i daju prioritet i efikasno okončaju istrage u predmetima korupcije srednjeg i visokog nivoa koji su povezani sa platformom za komunikaciju SKY ECC i da osiguraju efikasno

postupanje pravosuđa. Zamjenik direktora SIPA-e je i dalje na slobodi nakon ilegalnog prelaska granice kako bi izbjegao nalog za hapšenje zbog sumnje na zloupotrebu položaja i korupciju.

Strateški dokumenti

Strateški dokumenti su djelimično izradeni. Bosna i Hercegovina je u junu 2024. godine usvojila državnu strategiju i akcioni plan za borbu protiv korupcije za period 2024-2028. godine, jer je prethodna strategija iz 2019. godine. S obzirom da se usvojena strategija odnosi uglavnom na državni nivo, entiteti i kantoni trebaju ažurirati i uskladiti svoje strategije sa principima strategije na državnom nivou, uz osiguranje dostatnih sredstava i snažnih nadzornih mehanizama kako bi se osigurala njihova provedba.

Zakonski okvir

Zakonski okvir za borbu protiv korupcije nije u potpunosti uspostavljen i potrebno je poboljšati kako preventivne mjere tako i provedbu zakona. Neusklađenost propisa u zemlji i dalje otežava borbu protiv korupcije. U martu 2024. godine Bosna i Hercegovina je usvojila na državnom nivou Zakon o sprječavanju sukoba interesa. Ovo je značajan korak naprijed u odnosu na propise koji su ranije bili na snazi. Međutim, zakon još uvijek treba u potpunosti uskladiti s evropskim standardima, posebno u pitanjima nespojivosti, sankcija i izbora i sastava Komisije za sukob interesa. Svi nivoi vlasti trebaju u potpunosti uskladiti svoje propise o sukobu interesa s evropskim standardima i provoditi zakon u dobroj vjeri.

Zakonski okvir o zaštiti prijavitelja korupcije još uvijek je nepotpun i nije u cijelosti usklađen s propisima EU. U Federaciji BiH još uvijek nedostaju propisi o zaštiti prijavitelja korupcije, iako takva zaštita postoji u Kantonu Sarajevo. Tamo gdje je to primjenljivo, nije zaprimljen nijedan zahtjev za zaštitu, ili ih je bilo vrlo malo, sa izuzetkom Kantona Sarajevo, gdje je odobreno 7 od 8 zahtjeva.

Zakoni o zaštiti podataka i dalje se linuće na način koji omogućava zaštitu privatnih, a ne javnih interesa, time se ometa prevencija i suzbijanje korupcije. Ne postoje propisi koji omogućavaju efikasno sprečavanje korupcije i postupanje u tim slučajevima u privatnom sektoru, a ni ložiranje nije uređeno. U četvrtom krugu evaluacije, samo 1 od 15 preporuka GRECO-a je provedena na zadovoljavajući način. Vlasti treba da ispunе preostale preporuke, posebno one koje se odnose na finansiranje političkih stranaka i sukob interesa.

Potrebno je uspostaviti registar stvarnog vlasništva pravnih lica koji će biti centralna pristupna tačka nadležnim organima.

Temeljna prava

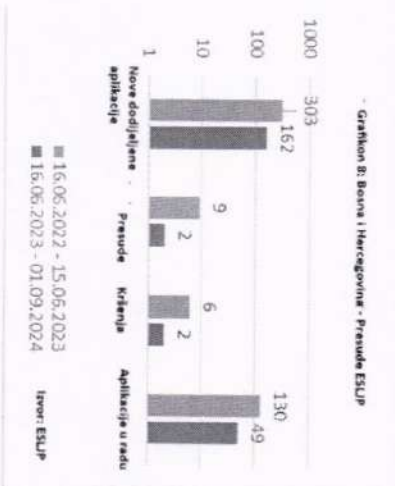
Međunarodni instrumenti o ljudskim pravima

Bosna i Hercegovina je ratifikovala sve glavne evropske i međunarodne instrumente o ljudskim pravima. Mora se posvetiti naporima u realiziranju prihvatljivih preporuka iz Univerzalnog periodičnog pregleda iz novembra 2019. godine prije sljedećeg ciklusa u januaru 2025. godine. Potrebno je primijeniti metodologiju prikupljanja podataka Agencije EU za osnovna prava i BiH se podstiče da traži status posmatrača u ovoj agenciji.

Evropski sud za ljudska prava

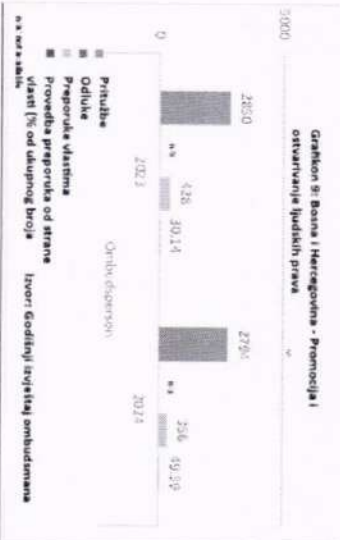
U izvještanom periodu, Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) utvrdio je povrede Evropske konvencije o ljudskim pravima koje su se odnosile na pravo na pravno suđenje, zaštitu imovine i opću zabranu diskriminacije. Četiri predmeta su pod pojedinim nadzorom Komiteta ministara. Presude Sejdici i Finici, Zornić, Štaka, Plav i Pudarić (sudska praksa iz predmeta Sejdici-Finici) zahtijevaju ustavne amandmane koji bi se osigurala jednakost političkih prava svim građanima. U postupku je odluka Velikog vijeća o predmetu

Kovacević o aktivnim biračkim pravima. BiH je postigla napredak u rješavanju drugih strukturnih reformi koje su pokrenute presudama Suda. Napori se moraju nastaviti.

Promocija i ostvarivanje ljudskih prava

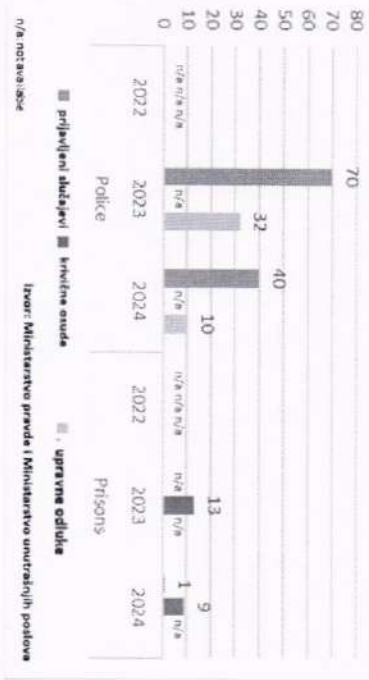
Bosni i Hercegovini još uvijek nedostaje sveobuhvatan okvir politike za promociju i ostvarivanje ljudskih prava, kao i cjelodržavne strategije o ljudskim pravima, zabrani diskriminacije i zaštiti manjina u cijeloj zemlji. Shodno tome, zaštita ljudskih prava nije ujednačena u cijeloj zemlji. Ombudsman za ljudska prava je tijelo nadležno za ravnopravnost u Bosni i Hercegovini. Njegov tripartitni sastav i konsenzualno donošenje odluka potrebno je revidirati kako bi se osiguralo efikasno funkcioniranje. Ombudsman treba da proaktivnije postupa, a njegovu neovisnost treba ojačati. Iako je ispoštovana samo poklova preporuka, Institucija ombudsmana nije pokrivala nijedan preksajni postupak zbog nepoštovanja njenih preporuka u proteklih devet godina, uprkos činjenici da je za to imala ovlaštenja, niti je pokretala ili intervenirala u upravnim ili sudskim postupcima.

Prevenција mučenja i zlostavljanja

Bosna i Hercegovina još uvijek treba osigurati usklađenost sa članom 17. Općenog protokola uz Konvenciju protiv torture (eng. OPCAT). Izmjene i dopune Zakona o ombudsmanu iz avgusta 2023. godine, koje propisuju da ombudsman funkcionira kao nacionalni preventivni mehanizam za sprečavanje torture i zlostavljanja, tek treba provesti. Potrebno je efikasno postupiti po brojnim prijavama o zlostavljanju. Ne postoji zakon kojim se utvrđuju kriteriji na nivou BiH o pravima civilnih žrtava ratne torture, što je obaveza prema Konvenciji protiv torture. Potrebno je poboljšati entitetske zakone o žrtvama ratne torture. Vijeće ministara treba usvojiti odluku kako bi se izvršila odluka Komiteta UN-a protiv torture (UNCAT) iz avgusta 2019. o pružanju svih oblika obeštećenja žrtvama ratne torture putem efektivne šeme reparacije, uključujući obeštećenje i zvanično izvinjenje žrtvi. Republika Srpska nije preduzela mjere za ukidanje sudskih taksi za žrtve ratne torture. Kao posljedica toga, žrtve se i dalje suočavaju sa zaplijenom imovine zbog neplaćanja, što je zabrinjavajuće.

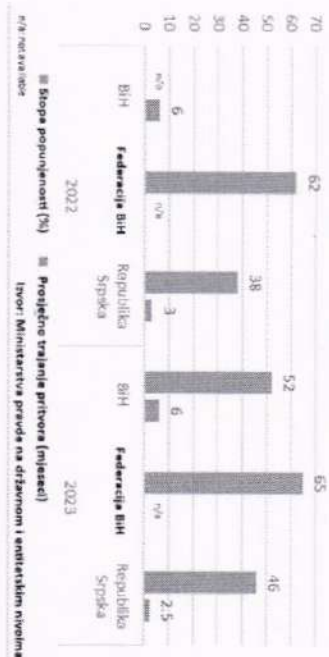
Grafikon 10: Bosna i Hercegovina - Mučenje/dostizanje/Prejterana upotreba sile

Izvršenje krivičnih sankcija

Ne postoji cjelodržavna strategija o izvršenju krivičnih sankcija i nema pouzdanih statističkih podataka, što je zabrinjavajuće. Zakone je potrebno međusobno uskladiti u cijeloj zemlji i uskladiti ih sa evropskim i međunarodnim standardima. Direktore zatvora treba imenovati na temelju zasluga. Potrebno je poboljšati privorske objekte, sisteme izvršenja kazne i programe reintegracije, te uvesti efikasan sistem uslovnog otpusta.

Grafikon 11: Bosna i Hercegovina - Zatvori

Ne postoji okvir politike o tranzicionoj pravdi i suočavanju sa prošlostu. Od Bosne i Hercegovine se očekuje da djeluje na suveren način kako bi promovisala okruženje pogodno za pomirenje u cilju prevazilaženja naslijeđa rata (ključni prioritet 5 iz Mislijenja).

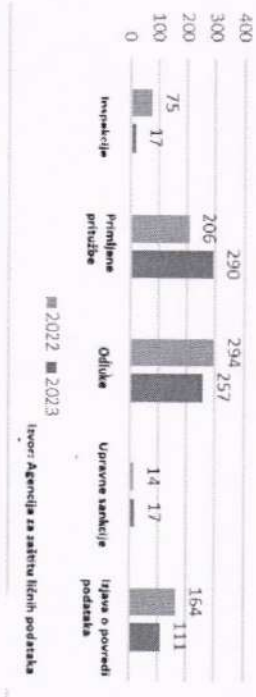
Politički lideri su nastavili da se bave istorijskim revizionizmom, uključujući portiranje genocida i veličanje ratnih zločinaca, takođe osporavajući utvrđene činjenice i nezavisnost ili nepristrasnost međunarodnih i domaćih sudova. Pronjeme nastavnog plana i programa istorije za osnovne škole u Republici Srpskoj iz septembra 2024. godine o ratnom periodu 1992-1995. godine još su jedan primjer nekonstruktivne politizacije obrazovanja u Bosni i Hercegovini, promoviisanja pristrasnog viđenja rata, posebno u pogledu heroja i žrtava.

Potrebno je izmijeniti i dopuniti Krivični zakon kako bi se reguliralo negiranje genocida i glorifikacija ratnih zločinaca u skladu sa *acquisom*. Vode se prva dva sudska postupka prema Zakonu iz 2021. godine koji je nametnuo bivši Visoki predstavnik Inzko, a kojim se kriminalizira negiranje genocida i glorifikacija ratnih zločinaca. Izbornim amandmanima iz marta 2024. godine osuđene za ratne zločine isključene su iz kandidature za javnu funkciju. Žrtve rata se i dalje suočavaju sa brojnim izazovima. Još uvijek nije usvojen zakon na državnom nivou kojim se utvrđuju njihova minimalna prava u cijeloj zemlji. U avgustu 2023. godine, Federacija BiH je usvojila novi zakon kojim se djeci rođenoj iz seksualnog nasilja tokom rata daje status civilnih žrtava rata. I dalje se izbjegava o pozitivnim primjerima izgradnje povjerenja na lokalnom nivou. (Za neostale osobe vidi Odljevak 3 – Dobrosusjedski odnosi i regionalna saradnja)

Zaštita ličnih podataka

Propisi o zaštiti podataka nisu usklađeni s *acquisom* - Općom uredbom o zaštiti podataka (GDPR) i Direktivom o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom ličnih podataka – kada je u pitanju obrada ličnih podataka od strane vlasti u cilju sprečavanja, otkrivanja, istrage ili krivičnog gonjenja počinilaca krivičnih djela ili izvršavanja krivičnih sankcija. Propisi nisu usklađeni ni u pogledu slobodnog kretanja podataka. Nije osmišljena neovisna Agencija za zaštitu ličnih podataka niti su povećani ljudski i finansijski resursi. Agencija treba da uspostavi bolju ravnotežu između zaštite privatnosti i općeg javnog interesa, posebno slobode medija, izbornog integriteta i borbe protiv korupcije. Dok Parlamentarna skupština mora konsultovati Agenciju o zakonskim prijedlozima, ostale zakonodavne skupštine još uvijek nemaju tu obavezu.

Gráficon 12: Bosna i Hercegovina - Zastita podataka

Sloboda vjetroispovijesti ili uvjerenja

Sloboda misli, savjesti i vjetroispovijesti i dalje se generalno postuje. I dalje se dešavaju slučajevi diskriminacije, govora mržnje i zločina iz mržnje na vjetroj osnovu. Napadi se i dalje se često događaju u područjima povratka manjina.

Sloboda izražavanja

Zastrišavanje novinara

Nastavljen je politički pritisak, zastrišavanje i prijetnje novinarima, uključujući stalne verbalne napade i nacionalistička retoriku, što stvara neprijateljsko okruženje za slobodu medija. Političari na visokom nivou nastavljeni su sa javnim napadima i omalovažavanjem novinara, analitičara i medijskih radnika, posebno usmjerenih protiv žena. Vlasti i dalje umanjuju važnost ovog pitanja bez javnih izjava o tome, a institucionalne mjere su slabe. Ne prkupljaju se zvanični podaci za cijelu zemlju o prijetnjama i napadima na novinare i medijske radnike i sudskom procesuiranju takvih napada i prijetnji. Ove statistike takođe trebaju biti razvijane prema polu.

Udruženje novinara BH Novinari je u 2023. godini zaprimilo 84 prijavne, a Ombudsman 7, povodom kršenja prava novinara. Od vlasti se očekuje da brzo reaguju i pokazu nultu toleranciju za prijetnje ili napade na medije, te da provode efikasne policijske istrage i sudske postupke koji bi doveli do izricanja pravomožnih presuda počinocima.

Zakonodavno okruženje

Sloboda izražavanja i medija su u principu zagarantirane Ustavom i zakonima, ali provedba je i dalje nedovoljna. Krivične kazne za klevetu, ponovo uvedene u Republici Srpskoj u julu 2023. godine, i dalje ozbiljno utiču na slobodu izražavanja i medija i imaju efekti zastrišavanja. Klevetu treba dekriminizirati u cijeloj zemlji. Kako bi spriječili okruženje koje novinare tjera na autocenzuru, sudovi trebaju pojačati napore da osiguraju ekspeditivno procesuiranje slučajeva klevete i dosljednost sudske prakse o dosudnoj odluci. Vlada Kantona Sarajeva još uvijek razmatra nacrt zakona kojim bi se uvelo nesrazmjerno sankcije za nedremsane online „lažne vijesti“. Ukoliko se zakon usvoji, mogao bi biti zloporijetljiv za ograničavanje online komunikacije i zastrišavanje novinara. Sve takve norme moraju u potpunosti poštovati standarde slobode izražavanja. (Za

slobodu pristupa informacijama pogledajte odjeljak 2.1.1).

Provedba propisa/institucije

Regulatornoj agenciji za komunikacije (RAK) još uvijek nedostaje puna politička i finansijska nezavisnost. Procedura za imenovanje njenog rukovodstva ne garantuje pluralističku zastupljenost zainteresovanih strana i neovisnost od reguliranog sektora i političkog uticaja. Parlamentarna skupština nije potvrdila novoimenovani odbor agencije. Veliki broj strateških tužbi protiv uticaja javnosti dodatno podstiče autocenzuru.

Javni emiteri

Državni javni servis Radiotelevizija Bosne i Hercegovine (BHRT) ne funkcioniše adekvatno i još uvijek je u ozbiljnoj opasnosti da bude ugašen zbog višegodišnjeg uskraćivanja stabilnog finansiranja i dugotrajnih sudske sporova na entitetskim sudovima zbog dugova entitetskih javnih emitera. Državni i entitetski javni emiteri i dalje su izloženi političkom utjecaju, posebno kroz politički kontrolirane upravne odbore. Parlament Federacije BiH od 2013. godine nije imenovao direktora niti popunio upražnjena radna mjesta u upravnom odboru javnog emitera FTV-a. Javni kanal RTRS u Republici Srpskoj širi ruske dezinformacije, uključujući i one o ruskoj agresiji na Ukrajinu i o putu pristupanja Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji. Banjački provajder Metel nastavio je prenositi signal kanala RT, iako se Bosna i Hercegovina pridružila sankcijama EU koje zabranjuju emitovanje sadržaja ovih medija koje kontrolira ruska država. (Vidjeti i Poglavlje 10 o Digitalnoj transformaciji i medijama)

Ekonomski faktori

Nisu preduzeti nikakvi koraci za usvajanje zakona o transparentnosti vlasništva nad medijima (uključujući sprečavanje skrivene koncentracije medija), zakona o oglašavanju ili kriterijima za raspodjelu subvencija. Oglašivačke prakse javnih preduzeća, kao što su telekomunikaciona preduzeća, i marketinške agencije koje su povezane sa političkim strankama, i dalje šteto djeluju na integritet medija. Lokalni emiteri koji dobijaju sredstva od lokalnih vlasti i dalje su podložni političkom pritisku i utjecaju.

Internet

Samoregulacija internetских medija ima ograničen učinak, a internetске platforme se i dalje koriste za širenje mržnje i dezinformacija. Krivično gonjenje je ograničeno na krivično djelo izazivanje vjetrojke i nacionalne mržnje putem interneta.

Profesionalne organizacije i uvjeti rada

Novinarstvo je i dalje nesigurna profesija, s niskim platama i nesigurnim statusom. Radna prava se slabo poštuju, sindikalizacija je slaba, a ne postoje gramski kolektivni ugovori za medijske radnike. Shodno tome, mnogi novinari primaju platu znatno nižu od prosječne, a rade i prekovremeno. Situacija je još gora za novinarke. Postivanje medijskog kodeksa Vjetrojca za štampu i online medije i dalje je nedosljedno.

Sloboda umjetničkog izražavanja zagarantovana je zakonima i općenito se poštuje. Iako vlasti nisu formirano uvelo ograničenja, okruženje za teme vezane za pomirjenje je izazovno.

Sloboda okupljanja i udruživanja

Zakoni o **slobodi okupljanja** još uvijek nisu međusobno usaglašeni u cijeloj zemlji i nisu usklađeni sa evropskim standardima, posebno kada su u pitanju ograničenja i odgovornosti organizatora. U izričajnom periodu tri kantona (Zeničko-dobojski, Unsko-sanski, Kanton 10) usvojila su propise u cilju usklađivanja s evropskim standardima, po uzoru na Distrikt Brčko.

I dalje postoje izazovi u pogledu **slobode izražavanja** iako je ona zagarantirana zakonom. Branitelji ljudskih prava i dalje su izloženi prijetnjama, uzemiravanju, verbalnom zlostavljanju, pa čak i fizičkim napadima. Vlasti su propustile da osude i adekvatno istraže takve napade. Entitetska Vlada je u maju 2024. godine povukla nacrt zakona Republike Srpske koji je usmjeren na civilno društvo kao „strane agente”. Takav nacrt zakona ne treba ponovo uvoditi, jer bi negativno uticao na civilno društvo i predstavljao korak unazad. Vlasti treba da promotvuju okruženje pogodno za civilno društvo i osiguraju efikasne konsultacije o prijedlogu propisa.

Pitanja rda i prava sindikata obuhvaćena su u Poglavlju 19 – Socijalna politika i zapošljavanje

Imovinska prava

Nisu preduzeti nikakvi koraci za azuriranje i međusobno povezivanje entitetskih katastarskih i zemljišno-knjižnih baza podataka i nije pronadeno rješenje za neriješene slučajeve povrata imovine. Komisija za imovinske zahtjeve rasejanih lica i izbjeglica ne radi. Ne postoji zakonski okvir o zahtjevima za restituciju, koji se rješavaju od slučaja do slučaja. Federacija BiH treba izmijeniti svoje propise, u skladu sa nekoliko presuda Evropskog suda za ljudska prava o stanskim pravima na vojnim stanovima, koje još uvijek nisu izvršene (predmeti Dokić, Magić, Aleksić).

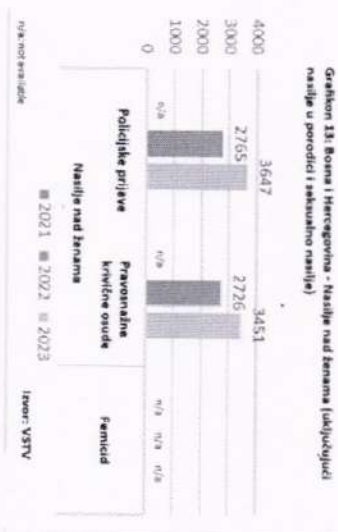
Zabrana diskriminacije

Ne postoji cjelodržavna strategija o zabrani diskriminacije. Zakon o zabrani diskriminacije iz 2009. godine još uvijek se ne primjenjuje efikasno. U 2023. godini sudovi su zaprimili 2 560 predmeta diskriminacije (979 u 2022. godini), a završeno je 1 890 predmeta (435 u 2022. godini). Slučajevi diskriminacije se i dalje nedovoljno prijavljuju, posebno na radnom mjestu. Sudska praksa je pokazala nedostatak vještacke primjene tereta dokazivanja, odgovornosti postupaka i neizvršenja pravosnažnih odluka. Institucija ombudsmana je u 2023. godini registrirala 187 slučajeva diskriminacije, što je stabilan broj u odnosu na prethodne godine, i uglavnom su se odnosili na diskriminacije na radnom mjestu i diskriminacije na nacionalnom osnovu. Sporovi oko obrazovanja se nastavljaju i nisu uspostavljena sistematska rješenja za osiguranje inkluzivnog i nediskriminirajućeg obrazovanja. Zajednička jezgra nastavnih planova i programa još nije završena niti se primjenjuje u cijeloj zemlji, a mogućnost izučavanja nacionalne grupe predmeta (jezik i književnost, istorija, geografija, religija i prirodna i društvo) i dalje je ograničena. Nije postignut napredak u otklanjanju prakse „dvije škole pod jednim krovom”, što predstavlja kršenje presuda Vrhovnog suda FBiH iz 2014. i 2021. Uprkos odlukama Ustavnog suda BiH, naziv „bosanski jezik” još uvijek nije priznat u školama u Republici Srpskoj, što dovodi do stalnih sukobljavanja.

Otvorbe o zločinima iz mržnje su usklađene u četiri krivična zakona u zemlji. Propisi na entitetskom nivou kvalifikiraju govor mržnje kao kazneno djelo samo u slučaju izražavanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje i još nisu usklađeni s acquisom. Propusti da se djela identifikiraju kao zločini iz mržnje kao i visok teret dokazivanja koji još uvijek očiglavno utvrđivanje nanijere dovodi do podizanja malog broja optužnica i presuda. Pored toga, sudska praksa nije usklađena. Govor mržnje je i dalje prisutan u zvaničnom diskursu, a u online medijima nema praćenja niti provođenja njegove zabrane. Konvencija Vijeća Evrope o sajber kriminalu i njen dodatni protokol se samo djelimično provodi.

Rodna ravnopravnost

Propisi o rodnoj ravnopravnosti još uvijek nisu usklađeni u cijeloj zemlji niti se efikasno provode. Nema sredstava za provedbu Akcionog plana za rodnu ravnopravnost za period 2023.-2027. koji je usvojen u oktobru 2023. godine niti se prati njegova provedba, a čeka se na usvajanje novog akcionog plana o ženama, miru i sigurnosti od 2023. godine. I pored toga što su propisane zakonom, procjene uticaja na ravnopravnost polova još uvijek se ne provode. Iako je Bosna i Hercegovina izradila djelomični indeks ravnopravnosti polova, rad na prikupljanju institucionalnih podataka, uključujući podatke o rodno zasnovanom nasilju, treba poboljšati kako bi se utvrdile ključne rodne razlike i sistematski usmjerile aktivnosti na njih. Slučajevi rodno zasnovanog nasilja koji su doveli do ubistva žena (femicid) privukli su pažnju javnosti i izazvali proteste, otkrivajući sistemske nedostatke institucionalnog odgovora.

Žene koje prpavaju nacionalnim manjinama, posebno Romkinje¹², i žene u ruralnim područjima, suočavaju se s dodatnim preprekama u pristupu uslugama, izbjegavanju nasilja, preuzimanju vidljivih vodećih uloga, te se suočavaju s dodatnom diskriminacijom. Potrebna su poboljšanja posebno u pogledu donošenja i provedbe mjera zaštite, kontinuirane i sveobuhvatne podrške žrtvama, pravne pomoći i sigurnog smještaja kako bi se izvršilo učinkovito uskladjivanje s Direktivom o pravima žrtava i Direktivom o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Svi nivoi vlasti trebaju hitno preuzeti preostale obaveze koje proizilaze iz Istanbulske konvencije, uključujući izmjene i dopune krivičnog zakonodavstva Bosna i Hercegovina još uvijek treba da realizira odluku Komiteta UN-a za eliminaciju diskriminacije žena (eng. CEDAW) iz avgusta 2020. godine o pružanju svih oblika obeštećenja žrtvama seksualnog nasilja u ratu. Potrebno je dodatno ubrzati procesuiranje zločina seksualnog nasilja, osigurati zaštitu svjedoka i odštetu ženama žrtvama ratnih zločina. Organizacije za zaštitu prava žena suočavaju se s otporom prema njihovom zaštitu i njihovim članovi su izloženi prijetnjama. (Vidjeti i poglavlje 19 i 28 o ženama žrtvama trgovine ljudima, vidjeti poglavlje 24)

Prava djece

Pravni okvir u velikoj mjeri je u skladu s međunarodnim standardima, iako postoje razlike u provedbi na različitim nivoima vlasti. Bosna i Hercegovina nije preduzela nikakve korake na izradi i usvajanju novog akcionog plana o zaštiti djece koji bi zamijenio akcioni plan izraden za period 2015-2018. Institucija

¹² U skladu s terminologijom koja se koristi u institucijama EU, generički pojam „Romki” ovdje se koristi da označi više različitih grupa, bez negiranja specifičnosti ovih grupa.

ombudsmanu je u 2023. godini primila 231 žalbu u vezi s pravima djeteta. Prethodak na zbrinjavanje u zajednici treba ubrzati i u tu svrhu hitno izraditi i usvojiti strategiju deinstitutionalizacije. Potrebne su mjere za sprečavanje razdvajanja porodice i obezbjeđivanje hraniteljsva i alternativna rješenja, kao i podrška djeći koja nisu u mogućnosti nastaviti obrazovanje u dobi od 18 godina. Nisu preduzete nikakve mjere za rješavanje pitanja eksploatacije djece i dječjeg prosjećenja, uprkos hitnosti, niti za prikupljanje preciznih i dosljednih podataka o nasilju nad djecom, koje se i dalje prenatno prijavljuju. Nisu poduzete nikakve mjere u pogledu siromašna djece općenito. Romska djeća su posebno osjetljiva na najgoru obliku dječjeg rada. Djeća migranti bez pratnje smotavaju se sa specifičnim izazovima, kao što su pristup sigurnom smještaju i postupci za davanje azila. Od septembra 2024. godine, bilo je 264 djece bez pratnje i razdvojene djece među migrantskom populacijom u Bosni i Hercegovini. Potrebno je osigurati da sva djeća imaju zdravstveno osiguranje.

Bosna i Hercegovina treba ojačati pravosudne prilagodene djeci, uključujući djeća koja pripadaju manjinama, djeću migrante i djeću sa smetnjama u razvoju. Entitetski zakoni o maloljetničkom pravosuđu nisu u potpunosti prevedeni niti međusobno usklađeni. Nepostojanje posebnih odjela za maloljetnike tokom istrage pritvora u policijskim stanicama i dalje predstavlja ozbiljno kršenje međunarodnog prava i ovo pitanje treba hitno riješiti. Potrebno je pojačati korištenje alternativnih mjera kako bi se osiguralo da se pritvor koristi samo kao krajnja mjera. Maloljetnicima su dostupne samo ograničene mjere reintegracije nakon puštanja iz pritvora. U septembru 2024. godine u zatvoru je bilo 28 maloljetnika. U aprilu 2024. godine, ombudsman je objavio poseban izvještaj o brakovima maloljetnika, te zaključio da su siromašna djeća, posebno u romskoj zajednici, izložena većem riziku.

Osobe sa invaliditetom

Osobe sa invaliditetom spadaju u najugroženije grupe. Iako je pravni i institucionalni okvir u velikoj mjeri usklađen s Konvencijom UN-a o pravima osoba sa invaliditetom (UNCIPD), nisu moguća poboljšanja zbog nedostatka sredstava. Značajan broj preporuka i zapazanja Komiteta UN-a za prava osoba sa invaliditetom koji su dostavljeni 2017. godine još uvijek nisu realizirane. Osobe sa invaliditetom mogu i dalje biti lišene poslovne sposobnosti u sudskom postupku, što je kršenje međunarodnih konvencija. Država treba izraditi modele pružanja podrške pri donošenju odluke koji promovira neovisnosti i samostalnost osoba sa invaliditetom u skladu sa Konvencijom UN-a o pravima osoba sa invaliditetom (UNCIPD). Država treba da pređe sa pristupa zasnovanog na statusu na pristup zasnovan na potrebama, sa jedinstvenom definicijom invaliditeta u skladu sa UNCIPD i usklađenim kriterijumima za invaliditet, pravima i standardima socijalne zaštite širom zemlje. Osobe sa invaliditetom i dalje se smotavaju sa preprekama u pristupu obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, zaposlenju i socijalnoj pomoći. Vijeće za osobe sa invaliditetom treba dalje da se angažuje u svim relevantnim procesima. Vlasti također moraju poboljšati prikupljanje podataka, uključujući podatke razvrstane po polu. Djeća sa smetnjama u razvoju i dalje su jedna od najmarginalizovanijih i najisključenijih grupa, suočena sa stigmatom i diskriminacijom, te neadekvatnim uslugama, posebno u zdravstvu i obrazovanju. Mnogi su i dalje smješteni u zavode, što predstavlja teško kršenje njihovih prava i međunarodnih konvencija. Bosna i Hercegovina treba hitno izraditi, usvojiti i provesti strategiju deinstitutionalizacije kako bi osobe sa invaliditetom krenule ka samostalnom životu i uključivanju u zajednicu. Oba entiteta i Brčko distrikt BiH usvojili su mape puta izradene u saradnji sa UNICEF-om.

LGBTIQ osobe

Bosna i Hercegovina treba da provede Akcioni plan o pravima lezbijki, homoseksualaca, biseksualnih, transrodnih, interseksualnih i queer (LGBTIQ) osoba. Peta Parada ponosa održana u Sarajevu u junu 2024. godine je protekla bez incidenata. Procesuiranje zločina iz mržnje i govora mržnje prema LGBTIQ osobama i

dalje je nedovoljno, uprkos zakonskim odredbama. Nisu preduzeti nikakvi koraci da se priznaju i osiguraju socijalna i ekonomska prava istopolnih parova, uključujući pravo na porodični život, interseksualne i transrodne osobe su i dalje posebno marginalizirane. Nakon fizičkih napada na LGBTIQ aktiviste u martu 2023. godine u Banja Luci, nisu poduzete dovoljne institucionalne mjere. Slični komentari visokih političara i javnih ličnosti protiv LGBTIQ zajednice doprinijeli su ovom razvoju događaja. U julu 2024. vlada Republike Srpske predložila je ukidanje rodnog identiteta kao zaštićenog razloga u svom kaznenom zakonu. Ako bi se usvojio, taj bi prijedlog umanjio postojeca prava i zakon više ne bi bio skladu s državnim propisima o zaštiti diskriminacije.

Procesna prava i prava žrtava

Procesna prava i prava žrtava osumnjičenih, optuženih, svjedoka i žrtava generalno se poštuju, iako je pristup i dalje neugodan u cijelom zemlji, naročito kad su u pitanju svjedoci i žrtve. Četiri zakona o krivičnom postupku tek treba dodatno usaglasiti, a njihova primjena je nedosljedna. Bosna i Hercegovina treba osigurati pravo na neposredan pristup advokatu u policijskom pritvoru, što je suštinsko procesno pravo. Zakon o zaštiti prava na sudenje u razumnom roku još uvijek čeka na usvajanje u Federaciji BiH. Propisi o pravima žrtava i obeštećenju žrtvama zločina nisu usklađeni s acquisitum EU, iako postoje usluge koje omogućavaju ova prava. Bez sveobuhvatnog pokrića i jasnih minimalnih zajedničkih standarda, pravo na pravnu pomoć i dalje se nejednako omogućava, na štetu najugroženijih. Pravni okvir treba upotpuniti u Federaciji BiH, Srednjobosanskom i Hercegovacko-neretvanskom kantonu. Procjena potrebna bi pomogla da se identifikuju i otklone glavne praznine i da se osigura efikasan pristup pravdi, bez obzira na mjesto stanovanja.

Zaštita manjina

Nije postignut napredak ka usvajanju glodržavne strategije o nacionalnim manjinama i njihovo sudjelovanje u političkom i javnom životu je i dalje je malo. Vijeća nacionalnih manjina bi trebali biti aktivniji u pripremi praktičnih, političkih i zakonodavnih inicijativa. Priпадnicima manjina i dalje je zabranjeno da se kandiduju za Predsjedništvo BiH i Dom naroda PS BiH (sudska praksa iz predmeta Sejdić-Finci) dok se ne usvoje ustavne reforme kako bi se osigurala politička jednakost svih građana Bosne i Hercegovine i nediskriminacije.

Romi

Romi su najugroženija manjina i u najnepovoljnijem položaju. Antirtsmski stereotipi i predrasude, diskriminacija i antirtsmsvo i dalje ometaju njihovu društvenu uključenost. Država nije izdvojila dostatna sredstva za provedu akcionog plana za socijalno uključivanje Roma (700.000 eura za 2024. isti iznos za 2023. godinu). Postignut je ograničen napredak u provedbi obaveza iz Poznanjske deklaracije. Diskriminacija pri zapošljavanju i dalje je raširena, sa veoma visokim stopama nezaposlenosti Roma. Romkinje se posebno suočavaju sa višestrukim oblicima diskriminacije. Prava Romkinja krše se i u slučajevima nasilja u porodici, ranih brakova, trgovine ljudima i radne eksploatacije djece. Stope upisa u obavezno obrazovanje su porasle, ali je broj onih koji su napustili školu i dalje veoma visok. Iako nema segregacije u obrazovanju, nema nastave na romskom jeziku, a svijest o romskoj kulturi među ostalim stanovništvom je veoma ograničena. Turzanski kanton je prvi kanton koji je 2023. godine uveo romski jezik kao izborni predmet u školskoj nastavi. Oko dvije trećine Roma ima pristup zdravstvenoj zaštiti. Djeća koja ne idu u školu i stariji Romi suočavaju se s najvećim problemima.

Izbjeglice i interno raseljene osobe

Bosna i Hercegovina ima oko 90 000 izbjeglica i interno raseljenih osoba nakon sukoba 1990-ih godina, pri čemu još uvijek 990 porodica (3.351 osoba) i dalje živi u jednom od 45 kolektivnih centara širom zemlje i u alternativnom smještaju. Vlasti treba da odgovore na njihove stambene potrebe održivim rješenjima. Kako bi

završila proces povratka i ispunila svoju obaveznu da omogućiti zatvaranje Anetka VII, Bosna i Hercegovina treba osigurati da povratnici budu u stanju ostvarivati svoja prava i uskladiti njihov pristup uslugama i resursima. Bosna i Hercegovina također treba da osigura adekvatnu humanitarnu pomoć i zaštitu (uključujući smještaj, hranu i medicinsku pomoć) i efikasan pristup postupku dobijanja azila za tražioce azila i migrante.

2.3.2. Poglavlje 24: Trgovina, siročad i sigurnost

EU ima zajednička pravila za kontrolu granica, vize, vanjske migracije i azil. Sengonska saradnja podrazumijeva uklanjanje granitnih kontrola unutar EU. Uspostavljena je saradnja u borbi protiv organizovanog kriminala i terorizma, u pitanjima sudstva, policije i carina, u čemu podška pružaju agencije EU za pravosuđe i unutranje poslove.

Borba protiv organizovanog kriminala

Bosna i Hercegovina je nastavila usklađivati svoj pravni okvir u oblasti organizovanog kriminala s *acquisem* EU, posebno usvajanjem zakonodavstva o sprečavanju pranja novca.

Institucionalno uređenje i usklađivanje propisa

Potrebno je nastaviti usklađivanje **propisa koji reguliraju rad policije** s evropskim standardima, jer nedostatak usklađivanja koči operativne kapacitete, odgovornost i integritet na svim nivoima. Potrebno je dodatno ojačati mehanizme nadzora policije putem nezavisnih parlamentarnih odbora. Nižni su standardizirani kriteriji za odabir kako bi se politički utjecaji sveo na minimum naročito za najviše policijske pozicije. Stručnost, integritet i odgovornost agencija za provedbu zakona treba značajno poboljšati.

Pravni okvir za **borbu protiv organizovanog kriminala** je djelimično usklađen s *acquisem* EU. Strategija za borbu protiv organizovanog kriminala za razdoblje 2023-2026 se provodi putem akcionih planova osim u Republici Srpskoj. Bosna i Hercegovina treba uspostaviti kapacitete za upravljanje oduzatom imovinom na državnom nivou, te uspostaviti ili obnoviti uređ za oduzimanje imovinske koristi na državnom nivou kako bi se unaprijedili kapaciteti i učinkovitost te olakšala operativna saradnja s državnima članicama EU. Postoji mogućnost proširenog oduzimanja imovine i oduzimanja imovine trećoj strani, ali se ona rijetko koriste. Zakon ne dopušta oduzimanje nezakonito stečene imovine bez prethodne sudske presude.

Pravni okvir u oblasti **borbe protiv trgovine ljudima** tek treba uskladiti sa *acquisem* EU. Strategija i akcioni plan za razdoblje 2024-2027 čekaju na usvajanje. Potrebno je unaprijediti otkrivanje i identifikaciju žrtava trgovine ljudima, te njihovo obeštećenje. Povećan je broj istraga i podignutih optužnica što je rezultat primjenog napretka u koordinaciji ostvarenoj zahvaljujući posebnom odsjeku pri Tužilaštvu BiH. Povećan je i broj obuka za rad sa žrtvama za potrebe više agencija. Naime, u 2023. godini je bilo sedam istraga protiv osam osoba, jedna kaznena prijava podignuta protiv dvije osobe, 17 osuđujućih presuda protiv 24 osobe zbog trgovanja ljudima.

Bosna i Hercegovina treba dodatno uskladiti svoje propise o sajber kriminalu s *acquisem* EU. Konkretno, treba dopisati drugi dodani protokol Budimpeštanske konvencije o sajber kriminalu. Bosna i Hercegovina treba dovršiti izradu strateškog okvira o borbi protiv sajber kriminala. Samo Republika Srpska ima strategiju za borbu protiv sajber kriminala.

Novi Zakon o borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma (SPN/FT) je usvojen u februaru 2024. godine kojim su unaprijedne odredbe o procjeni rizika te osigurano stalno koordinacijsko tijelo u skladu s

acquisem EU. Još uvijek je potrebno usvojiti podzakonske akte. U februaru 2024. godine, Vijeće ministara BiH je usvojilo procjenu rizika za SPN/FT o virtualnoj imovini i akcionom planu za razdoblje 2024-2027. Tek treba uspostaviti registar stvarnog vlasništva pravnih osoba sa srednjom pristupnom tačkom za nadležna tijela. Nije ostvaren napredak u uspostavljanju središnjeg registra bankovnih računa u BiH.

Strategija za **kontrolu malog i lakog naoružanja** (MLN) isječe do kraja 2024. godine i potrebno ju je zamijeniti novom. Bosna i Hercegovina provodi ciljeve akcijskog plana EU o trgovini vatrenim oružjem u skladu s regionalnom mrapom puta i unaprijedita je kapacitete za otkrivanje i uništavanje vatrene oružja. Bosna i Hercegovina treba dodatno uskladiti svoje propise o vatrene oružja s *acquisem* EU.

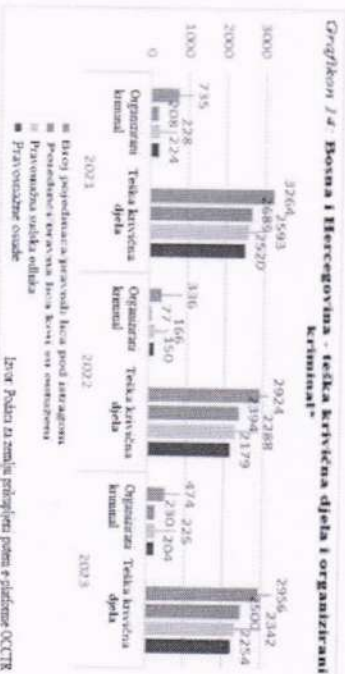
Kapaciteti za provedbu i primjenu

Neusklađenost krivičnih zakona u zemlji otežava efikasno razbijanje kriminalnih organizacija, a što je dodatno pogoršano sistemskim nedostatkom kapaciteta i institucionalne koordinacije. Ostvaren je određeni napredak u zajedničkim operacijama u borbi protiv teškog i organizovanog kriminala. Međutim, razmjena obavještajnih podataka još uvijek je ograničena. Bosna i Hercegovina je pojačala svoje prisustvo u Evropskoj multidisciplinarnoj platformi za borbu protiv kaznenih djela (EMPACT-4) s osam operativnih akcija u 2022. godini i 12 u 2023. godini.

Bosna i Hercegovina treba pripremiti novu procjenu prijetnji od teškog i organizovanog kriminala (eng. SOCTA) u skladu s metodologijom Europol-a i istaknuti se u borbi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, naročito kroz veću uključenost u EMPACT-4.

U sedam slučajeva organizovanog kriminala su sklopljeni sporazumi o priznanju krivice sa 66 osoba.

Ne postoji sveobuhvatna politika za blagovremene i sistematske **finansijske istrage**. Iako se broj takvih istraga povećao u usporedbi s 2022. godinom, njihova svrha je i dalje ograničena. Visoko sudske i tužilačke vijeće je izdalo smjernice za glavne tužioce o obaveznom pokrivanju finansijskih istraga u predmetima korupcije, organizovanog kriminala i pranja novca. Potrebno je učinkovito provesti ove smjernice.

Vir: Podaci iz zemlje prikupljeni putem e-prijelaza OCTR
 * Broj organiziranih i teških krivičnih djela u BiH uključuje i organizirani kriminal i teška krivična djela u skladu s definicijama iz čl. 17. i 18. Statuta Odbora za BiH
 ** Broj organiziranih i teških krivičnih djela u BiH uključuje i organizirani kriminal i teška krivična djela u skladu s definicijama iz čl. 17. i 18. Statuta Odbora za BiH
 *** Broj organiziranih i teških krivičnih djela u BiH uključuje i organizirani kriminal i teška krivična djela u skladu s definicijama iz čl. 17. i 18. Statuta Odbora za BiH

Istrage i osude za samostalno krivično djelo pranja novca su u blagom opadanju i nisu dostatne.

Zamrzavanje, upravljanje i oduzimanje imovine stečene krivičnim djelom se ne obavlja učinkovito. Vrijednosti oduzete imovine prema sudskim presudama iz 2023. godine iznosi preko 8 miliona eura (9 miliona eura u 2022. godini). Prošireno oduzimanje je predloženo u 12 predmetna, donesene su dvije prvostepene sudske odluke, a drugostepeni odluka nije bilo u 2023. godini. Oduzimanje imovine od trećih strana je predloženo u 13 predmetna, donesene su prvostepene odluke u četiri predmetna a nije bilo drugostepenih sudskih odluka u 2023. godini.

Potrebno je sistemsko političko djelovanje na osnovu obnavljanih podataka. Saradnja između agencija za provedbu zakona je i dalje nedovoljna, međutim, ostvaren je određeni napredak što uključuje i operacije koordinirane putem sistema Europolove mrežne aplikacije za sigurnu razmjenu informacija (SIENA). Bosna i Hercegovina je povećala korištenje Europolovih proizvoda i usluga nakon što je kontakt tačka započela s radom u junu 2023. godine

Postoje mehanizmi za praktičnu saradnju između tužilaštva i policije, ali su potrebna strukturalna poboljšanja kako bi se osiguralo efikasnija praćenje, sprječila proceduralna kašnjenja i uvelo dobre prakse. Potrebno je unaprijediti kvalitit izveštaja, prikupljanje, analizu i razmjenu podataka, te kapacitete specijalizovanih zajedničkih istražnih timova.

Sistem razmjene elektronskih podataka iz evidencije policijskih institucija i tužilaštava treba biti potpuno funkcionalan. Forenzički kapaciteti su i dalje rascjepkani. Ne postoji cjelodržavna baza DNK podataka, a kapaciteti za profilisanje DNK su ograničeni. Brza razmjena forenzičkih podataka s drugim zemljama je ograničena. Odlavno je trebalo uvesti novi informacioni sistem za automatizovano prepoznavanje otisaka prstiju (AFIS).

Iako su kapaciteti tužilaštva povećani, još uvijek nedostaje dovoljno obučenog kadra u agencijama za provedbu zakona o borbi protiv trgovine i krijumčarenja ljudima. Dokazni postupak i dalje zahtijeva dodatnu standardizaciju. Udarna grupa za borbu protiv trgovine ljudima osigurala je dobru koordinaciju između tužilaštva i agencija za provedbu zakona, uz primjetan porast osuđujućih presuda. Međunarodnu saradnja je poboljšana. Bosna i Hercegovina sudjeluje u Globalnom savezu protiv krijumčarenja migranata koji je pokrenut u novembru 2023. godine.

Vlasti trebaju ojačati kapacitete za učinkovito djelovanje protiv sažber kriminala, što uključuje i seksualno zlostavljanje djece putem interneta. Institucije za provedbu zakona su ojačale saradnju putem EM/PACT-a u borbi protiv seksualnog zlostavljanja djece. I dalje ostaje veoma mali broj presuda, uz ukrajne presude u više od polovine predmeta.

Po pitanju kontrole naoružanja, povećano je zaplijena eksplozivnih sredstava i oružja, međutim BiH treba još i da uspostavi kontakti tačku za vatreno oružje i uskladi kaznene zakone s Protokolom UN-a o vatrenom oružju. Izrečene presude u 2023. godini uključuju 41 zatvorsku kaznu (35 u 2022. godini, 23 u 2021.), 37 novčanih kazni (22 u 2022. godini, 32 u 2021.) i 124 ukrajne presude (160 u 2022. godini i 168 u 2021.).

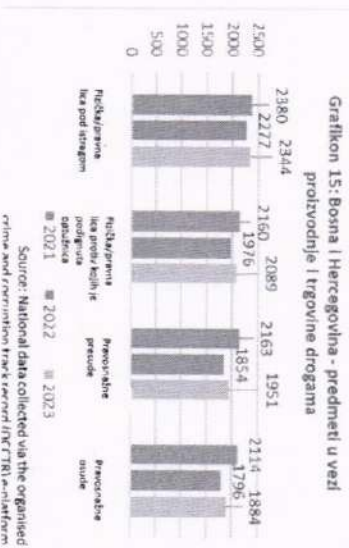
Od 2021. godine, Bosna i Hercegovina treba revidirati radni aranžman za saradnju sa Agencijom EU za obuku organa za provedbu zakona (CEPOL).

Saradnja u borbi protiv droga

Institucionalno uređenje i usklađivanje propisa

Potrebno je unaprijediti saradnju u borbi protiv droga. Strategija o drogama, koja je istakla 2023. godine, nije provedena niti je zamijenjena novom strategijom. Kaniton Sarajevo je usvojio strategiju o drogama i akcioni plan za razdoblje 2024-2028 u decembru 2023. godine. Pravi okvir je samo djelimično usklađen s *acquisem* EU, naročito kada su u pitanju minimalna pravila za krivična djela i sankcije u vezi sa drogama. U skladu sa zakonom, cjelokupna količina zaplijenjene droge se mora iznijeti kao dokazni materijal u sudskom postupku, a ne samo uzorci, što povlači rizik.

Bosna i Hercegovina suraduje s Agencijom Evropske Unije za droge (EUDA) i treba odrediti odgovarajućeg agenta i uspostaviti radni aranžman s EUDA.

Potrebno je da Bosna i Hercegovina: (i) uspostavi nacionalni opservatorij za droge; (ii) pruži informacije u skladu sa zahtjevima EUDA-e; (iii) usvoji zakonodavstvo o novim psihokativnim tvarima i uvede sistem ranog upozoravanja; i (iv) uspostavi stečnu tačku za pitanja droga za cijelu zemlju.

Kapaciteti za provedbu i primjenu

Bosna i Hercegovina je i dalje zemlja tranzita i konačna destinacija za droge. Lista kriminalizovanih psihokativnih supstanci nije ažurirana od 2011. godine.

Borba protiv terorizma

Bosna i Hercegovina pokazuje napredak u ostvarivanju svojih ciljeva u borbi protiv terorizma.

Institucionalno uređenje i usklađivanje propisa

Zakonodavstvo u oblasti borbe protiv terorizma još uvijek nije potpuno usklađeno s *acquisem* EU i međunarodnim pravom. Potrebno je izmijeniti i dopuniti krivično zakonodavstvo kako bi se usklađilo s listom krivičnih djela i osiguralo oštrije kazne za djela terorizma. Potrebno je na svim nivoima vlasti izraditi i usvojiti zakone o sigurnosti ključne infrastrukture (za sada postoji samo u RS). Zakonodavstvo o prekursorima eksploziva još uvijek nije usklađeno s *acquisem* EU.

Strategija za borbu protiv terorizma i nasilnog ekstremizma je na snazi od novembra 2022. godine, a akcijski planovi su usvojeni na svim nivoima od 2023., te koordinacijsko tijelo za praćenje provedbe. Provedba bilateralnih aranžmana s EU u sklopu Zajedničkog akcionog plana za borbu protiv terorizma za Zapadni Balkan

je napredovala, ali mnoge aktivnosti tek treba provesti.

Kapaciteti za provedbu i primjenu

Koordinacija, saradnja i razmjena obavještajnih podataka između sigurnosnih agencija treba biti više strukturirana i učinkovitija.

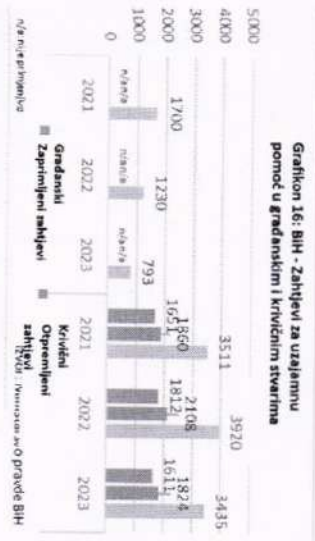
Procjenjuje se da je u Siriji i Iraku ostalo oko 160 građana Bosne i Hercegovine, među kojima su žene i djeca. Tri teroristička borca na stranu ratnišima su se vratili u Bosnu i Hercegovinu između 2023. i 2024. godine, te su ubašepeni prilikom dolaska.

U 2023. godini, pokrenuto je šest istraga o terorizmu protiv sedam osoba. U martu 2024. godine, državni sud je osudio jednu osobu na kaznu zatvora od tri godine zbog organiziranja terorističke grupe. Nije izrečena konačna presuda. U prvom polugodištu 2024. godine, jedna osoba je optužena za planiranje terorističkog napada.

Sigurnosne agencije i lokalne vlasti trebaju koordinirano pristupiti pripremi za puštanje iz zatvora terorističkih prijestupnika koji su odslužili kaznu. Dostupna je vrlo ograničena pomoć u pogledu distanciranja od nasilnog ekstremizma.

Bosna i Hercegovina treba nastaviti razvijati kapacitete za istrage i procesuiranje finansiranja terorizma i borbu protiv terorističkog sadržaja online. Država bi trebala poboljšati saradnju s jedinicom za prijavlivanje neprihvatljivog internetskog sadržaja pri Euroполу radi rješavanja pitanja terorističkog sadržaja na internetu i usvojiti proaktivniji pristup razmjeni informacija putem kontakata tačke Euroполу.

Civilno društvo i institucije koje su odgovorne za rad, socijalnu zaštitu, obrazovanje, mlade i zbravljje na različitim nivoima vlasti moraju se efikasnije uključiti kako bi prevencijai ovakve pojave.

Pravosudna saradnja u građanskim i krivičnim stvarima

Potrebno je poboljšati pravosudnu saradnju u građanskim i krivičnim stvarima. Zakonodavni okvir za uzajamnu pravnu pomoć u građanskim i krivičnim stvarima je uspostavljen, ali nije uvijek učinkovit. Bosna i Hercegovina treba da pristupi određanim instrumentima u okviru Haške konvencije o međunarodnom privatnom pravu. Povećanje broja procesuiranih zahjeva za uzajamnu pomoć u civilnim stvarima dok je broj u krivičnim stvarima ostao stabilan. Vrijeme procesuiranja je odgovarajuće.

U oktobru 2024. godine, Predsjedništvo je odobrilo potpisivanje sporazuma o pravosudnoj saradnji s

Eurojustom. Kao predviđet za pravosudnu saradnju s Eurojustom, Bosna i Hercegovina treba uskladiti svoje zakonodavstvo o zaštiti podataka s acquisom EU. Država sudjeluje u projektima koje vodi Eurojust, ali nije dio niti jednog zajedničkog istražnog tima u okviru projekta. Tužiteljstvo BiH je potpisalo radni aranžman s Uredom evropskog javnog tužoca u novembru 2023. godine.

Zakonita i nezakonita migracija

Treba nastaviti unapređivanje upravljanja zakonitim i nezakonitim migracijama.

Institucionalno uređenje i usklađivanje propisa

Pravni okvir, uključujući Zakon o strancima, u velikoj je mjeri usklađen s acquisom EU. Ne postoji budžet za provedbu strategije i akcionog plana o migracijama i azilu za razdoblje 2021-2025.

Kapaciteti za provedbu i primjenu

Bosna i Hercegovina nije ostvarila napredak po pitanju prezumiranja odgovornosti za upravljanje privremenim centrima za prihvati migranata. Nadležne agencije su i dalje značajno potkapacitirane i raspolazu s limitiranim sredstvima za upravljanje migracijama što se odražava na njihovu učinkovitost.

Koordinacija i podjela nadležnosti u prihvatu tražitelja azila i migranata između svih nivoa vlasti je i dalje nedostajana. U 2023. godini je više ljudi nezakonito ušlo u zemlju nego u 2022. godinu, 27 915 osoba je iskazalo namjenu za traženje azila (25 705 u 2022. godini). U 2023. godini evidentirano je ukupno 64 115 migranata koji su boravili u četiri privremena prihvatna centra u Unsko-sanskom kantonu i Kantonu Sarajevu koje finansira EU, a procjenjuje se da ih je još 13 000 boravilo izvan centara. Služba za poslove sa strancima Ministarstva sigurnosti ne registira sve migrante koji borave u prihvatnim centrima. U 2023. godini, Bosna i Hercegovina je imala kapacitet da u svakom trenutku smjesti preko 4 500 osoba, što je dovoljno. Najveća dnevna popunjenoost bila je 3 043 osobe. Višestanijski prihvatno-identifikacijski centar Lipa blizu Bihaća je u funkciji, ali privremena jedinica u okviru centra nije još uvijek utvrđena zakonski okvir.

Ukupno 2 013 ukrajinskih izbjeglica je boravilo u Bosni i Hercegovini u 2023. godini. Odlabrava tim se privremeno boravak iz humanitarnih razloga od šest mjeseci, koji se može produžiti.

Bosna i Hercegovina treba unaprijediti zakonski okvir i provedbene procedure za dobrovoljni i prisilni povratak koji se i dalje ostalija uglavnom na donatorsku pomoć. U 2023. godini Bosna i Hercegovina je izvršila 123 povratka na dobrovoljnoj osnovi i 43 prisilna povratka. Još uvijek je prisutan problem nedostatka diplomatskog predstavništva zemlje porijekla i saradnje kako bi se osigurali identifikacijski dokumenti za povratke koji nisu na dobrovoljnoj osnovi.

Povećana sporazuma o realnjsiji je općenito zadovoljavajuća. Ubrzani postupci realnjsije sa susjednim državama su i dalje obustavljeni osim s Hrvatskom. U 2023. godini, Bosna i Hercegovina je prihvatila 2 458

migranata vraćenih iz Hrvatske u okviru bilateralnog sporazuma o readmisiji. Saradnja sa susjednim zemljama je nužna kako bi se osiguralo efikasno upravljanje vanjskim granicama, uz poštovanje osnovnih prava i međunarodnih obaveza.

Azili

Bosna i Hercegovina treba da osigura pristup kvalitetnim i učinkovitim procedurama za azil.

Institucionalno uređenje i usklađivanje propisa

Zakon o azilu je u velikoj mjeri usklađen s *acquisom* EU i dobrim praksama. Saradnja s Agencijom EU za azil (EUA/A) je zadovoljavajuća ali je potrebno popisati novu mapu puta. I dalje nedostaje kadra u Sektoru za azil Ministarstva sigurnosti.

Kapaciteti za provedbu i primjenu

Broj zahtjeva za azil u 2023. godini je i dalje nizak u odnosu na broj osoba koje su izrazile namjeru za podnošenje zahtjeva za azil.

Bosna i Hercegovina treba uskladiti svoj sistem za otkise pristiju sa standardima EURODAC. U izvještajnom razdoblju nije zabilježen nijedan slučaj prodjavanja.

Potrebno je dalje usklađivanje, posebno kako bi se osiguralo standardizovano ispitivanje zahtjeva za međunarodnu zaštitu i sistematski pristup procesnim garancijama.

Daljnje usklađivanje je također potrebno za jačanje sistema azila i prijema u skladu sa zajedničkim evropskim sistemom azila i evropskim standardima.

Vrijeme procesiranja zahtjeva za azil je skraćeno, ali je i dalje potrebno dosta vremena. Od 146 zahtjeva podnesenih u 2023. godini, četiri osobe su dobile izbjeglički status. Budžet za integraciju izbjeglica je dostatan. Azijski centar u Deljaju ima dobre uvjete prihvata, ali je neiskorišten, s prosječno 10 korisnika na kapacitet od 154 kreveta.

Vizna politika

Potrebno je i dalje usklađivati viznu politiku s viznom politikom EU. U očekivanju potpunog usklađivanja, Bosna i Hercegovina bi trebala primijeniti dodatne sigurnosne mjere, kao što su povećanje kapaciteta granične policije i uključivanje u dijalog s trećim zemljama i drugim relevantnim stranama (npr. avio prijevornicima) kako bi se povećala svijest o situaciji, razmijenila informacija i prevencija, uključujući zakonske mjere o izlasku, kontrola promjene imena i kriminalizacija pomoći nezakonitim migracijama. Procedure za podnošenje zahtjeva za vizu i izdavanje su usklađene s *acquisom* EU. Država bi trebala uvesti zahtjeve za biometrijsku vizu i dopustiti komercijalne posrednike. Bosna i Hercegovina još uvijek nema potpuno funkcionalan središnji informacijski sistem za vizu.

Bosna i Hercegovina se treba u cjelosti uskladiti s viznom politikom EU ukidanjem bezviznih režima za Azerbejdžan, Kuvaj, Saudijsku Arabiju (sezonski), Katar, Tursku, Rusiju i Kinu. Država je ukinula bezvizne

aranzmane s Bahrenom o septembru 2023. godine i s Omanom u januaru 2024. godine. Mjere sezonskih izazetaka od vizu nisu u skladu sa *acquisom* EU.

Prema podacima Eurostata, 1 605 tražitelja azila iz Bosne i Hercegovine su registrovani u EU27 u 2023. godini (-28% u odnosu na 2 220 u 2022. godini).

Politika putnih isprava i dalje zahtjeva dodatne kontrolne mehanizme koji se odnose na nabavku i izradu biometrijskih putnih isprava. Postoji potpuna usklađenost sa standardima EU-a o sigurnosnim obilježjima i postupcima za podnošenje zahtjeva i izdavanje putnih isprava, posebno biometrijskih pasosa.

Šengen i vanjske granice

Institucionalno uređenje i usklađivanje propisa

Propisi o upravljanju vanjskim granicama nisu usklađeni sa *acquisom* EU. Bosna i Hercegovina treba usvojiti novi zakon o graničnoj kontroli u skladu sa *acquisom* EU, kao i novu strategiju i akcioni plan za integrirano upravljanje granicama.

Pregovori o sporazumu o statusu, koji bi omogućio Frontexu da u Bosnu i Hercegovinu rasporedi timove za upravljanje granicama stalnih snaga evropske granične i obalne straže s izvršnim ovlastima, započeli su u maju i dovršeni u septembru 2024. godine, dok pregovori o novom radnom aranžmanu s Frontexom još nisu započeli.

Obilje obaveza za Bosna i Hercegovinu da uspostavi sistem unaprijed dostavljenih informacija o putnicima/evdencija o imenima putnika (API/PNR). Zajednički centar za analizu rizika je unaprijedio svoje poslovne procese, uspostavivši jasniju strukturu, pravila i procedure poslovanja u Graničnoj policiji na svim operativnim nivoima. Centar je nastavio ostvarivati napredak po pitanju razmjene policijskih podataka sa susjednim zemljama i državama članicama EU. Bosna i Hercegovina treba uspostaviti državni koordinacioni centar u skladu s Uredbom o Frontexu.

Kapaciteti za provedbu i primjenu

Granična policija nema dovoljno osoblja, a četvrtina radnih mjesta nije popunjena. Nastavljena je međunarodna saradnja u sprečavanju nezakonitih migracija uz podršku operacija nadzora granice. Podrške su zajedničke preventivne operacije protiv trgovine i krijumčarenja ljudima u privremenim prihvatnim centrima, te je povećan broj otkrivanja slučajeva krijumčarenja. Nastavljena je policijska saradnja sa susjednim državama provođenjem zajedničkih operacija.

Potrebno je unaprijediti graničnu infrastrukturu i opremu. Novi zajednički granični prijelaz sa Crnom Gorom je pojednostavio granične kontrole. Bosna i Hercegovina treba zatvoriti nezakonite granične prijelaze, posebno na granici s Crnom Gorom. Granična policija ima odgovarajući pristup međunarodnim poljskim bazama podataka na graničnim prijelazima uključujući i Interpolovu bazu podataka o ukradenim i izgubljenim putnim ispravama. Centralni istražni ured u skladu Granične policije je povećao broj istraga o krijumčarenju ljudi, međim nedostaje osoblja za podršku istragama. Granična policija ima antikorupcijski plan i službenici redovno poštavaju obuke.

Krivotvorjenje Eura (s aspekta krivičnog zakona)

Važeći propisi nisu usklađeni s *acquisom* EU o sazbijanju krivotvorenja valuta. Potrebno je nastaviti usklađivanje krivičnog zakona s Direktivom EU o kaznenopravnoj zaštiti eura i drugih valuta od krivotvorenja. Organi za provedbu zakona i pravosuđni organi su na raspolaganju za slučajeve krivotvorenog novca.

Tabela 2.1:

	2015-20.	2021.	2022.	2023.
BDP po glavi stanovnika (% od EU-27 u SKM)¹⁾	32	34	35	35
Rast realnog BDP-a	2,4	7,3	3,7	1,9
pa ekonomske aktivnosti stanovništva u dobi od 15-64 (%)	55,2	59,1	59,1	59,8
<i>žene</i>	43,3	46,7	46,3	47,0
<i>muškarci</i>	67,0	71,4	71,8	72,3
kopa nezaposlenosti osoba u dobi od 15 do 64 godine (%)	21,1	17,5	15,4	13,2
<i>muškarci</i>	24,2	22,2	19,9	16,7
<i>žene</i>	19,1	14,5	12,7	10,9
Zaposlenost ukupnog stanovništva (godišnji rast %)	2,5	0,9	1,4	2,9
Nominalne plate (godišnji rast %)	2,3	4,4	11,7	13,0
Indeks potrošačkih cijena (godišnji rast %)	0,0	2,0	14,0	6,1
Kurs u odnosu na euro	1,96	1,96	1,96	1,96
Saldo tekućeg računa (% BDP-a)	-3,9	-1,8	-4,3	-2,7
Neto direktna strana ulaganja (DSU) (% BDP-a)	2,1	2,7	3,0	3,3
Saldo opšte države (% BDP-a)²⁾	0,5	-0,3	-0,4	-1,2
Dug opšte države (% BDP-a)²⁾	36,6	33,9	29,3	26,9

Napomena:

1) Eurostat

2) Rashodna strana BDP-a

* Ne postoje uporedivi historijski podaci za starosnu dob od 15 do 64 godine

Izvor: Eurostat nacionalni izvori

2.3.1. Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

Ekonomsko upravljanje

Ekonomsko upravljanje je i dalje pod negativnim utjecajem povremenih političkih tenzija. Oblikovanje politika i njihova provedba su u velikoj mjeri ugroženi politizacijom procesa odlučivanja, institucionalnom fragmentacijom i nedovoljnom saradnjom između ključnih aktera što vodi ka dugotrajnim odlgodama u strukturalnim reformama s kojima se ionako kasni. Na primjer, stalna kašnjenja u usvajanju budžeta na državnom nivou i imenovanju sudija na upražnjene pozicije u Ustavnom sudu imala su prilično negativan utjecaj na funkcioniranje institucija na državnom nivou, poput pravosudnih institucija. Program ekonomskih reformi za razdoblje 2024-2026 je dostavljen uz dosta kašnjenja i na njegov kvalitet je utjecao nedostatak unutarnje dosljednosti i saradnje između različitih aktera. Fiskalna politika bila je usvaidocena na kratkorocna pitanja dok je

60

zanimavala dugoročne izazove kao što je podizanje potencijala rasta zemlje kroz ulaganja.

Djelmitno su provedene smjernice za politike koje su zajednički usvojene na Ekonomskom i finansijskom dijalogu u maju 2023. godine. Učinjeni su određeni napori da se ublaži utjecaj eksternih šokova i povećaju javne investicije. Analitički kapaciteti vladinih institucija su i dalje ograničeni: što uključuje i područje statistike. Nakon dvije i pol godine je imenovano Upravno vijeće Centralne banke BiH. Djelmitan napredak je postignut u pojednostavljenju postupka registracije preduzeća, licenciranja i izdavanja dozvola, no nije ostvaren napredak u usklađivanju u cijeloj zemlji što je rezultiralo sve većom ekonomskom fragmentacijom.

Makroekonomska stabilnost

Nakon snažnog oporavka od recesije izazvane pandemijom, ekonomska aktivnost je usporena u 2023. godini, odražavajući sve lošije međunarodne okruženje i utjecaj visoke inflacije. Rast proizvodnje na godišnjoj osnovi je usporio sa 3,8% u 2022. na 1,9% u 2023. To uglavnom odražava slabiju inostranu potražnju od očekivane, uz podršku relativno niskih kamatnih stopa i ekspanzivne fiskalne politike.

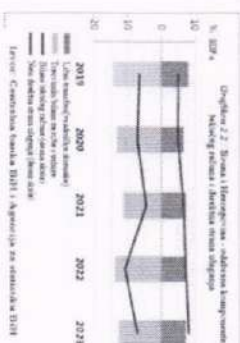
U 2023. godini i prvoj polovini 2024. godine, glavni pokretači rasta proizvodnje je bila prvina potrošnja koja je porasla za 1,6% na godišnjem nivou odnosno 2,2%, pridonoseći ukupnom rastu proizvodnje s 1,4 odnosno 1,1 procentnim bodova. Državna potrošnja porasla je za 1,4% odnosno 2,1%. U prvoj polovini 2024. godine realni rast BDP-a blago je porastao na 2,4% na godišnjem nivou s 2,2% u istom razdoblju prethodne godine, uglavnom potaknut domaćom potražnjom.

Spor tempo sustizanja životnog standarda EU-a ukazuje na značajne strukturalne slabosti. Rast BDP-a je u prosjeku iznosio 3% tokom posljednjeg desetljeća. To je sporo s obzirom na relativno nizak BDP po glavi stanovnika, koji je iznosio 35% prosjeka EU-27 u 2023. godini, samo 4 procentna boda više nego 2017. godine i znatno niže od većine drugih zemalja Zapadnog Balkana. Glavni razlog su spore strukturalne reforme za jačanje funkcioniranja tržišta rada i proizvoda te institucionalni i pravni okvir zemlje.

Deficit tekućeg računa smanjio se na 2,7 % BDP-a u 2023. godini, zahvaljujući stabilijem rastu uvoza i nižim uvozima cijena.

Dinamika trgovanja je bila slaba u 2023. godini, ali niži prihodi od izvoza više su nego kompenzirani padom vrijednosti uvoza, većim izvozom usluga (osobito turizma) i većim doznakama. Glavni pokretači bili su manji izvoz baznih metala i mineralnih proizvoda uz manju stranu potražnju iz Njemačke, Italije i Hrvatske, koje zajedno čine oko 40% ukupnog izvoza. Neto priliv direktnih stranih ulaganja (FDI) iznosio je 3,3% BDP-a u 2023. godini, uglavnom nepromijenjen u odnosu na prethodne

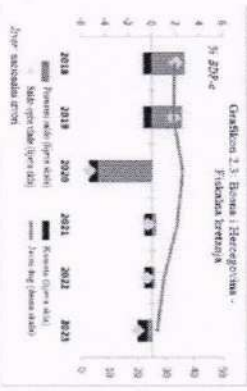
61

godine. Glavni prihodi direktnih stranih ulaganja bili su u sektorima električne energije, finansija i nafte i uglja (svaki po oko 10% ukupnih prihoda) U prvoj polovini 2024. godine, pomični prosjek tekuceg rakuna deficita u četiri tromjesečja iznosio je 3,6% BDP-a, u poređenju s 3,8% u prethodnoj godini, održavajući prigušen rast izvoza, ali otporan uvoz.

Ukupna godišnja inflacija nastavila je usporavati, s 14,0% u 2022. godini na 6,1% u 2023. U prvih sedam mjeseci 2024. godine, godišnja inflacija je dodatno pala na 1,9% u prosjeku. Glavni pokretači su još uvijek relativno visok rast cijena hrane i bezalkoholnih pića te opreme za domaćinstvo. Cijene transporta, ključni pokretači inflacije u 2022. godini su nastavile opadati. Visoki nominalni rast plaća od 13% u 2023. godini i 9,8% u prvih sedam mjeseci 2024. godine rizikuje zadržavanje domaćih pritisaka na cijene u bliskoj budućnosti. Nepostojanje objavljenog pokazatelja osnovne inflacije otežava analizu dinamike inflacije.

Fiskalni rezultat u 2023. godini je pogodovao snažnijem rastu prihoda od očekivanog, ali je tekuća potrošnja prilagođena u skladu s tim, što je oslabilo fiskalnu poziciju. Glavni izvori boljeg učinka prihoda od očekivanog bili su: (i) indirektni porezi potkruni otpornom potrošnjom domaćinstava, (ii) socijalni doprinosi od viših plaća i povećanog zapošljavanja; i (iii) porez na dobit djelimično zbog značajnih profita uvjetovanih cijenom energije u sektoru proizvodnje električne energije koji je uglavnom u državnom vlasništvu. Na strani potrošnje smanio su porasti socijalni transferi i kolektivna potrošnja. Javne investicije su ostale na 3,5% BDP-a. Omjer duga opće države smanjio se s 29,3% na kraju 2022. godine na 26,9% na kraju 2023. godine, zahvaljujući snažnom nominalnom rastu BDP-a. Međutim, stalna povećanja tekuće potrošnje oslabila su fiskalnu poziciju zemlje. Potrebe za vraćanjem duga i dalje su značajne u svjetlu strožih uvjeta financiranja.

Sve u svemu, kombinacija makroekonomskih politika Bosne i Hercegovine ne rješava adekvatno glavne izazove u zemlji kao što je ubrzanje procesa ekonomske konvergenije. Budući da režim valutnog odbora Bosne i Hercegovine ograničava prostor za monetarnu politiku, fiskalna politika je jedan od glavnih instrumenata makroekonomske politike u zemlji za upravljanje ukupnom potražnjom. Ipak, ovaj instrument se ne koristi u dovoljnoj mjeri. Umjesto toga, raspoloživi fiskalni prostor obično se koristi u svrhe potrošnje, a imajući koristi od privremenog, snažnog rasta prihoda nakon COVID-a, vlasti su odobrile značajna trajna povećanja rashoda, što je ometalo poziciju fiskalne likvidnosti zemlje. Dalje, efikasnost fiskalne politike u pogledu jačanja potencijala za rast zemlje ozbiljno je ograničena nedovoljnom saradnjom između raznih aktera u fiskalnoj politici i nepostojanjem nezavisnog i kompetentnog fiskalnog vijeća. Nedostatak blagovremeno konsolidovanih fiskalnih podataka na nivou države ograničava procjenu osnovne budžetske pozicije zemlje.

Funkcionisanje tržišta proizvođača

Poslovno okruženje

Poslovno okruženje nastavlja da trpi zbog slabe vladavine prava, političke nesigurnosti i ekonomske i institucionalne fragmentacije u zemlji. Vlasnička prava uglavnom su dobro uspostavljena, iako je njihova provedba i dalje komplikovana u nekim oblastima, kao što je registracija nekretna. U drugim oblastima,

vlasništvo stranih subjekata je ograničeno. Ugovori se i dalje teško provode, posebno kad je u pitanju rješavanje privrednih sporova, a sudovi imaju veliki broj neriješenih predmeta. Politička neslaganja oko nadležnosti Ustavnog suda BiH i kašnjenja u imenovanju sudaca narušavaju povjerenje u pravni sistem. Poslovanje u cijeloj zemlji još uvijek ometaju tehničke i administrativne prepreke, kao što je potreba za dobivanjem istih licenci ili dozvola u svakom entitetu ili području lokalne samouprave i plaćanje niza različitih lokalnih poreza i naknada. To povećava troškove osnivanja kompanija, sprečava konkurenciju i odvraća investitore, omeđujući funkcionisanje jedinstvenog ekonomskog prostora. Kako se tempo usklađivanja s acquisom EU razlikuje među entitetima, ekonomska i pravna fragmentiranost zemlje zapravo se dodatno pogoršala. Ekonomski i socijalni dijalog između vlasti i socijalnih partnera nije dovoljno razvijen, što se negativno odražava na kvalitetu donesenih zakona. Općenito, postignut je vrlo ograničen napredak u poboljšanju poslovnog okruženja.

Siva ekonomija i dalje čini značajan udio u ekonomskoj aktivnosti. Iako su povećane inspekcije tržišta rada pomogle u poticanju registracije zapošljavanja, procjenjuje se da siva ekonomija još uvijek čini do jedne trećine BDP-a. Neprijavljeni rad osigurava značajan troj (nerregistrovani) radni mjesta i prihodi, ali isto tako narušava konkurenciju i slabi osnovicu za oporezivanje. To znači da stope za oporezivanje i doprinose za socijalno osiguranje moraju biti veće nego što bi inače bilo potrebno. To također rezultira nižim penzijama, povećava rizik od siromaštva za starije osobe i povećava iako značajno fiskalno opterećenje za registrovanu radnu snagu. To zauzvrat sprečava formalno zapošljavanje i ograničava međunarodnu konkurentnost Bosne i Hercegovine. Korupcija je i dalje rasprostranjena na mnogim poljima. U tom smislu, donošenje zakona o sprječavanju sukoba interesa na državnim nivou korak je u dobrom smjeru. Međutim, dosadašnji rezultati osuđujućih presuda za korupciju na visokom nivou i dalje su ograničeni, a pravni i institucionalni okvir za borbu protiv korupcije općenito se pogoršao tokom posljednjih godina.

Utjecaj države na tržište proizvođača

Utjecaj države na ekonomiju i dalje je značajan, a napredak u smanjenju uloge države ostao je ograničen. Iako je većina privremenih mjera povezanih s cjenovnim šokom energije istekla, utjecaj javnog sektora na faktorsku alokaciju ostao je velik, posebno na tržištu rada, zbog značajne uloge države kao poslodavca u javnoj upravi, zdravstvu i obrazovanju i u preduzećima u javnom vlasništvu. Sveukupno, ova područja čine oko jednu trećinu ukupne zaposlenosti.

Neka preduzeća u javnom vlasništvu imaju poseban pravni status i drugačiji tretman kada je riječ o plaćanju socijalnih doprinosa, akumuliranju nepodmireni obaveza (koje prema programima MMF-a iznose oko 4% BDP-a) ili plaćanju pretnja na plaće. To ih stavlja u prednost u usporedbi s privatnim preduzećima. Međutim, i dalje se daje podrška preduzećima u javnom vlasništvu s lošim rezultatima i preveliki javnoj upravi. Utenkivost i kvaliteta javnih usluga i pristup uslugama su ograničeni lošim upravljanjem ljudskim resursima i odgovornosti. Postupci i javnih nabavki i dalje su složeni, a administrativna sposobnost i konkurencija i dalje niski. To pogoduje korupciji i dovodi do toga da preduzeći imaju domaći dobivajući, što nije u skladu s acquisom EU (vidjeti Poglavlje 5 - Javne nabavke). Još uvijek postoji širok spektar uređenih cijena. Zvanični nivo državne pomoći je relativno nizak (iznosi 1,1% BDP-a u 2022. godini podaci za 2023. godinu su još uvijek nedostupni), iako značajna indirektna državna podrška nastavlja da narušava jednakke uslove za sve. Kontrola procesa upravljanja državnom pomoći i dalje je otežana zbog samo djelimične usklađenosti zakona s EU standardima i odsustva dosljedne primjene pravila za dodjelu državne pomoći u cijeloj državi. Nadležnosti i kapaciteti Vijeća za državnu pomoć su i dalje ograničeni i ostavljaju prostor za narušavanje konkurencije.

Privatizacija i restrukturiranje

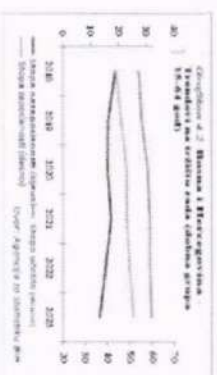
Preduzeća u javnom vlasništvu još uvijek čine značajan udio u ekonomiji, međutim, nije postignut napredak u njihovom restrukturiranju i privatizaciji. Postoji preko 550 preduzeća u javnom vlasništvu na entitetskom i općinskom nivou, koja zapošljavaju oko 10% ukupne radne snage, s imovinom vrijednom ekvivalentu od 100% BDP-a. Službeno evidentirana ukupna zaduženja ovih preduzeća iznose 26% BDP-a (MNF, 2019. godine). Mnoga su javna preduzeća u lošem finansijskom stanju i zahtijevaju eksplicitnu i implicitnu budžetsku podršku, što predstavlja veliki teret za javne finansije, a time i za porezne obveznike. Praćenje i upravljanje fiskalnim rizicima još uvijek je nedovoljno. Ekonomsko upravljanje preduzećima u javnom vlasništvu trpi zbog često vrlo ispolitiziranih imenovanja upravnih odbora. Preduzeći su početni koraci za rješavanje nekih zaostalih plaćanja i – u Republici Srpskoj – za poboljšanje upravljanja i nadzora nad preduzećima u javnom vlasništvu, ali je učinak ovih koraka i dalje vrlo ograničen.

Funkcionisanje finansijskog tržišta

Stabilnost finansijskog sektora je održana, ali i dalje ostaju značajni izazovi. Unatoč određenom napretku u rješavanju sistemskih rizika, sigurnosna mreža finansijskog sektora ne ispunjava međunarodne standarde, na primjer, nedostaje fond stabilnosti za cijelu zemlju. Uskladenost s Direktivom EU o sprječavanju pranja novca (AML/CFT) je i dalje djelomična. Nadalje, određene lokalne banke rizikuju da postanu podvrgnute američkim sankcijama ili tužbama za krivo imovinu, što bi moglo imati negativan učinak na finansijski sektor zemlje u cjelini. Složenost institucionalnog ustrojstva odgovarajući nadzor finansijskog sektora. Na primjer, Stalni odbor za finansijsku stabilnost, koji ima ključnu ulogu u nadzoru sektora, nije se sastao od marta 2022. godine. Ekonomski gledano, profitabilnost i likvidnost sektora bile su visoke, zahvaljujući snažnom porastu depozita (7,2% i 7,8% u 2023. godini i u prvih sedam mjeseci 2024. godine) i visokim razlikama u kamatnim stopama. Nominalni kreditni rast se ubrzao, povećavši se za 5,0% odnosno 8,5% u 2023. godini i prvih sedam mjeseci 2024. godine. Međutim, struktura dospjeća kreditnog finansiranja se pogoršala. Omjeri još kredita kao pokazatelji kreditnih rizika nastavili su se smanjivati, dostignuvši 3,5% u drugom tromjesecju 2024. godine. Međutim, čini se da su kreditni rizici znatno veći u nekim manjim bankama u domaćem vlasništvu. Velikina nebankarskog, alternativnog finansijskog sektora i tržišta kapitala ostala je mala, dok je kapitalizacija berzi u 2023. godini iznosila 23% BDP-a. Brojnim mikro i malim preduzećima je bilo veoma teško dobiti pristup kreditima.

Funkcionisanje tržišta rada

Tržište rada ostalo je otporno, ali visoke stope nezaposlenosti, nisko učestće radne snage i manjak radne snage ukazuju na stalne strukturne probleme. Registrovani godišnji rast zaposlenosti usporio je s 2,3% u 2022. godini na 1,4% u 2023. godini i 0,4% u prvom polovici 2024. godine, dok je stopa nezaposlenosti (prema Anketi o radnoj snazi) pala s 15,4% u 2022. godini na 13,3% u drugom kvartalu 2024. Međutim, nezaposlenost mladih (dobra skupina 15-24) blago je porasla s 29,1% u drugom kvartalu 2023. godine na 30,4% u drugom kvartalu 2024. godine. Relativno visoka stopa neaktivnosti među ženama nepotpuno ukupnoj prilično niskoj stopi aktivnosti. Nivou siive ekonomije i dalje je visok. Iseljavanje radne snage i dalje je značajno, što dovodi do manjka ponude radne snage i negativnog utjecaja na srednjoročni potencijal rasta zemlje. Kao odgovor na te nedostanke, vlasti su dodatno povećale dostupne kvote za strane dozvole za zapošljavanje. Udio dugotrajne nezaposlenosti je i

dalje visok, sa oko 75% nezaposlenih koji traže posao duže od jedne godine. Ključni pokretači su neusklađenost vještina, nedovoljno radnih mjesta i visoko porezno opterećenje (i) visoko opterećenje zarade od rada). Službeno zabilježene plaće porasle su za oko 6% realno u 2023. godini i za 7,6% u prvih sedam mjeseci 2024. godine, što je iznad poboljšanja produktivnosti. Snažno povećanje minimalne plaće moglo bi povećati inflaciju i imati negativan utjecaj na vanjsku konkurentnost zemlje. Sve u svemu, vladine politike za rješavanje problema tržišta rada u zemlji bile su nedovoljne.

2.3.2. Sposobnost suočavanja sa konkurentskim pritiskom i tržišnim silama unutar Unije

Obravazanje i inovacije

Ishodi obravazanja nisu dobro usklađeni s potrebama tržišta. Unatoč znatnoj javnoj potrošnji na obravazanje (oko 5% BDP-a, uključujući i strane donacije), obravazni sistem i dalje ne uspijeva radnoj snazi u zemlji pružiti vještine i znanja potrebna za neometanu integraciju na tržište rada. Ovo su važni faktori za posebno visoku stopu nezaposlenosti mladih prema Anketi o radnoj snazi (30,4% u drugom kvartalu 2024. godine), dvostruko većoj od ukupne stope nezaposlenosti i jednoj od najviših u regiji. Nedovoljna koordinacija među brojnim akterima dovodi do odsustva zajedničkih standarda na raznim nivoima obravazanja, kao i do razlika u ocjenjivanju kvaliteta obuka i uspješnosti nastavnika. Udio u predškolskom odgoju i obravazavanju je znatno niži nego u EU i drugdje u regiji. Stopa neispisnosti i dalje iznosi oko 3% što posebno pogodna žene. Država je prestala sudjelovati u evaluaciji PISA-e (Program za međunarodnu procjenu učenika), čime je ostala bez važnog izvora informacija za unapređenje obravazne politike. Strategije usavršavanja kako bi se povećao nivo vještina radne snage nisu dovoljno razvijene i nemaju dovoljno priznata uloga. Ulaganja u istraživanje i razvoj i dalje su nedovoljna, dok nedostatak koordinacije između različitih aktera rezultira ukupnom slabom učinkovitošću potrošnje. Međutim, lokalne uprave poduzele su određene korake za modernizaciju obrazovnih programa i povećanje raspoloživih sredstava. Nije postignut napredak u poboljšavanju funkcionisanja naučno-tehnoloških parkova.

Fizički kapital i kvalitet infrastrukture

Osnovni kapital Bosne i Hercegovine i dalje je neadekvatan. Stalni politički zastoji i nezrjevnost, kao i nedovoljan rad na održavanju prioritetna najvažnijih projekata, nastavili su negativan utjecaj na ulaganja, sprječavajući zemlju u postizanju većeg rasta. Rast brzo investicija u fiksni kapital usporio je na 1,2% u 2023. godini, pri čemu je udio ulaganja u BDP-u blago pao na 26,6% u istoj godini. Neto direktna strana ulaganja iznosila su 3,3 % BDP-a u 2023. godini, znatno niže nego u drugim zemljama u regiji. Zbog visokog energetskeg intenziteta Bosne i Hercegovine i velike ovisnosti o ugljenu lignitu, nivo emisija CO₂ izaziva veliku zabrinutost, posebno u svjetlu nadolazećeg mehanizma EU za granatnu prilagodbu emisija ugljika (CBAM), koji će vjerovatno imati značajan utjecaj na izvor zemlje. Unatoč određenim pozitivnim promjenama na entitetskom nivou, pouzdanu i sigurno snabijevanje energijom još uvijek je očežano nedostatkom jedinstvenog regulatornog okvira za privlačenje investicija u energetske sektor s niskim udjelom ugljena. Država je počela pripremati Državni energetske i klimatski plan (DEKP), koji još uvijek nije usvojen. Standardi zaštite okoliša ostali su niski i često su zanemareni. To je štetno za zdravlje (a time i produktivnost) radne snage i dodatni faktor koji potiče odljev mozga. Postignut je određeni napredak (uglavnom finansiran iz inostranstva) u poboljšavanju cestovne infrastrukture i nekih lokalnih inicijativa za privlačenje i promicanje ulaganja.

Digitalizacija ekonomije je ključni izazov, ali je otežana fragmentiranim odlačivanjem i nedostatkom finansiranja. Problemi uključuju kontinuirani nedostatak uskladjivanja e-polipisa u cijeloj zemlji i poticne koordinacije, saradnje i razmjene podataka između različitih upravnih tijela. Još uvijek nedostaje novi zakon o

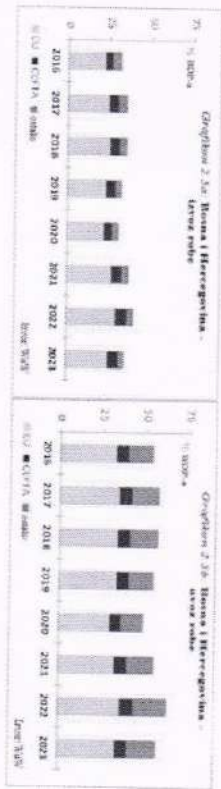
elektronskoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektronske transakcije sa jedinstvenim nadzorim tijelom za cijelu zemlju u skladu sa acquisom EU.

Struktura sektora i preduzeća

Proizvodna struktura Bosne i Hercegovine nastavlja se postepeno pomicati od poljoprivrede, industrije i javne uprave prema trgovini, trgovini i IT uslugama. Između 2018. i 2023. godine udio dodane vrijednosti u trgovini, prometu, turizmu i IT-u porastao je s 23,7% na 26,7%, dok je udio poljoprivrede, industrije i javne uprave pao s 48,8% na 37,6%. Broj aktivnih preduzeća povećao se u 2022. godini¹³, uglavnom potaknut mikro preduzećima (0-9 zaposlenih) u uslužnom sektoru. Oko 93% svih preduzeća spadaju u grupu malih i mikro preduzeća, tj. sa manje od 50 zaposlenih. Sve u svemu, brzina strukturnih promjena je prilično ograničena.

Ekonomaska integracija u EU i konkurentnost ciljana

Trgovinska i investicijska integracija s EU je na visokom nivou. Tokom posljednjih pet godina trgovina se odvija i sa susjednim zemljama kao što je Srbija, iko su tradicionalna izvozna tržišta (Njemačka, Italija, Hrvatska, Austrija) ostala nepromijenjena. Udio EU-27 u ukupnom robnom izvozu porastao je sa 72,2% u 2018. godini na 73,0% u 2023. godini, dok je udio zemalja Srednjoevropskog sporažuma o slobodnoj trgovini (CEFTA) porastao sa 15,3% u 2018. na 18,0% u 2023. godini. Otvorenost Bosne i Hercegovine prema trgovini (izvoz i uvoz kao postotak BDP-a) porasla je s 98,4% u 2018. godini na 102,2% BDP-a u 2023. godini, ali je i dalje relativno niska s obzirom da zemlja ima malu ekonomiju. Izvozna struktura nije vesoma raznolika i oslanja se uglavnom na osnovne materije, mašine i tekstil. Integracija finansijskih i tržišta kapitala zemlje sa EU je i dalje na prilično niskom nivou, iako je veliki dio bankarskog sektora u vlasništvu evropskih banaka. Oko dvije trećine direktnih stranih ulaganja (FDI) u zemlju dolazi iz država članica EU.

Sveukupna cjenovna konkurentnost Bosne i Hercegovine nastavlja se brzo pogoršavati. To se ogleda u aprecijaciji realnog efektivnog tečaja, kao rezultat jačanja eura, za koji je vezana domaća valuta, konvertibilna marka (KM). Nadalje, nedavna relativno visoka povećanja plaća mogla bi imati negativan učinak na međunarodnu cjenovnu konkurentnost zemlje.

¹³ Nisu dostupni podaci za 2023. godinu

2.4. JAVNE NABAVKE, STATISTIKA I FINANSIJSKA KONTROLA

Poglavlje 5: - JAVNE NABAVKE

Pravila EU osiguravaju da su javne nabavke roba, usluga i radovi u bilo kojoj državi članici transparentne i otvorene za svu privrednu društvo iz EU na temelju ne-diskriminacije i jednakog postupanja.

Institucionalno uređenje i usklađivanje propisa

Pravni okvir je djelimično usklađen sa acquisom EU. Vijeće ministara BiH je u martu 2024. godine usvojilo Strategiiju javnih nabavki za period 2024-2028. i akcioni plan, čiji je glavni cilj izrada novog zakona o javnim nabavkama. U julu 2024. godine Parlamentarna skupština BiH usvojila je izmjene i dopune Zakona o javnim nabavkama kako bi se poboljšala efikasnost mehanizama pravne zaštite u postupcima javne nabavke. Usvojeno je osam podzakonskih akata za implementaciju i poboljšanje sistema javnih nabavki. Zakonski okvir o koncesijama i javno-privatnim partnerstvima još je izrazio rascjepkan i potrebno ga je uskladiti sa acquisom EU. Agencija za javne nabavke nema dovoljan broj zaposlenih za provedbu, praćenje i podršku političkama javne nabavke. Potrebna je bolja koordinacija sa Konkurentijskim vijećem, te revizorskim i pravosudnim institucijama.

Praksa javnih nabavki i dalje je formalistička. Razmjenjena informacija i dostavljanje ponuda ne obavlja se elektronski, prema standardima EU. Određena nadogradnja portala e-nabavke omogućila je otvaranje podataka u postupku javnih nabavki pomoću novih funkcija. Potrebno je dodatno razviti portal i više ga koristiti radi povećanja transparentnosti. Potrebno je revidirati obavezno korištenje e-ankcija radi jačanja integriteta i efikasnosti postupaka nabavke. Iako je sistem e-nabavki pouzdan, nema funkcije koje bi bile prilagođene korisnicima niti sve elemente e-komunikacija kako bi imao puni učinak.

Kapaciteti za provedbu i primjenu

Udio tržišta javnih nabavki je u 2023. godini bio 10,31% BDP-a države, što je smanjenje od 0,34% u odnosu na 2022. godinu. U 2023. godini, prosječan broj ponuda po tenderu i dalje je bio mali, tj. 1,93 ponude.

Što se tiče **nadzora dodjele i realizacije ugovora**, administrativni kapaciteti Agencije za javne nabavke su nedovoljni za ispunjavanje ovih zadataka. Treba ojačati nadzorni ulogu Agencije u cilju utvrđivanja potencijalnih slabosti i nepravilnosti u procedurama nabavke. Statistički podaci pokazuju blagi pad korištenja pregovaračke procedure bez prethodnog objavljivanja (6,05% u 2023. godini u poređenju sa 6,69% u 2022. godini). Na više od pola tendera (55,62%) stigla je samo jedna ponuda, a 86,5% javnih ugovora je koristilo cijenu kao jedini kriterij za dobijanje tendera, što je visok procent. Još uvijek nije uspostavljen mehanizam pomoću kojeg bi ključne institucije redovno i sistematski koordinirale tumačenja propisa o javnim nabavkama.

Kapaciteti za upravljanje postupcima javnih nabavki su slabi. Potrebno je da svaki ugovorni organ ima uspostavljene specijalizovane funkcije za javne nabavke. Neophodni su veći napori da se ojača integritet i izbjegnu sukobi interesa u postupcima javnih nabavki, koji su i dalje podložni nepravilnostima i korupciji. Agencija za javne nabavke organizovala je obuku iz oblasti javnih nabavki za veći dio ugovornih organa i poboljšala saradnju sa tužiocima i civilnim društvom kako bi se pravila kršenja pravila u oblasti nabavke. Potrebno je dodatno poboljšati saradnju sa sudovima i civilnim društvom. Prvi slučaj korupcije na visokom nivou za javne nabavke završio je konačnim presudama (Noviđić i drugi).

Zakonodavstvo o pravu na žalbu uglavnom je usklađeno sa *acquisom*. Ured za razmatranje žalbi ima nedovoljne tehničke kapacitete i veliki broj žalbi, probleme sa pristupom sudskoj praksi, dugotrajnim žalbama i nupama u zakonu. Što ometa postupke javnih nabavki. Ured za razmatranje žalbi treba značajno poboljšati transparentnost donošenja odluka.

Poglavlje 18: Statistika

*Države članice EU razvijaju, izrađuju i distribuiraju evropske statističke podatke vodeći se principima i kriterijima kvaliteta navedenim u Uredbi o evropskoj statistici, a to su profesionalna nezavisnost, nepristranost, pouzdanost, transparentnost i povjerljivost. Postoje zajednička pravila u pogledu metodologije, izrade i distribucije statističkih podataka, koji su dalje precizirani u sektorskom zakonodavstvu koje spada u *acquis EU o statistici*.*

Što se tiče statističke infrastrukture, Zakon o statistici tek treba uskladiti s evropskim standardima i integrirati principe Kodeksa prakse evropske statistike. Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (BHAS) treba da ojača saradnju sa ostalim tijelima koja izrađuju zvanične statističke podatke.

U pogledu klasifikacija i registara, uspostavljen je Statistički poslovni registar, ali podaci koji se dobijaju iz uprave i dalje su nedovoljni. Uvedene su glavne statističke klasifikacije: Međumim, ekvivalenti regija NUTS II je samo privremeno definisan i Evropska komisija ga je prihvatila dok Bosna i Hercegovina ne finalizira cjelokupnu klasifikaciju i uključi je u definiciju ekvivalenta nivoa NUTS III.

U pogledu makroekonomske statistike, izrada nacionalnih računa i dalje odstupa od *acquisa*, a glavni plan treba da bude dogovoren između tri statistička zavoda. Što se tiče prelaska na metodologiju Evropskog sistema nacionalnih i regionalnih računa (ESA 2010), Bosna i Hercegovina treba dostaviti Evropskoj komisiji podatke o BDP-u po glavi stanovnika koji su usklađeni na nivou NUTS II. Klasifikacija sektora je završena, osim za podsektore opšije države.

Što se tiče statistika državnih finansija i tabela procedure prekomjernog deficita (EDF), Bosna i Hercegovina treba nastaviti rad na usklađivanju s ESA 2010, a posebno poboljšati pokrivenost sektora, pravovremenost, usklađenost s pravilima ESA 2010 i pokrivenost transakcija. Statistike državnih finansija i tabele procedure prekomjernog deficita se redovno dostavljaju Eurostatu, iako nisu u potpunosti u skladu s ESA 2010. Podaci o BDP-u na državnom i entitetskim nivoima moraju biti metodološki usklađeni. Država ne dostavlja Eurostatu podatke o harmonizovanim indeksima potrošačkih cijena.

Po pitanju poslovne statistike, kratkoročne statistike za industriju, građevinarstvo i usluge nisu u potpunosti dostupne i potrebno ih je izraditi u skladu sa zahtjevima *acquisa EU*. Preliminarni rezultati strukturnih statistika o poslovanju za 2022. godinu objavljeni su u novembru 2023. godine i po prvi put dostavljeni Eurostatu. I dalje je potrebno uskladiti statistiku stranih poduzetnica s *acquisom EU*.

U pogledu socijalne statistike, sveobuhvatna anketa o dohotku i životnim uslovima provodi se godišnje. Anketa o radnoj snazi se redovno provodi, a podaci se u većoj mjeri objavljuju blagovremeno. Eurostat je počeo nvištavati kvartalne podatke BiH iz anketa o radnoj snazi za period 2021-2023, u svoje javne setove podataka od 15. marta 2024. godine. Što se tiče statistike razvrsne prema polovima, Agencija za statistiku BiH je u februaru 2024. godine objavila publikaciju „Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini“. Po prvi put je provedena anketa o strukturi zarada u 2023. godini, a rezultati su objavljeni i dostavljeni Eurostatu u junu 2024. godine. Državna agencija za statistiku i entitetski zavodi za statistiku treba da poboljšaju prikupljanje statističkih

podataka razvrstanih prema polu, uključujući i podatke o osobama s invaliditetom (i njihovom učestvu na tržištu rada), te o nesrećama na radu i profesionalnim bolestima. Agencija za statistiku BiH je uspostavila saradnju sa VSTV-om za potrebe izrade podataka o razvodima, sklopljenim brakovima i počincima kaznenih djela.

U pogledu poljoprivrednih statistika, poljoprivredni popis je odgođen za oktobar 2025. godine. Mapa puta za razvoj poljoprivredne statistike završena je u decembru 2023. godine.

Što se tiče statistike životne sredine, Agencija za statistiku je djelimično informisala Eurostat o izdancima za zaštitu životne sredine za vremenski okvir 2017-2021.

Što se tiče energetske statistike, potrebni su dalji rad na poboljšanju kvaliteta podataka u skladu sa zahtjevima EU. Završena je mjesečna anketa o uvozu sirove nafte. Provedena je statistička pilot anketa o nafci i naftnim derivatima kako bi se izradio registar pružatelja podataka/izvještajnih jedinica. U skladu sa propisima o energetske statistici, mjesečni podaci o nafci biće dostavljeni Eurostatu počevši sa referentnom 2024. godinom. Anketa o energetske potrošnji domaćinstava je provedena u junu 2024. godine. Agencija za identifikacione dokumente, evidenciju i razmjenu podataka (IDDEEA) nastavlja je da poboljšava statistiku o transportu i otpočela saradnju sa Direkcijom za civilna avijacija.

Poglavlje 32: Finansijski nadzor

EU promovise reformu nacionalnih sistema za upravljanje kako bi se povećala menadverska odgovornost, dobru finansijsku upravljanje prihodima i rashodima i vanjska revizija javnih sredstava. Pravila finansijske kontrole sile finansijske interese EU od prevrata u upravljanju sredstvima EU i etno od krivotvorenja.

Unutrašnja finansijska kontrola u javnom sektoru

Svi nivoi vlasti su nastavili provedbu sveobuhvatnog strateškog okvira za unutrašnju finansijsku kontrolu u javnom sektoru (PFIC) uz svoje PFIC strategije za period 2020-2025. Godišnji izvještaji PFIC-a za 2023. godinu su usvojeni na državnom i entitetskim nivoima. Svi nivoi su koristili informatičke alate za izradu izvještaja o praćenju.

Upravljačka odgovornost je ugrađena u glavnu okvirnu politiku o javnoj upravi i finansijskoj kontroli u javnom sektoru, ali je ova politika samo usko definisana da pokrije finansijsku odgovornost. Delegiranje ovlasti i dalje je ograničeno na više političke nivoe, a ne na rukovodilac državne službenike. Fragmentirane i upravne strukture koje nemaju odgovornosti i nedostatak koordinisanog pristupa u donošenju politika u cijeloj zemlji dovode u pitanje procjenu učinka. *(Vidjeti dio 2.1.1. - Demokracija)*

Pravni okvir za funkcionisanje interne kontrole uglavnom je uspostavljen na svim nivoima vlasti, ali se i dalje slabo primjenjuje, pogotovo u javnim preduzećima, a posebno u entitetima. Sistem upravljanja javnim finansijama i pravni okvir trebaju bolje integrirati PFIC zakon i zahtjeve. Nepostojanje izvještavanja o fiskalnim rizicima takvih preduzeća u godišnjim PFIC izvještajima i neefikasni fiskalni nadzor u javnim preduzećima dovode u pitanje unutrašnju kontrolu. Prave odredbe o internoj kontroli još nisu adekvatno ugrađene u opće propise o upravljanju javnim finansijama, poslovnim procesima i upravljačkim informacionim sistemima na svim nivoima vlasti i u javnim preduzećima.

Unutrašnja revizija je regulisana i u skladu je sa međunarodnim standardima. Iako su sve centralne harmonizacijske jedinice nastojale da nadgledaju proces, najbolji rezultati u provedbi godišnjih planova vidljivi su na državnom nivou, gdje su poduzeti koraci na uspostavi procedura za procjenu kvaliteta, koja ipak u praksi nije osigurana, a rukovodilci rijetko postupaju prema preporukama. I dalje postoji problem fragmentiranog

sistama interne revizije. Brčko distrikt BiH tek treba da uspostavi internu reviziju. Iako su se obuke poboljšale, nedostaju kapaciteti u oblasti informatičkih tehnologija i iskustvo. Potrebno je poboljšati kapacitete centralnih harmoniziranih jedinica kako bi se pomoglo institucijama u provedbi PIFC preporuka.

Vanjska revizija

Funkcionalna, operativna i finansijska nezavisnost državnih urada za reviziju predviđena je zakonskim okvirima i treba je ugraditi i u Ustav.

Treba opacificati **institucionalni kapacitet** vrhovnih revizorskih institucija na svim nivoima vlasti. Sve ove institucije imaju širok mandat, koji pokriva finansijsku reviziju, reviziju usklađenosti i reviziju učinka. Vrhovne revizorske institucije trebaju poboljšati kvalitet revizorskog rada u osiguravanju usklađenosti i povećanju broja revizija učinka, koje su ostale stabilne, uz blagi porast u Federaciji BiH.

Učink **revizorskih aktivnosti** svih vrhovnih institucija za reviziju je različit. Državne institucije i institucije Federacije BiH ispunile su 40% preporuka, a Republika Srpska 60%. Vrhovne institucije za reviziju trebaju uspostaviti bolju saradnju sa parlamentima kako bi se poboljšala provedba preporuka od strane vlada. Odručeni napredak je ostvaren na državnim nivou u okviru nove komunikacijske strategije za period 2022-2025. Objavlivanjem vodiča o reviziji za građane, te organizovanjem okruglih stolova sa javnim institucijama kako bi se podigla svijest o važnosti revizije, potrebno je više aktivnosti na entitetskom nivou. Federacija BiH je usvojila komunikacijsku strategiju, a Republika Srpska tek treba da usvoji svoju strategiju i poduzme korake u tom pogledu.

Zaštita finansijskih interesa EU

Pravni okvir tek treba uskladiti sa *acquisom*. Ministarstvo finansija i trezora BiH je kontakt-tačka za saradnju sa Evropskim uredom za borbu protiv prevara (OLAF).

Zaštita eura od krivotvorenja

Bosna i Hercegovina nije ratifikovala Međunarodnu konvenciju o sprečavanju krivotvorenja novca, usvojenom 1929. godine u Ženevi. Pravni okvir tek treba procijeniti u odnosu na *acquis*.

3. DOBROSUSJEDSKI ODNOSI I REGIONALNA SARADNJA

Dobrosusjedski odnosi i regionalna saradnja važan su dio procesa integriranja Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju. Oni doprinose stabilnosti, pomirenju i klimi koja pogoduje rješavanju otvorenih bilateralnih pitanja i nastajeda prošlosti.

Bosna i Hercegovina je nastavila da učestvuje u brojnim **inicijativama regionalne saradnje**, kao što su Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini (CEFTA), Energetska zajednica, Transportna zajednica, Proces saradnje u jugoistočnoj Evropi (SEECP) i Vijeće za regionalnu saradnju, čije je sjedište u BiH¹⁴. Bosna i Hercegovina je 2024. godine predsjedavala Fondom za Zapadni Balkan (WBFF).

¹⁴ Bosna i Hercegovina također aktivno učestvuje u inicijativama kao što su Proces Brdo-Brijuni, Srednjoevropska inicijativa, Jadransko-jonska inicijativa, Strategije EU za dimenziju regiju jadransko-jonsku regiju, Regionalna inicijativa za mladiće, azil, izbjeglice (MAREI), Regionalna škola za javnu upravu (RESPA), Regionalni uređ za saradnju mladih na Zapadnom Balkanu (RYCO), Proces saradnje u jugoistočnoj Evropi (SEECP) i Fond za Zapadni Balkan.

Četvrti godišnji **Samit EU-Zapadni Balkan** održao se u Briselu u decembru 2023. godine, ponovo potvrđujući perspektivu članstva Zapadnog Balkana u Evropskoj uniji i izmisliti korake da se dodatno olakša postepena integracija.

Bosna i Hercegovina je aktivno učestvovala u regionalnom dijelu **Plana rasta za Zapadni Balkan**, učestvujući na sastancima ministara i lidera zemalja.

Po pitanju **Zajedničkog regionalnog tržišta**, Samit Berlinskog procesa se po prvi put održao na Zapadnom Balkanu, u Tirinu u oktobru 2023. godine. Bosna i Hercegovina je potpisala četvrti sporazum o mobilnosti o priznavanju stručnih kvalifikacija medicinskih sestara, veterinarima hirurga, farmaceutima i biskupa, koji je usvojen na samitu i ratifikovana u oktobru 2024. godine. Bosna i Hercegovina je u novembru 2023. godine ratifikovala dva od tri regionalna sporazuma o mobilnosti koja su potpisana na Samitu Berlinskog procesa u novembru 2022. godine. Potrebno je da zemlja ubrzo ratifikuje treći sporazum o slobodnom putovanju sa ličnim kartama. **Mapa puta za roming** između Zapadnog Balkana i EU usla je u prvu fazu implementacije. Zajednički odbor CEFTA-e je u oktobru 2024. godine donio dvanaest značajnih odluka.

Bosna i Hercegovina nastavlja blisko surađivati s Hrvatskom, Crnom Gorom i Srbijom u okviru **Procesa Sarajevske deklaracije** kako bi se našla održiva rješenja za izbjeglice i osobe raseljene zbog sukoba tokom 1990-ih godina. U novembru 2023. godine Sarajevo je bilo domaćin završne konferencije Regionalnog programa stambenog zbrinjavanja. Bosna i Hercegovina treba da obezbijedi saradnistvanje, jer se obavezala da će završiti izgradnju preostalih stambenih jedinica i tako podržati oko 3100 porodica. Takođe treba poduzeti socio-ekonomske mjere za integraciju kako bi se osigurao održivi povratak.

Uprkos napretku, oko 7 608 ljudi se i dalje vode kao **nestali** zbog sukoba tokom 1990-ih. U 2023. godini su identifikovane 52 osobe, a u 2024. godini četiri osobe. Potrebni su dodatni napori na regionalnom nivou u okviru grupe za nestale osobe koja je formirana 2018. godine u okviru Berlinskog procesa za jačanje saradnje. Opcenito, Bosna i Hercegovina ima dobre **bilateralne odnose** s drugim zemljama u procesu proširenja i uspješnim državnima članicama EU.

Odnosi sa **Albanijom** su poboljšani. Albanija je u decembru 2023. godine otvorila ambasadu u Sarajevu. Nastavljene su uzajamne posjete na visokom nivou. Trgovinska razmjena i dalje je na niskom nivou.

Ne postoje službeni odnosi s **Kosovom**, jer Bosna i Hercegovina nije priznala nezavisnost Kosova, a zadržan je i strogi vizni režim. Bilateralni sastanci se održavaju povremeno na marginama regionalnih i multilateralnih sastanaka na visokom nivou. Još uvijek nije finalizirana inicijativa za pojednostavljenje postupaka izdavanja viza za građane Kosova.

Bilateralni odnosi s **Crnom Gorom** su dobri uz povremene susrete na visokom nivou. Potrebno je još fražički izvršiti dogovorom demarkaciju granice.

Odnosi sa **Sjevernom Makedonijom** su dobri uz povremene susrete na visokom nivou. Na snazi je nekoliko bilateralnih sporazuma, uključujući i sporazum o saradnji na polju evropskih integracija, a od novembra 2023. godine i sporazum o ekonomskoj saradnji.

Odnosi sa **Srbijom** su dobri u općenito stabilni, mada je Rezolucija o genocidu u Srebrenici Generalne skupštine UN-a dovela do političkih tenzija. Dvije zemlje trebaju postići dogovor o državnoj granici, *

^{*} Ova oznaka ne dovodi u pitanje stajališta o statusu i u skladu je sa UNSCR 1244/1999 i sa mišljenjem Međunarodnog suda o deklaraciji o nezavisnosti Kosova.

uključujući i sporazum o dvije brane na rijeci Drini i dijelu željezničke pruge Beograd-Bar. Oko 11.312 građana Srbije je glasilo iz Bosne i Hercegovine na parlamentarnim izborima u Srbiji u decembru 2023. godine. Kao potpisnica Dejtonskog/Pariškog mirovnog sporazuma Srbija poštuje suverenitet i teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine, dok nazivja i javno promoviše specijalne odnose sa Republikom Srpskom. Sbihański zvaničnici su prisustvovali neustavnom obilježavanju 9. januara. Srbija je osnovala zajednički parlamentarni forum sa ovim entitetom i održala „svetski skup“ u Beogradu u junu 2024. godine, čija deklaracija o „zajedničkoj budućnosti srpskog naroda“ je prihvaćena na zajedničkoj sjednici vlada i odobrena u skupštinama Srbije i Republike Srpske.

Turska snažno podržava Bosnu i Hercegovinu i česte su posjete na visokom nivou. Dvije države su potvrdile svoje opredjeljenje za izgradnju autoputa Sarajevo-Beograd, koji je Turska obećala finansirati.

Odnosi s **Gruzijom** su dobri i bez otvorenih pitanja. Dvije zemlje uživaju bezvizni režim. Trgovinska razmjena je i dalje na niskom nivou.

Odnosi s **Republikom Moldavijom** su dobri uz povremene bilateralne kontakte. Bezvizni režim je na snazi od 2016. godine. Iako su obje članice CEFTA-e, trgovinska razmjena je i dalje na niskom nivou.

Bosna i Hercegovina podržava teritorijalni integritet i suverenitet **Ukrajine**, osuđujući agresiju Rusije. Bilateralni odnosi su generalno dobri, ali je na njih uticao neutralan stav zvaničnika iz Republike Srpske o ruskoj vojnoj agresiji na Ukrajinu, što je rezultiralo značajnim preprekama u primjeni restriktivnih mjera protiv Rusije. Bosna i Hercegovina je učestvovala na Mirovnom samitu u Ukrajini u junu 2024. godine. Trgovinska razmjena s Ukrajinom je i dalje na niskom nivou.

Odnosi s **Hrvatskom** su općenito dobri, iako na njih utiču neriješena bilateralna pitanja. Održane su bilateralne posjete na visokom nivou. Postoje otvorena pitanja u vezi kopnene i pomorske granice, obzirno da nijedna strana nije ratifikovala sporazum o granici iz 1999. godine. Na provedbu sporazuma o sukcesiji iz 2001. godine uticala su otvorena pitanja o pravnim vlasništvu i stečenim pravima. Bosna i Hercegovina se i dalje protivi planu Hrvatske da izgradi skladišta radioaktivnog otpada i istrošenog nuklearnog goriva na Trgovačkoj gori u blizini granice. Oko 35.000 građana Hrvatske glasalo je u Bosni i Hercegovini na parlamentarnim izborima u Hrvatskoj koji su održani u aprilu 2024. godine.

4. SPOSOBNOST PREUZIMANJA OBAVEZA ČLANSTVA

KLASTER 2: UNUTRAŠNJE TRŽIŠTE

Ovaj klaster obuhvata: slobodno kretanje robe (Poglavlje 1); slobodu kretanja radnika (Poglavlje 2); pravo poslovnog nastanjanja i slobodu pružanja usluga (Poglavlje 3); slobodno kretanje kapitala (Poglavlje 4); pravo privrednih društava (Poglavlje 6); pravo intelektualnog vlasništva (Poglavlje 7); politiku konkurencije (Poglavlje 8); finansijske usluge (Poglavlje 9); i zaštitu potrošača i zdravlja (Poglavlje 28).

Poglavlje 1: Slobodno kretanje robe

Slobodno kretanje robe osigurava da se mnogim proizvodima može slobodno trgovati širom EU na osnovu zajedničkih pravila i procedura. U skladu sa ovim kako proizvodi podliježu nacionalnim pravilima, princip slobodnog kretanja robe omogućava da se svire neupravdane prepreke trgovini.

Opći principi

Bosna i Hercegovina nema uspostavljen zakonodavni i institucionalni okvir za **proizvodnju, distribuciju i marketing industrijskih proizvoda**. Ne postoji ujednačen pristup za cijelu zemlju ni strategija usklađivanja u ovoj oblasti, a protuvječni propisi nisu povećani.

Neuskladeni oblasti

Nisu poduzeti koraci na usklađivanju s obavezama iz **članova od 34. do 36.** Ugovora o funkcionisanju Evropske unije. Ne postoji tijelo koje je ovlašteno da obaveštava o tehničkim propisima.

Uskladeni oblasti: infrastruktura kvalitete

Pravni osnov i administrativna struktura za tehničke propise, standarde, ocjenjivanje usklađenosti, akreditaciju, mjeriteljstvo i nadzor nad tržištem su fragmentirani i nisu usklađeni s *acquisom* EU. Još uvijek nema cjelodržavne strategije za infrastrukturu kvaliteta, a koordinacija između nadležnih institucija je i dalje slaba. Tijela za standardizaciju, akreditaciju i nadzor nad tržištem nemaju dovoljan broj zaposlenih.

Institut za **standardizaciju** je u 2023. godini usvojio 1207 evropskih standarda kao nacionalni standard. Međutim, protivvječni obavezujući standardi iz bivše Jugoslavije još uvijek nisu stavljani van snage na sistematičan način.

Po pitanju **akreditacije**, imenovanje tijela i primjena postupaka za ocjenu usklađenosti još uvijek se ne primjenjuju dosljedno u cijeloj zemlji. U Bosni i Hercegovini postoje 183 tijela za ocjenjivanje usklađenosti: 94 ispitna laboratorija, 5 medicinskih i 9 kalibracijskih laboratorija, 6 tijela za certifikovanje proizvoda i 69 inspeksijskih tijela.

Institut za **mjeriteljstvo** BiH treba saradivati i koordinirati aktivnosti sa entitetskim institutima za mjeriteljstvo. Propisi o mjeriteljstvu se ne primjenjujuje ravnomjerno u cijeloj zemlji, što narušava pravnu sigurnost i jedinstvenost ekonomski prostor.

Nadzor nad tržištem je i dalje u velikoj mjeri zasnovan na obaveznim standardima i preprodajnoj inspekciji. U 2023. godini izvršene su 232 kontrole u okviru nadzora nad tržištem i to nad 197 modela proizvoda, što je dovelo do povlačenja 3790 proizvoda sa tržišta (od kojih je 3004 uništeno).

Uskladeni oblasti: sektorsko zakonodavstvo

Što se tiče **novog i globalnog pristupa *acquisu* EU o proizvodima**, u Bosni i Hercegovini nije bilo usklađivanja u ovom sektoru u proteklih 12 godina. Zakonodavstvo usvojeno u cilju usklađivanja s *acquisom* EU ne primjenjuje se u cijeloj zemlji, budući da je zakonodavni okvir rasjepkan. Republika Srpska provodi svoje zakonodavstvo zasebno, suprotno odluci Ustavnog suda.

Nije bilo napretka u usklađivanju s *acquisom* EU za **zakonodavstvo starog pristupa za proizvode**, uključujući: za registraciju, evaluaciju, autorizaciju i ograničavanje hemikalija (REACH) i za jačanje administrativnih kapaciteta u ovoj oblasti, ili za klasifikaciju, označavanje i pakovanje (CLP), ili za procesne mjere.

Ne postoje antikonupcijske mjere za procjenu rizika u pogledu sigurnosti proizvoda ni transparentnost javnih tijela kada vrše kontrolu proizvoda u okviru nadzora nad tržištem i ocjenjivanje usklađenosti.

Poglavlje 2: Sloboda kretanja radnika

Gradani jedne države članice imaju pravo raditi u drugoj državi članici i moći u njemu uživati iste radne i socijalne uslove kao i drugi radnici.

U pogledu pristupa tržištu rada, kako bi građani EU radili u Bosni i Hercegovini, mora dobiti radnu dozvolu i ispuniti određene uslove (uz određene izuzetke) predviđene u Zakonu o strancima. Propisi u entitetima i Brčko distriktu BiH još uvijek nisu u potpunosti usklađeni sa državnim zakonom. Zapoštavanje u javnoj upravi rezervisano je za državljane Bosne i Hercegovine. Bosna i Hercegovina još uvijek nema bazu podataka o konkursima za radna mjesta, a što će biti neophodno za priključivanje mreži Evropskih službi za zapošljavanje (EURES).

Sistem koordinacije programa socijalnog osiguranja i dalje je rascjepkan, s ograničenim administrativnim kapacitetima i izostankom saradnje između nadležnih organa. Bosna i Hercegovina je potpisala ugovore o socijalnom osiguranju sa 18 država članica EU. Nisu zaključeni novi sporazumi u izvještajnom periodu, kontakti se ostvaruju sa Njemačkom, Italijom i Poljskom.

Nije ostvaren napredak u vezi s Evropskom karticom zdravstvenog osiguranja.

Poglavlje 3: Pravo poslovnog nastanjanja i sloboda pružanja usluga

Fizčke i pravne osobe iz EU imaju pravo poslovnog nastana u bilo kojoj državi članici i mogu pružiti prekogranične usluge. Za određene regulisane profesije postoje pravila o neizmjenom priznavanju kvalifikacija. Pravila EU o poštanskim uslugama fokusirana su na poboljšanje kvalitete univerzalnih usluga, postepeno otvaranje tržišta konkurenciji, te uspostavljanje nezavisnog regulatornog tijela.

Propisi o **pravu poslovnog nastana i slobodi pružanja prekograničnih usluga** nisu usklađeni s *acquisom* EU. Nije bilo napretka u izradi cjelodržavnog zakona o uslugama koji pokriva primjere, niti je bilo skraćivanja propisa u ovom sektoru za potrebe pripreme zakona. Nije uspostavljena jedinstvena kontakt tačka. Napravljena je registar propisa o uslugama u kojem je određeno 717 zakona, podzakonskih akata i propisa koje treba izmijeniti i uskladiti sa EU Direktivom o uslugama. Još uvijek ne postoji kompletna lista svih administrativnih i tehničkih zahtjeva koja preduzeca u zemlji moraju ispuniti kako bi poslovala, a u cilju uklanjanja onih zahtjeva koja ometaju jedinstveni ekonomski prostor. Odlučna koordinacija između svih nivoa vlasti je preduslov za usklađivanje zakona u ovoj oblasti.

Zakonodavni okvir u oblasti **poštanskih usluga** djelimično je usklađen s *acquisom* EU. Potrebno je izraditi strategiju na državnom nivou kako bi se razvilo tržište poštanskih usluga i potpuno otvorilo za konkurenciju. Potrebno je izraditi i usvojiti novi zakon o poštanskim uslugama na državnom nivou kako bi se osiguralo ujednačeno usklađivanje sa *acquisom* EU i njegova primjena u cijeloj zemlji, uključujući i Direktivu o poštanskim uslugama i Uredbu o uslugama prekogranične dostave paketa. Potrebno je ojačati institucionalne i administrativne kapacitete Agencije za poštanski saobraćaj za nadgledanje i provedbu novih pravila poštanskog saobraćaja.

Postojeće zakonodavstvo ne predviđa **uzajamno priznavanje kvalifikacija za regulisane profesije** kako to zahtjeva *acquis* EU. Planirana generalna mapa puta za usklađivanje s relevantnim *acquisom* EU nije implementirana. Gradani koji traže priznavanje svojih stručnih kvalifikacija nemaju na raspolaganju kontakt-tačku ili instrumenti e-vlade kojima se mogu obratiti za pomoć. Bosna i Hercegovina treba uspostaviti listu regulisanih profesija.

Poglavlje 4: Slobodno kretanje kapitala

U EU mora postojati mogućnost kretanja kapitala i investicija bez ograničenja, kao i zajednička pravila za prekogranična plaćanja. Banke i drugi privredni subjekti primjenjuju određena pravila u podršci borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma.

Što se tiče **kretanja kapitala i plaćanja**, Bosna i Hercegovina i dalje primjenjuje potpunu konvertibilnost lekucije poslovanja. Dugoročne kapitalne transakcije uglavnom su liberalizovane, ali ostaju restrikcije za kratkoročne kapitalne transakcije. Institucionalni investitori podliježu ograničenjima na ulaganja u stranim vrijednosnim papirima.

Zakon o politici **direktnih stranih ulaganja** na državnom nivou ne predviđa ravnoopravan tretman stranih i domaćih fizičkih lica u sticanju nekretnina, što se zasniva na reciprocitetu. Ovo je trebalo biti riješeno do 2021. godine u skladu sa obavezama iz SSP-a. Stranci takođe ne mogu posjedovati poljoprivredno zemljište.

Centralna banka Bosne i Hercegovine (CBBH) upravlja modernim **platnim sistemom** od 2019. godine. Bosna i Hercegovina treba da usvoji zakone usklađene s *acquisom* EU o plaćanjima (Direktiva o platnim uslugama II, Direktiva o elektronskom novcu II i SEPA Uredba). Platne usluge trebaju se dodatno liberalizirati i modernizirati. Sistem bi, osim za banke, trebao biti otvoren i drugim operativnim, uključujući institucije za elektronski novac, od kojih nijedan još nije dobio licencu. Republika Srpska je u januaru 2024. godine usvojila Zakon o elektronskom novcu, koji reguliše izdavanje i traženje dozvole entitetske Agencije za bankarstvo. Zakon koji reguliše ovu oblast bi trebao biti usvojen i u Federaciji BiH.

Novi zakon o **borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma** usvojen je u februaru 2024. godine s ciljem usklađivanja sa *acquisom* EU. Potrebno je usvojiti provedbene propise. Vijeće ministara BiH je u februaru 2024. godine usvojilo program trzika u borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma u pogledu virtualne inovine, uz prateći akcioni plan za period 2024-2027. Potrebno je uspostaviti registar o stvarnom vlasništvu pravnih lica koji će biti usklađen sa *acquisom* EU, te osigurati centralnu pristupnu tačku za nadležna tijela.

Poglavlje 6: Pravo privrednih društava

EU ima zajednička pravila o uspostavljanju, registraciji i zahtjevnima za objavlivanjem podataka o preduzećima, pored komplementarnih pravila za računovodstveno i finansijsko izvještavanje te zakonsku reviziju.

Što se tiče **prava privrednih društava i korporativnog upravljanja**, Bosna i Hercegovina je u ograničenom obimu uskladila propise s *acquisom* EU. Potrebno je revidirati i izmijeniti postojeće zakonodavstvo kako bi se uskladila prava privrednih društava u cijeloj zemlji. Različiti registri privrednih društava u entitetima i Brčko distriktu nisu povezani i koordinisani, što otežava poslovanje privrednim društvima u zemlji, te nisu usklađeni sa *acquisom* EU. Bosna i Hercegovina treba da pojednostavi i uskladi zahtjeve za preduzeca i kompanije kako bi se mogli registrovati i poslovati u jedinstvenom ekonomskom prostoru u cijeloj zemlji. Potrebno je dodatno usklađivanje u oblasti korišćenja digitalnih alata, prekograničnog poslovanja (spajanja, podjele, konverzije), te usklađivanje sa pravilima o pravima dioničara, uključujući ohrabrivanje dugoročnog učešća dioničara.

Što se tiče **korporativnog računovodstva**, Bosna i Hercegovina je u ograničenom obimu uskladila propise s *acquisom* EU. Potrebno je dodatno usklađivanje sa *acquisom* EU, naročito u pogledu korporativnog izvještavanja o održivosti, izvještavanja po zemljama, te zahtjeva za transparentnost privrednih društava koja su uvištena na berzi. Djelimično usklađeni propisi o finansijskom izvještavanju u entitetima i Brčko distriktu propisu korišćenje Međunarodnih standarda finansijskog izvještavanja (IFRS) za godišnje i konsolidovane

računovodstvene izvještaje svih pravnih lica. Bosna i Hercegovina još uvijek treba da odredi, u skladu sa zahtjevima *acquisa* EU, jedinstveno nadzorno tijelo sa ovlaštenjem za cijelu zemlju koje će biti odgovorno za nadzor ovlaštenih revizora.

Poglavlje 7: Pravo intelektualnog vlasništva

EU je u velikoj mjeri uskladila propise za pravnu zaštitu i provođenje prava intelektualnog vlasništva (IPR), što uglavnom obuhvata patente i žigove, dizajn, biotehnološke izume i lijekove, poslovne tajne, (znanstve i industrijske) oznake geografskog porijekla, izdavanje certifikata o dodatnoj zaštiti, autorska i srodna prava.

Strategija intelektualnog vlasništva je središnja i još nije završena novom.

Pravni okvir o **autorskim i srodnim pravima** je u određenoj mjeri usklađen s *acquisom* EU. Počele su određene pripreme za dalje usklađivanje s *acquisom* EU o autorskim i srodnim pravima za jedinstveno digitalno tržište, djela sročadi i ostvarivanje kolektivnih prava.

Pravni okvir u oblasti **prava industrijskog vlasništva** je djelimično usklađen s *acquisom* EU. Iako su počele pripreme, potrebno je dodatno usklađivanje u oblasti patenata, žigova i poslovnih tajni, ali i topografije poluprovodničkih proizvoda i industrijskog dizajna. Bosna i Hercegovina još uvijek nije pristupila Evropskoj konvenciji za patente, kao što to nalaže SSP.

Kada je u pitanju **provedba**, platforma za elektronsku razmjenu podataka za ostvarivanje prava intelektualnog vlasništva postala je operativna u aprilu 2024. godine.

Uprava za indirektno oporezivanje je u izvještajnom periodu dobila 78 zahtjeva za carinske mjere po osnovu zaštićenih robnih žigova, jedan po osnovu dizajna, jedan po osnovu patenta i jedan po osnovu zaštite autorskog prava ili srodnog prava. Uprava je donijela 96 odluka o privremenom povlačenju i plijandri robe. Državna agencija za istrage i zaštitu provedla je istrage u 31 slučaju, od kojih je 17 završeno. Poduzeta je jedna operativna radnja i jedna prijava je dostavljena državnom Tužilaštvu.

Upravni i pravosudni kapaciteti institucija za provedbu prava intelektualnog vlasništva su nedovoljni i treba ojačati njihovu saradnju. Potrebno je nastaviti sa obukama i podizanjem svijesti o pravima intelektualnog vlasništva, naročito za sudove.

Bilateralna saradnja sa Uredom Evropske unije za intelektualno vlasništvo (EUIPO) odvija se, između ostalog, i u okviru Memoranduma o razumijevanju, fokusirajući se uglavnom na ujednačavanje zajedničkih praktičnih i operativnu podšku usklađivanja s *acquisom* i smjernicama za ispunjavanje, kao i na integraciju u bazu podataka i mrežu EUIPO-a.

Poglavlje 8: Konkurencija

Pravila EU štite slobodnu konkurenciju. To su antimonopolska pravila protiv restriktivnih sporazuma između preduzeća i zloupotrebe dominantnog položaja, te pravila o koncentracijama među preduzećima koja bi značajno ometala efikasnu konkurenciju. Pravila EU također utvrđuju sistem kontrole državne pomoći. Vlasitima je dopuštena dopijena državne pomoći samo u slučajevima da su ispunjeni ograničavajući uslovi, s ciljem sprečavanja narušavanja konkurencije.

Antitrustovi i spajanja

Zakonodavni okvir o antitrustovima i spajanjima uglavnom je usklađen s *acquisom* EU. Zakon o konkurenciji Bosne i Hercegovine u velikoj mjeri odražava odredbe o ograničavajućim sporazumima i zloupotrebi

dominantnog položaja iz ugovora EU. Potrebno ga je dodatno uskladiti s najnovijim *acquisom* EU i provedbenim propisima.

Što se tiče **institucionalnog okvira**, funkcionisanje Konkurencijskog vijeća značajno otežavaju procedure odlučivanja zasnovane na etničkom principu, odnosno najmanje jedan predstavnik svakog od konstitutivnih naroda mora podržati odluke kako bi imale pravni učinak. Zakon o konkurenciji treba izmijeniti i dopuniti, prije svega da bi se u skladu s *acquisom* EU revidirale takve procedure glasanja.

Kada su u pitanju **provedbeni kapaciteti**, zaposleni u Konkurencijskom vijeću trebaju dodatno unaprijediti svoju stručnost putem obuka.

Što se tiče **provedbe**, Konkurencijsko vijeće je u 2023. godini donijelo 11 odluka o koncentracijama, pet je odobreno, a šest slučajeva je odbijeno, jer nisu prinali zahtjeve izvještavanja. Izdato je 13 stručnih mišljenja i provedeno 27 istraga o eventualnim kršenjima Zakona o konkurenciji, te osam na osnovu izvještaja o javnim nabavkama. Konkurencijsko vijeće treba unaprijediti provedbu propisa, posebno u vezi sa kartelima, povećanjem broja inspekcija na licu mjesta, podržanjem svijesti o programu oslobađanja ili ublažavanja kazne i u vezi sa spajanjima određivanjem korektivnih mjera po potrebi. Kapaciteti pravosuđa za rješavanje složenih predmeta u vezi s konkurencijom se poboljšavaju, ali ih treba dodatno ojačati. U cilju sprečavanja nepoštenih tržišne konkurencije, potrebno je povećati saradnju s drugim regulatornim tijelima.

Državna pomoć

Zakonodavni okvir o državnoj pomoći, uključujući i Zakon o sistemu državne pomoći, djelimično je usklađen s *acquisom* EU i odredbama SSP-a. Provedbeno zakonodavstvo nije ravnomjerno razvijeno u cijeloj zemlji. Potrebno je na državnom nivou i u Brčko distriktu BiH usvojiti *acquis* EU o *de minimis* pomoći, uslugama od opšteg ekonomskog interesa o svrsi i uslovima za dopijena državne pomoći. Mapa regionalne pomoći još nije izrađena, a postojeći programi pomoći nisu usklađeni s *acquisom* EU niti s odredbama SSP-a.

Što se tiče **institucionalnog okvira**, funkcionisanje Vijeća za državnu pomoć značajno je otežano procedurama odlučivanja zasnovanim na etničkom principu, prema kojima odluke Vijeća moraju imati podršku najmanje jednog člana iz svakog konstitutivnog naroda da bi imale pravni učinak. Zakon o državnoj pomoći treba izmijeniti i dopuniti, prije svega da bi se u skladu s *acquisom* EU revidirale procedure glasanja. Republika Srpska je imenovala nove članove Vijeća za državnu pomoć, a Federacija BiH to tek treba da uradi, te sadašnji članovi rade privremeno. Iako je mandat sadašnjih članova isekao, to ne utiče na zakonitost usvojenih odluka, ali utiče na efikasno funkcionisanje Vijeća za državnu pomoć.

Vijeće za državnu pomoć nema dovoljne **kapacitete za provedbu**. Sjedišnice se održavaju jednom mjesечно i to samo onlajn. Sa samo sedam zaposlenih, Sekretarijat Vijeća nije u mogućnosti da izvršava svoje zadatke. Kapacitete treba pojačati i razviti kroz obuku. Trenutno, Vijeće za državnu pomoć ne može ispuniti svoj mandat.

Što se tiče **provedbe**, Vijeće za državnu pomoć je donijelo četiri odluke u izvještajnom periodu. Većina mjera državne pomoći donose organi koji dopijaju državnu pomoć prije nego što ih prijave Vijeću i prije nego što ih ono odobri. U Bosni i Hercegovini nije osigurana transparentnost mjera državne pomoći.

Liberalizacija

Što se tiče **liberalizacije**, Zakon o konkurenciji i Zakon o državnoj pomoći primjenjuju se na javna preduzeća i preduzeća sa posebnim ili ekskluzivnim pravima. Bosna i Hercegovina treba osigurati provedbu ovih pravila. Pravila o finansiranju usluga od opšteg ekonomskog interesa nisu u potpunosti usklađena s *acquisom* EU.

Poglavlje 9: Finansijske usluge

Pravila EU imaju za cilj osigurati pravilnu konkurenciju i stabilnost finansijskih institucija, odobro bankarstva, osiguranja, dopunske penzije, investicijskih usluga i tržišta vrijednosnih papira. Navedeno uključuje pravila o odobrenju, radu i nadzoru tih institucija.

U oblasti **banaka i finansijskih konglomerata**, postoji institucionalni i pravni okvir koji je veoma dobro uskladen s prethodnim verzijama Uredbe o Kapitalnim zahtjevima i Direktive o kapitalnim zahtjevima (CCR/CRD IV), mada je potrebno raditi na usklađivanju sa najnovijim verzijama Uredbe i Direktive.

Kako bi osigurala finansijsku stabilnost, Bosna i Hercegovina treba unaprijediti saradnju između agencija za bankarstvo, Centralne banke BiH, Agencije za osiguranje depozita i nadležnih ministarstava (memorandum o razumijevanju u tu svrhu još uvijek nije potpisan), te usvojiti zajedničku metodologiju za određivanje sistemski važnih banaka.

Zemlja je nastavila provedbu metodologije za postupak nadzorne provjere i ocjene (SREP), identifikujući rizike i korektivne mjere za pojedine banke. Da bi bio potpun, pravni okvir mora opjebati korektivne i izvršne ovlasti supervizora i investitijski nadzor nad bankarskim grupama u entitetima.

Potrebno je smanjiti institucionalne i pravne prepreke kako bi sanacija banaka bila brza i efikasna. Bosna i Hercegovina treba uspostaviti fond za sanaciju u skladu sa Direktivom o sanaciji i oporavku banaka (BRRD), kako bi se osigurala adekvatna sredstva za efikasno upravljanje mogućim kriznim situacijama.

Što se tiče **osiguranja i strukovnih penzija**, entitetski propisi o obaveznom osiguranju vozila su dodatno usklađeni kako bi se osiguralo cjelodržavni harmonizovani pristup liberalizaciji tržišta osiguranja. Na entitetskom nivou poduzeti su određeni pripremi koraci za prelazak na regulatorni okvir zasnovan na Solventnosti II. Agencija za osiguranje BiH pripremila je analizu usklađenosti entitetskih zakona sa Direktivom Solventnost II. Nije ostvaren napredak u pogledu dobrovoljnih penzija. Još uvijek se ne radi na usklađivanju s *acquisom* EU koji reguliše finansijski nadzor institucija za strukovno penziono osiguranje.

U pogledu **infrastrukture finansijskog tržišta**, zemlja je izradila mapu puta za usklađivanje propisa o tržišnim vrijednosnim papira s *acquisom* EU za period 2024-2026. Ipak, zakonodavstvo još uvijek nije u skladu s *acquisom* EU.

Entitetski propisi i regulatorna tijela za **tržišta vrijednosnih papira i investicione usluge** još uvijek nisu harmonizovani unutar zemlje niti su usklađeni s *acquisom* EU. Potrebno je poboljšati koordinaciju između entiteta kako bi se osiguralo dosljedno usklađivanje s ključnim dijelovima *acquisa* EU o tržištu vrijednosnih papira. Bosna i Hercegovina nije izvjestila o napretku u oblasti investicijskih fondova u prošloj godini i treba poduzeti dodatne korake da osigura potpunu usklađenost sa najnovijim *acquisom* EU, što uključuje i upravljačke alternativnih investicijskih fondova i kompanije za zajednička ulaganja u prenosive vrijednosne papire.

Što se tiče **digitalizacije finansijskih usluga**, zastupljenost novih *fintech* preduzeća je zauzimala u poređenju s tradicionalnim bankama, koje se smatraju glavnim finansijskim institucijama. Bez zakonodavnog i regulatornog okvira za digitalni identitet, banke mogu ponuditi samo hibridna rješenja. Za dalji razvoj će biti potrebna sveobuhvatna reforma.

Što se tiče **održivog finansiranja**, strateški prioriteti za period 2023-2025 predviđaju mjere za procjenu rizika, nadzora i mehanizama saradnje, kao i uspostavljanje pravila u bankarskom sektoru za upravljanje rizicima povezanih s klimatskim promjenama. Objavljene su pripreme aktivnosti. Centralna banka Bosne i Hercegovine priključila se 2024. godine Mreži za održivo bankarstvo i finansiranje.

Poglavlje 28: Zашtita potrošača i zdravlja

Pravila EU štite ekonomske interese potrošača i u vezi sa sigurnosti proizvoda, opasnim imitacijama i odgovornosti za neispravne proizvode. EU također garantuje visoke standarde zaštite javnog zdravlja, a naročito prizna visoke zajedničke standarde kontrole duhana, krvi, tkiva, ćelija i organa, te lijekova za ljudsku i životinjsku upotrebu. EU također ima pravila za postavljanje prava pacijenata u prekograničnoj zdravstvenoj zaštiti, te u pripremi i odgovoru na prekogranične zdravstvene rizike, uključujući prenosive bolesti.

Zaštita potrošača

U pogledu **horizontalnih aspekata**, državni Zakon o zaštiti potrošača je usvojen 2006. godine i potrebno ga je uskladiti s najnovijim *acquisom* EU. Potrebno je hitno usklađivanje s najnovijim *acquisom* EU u cijeloj zemlji, kako bi se brzo odgovorilo na pitanja koja se tiču digitalnih tržišta koja se brzo mijenjaju, te na pitanja rizika zbog nejednake zaštite potrošača u entitetima. Potrebno je dodatno poboljšati administrativne kapacitete, naročito kapacitete Institucije ombudsmena. Zakonodavni okvir u oblasti potrošačkih kredita i trgovanja finansijskim uslugama na daljinu također nije usklađen s *acquisom* EU. Kancelarija ombudsmena za zaštitu potrošača je u 2023. godini donijela odluke po osnovu 1384 žalbe potrošača.

Vijeće za zaštitu potrošača nije izradilo prijedlog državnog godišnjeg programa zaštite potrošača, a zakonodavni okvir u oblasti **sigurnosti proizvoda** još uvijek nije usklađen s *acquisom* EU. Međutim, državna Agencija za nadzor nad tržištem je inicirala mehanizam reaktivnog tržišnog nadzora na osnovu informacija o nesigurnim proizvodima, te počela objavljivati obavještenja o nesigurnim proizvodima na svojoj web stranici. Sedmičnim izvještaji Sistema EU za brzo sigurnosno uzdužnjavanje nalaze se na web stranici Agencije.

Javno zdravlje

U oblasti **javnog zdravlja**, nije bilo napretka u izradi strategije razvoja zdravlja na državnom nivou ili u Brečko distriktu BiH. Na državnom nivou ne postoji strategija informisanja o zdravlju i nije postignut napredak u **e-zdravlju**. Što se tiče **politička kontrole duhana**, propisi na nivou entiteta i Brečko distriktu BiH nisu usklađeni s odgovarajućim *acquisom* EU. Zakon o kontroli duhana Federacije BiH stupio je na snagu u maju 2023. godine, ali se sporo primjenjuje. Bosna i Hercegovina ne provodi u potpunosti Okvirnu konvenciju o kontroli duhana Svjetske zdravstvene organizacije zbog nedostatka sistematskog praćenja i još uvijek nije ratifikovala Protokol o sprečavanju nezakonite trgovine duhanskim proizvodima.

Nije bilo napretka u usklađivanju s *acquisom* EU o **lijekovima za ljudsku upotrebu, veterinarsko-medicinskim proizvodima i medicinskim sredstvima**. Pacijenti imaju ograničen pristup određenim lijekovima zbog dugih procedura registracije i kontrole. Propisi se preklapaju između državnog nivoa i Republike Srpske, uprkos presudama Ustavnog suda. Zakonski okvir za **krv, tkiva, ćelije i organe** nije usklađen sa *acquisom* EU i ne postoje potrebni administrativni kapaciteti za njegovu primjenu. Saradnja između entitetskih zavoda za transfuziju je veoma ograničena i ne postoji cjelodržavni sistem nadzora koji će osigurati efikasnu koordinaciju.

Propisi o **ozbiljnim prekograničnim zdravstvenim prijetnjama**, uključujući **zarazne bolesti** nisu usklađeni s *acquisom* EU. Potrebno je opjebati koordinaciju između entiteta i državnog nivoa u oblasti nadzora i odgovora na zarazne bolesti. Učešće Bosne i Hercegovine u tehničkim aktivnostima Evropskog centra za kontrolu i prevenciju bolesti (ECDC) je i dalje ograničeno. Propisi nisu usklađeni s *acquisom* EU o prekograničnim pravima pacijenata na zdravstvenu njegu.

Nadležne institucije entiteta i Brčko distriktu BiH djelomično provode mjere za promovisanje zdravog načina života i prevenciju nezaraznih bolesti.

Što se tiče **prevencivnih mjera i skrivanja za rak**, oba entiteta imaju registre oboljelih od raka, ali nema cjelodržavno plana kontrole raka ni programa rano otkrivanja. U Republici Srpskoj postoji program rano otkrivanja raka. Nije bilo napreda po pitanju **mentalnog zdravlja**, preventivnih mjera za **suzbijanje zlopotrebe droga** i smanjenje njihovog štetnog dejstva, ni po pitanju **pravine ishrane i fizičke aktivnosti**. Grupe civilnog društva učestvuju u aktivnostima na suzbijanju **alkoholizma** i povećanja izazvanih upotrebam alkohola.

U pogledu **nejednakosti u zdravstvenoj zaštiti**, pristup zdravstvenoj zaštiti i dalje je ključni problem, naročito za marginalizovane grupe, uključujući Rome, žene iz ruralnih krajeva i žene sa invaliditetom. Žene i djeca se suočavaju s problemima zdravstvene zaštite između ostalog i zbog nedostatka zdravstvenog osiguranja, te loše organizovanih usluga vezanih za spolno i reproduktivno zdravlje. Treba poboljšati uslove u bolnicama i porodičnim i zabraniti nasilje nad porodičjima. Specijalizovana podrška za žrtve seksualnog nasilja nije dostupna širom zemlje, već postoje samo tri krizna centra i svi tri se nalaze u Federaciji BiH. Iako je došlo do poboljšanja u rješavanju pitanja rodno zasnovanog nasilja, potrebno je razviti mehanizam multisektorskog odgovora za potrebe žrtava. (*Vidjeti i Poglavlje 19 - Socijalna politika i zapošljavanje*)

Korupcija u zdravstvenom sistemu je stalni problem koji značajno utiče na pružanje zdravstvenih usluga. Pandemija virusa COVID-19 otkrila je nepravilnosti u nabavkama medicinskog materijala i opreme. Korupcija u zdravstvenom sektoru na relaciji pacijent-doktor predstavlja veliki problem u pružanju fer i efikasnih medicinskih usluga. Za rješavanje ovog problema neophodne su sveobuhvatne reforme, uključujući jačanje zakonodavnog okvira, povećanje transparentnosti i poboljšanje mehanizama odgovornosti te ohrabrujuća kultura integracija unutar zdravstvene profesije.

KLASTER 3: KONKURENTNOST I INKLUZIVNI RASVI

Ovaj klaster pokriva: Digitalnu transformaciju i medije (Poglavlje 10); Oprezavanje (Poglavlje 16); Ekonomsku i monetarnu politiku (Poglavlje 17); Socijalnu politiku i zapošljavanje (Poglavlje 19); Industrijsku politiku (Poglavlje 20); Nauku i istraživanje (Poglavlje 25); Obrazovanje i kulturu (Poglavlje 26); i Carinska unija (Poglavlje 29).

Poglavlje 10: Digitalna transformacija i mediji

EU podržava nezamislenu funkcionalniju unutrašnjeg tržišta za elektronske komunikacije, elektronsku trgovinu i audio-vizuelne usluge. Pravila šile potrošačke i podražuju univerzalni dostupnost modernih usluga.

Kad su u pitanju **elektronske komunikacije**, Bosna i Hercegovina nije postigla napredak u uskladjivanju propisa s *acquisom* EU, što se odnosi i na smanjenje troškova širokopojasnog interneta. Bosna i Hercegovina nije izradila strategiju širokopojasnog pristupa, iako je 2019. godine uvela mrežu 4G. Dovođe radnijskog spektra za 5G mobilne komunikacije najvjerojatnije neće biti dodijeljene prije 2026. godine. Regulatorna agencija za komunikacije još uvijek nije finansijski i politički neovisna. Mandat Upravnog odbora Agencije istekao je krajem 2017. godine, a Parlamentarna skupština BiH još uvijek nije imenovala nove članove Upravnog odbora.

Kad su u pitanju **digitalne usluge**, Bosna i Hercegovina nije postigla napredak u usvajanju cjelodržavne strategije i akcionog plana za razvoj informacionog društva. Bosna i Hercegovina nema uspostavljen

nacionalnu politiku otvorenih podataka. Potrebno je izvršiti uskladjivanje s Akom o digitalnim uslugama i Akom o digitalnom tržištu, kako bi se omogućila predvidljivost. Bosna i Hercegovina bi se također trebala uskladiti s Evropskim okvirom interoperabilnosti i Akom o interoperabilnoj Evropi. Nema koordinisanog i zajednički planiranog pristupa digitalnoj transformaciji javnih usluga u cijeloj zemlji, a razmjena podataka između službi je veoma ograničena.

Kada je u pitanju **digitalno povjerenje i sigurnost**, Bosna i Hercegovina nema sveobuhvatan zakonski okvir o sigurnosti mreža i informacionih sistema. Bosna i Hercegovina je i dalje jedina država u regiji bez cjelodržavne strategije o informatičkoj sigurnosti. Ministarstvo sigurnosti nije uspjelo uspostaviti radno tijelo koje bi izradilo naći strategije i ovom pitanju treba dati prioritet. Nije uspostavljena jedinstvena kontakt-tacka za cijelu zemlju. Bosna i Hercegovina treba da uspostavi mrežu timova za odgovor na računarske incidente (CSIRT) koja će olakšati stratešku saradnju i razmjenu informacija. Nepostojanje sveobuhvatnog pravnog ili strateškog okvira za sigurnost predstavlja potencijalnu prijetnju po Bosnu i Hercegovinu, na čemu treba hitno raditi. Zemlja treba da nastavi provedbu mjera iz Paketa alata za sigurnost 5G mreže, izvrši procjenu rizika profila dobavljača i uvede odgovarajuća ograničenja *itih* isključenja za visokofrekvencije dobavljače. Nije ostvaren napredak u usvajanju zakona o elektronskoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektronske transakcije s jednim nadzorim tijelom za cijelu državu u skladu s *acquisom* EU. Nije bilo napredka ni u osiguranju interoperabilnosti elektronskog potpisa u cijeloj zemlji.

U pogledu **medija**, Regulatorna agencija za komunikacije donijela je nekoliko podzakonskih akata kako bi se poboljšala uskladenost s *acquisom* EU. Bosna i Hercegovina je ispunila uslove za nastavak učešća u MEDIA programu i medijsektorskim podprogramima u okviru programa Kreativna Evropa. TV stanice u Bosni i Hercegovini obustavile su emitovanje analognog zemaljskog signala, što je potaknulo javne televizijske servise da nabave opremu potrebnu za prelazak na digitalno zemaljskog emitovanje. Bosna i Hercegovina nije uspjela uvesti prikladan model za naplatu preplate koji bi osigurao finansijsku održivost i političku nezavisnost javnih emitera. Zemlja treba da osnuje Korporaciju javnih emitera, kao što je predviđeno zakonom, kako bi se osigurala uskladenost. Pored toga, potrebno je preispitati načine finansiranja lokalnih javnih emitera kako bi se smanjile mogućnosti za politički uticaj i pritiske. (*Vidjeti i Poglavlje 23 - Sloboda izražavanja*)

Poglavlje 16: Oprezavanje

Pravila EU o opreznjavanju obuhvataju porez na dodanu vrijednost i akcize, kao i ospekte korporativnog opreznjavanja. Također se odnose na saradnju između poreznih uprava, uključujući razmjenu informacija radi sprečavanja uloge poraza.

Zakonodavni okvir za **indirektno opreznjavanje** je djelomično uskladen s *acquisom* EU. U novembru 2023. godine Zakon o porezu na dodanu vrijednost (PDV) je izmjenjen u skladu sa Direktivom o zajedničkom sistemu poreza na dodanu vrijednost, te je prag za obaveznu PDV registraciju povećan na oko 50.000 eura. PDV poreski obveznici od januara 2024. godine podnose poreske prijave elektronskim putem koristeći kvalifikovani digitalni potpis.

Što se tiče **akciza** na duhan, alkohol i energiju, te opših pravila za proizvodnju, čuvanje, deponovanje, kretanje i kontrolu proizvoda koji podliježu akcizama, potrebna je potpunja uskladenost propisa s *acquisom* EU.

U pogledu **direktnog opreznjavanja**, entitetski poreski sistemi i sistemi socijalnih doprinosa se i dalje razlikuju, što ometa napredak ka jedinstvenom ekonomskom prostoru. Nije bilo napredka u Federaciji BiH po pitanju direktnog opreznjavanja, a novi zakon tek treba biti usvojen.

Što se tiče **administrativne saradnje i uzajamne pomoći**, Bosna i Hercegovina je ratificirala Konvenciju OECD-a/Vijeća Evrope o uzajamnoj administrativnoj pomoći u poreskim pitanjima. BiH još uvijek nije preuzela obaveznu u pogledu automatske razmjene informacija o finansijskim računima na osnovu jedinstvenog globalnog standarda OECD-a. Bosna i Hercegovina je potpisala i provela 38 ugovora o dvostranom oporezivanju, od čega 19 sa državnima članicama EU.

Kada je riječ o **operativnim kapacitetima i digitalizaciji**, potrebno je dodatno unaprijediti koordinaciju, saradnju i razmjenu podataka između različitih poreskih uprava u Bosni i Hercegovini. Potrebno je ojačati administrativne i kadrovske kapacitete Agencije za indirektno oporezivanje. Neophodno je povećati usklađenost i poboljšati saradnju između Uprave za indirektno oporezivanje i poreskih uprava, što uključuje i zajedničke revizije. Kapaciteti Uprave za ispunjavanje njene vitalne uloge u cijeloj zemlji se moraju osigurati. Porezna uprava Federacije BiH poduzela je početne korake ka interoperabilnosti i priznavanju elektronskog popisa prilagodavanjem informatičkog sistema kako bi se omogućilo korišćenje e-popisa kojeg izdaju akreditovana tijela u BiH.

Poglavlje 17: Ekonomska i monetarna politika

Pravila EU nalazu nezavisnost centralnih banaka i zabranjuju im direktno finansiranje javnog sektora. Države članice koordiniraju svoje ekonomske politike i podliježu fiskalnom, ekonomskom i finansijskom nadzoru.

Što se tiče **monetarne politike**, aranžman valutnog odbora veže konvertibilnu marku (KM) za euro. Cilj Centralne banke da održi domaću valutu stabilnom još uvijek je u suprotnosti s primarnim ciljem monetarne politike u EU, a to je stabilnost cijena.

Zakon o Centralnoj banci ne osigurava bezuslovnu nezavisnost Banke i nije u potpunosti usklađen s *acquisom* EU u pogledu zabrane monetarnog finansiranja. Predsjedništvo BiH je u decembru 2023. godine imenovalo novog guvernera i upravni odbor Centralne Banke na mandat od šest godina, sa dvije i po godine zakasnjelija. I dalje je od presudne važnosti okruvanje integriteta aranžmana valutnog odbora i nezavisnosti Centralne banke. U pogledu **ekonomske politike**, fiskalna pravila ostaju na entitetskom nivou i još uvijek ne postoji nezavisna fiskalna institucija koja bi nadzirala i provodila poštivanje pravila u cijeloj zemlji.

Usklađivanje osnovnog statističkog okvira sa zahtjevima i definicijama Evropskog sistema nacionalnih i regionalnih računa (ESA 2010) je ograničeno. Stredjoročni budžetski okvir trebao bi da bude osnovica za izradu godišnjih budžeta zemlje, ali obrzom da je i dalje nedovoljno razvijen i kasni se sa njegovim usvajanjem ovaj instrument za planiranje ne ispunjava svoju svrhu. Zemlja bi trebala uvijek na vrijeme usvajati globalni fiskalni okvir, davati smjernice i osiguravati da svi nivoi vlasti na vrijeme usvoje svoje godišnje budžete. Fiskalno vijeće ne ispunjava zahtjeve *acquisa* EU, a naročito mu nedostaje institucionalna nezavisnost. Centralna banka se obavezala da će do oktobra 2024. godine pripremiti obavijest o postupku prekomjernog deficita za 2023. godinu.

Kvalitet **Programa ekonomskih reformi** Bosne i Hercegovine (PER) samo je neznatno poboljšan, a sam program je ponovo dostavljen sa velikim zakasnjeljem. Smjernice politike, koje su zajednički usaglašene na Ekonomskom i finansijskom dijalogu između EU i Zapadnog Balkana i Turske u julu 2023. godine, provedene su u ograničenom obimu. Kapaciteti za izradu, provedbu i praćenje strukturnih reformi i dalje su vrlo ograničeni, dok nedovoljna politička podrška dovodi do kašnjenja u formiranju cjelodržavnog programa reformi. Koordinirajuća institucija (Direkcija za ekonomsko planiranje Vijeća ministara BiH) još uvijek nema dovoljno resursa, ovlasti i političke podrške da efikasno vodi proces.

Poglavlje 19: Socijalna politika i zapošljavanje

Pravila EU u pogledu socijalnih pitanja obuhvataju minimalne standarde u oblastima radnog prava, jednokost, zaštita i sigurnosti na radu, te zabranu diskriminacije. Također promoviraju socijalnu inkluziju i socijalnu zaštitu, kao i socijalni dijalog na nivou EU.

Zakoni o radu, koji su na snazi na entitetskom nivou i Brčko distriktu, garantuju minimalni nivo zaštite prava zaposlenih. Da bi se u potpunosti ispunili standardi EU, pravni okvir je potrebno dodatno poboljšati u nekoliko područja, posebno u pogledu zaštite radnika od diskriminacije. Provedba propisa je i dalje neadekvatna, naročito kada su u pitanju socijalni dijalog, zaštita radnika i inspekcije rada.

Zakoni o zdravlju i sigurnosti na radu su na snazi u entitetima i u Brčko distriktu BiH. Potrebno je usvojiti podzakonske akte o posebnim aspektima sigurnosti i zaštite zdravlja na radu, koji će u cijeloj zemlji biti usklađeni s propisima EU. Propisi se još uvijek djelimično primjenjuju, naročito kada su u pitanju inspekcijski kapaciteti, prevencija povreda na radu, ulaganje u sigurnost i relevantne obuke, te procjene rizika na radnom mjestu. Potrebno je unaprijediti sistem prikupljanja i distribucije statističkih podataka o povredama na radu i profesionalnim oboljelima. Nisu prikupljeni podaci za cijelu zemlju o nesrećama i smrtim slučajevima, a entiteti još nisu objavili zvanične podatke o ovome za 2023. godinu.

Socijalni dijalog je slab na svim nivoima vlasti i nisu postignuta značajna poboljšanja. Socijalni partneri nisu dovoljno uključeni u provođenje politika i imaju ograničene kapacitete, koji će se morati ojačati. Ne postoje opšti kolektivni ugovori, već je zaključeno nekoliko grančnih i sektorskih ugovora, pretežno u javnom sektoru. Entitetska ekonomsko-socijalna vijeća ne rade na isti način, a ovačko tijelo ne postoji na državnom nivou. Postoje značajni nedostaci u pogledu slobode udruživanja za sindikate i prava na kolektivno pregovaranje, čemu se prioritetno treba posvetiti.

Federacija BiH je krajem 2023. godine usvojila Strategiju zapošljavanja za period 2023-2030. Cjelodržavna strategija još uvijek ne postoji za **politike zapošljavanja**, dok oba entiteta sada imaju strategije u koje su ugrađene Garancije za mlade.

Prevladava dugoročna strukturna nezaposlenost, pokazujući jaz između obrazovnog sistema i potreba tržišta rada. Nastavljen je odlazak radne snage u EU.

Nije ostvaren napredak u pripremanju za korišćenje **Evropskog socijalnog fonda**. *(Vidjeti Poglavlje 22 - Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata)*

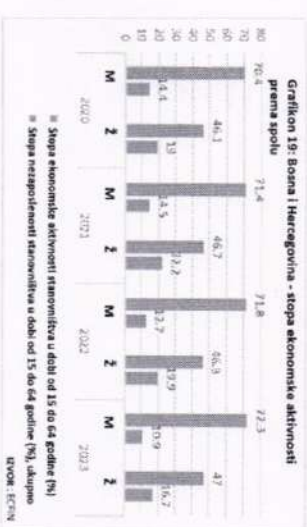
Javne službe za zapošljavanje nastavljaju poboljšavati usluge koje pružaju osobama koje traže posao, ali su njihovi kapaciteti i dalje nedovoljni. Ove službe su zadužene za administriranje socijalnih naknada, što dodatno ograničava njihove mogućnosti da ispune svoj osnovni zadatak, odnosno da pomognu osobama koji aktivno traže posao. Registrovanjem u javnoj službi za zapošljavanje ostvaruje se pravo na socijalne naknade i primarno zdravstveno osiguranje. Ovo podstiče čak i nadnike u neformalnom sektoru i osobe koje ne traže aktivno posao da se registruju kao nezaposleni. Bosna i Hercegovina treba da brzo dovrši i usvoji Plan provedbe Garancije za mlade. Nivo neformalnog zapošljavanja i dalje je visok.

Po pitanju **socijalne inkluzije i zaštite**, još uvijek ne postoje cjelodržavne strategije za smanjenje siromaštva i za socijalnu inkluziju i zaštitu niti sistem na državnom nivou za praćenje realizacije politika. Što se tiče osoba sa invaliditetom, i dalje prevladava institucionalna zaštita, a pristupačnost i dalje predstavljaju problem, uključujući i pristup javnim objektima, dok postoji samo nekoliko usluga u zajednici koje omogućavaju samostalan život. Sistem socijalne zaštite i dalje je nerazvijen i neefikasan. Bez odgovarajućeg sistema za

priljubljanje podataka, socijalna pomoć nije ni dobro ciljana niti zasnovana na potrebama. Veliki broj ljudi nema javno zdravstveno osiguranje i zbog toga nema pravo na osnovne zdravstvene usluge, a uslovi za dobijanje socijalne pomoći razlikuju se u entitetima, distriktima i kantonima. Saradnja između centara za socijalni rad i biroa za zapošljavanje nije dobro organizovana. Transformacija ustanova za socijalnu zaštitu još traje.

Deinstitucionalizacija zahtijeva sveobuhvatnu reformu finansiranja novih usluga, kako za izgradnju kapaciteta tako i za podršku centrima za socijalni rad širom zemlje. Oba entiteta i Brčko distrikt su prihvatili Mapu puta za deinstitucionalizaciju djece u BiH, koja je razvijena u saradnji sa UNICEF-om i Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH, s ciljem da se poboljša položaj i status djece smještene u institucijama. (*Vidi: Pregledje 23 - dio Osnovni pravci*)

Oblin i trajanje radnog odnosa i socijalnih prava koja se odnose na porodijsko, očinsko i roditeljsko odsustvo i dalje su neujednačeni širom zemlje, a i dalje postoji problem sa naknadama plate. Bosna i Hercegovina treba usvojiti mjere u cijeloj državi za poboljšanje životnih uslova starijih osoba, kao i novi akcioni plan za djecu. Višće osoba sa invaliditetom je oformljeno u julu 2023. godine. Statistika EU o dohotku i životnim uslovima (EU-SILC), protisla iz ankete provedene 2022-2023. godine, još nije dostupna u Bosni i Hercegovini.

Još uvijek ne postoje sveobuhvatne strategije ili akcioni planovi o zabrani diskriminacije u zapošljavanju i socijalnoj politici, čemu doprinose fragmentiranost sistema socijalne zaštite i slaba koordinacija i saradnja između administrativnih tijela. Iako zakoni o radu u cijeloj zemlji zabranjuju diskriminaciju na radu, potrebno je osigurati njihovu usklađenost sa pravom EU. Većina javnih tijela nema mehanizme za rješavanje pritužbi na mobing i diskriminaciju, što nije u skladu sa zakonom o zabrani diskriminacije.

Nacelo jednaka mogućnosti i jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u zapošljavanju i socijalnoj politici regulisano je zakonom o ravnopravnosti polova i zabrani diskriminacije, kao i entitetskim zakonima o radu, ali je provedba ovih zakona slaba. Prava propisana Direktivom EU o ravnopravi između poslovnog i privatnog života roditelja i staratelja samo su djelimično priznata u propisima o radu i socijalnom osiguranju na različitim nivoima vlasti. Međutim, to nije urađeno na ujednačen način niti postoji potpuna usklađenost sa Direktivom. Bosna i Hercegovina se treba više fokusirati na politike starateljstva, posebno za porodijsko i očinsko odsustvo, usluge njege, socijalne transfere vezane za njegu, infrastrukturu i radne uslove prilagođene porodičnom životu. Da bi se eliminisala diskriminacije i uskladile odgovarajuće naknade u javnom i privatnom sektoru, Bosna i Hercegovina treba da utvrdi jedinstvenu minimalnu naknadu za porodijsko odsustvo u cijeloj zemlji i da uskladi definicije porodijskog, očinskog i roditeljskog odsustva. Procjenjuje se

da žene zarađuju oko 78% do 85% plate muškaraca za isto radno mjesto. Novi Gender akcioni plan za cijelu zemlju usvojen je u oktobru 2023. godine i važi za period 2023-2027.

Poglavje 20: Preduzetništvo i industrijska politika

Industrijska politika EU jača konkurentnost, olakšava strukturalne promjene i podstiče povoljno poslovno okruženje koje podržava malim i srednjim preduzećima (MSP).

Tokom izvještajnog perioda, entiteti i Brčko distrikt su nastavili davati subvencije, poteske olakšice i garancije kako bi ublažili uticaj negativnih ekonomskih trendova uzrokovanih nedostatkom sirovih materijala, povećanom cijenom energije i poremećajima lanaca snabdijevanja.

U novembru 2023. godine, Federacija BiH je usvojila propise o preduzetničkoj infrastrukturi i o ohrabrivanju razvoja malih preduzeća, a u decembru 2023. godine, Distrikt Brčko je usvojio Zakon o preduzetničkoj infrastrukturi. U januaru 2024. godine, Republika Srpska je usvojila akcioni plan za inovacije kod MSP za period 2024-2027. i imenovala je novi savjet za razvoj MSP. BiH nije usvojila cjelodržavne smjernice za usklađivanje podrške MSP sa Aktom o malim preduzećima. Prema tome, nivo usklađenosti propisa sa *acquisom* EU tek treba procijeniti.

Po pitanju **principa preduzetničke i industrijske politike**, ne postoji nikakva cjelodržavna razvojna strategija i nikakvo tijelo na državnom nivou koje promovise usklađenost politika sa industrijskim strategijama.

Preduzeće su samo određene mjere za poboljšanje poslovnog okruženja i privlačenje ulaganja. Velike prepreke za pokretanje posla, pravila o porezima i parafiskalnim (tj. neporeksim) nametima i razlike u propisima na različitim nivoima vlasti se i dalje rješavaju. Federacija Bosne i Hercegovine je usvojila podzakonske akte za uvođenje elektronske registracije poslovnih subjekata. Počela je sa provedbom u Travniku. Međutim, sistemi elektronske registracije poslovnih subjekata još uvijek nisu potpuno funkcionalni i interoperabilni u cijeloj zemlji, uključujući i prepostavke za e-potpis / e-pečat. (*Pogledaj: Pregledje 10 - Digitalna transformacija i mediji*)

Stecajni postupci se ne rješavaju na vrijeme, a ne posvećuje se dovoljno pažnje samaciji i reorganizaciji preduzeća.

Investiciono okruženje i nivo konkurentnosti su i dalje nezadovoljavajući. Rješavanje trgovinskih sporova je i dalje slabo, a arbitražna je nedovoljno razvijena. Bolje prijave za patente bi mogle doprinijeti povećanju izuzetno niskog poslovnog investiranja u inovacije. I dalje je potrebno jačati **nadzor i upravljanje javnim preduzećima**, kako bi se javna preduzeća stavila u ravnopravan položaj sa drugim preduzećima, doprinosići poboljšanju investicionog okruženja. Republika Srpska i dalje nema jedinstven registar javnih preduzeća, a Federacija BiH još uvijek nije uspostavila jedinice za nadzor i upravljanje. Postoji prostor za usklađivanje mehanizama za alternativno rješavanje sporova sa standardima EU i najboljim praksama.

Pripreme za **zelenu i digitalnu tranziciju, otpornost i globalnu konkurentnost industrije** su u vrlo ranoj fazi. Diversifikacija energije lagano napreduje, ali se potrebno više usredotočiti na zelene investicije, prisustvovanje u proizvodnju. Potrebno je poboljšati finansijsku podršku za uvođenje inovacija u zelene i digitalne sektore, posebno za MSP, uključujući novosnovana preduzeća. Predstojeća Strategija održivog razvoja za period 2024. - 2030. bi trebala osigurati veći naglasak na privlačenju visoko kvalitetnih investicija, uslovljenih saradnjom sa domaćim preduzećima.

Ozbiljan pad podrške javnosti istraživanju i razvoju poslovnih subjekata se mora preokrenuti, jer je ulaganje poslovnih subjekata u istraživanje i razvoj već vrlo nisko. Izvoz velike vrijednosti je takođe opao zbog manjih inovacija u primjeni žigova i izvoza usluga koje zahtijevaju visok nivo znanja. Podškom vlasti mora se unaprijediti odgovornost za korištenje javnih sredstava. Kapaciteti i finansijska sredstva za **prateće i evaluacijske** mjera preduzetničke i industrijske politike još uvijek su ograničeni, a statistički podaci i dalje su nedovoljni.

Kada su u pitanju **instrumenti preduzetničke i industrijske politike**, nije postignut napredak u uskladjivanju programa s *acquisom* EU u pogledu kašnjenja u plaćanju u poslovnim transakcijama.

Bosna i Hercegovina učestvuje u slabu MSP iz programa EU Jedinstveno tržište i potpisala je Sporazum o pristupanju u julu 2023. godine.

Po pitanju **sektorskih politika**, Federacija BiH je u oktobru 2023. godine usvojila svoju strategiju turizma, koja vrijedi do 2027. godine. U januaru 2024. godine, Republika Srpska je izmijenila svoj Zakon o ugostiteljstvu i akcione planove za provedbu industrijskih i strategija za razvoj MSP. Nivo usaglasenosti sa *acquisom* i standardima EU se tek treba procijeniti za sve propise usvojene u sektoru.

Poglavlje 25: Nauka i istraživanje

EU pruža značajnu podršku istraživanju i inovacijama. Sve države članice mogu učestvovati u istraživačkim i inovacionim programima EU i imati koristi od njih, naročito u onim oblastima u kojima postoje naučna izvanjska i stabilna ulaganja u istraživanje i inovacije.

Zakonodavni okvir za **politike istraživanja i inovacija** je i dalje fragmentisan i treba se poboljšati. Bosna i Hercegovina treba sačiniti i usvojiti novu strategiju i akcioni plan naučnog razvoja. Procijenjena ukupna izdvajanja za istraživanje i inovacije su i dalje ispod 0,3% BDP-a, što je daleko ispod novih prioriteta evropske istraživačke prostora. Strategija pametne specijalizacije se tek treba izraditi i usvojiti. Bosna i Hercegovina je uključena u Evropsku ljestvicu uspjeha u inoviranju, sa rezultatom od 33,1% u 2024. godini. Učinak zemlje je ispod prosjeka za nove inovatore (48%), a razlika u učinku sa EU se povećava. Trebalo bi postići dalji napredak kako bi se mogli obezbijediti pouzdani i sveobuhvatni statistički podaci o istraživanju i inovacijama, koristiti na primjer za Evropsku ljestvicu uspjeha u inoviranju i Evropski istraživački prostor.

Po pitanju **medunarodne saradnje i okvirnih programa**, Bosna i Hercegovina učestvuje u programu Horizon Europe kao pridružena zemlja. U 2023. godinu je primila 3,2 miliona evra, što je više nego dvostruki iznos primljen 2022. godine.

Poglavlje 26: Obrazovanje i kultura

EU podržava saradnju u obrazovanju i kulturi kroz programe finansiranja i koordinaciju politika država članica kroz „otvoreni način koordinacije“. EU i države članice takođe moguji spriječiti diskriminaciju i osigurati kvalitetno obrazovanje za djecu radnika migranata, uključujući i one u nepovoljnim položajima.

Vezano za **obrazovanje i obuku**, Bosna i Hercegovina se treba preorijentirati sa pristupa obrazovanju zasnovanog na sadržaju na pristup zasnovan na kompetencijama. Potreba je transformacija i usklađivanje nastavnih planova i programa kako bi se osiguralo sistematsko reguliranje procesa učenja i podučavanja.

Bosna i Hercegovina djelimično učestvuje u projektima ICLS 2023 i TIMSS 2023, jer Republika Srpska i Zapadno-Hercegovacki kanton nisu učestvovali. Više ne učestvuje u PIRLS 2021. Nakon što se nije učestvovalo

u dva kruga PISA (2022 i 2025), potrebno je intenzivirati pripreme za pridruživanje PISA 2029. Nisu preduzele nikakve sistematske mjere kako bi se proveli nalazi PISA 2018 i TIMSS 2019. U nedostatku cjelodržavnog pristupa, neki kantoni su počeli reformisati svoje nastavne planove i programe na osnovu ishoda učenja učenika kako bi se poboljšao kvalitet u skladu sa preporukama.

Iako pravni okvir postoji, i dalje ne postoji mehanizam za sistematsko mjerenje ili praćenje kvaliteta ulaznih podataka, izlaznih rezultata ili ishoda, a podaci se ne unose u proces izrade politika. Zbog demografskih promjena, postepeno se smanjuje broj upisanih učenika i studenata na svim nivoima obrazovanja.

Po pitanju **inkluzivnosti**, obrazovanje djece s posebnim potrebama i dalje predstavlja izazov, posebno u pogledu osiguranja potrebne infrastrukture, sredstava, prevoza i asistenta u nastavi koji bi bili od koristi i djece i nastavnima. Iako su određeni pozitivni koraci preduzeti kroz mapu puta za poboljšanje inkluzivnog obrazovanja, sve obrazovne vlasti bi trebale poboljšati provedbu mape puta kako bi se osiguralo ispunjenje svih preporuka.

Nastavljeni su ograničeni napori u podršci digitalnoj transformaciji obrazovanja i obuke, uključujući za digitalne vještine, ali bez cjelodržavnog, koordinisanog pristupa. Vlasti moraju povećati svoje napore u pravcu efektivne, koherentne i inkluzivne digitalne transformacije obrazovanja i osposobljavanja, kao i u pravcu jačanja kapaciteta sistema za razvoj digitalnih vještina u skladu sa Akcionim planom EU za digitalno obrazovanje 2021. - 2027. godina.

Cjelodržavni dokument o politici **strukturnog obrazovanja i osposobljavanja** (VET), na osnovu zaključaka iz Rige, na snazi je od 2021. godine. Međutim, nije bilo primjetnog napretka nakon njegovog usvajanja. Potrebno je ubrzati pripreme za pridruživanje Evropskom savezu za naukovnije (EAFN). Potrebno je pojačati i mjere za promovisanje cjelodržavnog učenja odraslih.

Državni kvalifikacijski okvir BiH (DKO) još uvijek nije povezan s Evropskim kvalifikacionim okvirom (EKO), niti postoji mehanizam za vrednovanje prethodnog učenja. Imenovanjem predstavnika iz Republike Srpske u oktobru 2023. godine, međusektorska komisija za DKO je konačno uspostavljena. Saradnja između dvije akreditacione agencije je dalje unaprijeđena, one na državnom nivou i one u Republici Srpskoj. Međutim, akreditaciona studijskih programa je i dalje izazov. Bosna i Hercegovina treba dalje poboljšati osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju.

Bosna i Hercegovina ima koristi od komponente programa Erasmus+ 2021-2027 koja se odnosi na međunarodnu mobilnost. U periodu 2021. - 2025. godina, učestvuje u svim radnim grupama Evropskog obrazovnog prostora (Bolonjski proces). Kao dio pojedinačnog partnerstva sa regionom, Bosna i Hercegovina se može javljati na pozive Evropske univerzitetske inicijative, i četiri bosnanskohercegovačka univerziteta su odabrana kao partneri u finansiranim savezima.

Po pitanju **sporta**, Bosna i Hercegovina je nastavila učestvovati u Evropskoj sedmici sporta.

U oblasti **kulture**, BiH nastavlja provoditi mjere predviđene UNESCO-om Konvencijom o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza. Država i dalje mora trajno riješiti pravni status i finansiranje sedam institucija kulture od značaja za Bosnu i Hercegovinu. BiH i dalje u potpunosti učestvuje u programu Kreativna Evropa. Na svim nivoima vlasti, budžetska sredstva za kulturu bi se mogla povećati odlukama o dugoročnijem, višegodšnjem finansiranju kako bi se osigurala stabilnost kulturnog rada i stvaralstva. Bosna i Hercegovina bi mogla imati koristi od uspostavljanja struktura formalnog partnerstva koje će omogućiti transparentno i organizovano učešće u kreiranju politika u oblasti kulture.

Sve države članice su dio carinske unije EU i slijede ista carinska pravila i procedure. To zahtijeva usklađivanje zakonodavstva, adekvatne kapacitete za provedbu i primjenu, i pristup zajedničkim kompjuterizovanim carinskim sistemima

Uprava za indirektno oporezivanje je zadužena za provođenje **carinskih propisa** i politika, koje treba dodatno uskladiti s *acquisom* EU u oblasti carina, uključujući i Carinski zakonik Unije. Dva privredna društva su priznata kao ovlašteni privredni subjekti (OPS). Carinska tarifa i postupak utvrđivanja carinske vrijednosti su usklađeni s Kombinovanom nomenklatom EU. Što se tiče pravila o porijeklu, zemlja i dalje primjenjuje Pan-euro-mediteransku konvenciju i započela je proces usvajanja prelaznih pravila o porijeklu u trgovini s EU.

BiH ima status posmatraka u Konvenciji o zajedničkom provoznom postupku i namjerava da joj se pridruži nakon što ispuni sve zakonske i tehničke zahtjeve, uključujući i nadogradnju svog novog kompjuterizovanog tranzitnog sistema (NCTS), koji se primjenjuje od avgusta 2022. godine. Sljedeći korak je povećanje NCTS-a sa zajedničkom infrastrukturom EU. BiH treba nastaviti da usklađuje s *acquisom* EU svoje odredbe o zaštiti prava intelektualnog vlasništva u oblasti provođenja carinskih propisa. Treba da provede Dodatni protokol 5 uz CEFTA o uzajamnom priznavanju programa OPS, te da poboljša saradnju i korišćenje alata za borbu protiv prevара u cilju sprečavanja prekograničnog krijumčarenja duhanskih proizvoda i drugih nezakonitih aktivnosti. Preporučuje se pristupanje Protokolu o uklonjanju nezakonite trgovine duhanskim proizvodima Svjetske zdravstvene organizacije. (*vidjeti Poglavlje 28 – Zaštita potrošača i zdravlja*)

Administrativne i operativne kapacitete Uprave za indirektno oporezivanje treba značajno ojačati, posebno na operativnim pozicijama. Usljed nedeklarativnog sistema upravljanja rizicima, carinski organi i dalje provode 60 % kontrola fizičkim putem. BiH treba da uskladi svoje carinske IT sisteme sa zahtjevima EU u cilju osiguravanja interoperabilnosti sa zajedničkim carinskim IT sistemima.

KLASTER 4: ŽELJEZNA OGRENDA I ODRŽIVA POVEZANOST

Ovaj klaster obuhvata Transportnu politiku (Poglavlje 14), Energiju (Poglavlje 15), Transevropske mreže (Poglavlje 21) i Okoliš i klimatske promjene (Poglavlje 27).

Poglavlje 14: Transportna politika

EU ima zajednička pravila za tehničke standarde i standarde sigurnosti i zaštite, socijalne standarde, državnu pomoć i liberalizaciju tržišta u oblasti druskog, željezničkog transporta i transporta unutrašnjim plovnim putevima, kombinovanog transporta, vazdušnog i pomorskog transporta.

Što se tiče **opšteg *acquisa* EU o transportu**, Bosna i Hercegovina provodi svoju strategiju transporta koja važi do 2030. godine, *akturama* strategija s realnijim aktivnostima i rokovima čeka na usvajanje. Reforme u oblasti transporta su veći nekoliko godina nedovoljne. BiH treba da ubrza pravno provođenje u svim vrstama transporta. Aktivnosti se uglavnom odnose na infrastrukturne projekte, pri čemu se malo ili nimalo pažnje posvećuje ispunjavanju obaveza iz Ugovora o Transportnoj zajednici (TCT), objgovih pet akcionih planova i elemenata koji proizilaze iz strategije pametne i održive mobilnosti za Zapadni Balkan. Za veće transportne aglomeracije trebalo bi izraditi planove održive urbane mobilnosti koji postignu ekološke i društvene standarde i slijede praksu EU.

Sveukupna strategija za inteligentni transportni sistem (ITS), koji će obuhvatiti sve vrste transporta, tek treba da bude usvojena, a za njenu realizaciju treba izdvojiti odgovarajuća sredstva.

Kad je u pitanju **cestovni transport**, provođenje propisa o sigurnosti na cestama i dalje je zabrinjavajuće, a broj nesreća i stradalih u saobraćajnim nesrećama i dalje je veoma visok. Prisutne su i neusklađenosti između podataka koje iznosi država i podataka Svjetske zdravstvene organizacije. Potrebno je da Ministarstvo komunikacija i transporta uspostavi vodeni agenciju za sigurnost na cestama i sistem za prikupljanje podataka o saobraćajnim nesrećama na cestama u cijeloj zemlji. Nije ostvaren napredak u oblasti transporta opasnih materija. BiH još uvijek nije uskladila svoje propise o upravljanju sigurnošću cestovne infrastrukture s *acquisom* EU, uključujući i inspekciju i reviziju. Neophodno je i usklađivanje socijalnih i tržišnih propisa u cestovnom transportu; tranzicija ka tehnološki pametnih tahografa predstavlja prvi korak.

U pogledu **željezničkog saobraćaja**, polovina željezničke infrastrukture i dalje je nesigurna, zastarjela i nepouzdana, te ne može omogućiti odgovarajući međunarodni tranzit. BiH još uvijek treba da u potpunosti uskladi Zakon o željeznicama sa četvrtim paketom o željeznicama EU, prije svega da otvori željezničko tržište, da razvoji upravljanje infrastrukturom od transporta, te da poveća nezavisnost i ojača administrativne kapacitete regulatornog tijela, organa za sigurnost i istražnog tijela. Višegodišnji plan održavanja cjelokupne mreže još uvijek nije usvojen. Bosna i Hercegovina bi trebalo da koristi savremene inteligentne transportne sisteme (ITS) za izgradnju ili rekonstrukciju željezničkih dionica. Na entitetskom nivou, propisi o željezničkom saobraćaju koji imaju za cilj da osiguraju nediskriminatoran pristup mreži treba da budu usklađeni s *acquisom* EU. Nije ostvaren napredak u pregovorima o protokolima koji se tiču procedura prelaska granice s Hrvatskom u željezničkom saobraćaju.

U pogledu **pomorskog saobraćaja**, Bosna i Hercegovina je i dalje u ranoj fazi pripremljenosti. Potrebno je pripremiti i usvojiti propise o pomorskom saobraćaju u skladu s *acquisom* EU, što bi Bosni i Hercegovini omogućilo da poštanе država sa brodovima koji plove pod njenom zastavom.

U pogledu **saobraćaja unutrašnjim plovnim putevima**, BiH treba da usvoji propise na državnom nivou u skladu s *acquisom* EU, kako bi se osigurala bezbjednost plovidbe unutrašnjim plovnim putevima i njeno održavanje.

Nije ostvaren napredak u pogledu **civilnog vazduhoplovstva**. Zakon o civilnom vazduhoplovstvu iz 2009. godine još uvijek nije usklađen sa zahtjevima Sporazuma o zajedničkom evropskom vazduhoplovnom prostoru (ECAA). Potrebno je da Bosna i Hercegovina što prije riješi pitanje hroničnog nedostatka adekvatno osposobljenog i kvalifikovanog osoblja te institucionalna pitanja unutar Direkcije za civilno vazduhoplovstvo (BHDCA) koja povećavaju rizik u pogledu nadzora nad sigurnošću.

Bosna i Hercegovina nije započela aktivnosti na izradi politika te uspostavljanju institucija, pravnog i regulatornog okvira u oblasti **kombinovanog/intermodalnog transporta**.

Nije ostvaren napredak u pogledu **prava putnika** EU u svim vrstama transporta.

Poglavlje 15: Energija

Energetska politika EU obuhvata nadgledavanje energijom, infrastrukturnu, unutrašnje energetske tržište, potrošače, obnovljivi energiju, energetska efikasnost, nuklearnu energiju, nuklearnu sigurnost, zaštitu od zračenja i mjere nuklearne zaštite.

Bosna i Hercegovina treba da poboljša saradnju i koordinaciju u cijeloj državi, da ojača administrativne

kapacitete i finansijske resurse, te da unaprijedi fragmentirani i nedosljedni zakonodavni i regulatorni okvir u cilju usklađivanja i provođenja *acquisa* EU. Bosna i Hercegovina treba da finalizuje i usvoji nacionalni energetske i Klimatski plan (NECP) za period 2021.-2030., bez daljnjeg odlaganja.

Nije ostvaren napredak na uspostavljanju usklađenog pravnog okvira o **sigurnosti snabdjevanja** električnom energijom, koji treba preusmjeriti s udjela na obnovljive izvore energije. Nije ostvaren napredak u oblasti snabdjevanja gasom i naftom, uključujući i izradu propisa o zahtijevima nafte za slučaj nužde.

BiH treba da ispravi sve utvrdene povrede *acquisa* EU i *acquisa* Ugovora o Energetskoj zajednici koje su predmet postupaka zbog povrede propisa.

Kako bi osigurala otvaranje **internog energetskog tržišta**, BiH još uvijek treba da usvoji neophodne propise o gasu i električnoj energiji. BiH kasni s usklađivanjem i provođenjem paketa za integraciju električne energije, što predstavlja predušlov za integraciju tržišta. Između ostalog, to podrazumijeva razdvajanje i certifikaciju operatera prenosnog sistema, imenovanje nominovanog operatera tržišta električne energije (NEMO), te uspostavljanje brze električne energije i tržišta za kupovinu unaprijedi i isti dan. Zakoni u entitetima se moraju u potpunosti uskladiti s ovim pravnim okvirom, te se moraju provoditi.

Što se tiče sigurnosti snabdjevanja prirodnim gasom, iako samo 3 % snabdjevanja energijom dolazi od gasa, BiH u potpunosti zavisi od jednog izvora iz Rusije. Uredba o sigurnosti snabdjevanja gasom još uvijek nije u potpunosti provedena, uključujući i izradu procjene rizika, plana prevencije i plana za slučaj nužde, u skladu s *acquisom* Energetske zajednice.

BiH još treba da usvoji i primijeni novi zakon za restrukturiranje, certifikaciju i rad operatera prenosnog sistema gasa u skladu s trećim energetskim paketom.

Kad je u pitanju maloprodaja, tržište gasa je i dalje zatvoreno, bez odgovarajućeg regulatornog nadzora i iz nedovoljnu transparentnost, posebno kad je riječ o utvrđivanju cijena za krajnje potrošače. Kad je riječ o električnoj energiji, nezavisnost regulatornih tijela na svim nivoima i dalje ometa političko upitivanje.

Kad su u pitanju **ugljovodoni**, Vijec ministara je u decembru 2023. godine usvojilo odluku o kvalitetu tehničkih natih goriva, kojom se reguliše tržište natih derivata, u cilju ispunjavanja zahtjeva Energetske zajednice.

Pravni okvir o **obnovljivoj energiji** na državnom nivou još uvijek ne postoji, mada oba entiteta trenutno rade na pripremi provedbenih propisa. Oba entiteta i Brečko Distrikt treba da pokrenu ankete za šeme podrške obnovljivoj energiji. Elektronski registar za izdavanje, uklanjanje i trgovinu garancijama povjeka primjenjuje se u Republici Srpskoj; Federacija BiH trenutno provodi postupak nabavke za uspostavljanje takvog registra.

Uprkos velikim kapacitetima, postoje samo tri vjetroeparka i sve veći broj solarnih elektrana. Planiranje u pogledu hidroenergije se i dalje vrši bez poštovanja Konvencije Espoo. Uprkos postojećim zakonskim obavezama, procjene uticaja na okoliš se i dalje ne pripremaju dosljedno, što dovodi do protesta i osporavanja na sudu (*vidjeti Poglavlje 27 – Okoliš i Klimatske promjene*).

U oblasti **energetske efikasnosti**, nije ostvaren napredak u usklađivanju zakonodavstva sa zahtjevima EU. Podstignuti za mjere energetske efikasnosti moraju biti rodno i klasno uravnotežane.

Bosna i Hercegovina nije ostvarila napredak u oblasti **nuklearne energije, nuklearne sigurnosti i zaštite od zračenja**. Pristupila je Evropskoj platformi za razmjenu radioloških podataka (EURDEP), ali još nije postala član Sistema za hitnu razmjenu informacija u slučaju radiološke opasnosti Evropske zajednice (ECURIE). U pogledu **mjera nuklearne zaštite**, nakon pristupanja Evropskoj uniji, biće potrebno izvršiti prilagodavanje

postojećih sistema rukovodstva i kontrole nuklearnih materijala kako bi se osiguralo njihovo usklađivanje s odredbama o zaštiti (poglavlje 7) Ugovora o Euratomu.

Poglavlje 21: Trans-evropske mreže

EU promovise trans-evropske mreže (TEN) u oblasti snabdjevanja, telekomunikacija i energetske kako bi se olakšalo unutarne tržište i podstakao rast i zapošljavanje.

Što se tiče **transportskih mreža**, Bosna i Hercegovina treba da ubrza provođenje reformskih mjera za povezivanje i nastavi s usvajanjem višegodišnjih planova održavanja za cjelokupnu cestovnu i željezničku osnovnu mrežu. Potrebno je uložiti više napora u pravcu jačanja međusobnih odnosa i prekogranične saradnje o sporazumnima o prelasku granice sa susjednim zemljama.

Revidirano Uredbom o Trans-evropskoj transportnoj mreži (TEN-T) iz 2004. godine uspostavljen je novi evropski transportni koridor Zapadni Balkan – Istočni Mediteran, koji obuhvata i Bosnu i Hercegovinu. BiH treba da nastavi razvoj planiranog proširenja osnovnih mreža TEN-T i Trans-evropskih mreža za energiju (TEN-E) u skladu s prioritetima utvrđenim u Ekonomskom i investicijskom planu za Zapadni Balkan, Zelenoj agendi i Petogodišnjem tekućem planu rada Transportne zajednice.

Prioritetni projekti povezivanja na indikativnim mapama osnovne mreže TEN-T planirani su kroz jedinstvenu listu prioritarnih infrastrukturnih projekata, koja nije ažurirana od 2019. godine, što dovodi u pitanje njenu daljnju relevantnost. Kad je u pitanju autoput na Koridoru Vc, mada je poddionica Počitelj–Zvornički otvorena u septembru 2024. godine, Federacija BiH još uvijek nije oklonila finansijske prepreke završetku izgradnje autoputa. Kad su u pitanju dvije infrastrukturne investicije u Republici Srpskoj (cestovni i željeznički koridor Vc), Komisija još uvijek nije donijela odluku o ovom pitanju i procijenice kada bude bilo vrijeme da se potpišu ugovori o dodjeli sredstava. Još uvijek nije postignut dogovor sa Hrvatskom o kategoriji graničnog prelaza Svrlaj. Granični prelaz u Gradšćici čeka na završetak prilazne brze ceste na teritoriji Hrvatske.

Kad je u pitanju željeznička infrastruktura, finalizovan je glavni projekat za željezničku trasu 9a Tuzla–Zvornik, kao i tehnička i tenderska dokumentacija za dionicu Koridora Vc Visoko–Konjic. U pripremi su projekatne studije za željezničku dionicu Doboj–Raspunica–Mljacka. Neophodno je uložiti napore da se ubrza napredak u pogledu osnovne željezničke mreže gdje gdje i dalje ograničene. Kad je u pitanju plinovost rijeke Save, u toku su samostone aktivnosti, uključujući i Luku Brečko, a upravo su započele i aktivnosti na demintiranju.

Što se tiče **energetskih mreža**, BiH treba da izvrši usklađivanje s revidirano Uredbom o TEN-E do kraja 2024. godine, u skladu sa zahtjevima Energetske zajednice. BiH treba da dovrši jedinstvenu listu infrastrukturnih projekata koja bi uključila i energetske sektor. BiH još uvijek nije razvila svoje regionalne energetske veze u skladu sa Zelenom agendom za Zapadni Balkan i akcionim planom u sklopu Inicijative za energetske povezanosti Srednje i Jugoistočne Evrope (CESEC) o električnoj i obnovljivoj energiji.

Poglavlje 27: Okoliš i Klimatske promjene

EU promovise smjeme klimatske mjere, održivi razvoj i zaštitu okoliša. Pravo EU sadrži odredbe koje se odnose na klimatske promjene, kvalitet vode i vazduha, upravljanje otpadom, zaštitu prirode, industrijsko zagadivanje, hemikalije, nuklearnu i civilnu zaštitu.

Okoliš

Horizontalno zakonodavstvo je u ograničenoj mjeri usklađeno s *acquisom* EU. Nije ostvaren napredak u ovom sektoru niti u provođenju cjelodržavnih strategija usklađivanja propisa i zaštite okoliša, usklađivanja sa horizontalnim direktivama (o procjeni uticaja na okoliš – EIA, o strateškoj procjeni uticaja na okoliš – SEA, o odgovornosti za okoliš, o infrastrukturi za prostorne informacije – INSPIRE, i o krivičnim djelima protiv okoliša), a nije ni poboljšan pristup informacijama i značajnije učešće javnosti u procesu donošenja odluka u skladu s obavezama iz Konvencije Espoo.

BiH treba da osigura kvalitetnu pripremu i realizaciju ulaganja u zaštitu okoliša – uključujući i transparentnost procedura, usklađenost s EIA/SEA i drugim elementima horizontalnog *acquisa* – prvenstveno kako bi se osiguralo uspostavljanje institucionalne strukture koja će vršiti koordinisano strateško planiranje za ulaganja u zaštitu okoliša.

Kad je u pitanju **kvalitet vazduha**, Vijeće ministara je u decembru 2023. godine usvojilo odluku o kvalitetu tehničkih naftnih goriva u cilju usklađivanja sa Direktivom o simporu i ispunjavanja zahtjeva Energetske zajednice. BiH još uvijek nije izradila cjelodržavnu strategiju borbe protiv zagađenja vazduha na sistematičan i efikasan način.

BiH još uvijek nije usvojila cjelodržavnu strategiju za **upravljanje otpadom**, s naglaskom na cikličnu ekonomiju, strategiju EU za plastiku i Direktivu o plastici za jednokratnu upotrebu. Potrebno je da se uskladi s *acquisom* EU o malju otpadnih voda, baterijama, ambalaži, polihlorovanim bifenilima / poliklorovanim terfenilima i dotrajanim vozilima.

Što se tiče **kvaliteta vode**, još uvijek ne postoji dosljedna i usklađena cjelodržavna strategija niti održivi investicioni plan za upravljanje vodama i komunalnim otpadnim vodama. I dalje je potrebno usvojiti konkretne planove za provedbu propisa EU koji se odnose na vodu za piće, komunalne otpadne vode i upravljanje rizikom od poplava. BiH još uvijek nije usvojila krovni izvještaj o planovima upravljanja riječnim slivovima, o opasnostima od poplava i planovima upravljanja rizikom, kao i revidirani akcioni plan za zaštitu od poplava i upravljanje rijekama.

Kad je u pitanju **zaštita prirode**, BiH još uvijek nije usvojila listu potencijalnih Natura 2000 područja i podzakonskih akata, niti je uspostavila sistem za praćenje biodiverziteta. Konvenciju o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje faune i flore (CITES) potrebno je u cijelosti provesti. BiH treba da pripremi zakonsku regulativu za ratifikaciju i članstvo u Protokol iz Nagoje uz Konvenciju o biodiverzitetu diverzitetu iz 1992. godine.

Kad je u pitanju **kontrola industrijskog zagađenja i upravljanje rizikom**, još uvijek nije ratifikovan Protokol o registru ispuštanja i prenosu zagađujućih materija (PRTR) uz Ahnsku konvenciju. BiH treba da osigura provođenje Nacionalnog plana smanjenja emisija (NPSE) i da uskladi propise sa direktivama o industrijskim emisijama, oznakama zaštite okoliša, upravljanju okolišem i programima revizije, kao i sa Seveso III Direktivom o kontroli opasnosti od teških nesreća koje uključuju opasne tvari.

Što se tiče **hemikalija**, BiH treba da osigura potpunu usklađenost propisa s Uredbama EU (o registraciji, evaluaciji, autorizaciji i ograničenju hemikalija – REACH, o razvrstavanju, označavanju i pakovanju tvari i smjesa – CLP, te o biocidnim proizvodima – BPR), te da imenuje nadležna tijela. BiH još uvijek nije provela Roterdamsku konvenciju o trgovini opasnim hemikalijama, čija je članica. Nije ostvaren napredak u pristupanju Minamatskoj konvenciji o živi.

Potrebno je uložiti značajne daljnje napore u pogledu usklađivanja propisa s *acquisom* EU o **buci** iz okoliša.

BiH aktivno učestvuje u Mehanizmu Unije za civilnu zaštitu (UCPCN). Potrebno je da uspostavi trans-evropske telematske usluge između uprava (TESIA), kao predušev za povezivanje sa Zajedničkim komunikacijsko-informacijskim sistemom u vanrednim situacijama (CECIS). Jedinstveni evropski broj za hitne slučajeve 112 još uvijek nije uspostavljen na teritoriji cijele države. U aprilu 2024. godine, Federacija BiH je uspostavila broj 112 i odredila Federalnu upravu policije kao instituciju u kojoj će taj broj biti održavan. Republika Srpska i Brčko Distrikt također treba da uspostave jedinstveni broj za hitne slučajeve.

Klimatske promjene

Bosna i Hercegovina još uvijek treba da usvoji zakon o klimi na državnom nivou i cjelodržavnu strategiju prilagođavanja klimatskim promjenama u skladu s Ciljem Klimatske neutralnosti do 2050. godine, u cilju usklađivanja s **propisima EU o klimatskim promjenama**. Potrebno je da ispuni svoje obaveze iz plana dekarbonizacije Energetske zajednice, počev od potpune realizacije paketa nadzora, izvještavanja, verifikacije i akreditacije (MRVA) do decembra 2025. godine, u cilju uspostavljanja sistema utvrđivanja ciljeva u cjelosti i usklađivanja s EU ETS. BiH treba da finalizuje i usvoji nacionalni energetske i klimatski plan za period 2021-2030., bez daljnjeg odlaganja.

Bosna i Hercegovina treba ubrzo izvršiti provedbu svog revidiranog nacionalno određeneog doprinosa za period 2020-2030. (NDC) koji je 2021. godine dostavljen Okvirnoj konvenciji UN-a o klimatskim promjenama i dostaviti ažurirani NDC. Nije ostvaren napredak u usklađivanju sa direktivama o kvalitetu goriva, supstancama koje oštećuju ozonski omotač, fluoriranim plinovima, hvalanju i skladištenju ugljika kao i drugim relevantnim propisima. Nakon ratifikacije Kijevskih izmjena na Montrealski protokol o supstancama koje oštećuju ozonski omotač 2021. godine, od Bosne i Hercegovine se hitno zahtijeva da 2024. godine zamrzne proizvodnju i upotrebu hidrofluorovanih gasova, uz smanjenje od 80% do 2045. godine.

Potrebno je razmotriti i usklađivanje s najznačajnijim izmjenama klimatske politike EU kao rezultat paketa "Fit for 55". BiH treba zakačiti svoje administrativne i inspekcijske kapacitete u ovom sektoru, a potrebno je provesti i strukturne reforme kako bi se osigurala djelotvorna realizacija neophodnih mjera.

BiH treba da uključi rodnu perspektivu i rodno osjetljive procjene uticaja klimatskih promjena u sve zelene politike i zakone na svim nivoima vlasti.

KLASTER 5: RESURSI, POLJOPRIVREDA I KOHEZIJA

Ovaj klaster obuhvata: poljoprivredu i ruralni razvoj (Poglavlje 11); sigurnost hrane, veterinarsku i fitosanitarnu politiku (Poglavlje 12); ribarstvo i akvakulturu (Poglavlje 13); regionalnu politiku i koordinaciju strukturnih instrumenata (Poglavlje 22); i finansijske i budžetske odredbe (Poglavlje 33).

Poglavlje 11: Poljoprivreda i ruralni razvoj

Zajednička poljoprivredna politika EU podržava poljoprivrednike i jača sigurnost hrane u Evropi. Pomaže u rješavanju pitanja klimatskih promjena i održivom upravljanju nacionalnim resursima, održava ruralna područja i kragolike strom EU, te održava ruralnu ekonomiju vitalnom promoviranjem radnih mjesta u poljoprivredi, poljoprivredno-prehrambenoj industriji i srodnim sektorima. Ovo zahtijeva jake sisteme upravljanja i kontrole. Postoje i zajednička pravila EU za politiku kvaliteta i organski uzgoj.

Što se tiče **horizontalnih pitanja**, nisu uspostavljene administrativne strukture za zajedničku poljoprivrednu politiku, uključujući agenciju za plaćanja, i nije ostvaren napredak u izradi elemenata integriranog sistema administracije i kontrole ni u razvoju mreže računovodstvenih podataka za poljoprivredna gazdinstva. BiH treba znatljano unaprijediti sistem prikupljanja i obrade podataka za planiranje poljoprivrednih politika i politika ruralnog razvoja, te osigurati njihovo provođenje, praćenje i izvještavanje. U oktobru 2024. godine, BiH je usvojila Strateški plan ruralnog razvoja BiH za period od 2023. do 2027. – okvirni dokument¹. Još uvijek nije usvojila cjelovitu višegodisnju cjelodržavnu strategiju o poljoprivredi i ruralnom razvoju. Potrebno je unaprijediti koordinaciju sektora i ojačati administrativne kapacitete na svim nivoima vlasti. BiH treba da uspostavi neophodne institucionalne strukture kako bi osvajala koristi od Instrumenta za pretprištupnu pomoć za ruralni razvoj (IPARD). Potrebno je uspostaviti institucionalnu i administrativnu strukturu za plaćanje u skladu s *acquisom* EU i razviti savjetodavne usluge na poljoprivrednim gazdinstvima.

Što se tiče programa **zajedničke organizacije tržišta** (CMO), nije ostvaren napredak u pripremi i uspostavljanju regulatornog okvira u skladu s *acquisom* EU. BiH treba da usvoji podzakonske akte za provođenje Zakona o organizaciji tržišta vina na državnom nivou i da uspostavi registar proizvođača grožđa i vina i registar vinograda.

BiH nije ostvarila napredak u uskladjivanju programa **ruralnog razvoja** i mjera podrške.

Nije zabilježen napredak u **pregledu politike kvaliteta**. BiH treba da poboljša i uskladi zakonski okvir s *acquisom* EU i da osigura jasnu raspodjelu nadležnosti.

Što se tiče **organiskog uzgoja**, nije ostvaren napredak. BiH još uvijek treba da usvoji zakon o organiskoj proizvodnji na državnom nivou, u skladu s *acquisom* EU, kao i regulatorni okvir uskladen na svim nivoima vlasti.

Poglavlje 12: Sigurnost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika

Hygijsna pravila EU u proizvodnji prehrambenih proizvoda osiguravaju visok nivo sigurnosti hrane. Zdravlje i dobrobiti životinja i sigurnost hrane životinjskog porijekla su zaštićeni, zajedno sa kvalitetom sjemena, sredstvima za zaštitu bilja, zaštitom od štetnih organizama i ishranom životinja.

U oblasti **opšte sigurnosti hrane**, pravila o sigurnosti hrane i posebnih pravila za hranu za životinje, BiH još uvijek nije osigurala uskladenost sa zahtjevima u pogledu javnog zdravlja i zdravlja životinja, prvenstveno kad su u pitanju **službene kontrole za izvoz govedog, ovčjeg i kožjeg mesa u EU**, a potrebno je osigurati i pouzdanu potvrđene izjave o zdravlju životinja koje su sastavni dio certifikata za izvoz. Pouzdana centralna baza podataka za životinje i službene kontrole još uvijek nije uspostavljena, a ne provodi se ni redovan nadzor nad bolestima koje se moraju prijavljivati. Sistem referentnih laboratorija još nije uspostavljen, a postojeće laboratorije još uvijek nisu akreditovane za otkrivanje bolesti koje se moraju prijavljivati.

Poboljšanje **istema službenih kontrola** i dalje je od ključnog značaja, posebno za identifikaciju životinja i registraciju poljoprivrednih gazdinstava kojim će biti osigurana pouzdanost podataka. Potrebno je osigurati uskladenost za nadzor nad bolestima koje podliježu obaveznom prijavljivanju, posebno kad je u pitanju sistem ranog otkrivanja i podizanje svijesti među poljoprivrednicima. Sistem međulaboratorijskih uporednih ispitivanja još uvijek nije uspostavljen, kao ni sistem referentnih laboratorija za analizu hrane za ljude i hrane za životinje, službene kontrole higijene, te zdravlje životinja i bilja. BiH još uvijek nije ispunila kriterijume za izvoz konzumnih jaja u EU, a njen ažurirani plan kontrole salmonole još uvijek nije u potpunosti proveden.

Uskladenost zakona o hrani (2004) i veterinarstvu (2002) na državnom nivou s *acquisom* EU i dalje je na niskom

nivou. Potreban je daljnji rad na pripremi i usvajanju zakona o službenim kontrolama, o zdravlju životinja i o dobrobiti životinja na državnom nivou. Pored toga, potrebno je uložiti dodatne napore i na provođenju higijenskog paketa.

U pogledu **veterinarske politike**, potrebno je još mnogo raditi na jačanju kontrole, prevencije i iskorjenjivanja zaraznih bolesti životinja, te na poboljšavanju praćenja i nadzora nad brojevcizom i bjesnilom, koji još uvijek nisu iskorijenjeni. Potrebno je uložiti dodatne napore na unapređenju koordinacije postipanja u slučaju izbijanja afričke svinjske kuge. Upravljanje sistemom za prijave o bolestima životinja i informacije o izbijanju bolesti još uvijek nije uskladen s *acquisom* EU, kao ni centralni sistemi identifikacije i registracije životinja za ovce, koze, svinje i konje.

U pogledu **stavljanja na tržište hrane za ljude, hrane za životinje i nusproizvoda životinjskog porijekla**, BiH još uvijek nije uskladila svoj sistem kontrole hrane za ljude i hrane za životinje s *acquisom* EU. Neophodne su daljnje reforme na svim nivoima vlasti, posebno u pogledu inspekcijskih službi i laboratorija. BiH još uvijek nije pripremila državnu strategiju i uspostavila učinkovite sisteme za upravljanje nusproizvodima životinjskog porijekla.

Kad je u pitanju **fitosanitarna politika**, BiH još nije usvojila ključne zakone na državnom nivou, posebno novi zakon o zdravlju bilja i zakon o službenim kontrolama na državnom nivou. Usvajanje programa za nadzor karantinskih štetnih organizama za sve poljoprivredne usjeve i dalje je važno, ne samo za krompir koji se izvozi u EU. BiH mora da uskladi svoje zakonske propise na državnom nivou s *acquisom* EU. Kad su u pitanju pravila za odobravanje proizvoda za zaštitu bilja u komercijalnom obliku i za njihovo stavljanje na tržište, upotrebu i kontrolu, i dalje su potrebne reforme kako bi BiH mogla da izdaje biljne pasose, da usvoji sheme spemenskog materijala OECD-a, te da uspostavi nacionalne referentne laboratorije koje će pružati usluge fitosanitarne kontrole. Neophodno je unaprijediti istraživanja, rano otkrivanje i iskorjenjivanje štetnih organizama.

U pogledu **genetski modifikovanih organizama** (GMO), uskladenost s *acquisom* EU i dalje je na niskom nivou. Potrebno je ojačati inspekcijske službe na svim nivoima vlasti, te uspostaviti referentne laboratorije za ispitivanje, kontrolu i praćenje prisustva GMO u hrani za ljude i hrani za životinje.

Poglavlje 13: Ribaštvo i akvakultura

Zajednička ribarstvena politika utvrđuje pravila za upravljanje ribarstvom, štiti živuće resurse mora i ograničava ulov ribarstva na okoliš. To uključuje određivanje kvota ulova, upravljanje kapacitetom flote, pravila koja se odnose na tržišta i akvakulturu, te pružanje podrške ribarstvu i obalnim zajednicama. Nadalje, promoviše održivu akvakulturu.

Bosna i Hercegovina tek treba da izradi svoju okvirnu politiku i zakonodavstvo o unutrašnjem i morskom ribarstvu, koje su potrebne za pripremu zajedničke ribarske politike EU (CFP).

BiH treba značajno ojačati svoje institucionalne kapacitete i administrativne strukture za podršku malom i/ili unutrašnjem ribarstvu i akvakulturi.

Nije ostvaren napredak u pogledu **upravljanja resursima i ribarškom flotom**. Bosna i Hercegovina još uvijek treba uspostaviti registar flote i sistem za upravljanje i kontrolu ribolovnih aktivnosti u skladu sa zajedničkom ribarstvenom politikom. Što se tiče inspekcije i kontrole, potrebno je poboljšati i uskladi podake o ulovu i iskracaju po vrsti ribolova, te unaprijediti metodologije i planiranje prikupljanja podataka. BiH još uvijek nije uskladila **strukturne mjere i mjere državne pomoći** s *acquisom* EU.

Što se tiče **tržišne politike**, BiH još uvijek nije uvela većinu odredaba iz *acquisa* EU o organizaciji zajedničkog tržišta za proizvode ribarstva i akvakulture, uključujući i utvrđivanje okvira za priznavanje organizacija proizvođača.

Što se tiče **međunarodnih sporazuma**, BiH nastavlja suradivati sa Generalnom komisijom za ribarstvo Mediterana (GFCM), u sklopu Organizacije za hranu i poljoprivredu (FAO), kao suradjuća neugovorna strana.

U pogledu **akvakulture**, u izvješajnom periodu nije ostvaren napredak.

Poglavlje 22: Regionalna politika i koordinacija strukturalnih instrumenata

Regionalna politika je glavni instrument EU za smanjenje regionalnih razlika i ulaganje u održiv i inkluzivan ekonomski rast. Odvija se putem „zajedničkog upravljanja”. Komisije i država članica EU. Provedba programa kohezijske politike iziskuje odgovarajuće administrativne kapacitete na nivou programa i projekata, uspostavljanje sistema dobrog finansijskog upravljanja i kontrole, kao i ispunjavanje drugih elemenata *acquisa* EU kao što su propisi o zaštiti okoliša ili o javnim nabavkama.

Što se tiče **zakonodavnog okvira**, u oblastima koje se odnose na podršku regionalnom razvoju (*vidjeti poglavlja 5, 8, 15, 19, 27, 32*), BiH treba da povećá usklađenost s *acquisom* i standardima EU, te da se obaveže na provođenje regionalnih razvojnih reformi u cijeloj državi, uključujući i definisanje planskih regija (npr. NUTS) i njihovih nadležnosti, statističkog profila i finansiranja. BiH treba da usvoji strateški okvir za upravljanje cjelokupnim procesom.

Institucionalni okvir za upravljanje sredstvima EU još uvijek nije uspostavljen. Još uvijek nije imenovan državni IPA koordinator (DIPAK) za IPA III, koji će biti odgovoran za programiranje i upotrebu sredstava EU, te za pokretanje reformi u skladu s ovim poglavljem. Ne postoji sistem za regionalni razvoj na nivou cijele države. Mehanizmi koordinacije ne ostvaruju zadovoljavajuće rezultate usljed institucionalne i administrativne fragmentacije, te usljed nedostatka kvalitetnih statističkih i administrativnih podataka za podršku zajedničkoj strateškoj viziji.

Administrativni kapaciteti za programiranje i upravljanje predpristupnim fondovima EU i dalje su slabi usljed kasnjega u provođenju reforme javne uprave, ograničenog razumijevanja regionalne i kohezivne politike EU, te nedostatka trajnih kapaciteta za obuku o pitanjima EU.

U pogledu **programiranja**, BiH je pripremila paket IPA 2024 koji je Komisija usvojila, te je izradila Reformsku agendu u skladu s Instrumentom za reforme i rast, koja još uvijek nije dostavljena. U skladu s mehanizmom za finansiranje projekata lokalnih organa vlasti uspostavljenim 2023. godine, Federacija BiH je u februaru 2024. godine uspostavila zakonski okvir za pripremu i odabir kapitalnih ulaganja u cijeloj državi i osigurati da administrativni proces. Potrebno je poboljšati planiranje kapitalnih ulaganja u cijeloj državi i osigurati da administrativna jedinstvena lista prioritetnih projekata usmjerava ulaganja EU i domaća ulaganja na koherentan način. BiH nastavlja srediti iskustvo u programiranju i provođenju regionalne politike kroz učesće u 4 EU programa saradnje (INTERREG) – prekogranični, transnacionalni i međuregionalni programi koji obuhvataju Jadransko-jonsku regiju i Dinarvsku regiju.

U pogledu **pratećia i evaluacije**, BiH treba značajno ojačati kvalitet praćenja i izvješavanja o upotrebi sredstava EU, te osigurati veću stopu realizacije preporuka iz procesa SSP (trenutno je na 25 %) i Odbora za praćenje programa IPA.

Kad je u pitanju **sistem finansijskog upravljanja, kontrole i revizije**, BiH treba da utvrdi mapu puta za uspostavljanje sistema za upravljanje i kontrolu za strukturalne i kohezivne instrumente i da osigura njenu realizaciju.

Poglavlje 33: Finansijske i proračunske odredbe

Ovo poglavlje obuhvata pravila koja se odnose na finansijska sredstva za budžet EU („sopstvena sredstva”). Ova sredstva se većinom sastoje iz sljedećeg: (i) doprinosa zasnovanih na bruto nacionalnom dohotku svake države članice; (ii) carinskih dazbina; (iii) izvora zasnovanih na recikliranoj plastici i (iv) izvora zasnovanih na porezu na dodanu vrijednost. Države članice moraju posjedovati odgovarajuće administrativne kapacitete da adekvatno koordiniraju i osiguraju tačan proračun, prikupljanje, isplatu i kontrolu sopstvenih sredstava.

Nije bilo napretka u poboljšanju kapaciteta UIO niti u provedbi računovodstvenog sistema za carine kako bi se napravila razlika između izmirenih i neizmirenih dugovanja u skladu sa računovodstvom EU zasnovanom na tradicionalnim sopstvenim sredstvima. Zakon o PDV-u još uvijek nije usklađen s *acquisom* EU, naručito u pogledu posebnih programa i izuzetka.

U pogledu **izvora bruto nacionalnog dohotka (BND)**, BiH koristi definicije i računovodstvena pravila ESA 2010 za sastavljanje BND-a. Uspostavljanje sistema računava za cijelu zemlju preostavlja dugoročan prioritet za čije rješavanje je potrebno hitno djelovanje, posebno kad je u pitanju usvajanje master plana u tu svrhu, u skladu sa ESA 2010.

Što se tiče **administrativne infrastrukture**, nije ostvaren napredak u osiguravanju dostatnih ljudskih i administrativnih resursa kako bi se osigurala puna i ispravna primjena pravila EU u vezi sa uplatama u budžet EU. Potrebna je bolja koordinacija između administrativnih struktura kao i provedbena pravila kako bi se osiguralo pravilno predviđanje, obracun, prikupljanje, plaćanje i kontrola sopstvenih sredstava.

KLASTER 6: VANJSKI ODNOSI

Ovaj klaster obuhvata: vanjske odnose (Poglavlje 30), vanjsku, sigurnosnu i odbranbenu politiku (Poglavlje 31).

Poglavlje 30: Vanjski odnosi

EU ima zajedničku trgovinsku politiku prema trećim zemljama, na osnovu multilateralnih i bilateralnih sporazuma i autonomnih mjera. Postoje također i pravila EU u oblasti humanitarne pomoći i razvojne politike.

Što se tiče **zajedničke trgovinske politike**, usvajanje odlinke o kvalitetu tehničkih naftnih goriva u februaru 2024. godine trebalo bi da doprinese završetku pregovora s Rusijom, kao i pristupanju Bosne i Hercegovine u STO.

BiH treba što prije provesti Dodani protokol 5 uz CEFTA o olakšavanju trgovine i Dodani protokol 6 uz CEFTA o trgovini uslugama. BiH treba pregovarati i usvojiti Dodani protokol 7 uz CEFTA o rješavanju sporova, što će omogućiti provođenje Akcionog plana Zajedničkog regionalnog tržišta 2021-2024.

BiH treba da prekine diskriminaciju proizvođača ljekova iz EU i da usvoji pravila o utvrđivanju spiskova osnovnih ljekova kako bi osigurala transparentnost i pravnu jasnoću u pogledu procedura u cijeloj državi.

BiH vrši kontrolu izvoza robe s dvojnomo namjenom u skladu sa svojim propisima, koje je potrebno uskladiti s najnovijim *acquisom* EU, odnosno s Uredbom o kontroli izvoza i njenim godišnjim ažurnim tekstom u pogledu liste robe s dvojnomo namjenom iz 2021. godine.

Što se tiče **bilateralnih sporazuma s trećim zemljama**, potrebno je dodatno ojačati administrativne kapacitete i poboljšati saradnju i koordinaciju između ministarstava i različitih nivoa nadležnih organa kako bi se osigurala dosljedna provedba i primjena. BiH ima 37 bilateralnih investicijskih ugovora na snazi, od kojih je 18 sa državama članicama EU.

Nije ostvaren napredak u oblastima **razvoje politike i humanitarne pomoći**. BiH je korisnik programa pomoći i do sada je humanitarnu pomoć priznala samo na *ad hoc* osnovi. BiH se potiče da uspostavi pravni okvir za međunarodnu saradnju i razvojnu politiku, kao i za humanitarnu pomoć, u skladu s politikama i principima EU, te da izgradi najvišeg nivoa administrativne strukture.

Poglavlje 31: Vanjska, sigurnosna i odbrambena politika

Države članice moraju biti u stanju da vode politički dijalog u okvirima vanjske, sigurnosne i odbrambene politike EU, da usklade svoje djelovanje sa izjavama EU, da učestvuju u aktivnostima EU, te da primjenjuju dogovorene sankcije i restriktivne mjere.

Nastavljen je **politički dijalog** između EU i Bosne i Hercegovine o vanjskoj i sigurnosnoj politici, uključujući dijalog na visokom nivou. U februaru 2024. godine, BiH je bila domaćin 10. sastanka političkih direktora EU i Zapadnog Balkana o zajedničkoj vanjskoj i sigurnosnoj politici (ZVSP). U junu 2024. godine, učestvovala je na radnom mčku sa članovima Vijeća za vanjske poslove.

Na provođenje Strategije vanjske politike za period 2018-2023., koja je istekla, uticala su često različita stajališta članova Predsjedništva, kao i ratna agresija Rusije na Ukrajinu, situacija na Bliskom istoku i rezolucije Generalne skupštine UN. Akcioni plan za žene, mir i sigurnost treba da bude završen i usvojen.

Bosna i Hercegovina još uvijek treba da imenuje „političkog direktora“ i „evropskog korespondenta“ u okviru Ministarstva vanjskih poslova. Pravila i prakse zasnovane na nacionalnim kvotama koji se primjenjuju u procesu imenovanja na funkcije u diplomatskoj i konzularnoj mreži negativno utječu na kapacitet ministarstva, što negativno utječe na vanjskopolitičke ciljeve zemlje.

BiH je ostvarila i održala potpunu usklađenost sa **zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom** EU, što predstavlja znak njene jasne posvećenosti evropskom putu.

BiH je uskladila svoj stav sa EU u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija, sa OSCE-om i Vijećem Evrope o ratnoj agresiji Rusije na Ukrajinu, uključujući i učešće u zajedničkoj izjavi kojom se osuđuje ratna agresija Rusije na Ukrajinu u UN-u u januaru 2024. godine. Medutim, Rusija je u maju 2024. godine otvorila politička kancelariju svoje ambasade u Banjoj Luci, čime je ojačala kontakte s Republikom Srpskom. Od profertvanja ruskih diploma iz nekoliko država nakon invazije na Ukrajinu, broj članova nekog diplomatskog osoblja u Bosni i Hercegovini je povećan. U junu 2024. godine, BiH je učestvovala na Mirovnom samitu u Ukrajini, čiji je domaćin bila Švajcarska.

Usklađivanje s **restriktivnim mjerama** EU nakon ratne agresije Rusije na Ukrajinu ostaje pitanje političkog osporavanja, jer se jedan član Predsjedništva zalaže za zauzimanje neutralnog stava. To je dovelo do značajnih političkih prepreka u njihovom provođenju na nivou nadležnih ministarstava, uključujući izostanak zabrane letova iz Rusije ili emitovanje programa ruskih medijskih kuća pod pokroviteljstvom države. BiH treba nastaviti

da jača svoje kapacitete za provođenje i primjenu međunarodnih restriktivnih mjera, uključujući i sankcije EU s kojima je izvršila usklađivanje, formiranjem funkcionalne međuresorne radne grupe.

Bosna i Hercegovina podržava sve mjere i instrumente EU za **prevenciju sukoba**.

Što se tiče **nestranog oružja**, BiH još uvijek nije postala članica multilateralnih režima kontrole izvoza. U februaru 2024. godine, Vijeće ministara je usvojilo odluku o provođenju ciljanih finansijskih sankcija Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija povezanih s finansiranjem terorizma i finansiranjem širenja oružja za masovno uništenje. Usklađivanje sa Zajedničkim stavom EU 2008/944 o kontroli izvoza oružja uglavnom je završeno, a prošlele su aktivnosti na certifikatima za krajnje korisnike. BiH je članica Sporazuma o trgovini oružjem, ali još uvijek nije utvrdila učinkovite mjere za sprečavanje preusmjerenja oružja i municije.

Kad je riječ o **saradnji s međunarodnim organizacijama**, BiH je aktivna članica velikih međunarodnih organizacija, uključujući Ujedinjene nacije, Vijeće Evrope i OSCE. BiH učestvuje u NATO-ovom Akcionom planu za članstvo od 2019. godine.

Bilateralni sporazum sa Sjedinjenim Američkim Državama o imunitetu, kojim se američki državljani izuzimaju iz nadležnosti **Međunarodnog krivičnog suda** i dalje je na snazi, što nije u skladu sa Zajedničkim stavovima EU o integritetu Rimskog statuta, kao ni sa ključnim principima EU o bilateralnim sporazumima o imunitetu. Stoga je potrebno usklađivanje sa stavom EU.

Što se tiče kontrole **malog i lakog oružja** (SALW), Bosna i Hercegovina je nastavila s provođenjem Regionalne mape puta za 2018. godinu. BiH treba da usvoji novu strategiju i akcioni plan za SALW do kraja godine. Iako je Policijska Distrikta Brčko ostvarila određene napredak, BiH i dalje treba da označi i registruje cjelokupno oružje različitih bezbjednosnih snaga u jedinstvenom registru kako bi se osigurala odgovarajuća sigurnost.

U pogledu **mjera sigurnosti**, BiH je nastavila s primjenom Sporazuma o sigurnosnim procedurama za razmjenu i zaštitu povjerljivih informacija između EU i Bosne i Hercegovine.

Bosna i Hercegovina nema sveobuhvatnu procjenu ili okvir politike za rješavanje **hibridnih prijetnji**, tako da ostaje podložna ozbiljnim kibernetičkim napadima koji su bili usmjereni na njene javne institucije u 2023. i 2024. godini. Banjalučki provajder M-tel nastavio je prenositi signal kanala RT, uprkos usklađivanju Bosne i Hercegovine s relevantnim sankcijama EU protiv Rusije. BiH treba uložiti dodatne napore na zatvaranju prostora za vanjsko uplitanje i manipulaciju informacijama (FIMD), uključujući dezinformacije, i preduzeti aktivnosti u pravcu izgradnje društvenih struktura koje će biti otpornije na sve oblike hibridnih prijetnji.

Što se tiče **zajedničke sigurnosne i odbrambene politike** (ZSOP), BiH je nastavila da daje doprinos Misiji EU za obuku (EUTM) u Centralnoafričkoj Republici. Bosna i Hercegovina je pozvana da pojača učešće u vojnim misijama i operacijama ZSOP-a. BiH daje doprinos regionalnoj saradnji u vojnoj medicini kroz učešće u Balkanskom medicinskim snagama (BMTF).

ANEKSI I – ODNOSI IZMEĐU EU I BOSNE I HERCEGOVINE

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) stupio je na snagu u junu 2015. godine. Nastavljen je dijalog o politikama u zajedničkim tijelima u skladu sa Sporazumom. Sastanak Odbora za stabilizaciju i pridruživanje održan je u septembru 2024. godine, čime je okončan sedmi ciklus, mada je Pododbor za trgovinu, industriju, carine i oporavljanje morao da bude otkazan, jer BiH nije dostavila dokument za diskusiju. BiH učestvuje i u ekonomskom i finansijskom dijalogu između EU i Zapadnog Balkana i Turske; zajedničke preporuke na ministarskom nivou usvojene su u maju 2024. godine.

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju i njegov Privremeni sporazum, koji se primjenjuju od 2008. omogućili su postepenu liberalizaciju trgovine i uzajamni bescarinski pristup za većinu proizvoda. Od 2000. godine, Bosna i Hercegovina također koristi i autonomne trgovinske mjere. Bosna i Hercegovina je 2007. godine pristupila Srednjoevropskom sporazumu o slobodnoj trgovini (CEFTA). EU je glavni trgovinski partner Bosne i Hercegovine, čineći 64% robne razmjene zemlje (73% izvoza i 59% uvoza), sa ukupnim obimom trgovine od 14,6 milijardi eura u 2023. godini.

Bosna i Hercegovina je podnijela zahtjev za članstvo u EU 2016. godine, a u maju 2019. godine Komisija je usvojila Mišljenje (Avns) u kojem se utvrđuje 14 ključnih prioriteta u oblastima demokratije/funkcionisanja, vladavine prava, osnovnih prava i reforme javne uprave. Evropsko vijeće je u decembru 2022. godine dodijelilo Bosni i Hercegovini status **zemlje kandidata**, podržavajući pri tome da se poduzme niz koraka, kao što je navedeno u preporuci Komisije iz oktobra 2022. godine. U skladu s preporukom Komisije, Evropski savjet je u decembru 2023. godine donio odluku da otvori pregovore o pristupuju sa Bosnom i Hercegovinom, nakon što dode do ostvarenja potrebnog stepena usklađenosti s kriterijumima za članstvo. Nakon izvješćaja Komisije o napretku u Bosni i Hercegovini, Evropski savjet je 21. marta 2024. godine donio odluku o otvaranju pregovora o pristupuju sa Bosnom i Hercegovinom. Evropski savjet je pozvao Komisiju da pripremi pregovarački okvir, s ciljem da ga Savjet usvoji onog trenutka kad budu preduzeti svi relevantni koraci utvrđeni u preporuci Komisije iz oktobra 2022. godine.

Liberalizacija viznog režima za građane BiH koji putuju u šengenski prostor na snazi je od decembra 2010. godine, a Sporazum o readmisiji je na snazi od 2008. godine. U šestom izvješćaju Komisije iz oktobra 2023. godine, u okviru mehanizma suspenzije viza, zaključeno je da Bosna i Hercegovina nastavlja da ispunjava mjerila za liberalizaciju viznog režima.

Bosna i Hercegovina je izvršila potpuno usklađivanje sa stavovima i deklaracijama **zajedničke vanjske i sigurnosne politike** EU. BiH je nastavila učestvovati u misijama i operacijama EU za upravljanje kriznim situacijama u okviru zajedničke sigurnosne i odbrambene politike. Evropska unija je nastavila s angažovanjem značajnih resursa u Bosni i Hercegovini. Kombinovana Delegacija EU u Bosni i Hercegovini i kancelarija specijalnog predstavnika EU i dalje su od ključne važnosti u komunikaciji prioriteta EU prema građanima i u realizaciji ciljeva EU. Vojna misija **EUFOR Althea** i dalje je raspoređena u BiH, zadržavajući funkciju prevencije sukoba i podrške sigurnom okruženju. Savjet bezbjednosti UN-a je produžio izvršni mandat misije EUFOR Althea od novembra 2024. godine.

Oružane snage Bosne i Hercegovine koriste pomoć iz Evropskog instrumenta mirovne pomoći (EPF) u iznosu od 20 miliona eura, što povećava njihov kapacitet za učestvovanje u vojnim misijama i operacijama ZSOP-a.

Njihov bataljon za deminiranje je od ključnog značaja za uklanjanje mina u Bosni i Hercegovini i koristi podršku EPF-a u kupovini vozila i detektora metala. Oružane snage Bosne i Hercegovine dobile su podršku

EPF-a u hemijskoj, biološkoj, radiološkoj i nuklearnoj (CERN) zaštiti, a koriste se sa Evropskog instrumenta mirovne pomoći za jačanje kapaciteta Balkanskih međunarodnih snaga u iznosu od 6 miliona eura.

Evropska unija je glavni pružatelj **finansijske pomoći** Bosni i Hercegovini, posebno u okviru Instrumenta za pretpristupnu pomoć (IPA) II (2014-2020) u ukupnom iznosu od 539,6 miliona eura i 309,8 miliona eura u okviru IPA III (2021-2024). Osnove pristupanja EU – dobro upravljanje, vladavina prava i ljudska prava – primaju 43,97 % pomoći u okviru IPA II, dok 56,03 % otpada na ciljnji održivi i inkluzivni rast. Pomoć EU obuhvata i finansiranje civilnog društva i sufinansiranje učeska u programima Unije.

Od 2009. godine, Bosna i Hercegovina je primila i 1,104 milijarde eura pomoći EU kroz investicijski okvir za Zapadni Balkan (WBIF), za ukupna ulaganja u iznosu od 6,7 milijardi eura. U okviru Evropskog investicijskog plana (EIP), Bosna i Hercegovina koristi IPA fondove u ukupnom iznosu od 1 milijarde eura, zahvaljujući kojem se angažuju dodatna sredstva u iznosu od 2,9 milijarde eura za prioritete projekta visokog učinka.

U skladu s novim Instrumentom za reforme i rast, BiH ima mogućnost da koristi iznos do 1,085 milijardi eura kroz pozajmice i bespovratna sredstva. Isplata tih sredstava će uslijediti nakon provođenja reformi, u skladu s odredbama Reformne agende o kojoj se očekuje postizanje sporazuma između BiH i Evropske komisije.

Evropska unija pruža podršku jačanju otpornosti Bosne i Hercegovine na hibridne prijetnje, uključujući i prijetnje saibet sigurnosti i vanjsko uplitanje i manipulaciju informacijama (FIMI).

Bosna i Hercegovina učestvuje u tri programa prekogranične saradnje, kao i u programima transnacionalne saradnje za Jadransko-jonsku regiju i Dunausku regiju.

Bosna i Hercegovina učestvuje u osam **programa EU**: *Fiscalis 2020*, *Customs 2020*, Program konkurentnosti, *preduzetaca te malih i srednjih preduzeća (COSME)*, *Erasmus+*, *Kreativna Evropa*, *Evropa za građane*, *Horizon 2020* i *Zdravstveni program 2014-2020*. U cilju poboljšanja pristupa inicijativama i fondovima EU, Bosna i Hercegovina učestvuje kao posmatrač u pilot projektu u okviru Instrumenta za tehničku podršku.

Demografija

	2011	2018	2019	2020	2021	2022
Stopa stope prirodne promjene stanovništva (bruto prirodni prirast) (na 1000 stanovnika)	- 0,9	- 2,4 p				- 4,2 p
Bruto umrežica mladih od javne škole (na 1000 stanovnika)						
Obdani životni vijek pri rođenju, muškarci (godine)						
Obdani životni vijek pri rođenju, žene (godine)						

Tržište rada

	2011	2018	2019	2020	2021	2022
Ekonomski aktivni stanovnici u dobi od 20-64 godine, udio stanovništva u dobi od 20-64 koji je ekonomski aktivni (%)	59,3 w	54,4 w	59,0 w	62,3 bw	63,4 b	63,8
Stopa zaposlenosti za osobe u dobi od 20-64, udio stanovništva u dobi od 20-64 koje je zaposleni (%)	42,5 w	47,7 w	49,7 w	52,2 bw	52,8 b	53,9
Stopa nezaposlenosti mladih u dobi od 20-64 godine (%)	53,7 w	59,5 w	61,6 w	64,9 bw	66,0 b	67,7
Stopa zaposlenosti žena 20-64 godine (%)	31,4 w	36,5 w	38,0 w	40,0 bw	39,1 b	41,0
Stopa zaposlenosti za osobe u dobi od 55-64, udio stanovništva u dobi od 55-64 koje je zaposleni (%)	27,0 w	32,9 w	36,2 w	35,4 bw	35,9 b	36,3
Zaposlenost prema granici sektora (poljoprivreda, zanatstvo i zanatstvo (%))	1	15,7 w	18,0 w	12,0 bw	9,4 b	7,3 i
Industrija (%)	3	23,5 w	23,8 w	23,9 bw	24,4 b	25,4 i
Gradivinarstvo (%)	1	6,7 w	7,9 w	9,5 bw	9,1 b	9,2 i
Usluge (%)	3	52,1 w	50,3 w	54,7 bw	57,0 b	58,2 i

	2011	2018	2019	2020	2021	2022
Udio zaposlenih u privatnoj sektoru kao udio u ukupnoj zaposlenosti, osobe od 20-64 godina (%)	19,6 w	18,4 w	17,2 w	19,1 bw	19,8 bw	19,9 w
Udio zaposlenih u privatnoj sektoru kao udio u ukupnoj zaposlenosti, osobe od 20-64 godina (%)	60,2 w	61,6 w	62,8 w	60,9 bw	60,2 bw	61,0 w
Stopa nezaposlenosti, udio razine unjga koje je nezaposlena (%)	27,6 w	18,5 w	15,9 w	15,9 bw	17,4 b	15,4
Stopa nezaposlenosti mladih (%)	26,1 w	17,3 w	13,8 w	14,2 bw	14,4 b	12,6
Stopa nezaposlenosti žena (%)	30,0 w	20,5 w	18,0 w	18,6 bw	22,0 b	19,8
Stopa nezaposlenosti mladih, udio razine unjga u dobi od 15-24 godine koje je nezaposlena (%)	57,9 w	38,8 w	33,8 w	36,6 bw	38,3 b	35,1
Stopa nezaposlenosti za osobe u dobi od 25-64 koje imaju najmanje obrazovanje (ISCED nivoa 0-2) (%)	22,3 w	16,2 w	12,1 w	11,0 bw	13,4	11,4
Stopa nezaposlenosti za osobe u dobi od 25-64 koje imaju najmanje obrazovanje (ISCED nivoa 5-8) (%)	29,1 w	15,1 w	11,9 w	10,5 bw	24,7 b	25,1
Stopa nezaposlenosti za osobe u dobi od 25-64 koje imaju najmanje obrazovanje (ISCED nivoa 9-11) (%)	13,9 w	13,9 w	10,9 w	10,9 bw	11,3 b	10,7

Školska bezbrazila

	2011	2018	2019	2020	2021	2022
Prosječna nominalna mjesečna plaća (nominalna vrijednost)	616 w	879 w	921 w	956 w	968 w	1.122 w
Indeks realnih plaća i raznica (indeks nominalnih plaća razlika podijeljen sa CPI(HICP))						
Indeks realnih plaća i raznica (indeks nominalnih plaća razlika podijeljen sa CPI(HICP))	33 w					
Indeks realnih plaća i raznica (indeks nominalnih plaća razlika podijeljen sa CPI(HICP))	77					
Indeks realnih plaća i raznica (indeks nominalnih plaća razlika podijeljen sa CPI(HICP))	8,0 w	5,4 w	3,8 w	4,7 w	4,7	3,6

Stoka žive svinje (u hiljadama grla, tri perioda)	577,0	542,0 *	543,0 *	547,0 *	568,6	471,6
Sirova živa svinja (u hiljadama grla, tri perioda)	1 086,0	1 085,0	1 085,0	1 085,0	1 085,2	1 041,6
Sirova mlada svinja na farmama (u hiljadama grla)	1 131,3 *	1 154,1 *	1 085,8 *	1 086,8 *	1 055,1 *	1 173,7 *
Prinos mlade proizvodnje ženske (u hiljadama svinja)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Prinos mlade proizvodnje muške (u hiljadama svinja)	278,2 *	298,7 *	298,6 *	320,7 *	292,8 *	238,2 *

Izvor: Evropski ured za statistiku i institucije u Berlinu i Hercegovini

- * = nije dostupno
- 0 = podatak u seriji
- n = nepotpuna serija
- p = privremeno
- f = procena Evrostat

ve podaci koji se odnose na uvozne i izvozne transakcije imaju i koji se odnose na izvozne transakcije u okviru uvozne i izvozne transakcije se bez promjene razine kvaliteta i proizvodnje grube statističke metodologije EU

** = indikator pokaziva makroekonomske debljine (MFI)

Financijski

- 1) Način prikazivanja podataka
- 2) Na osnovu Priručnika MAF-a o pokazivačima i pokazivačima
- 3) Na osnovu Priručnika MAF-a o pokazivačima i pokazivačima
- 4) Ulaganje u državne obveznice
- 5) Revizija IFR bazirani period 2015-100
- 6) MFI podataka naseg dne govornica izvan zemlje i zemalji depoziti u denarnoj valuti svih domaćih akcionara (osim depozita centralne banke)
- 7) Na osnovu Priručnika MAF-a za monetarnu i finansijsku statistiku, 2000
- 8) U skladu s Odlukom o upravljanju sredstvom i ulaganjima, otkazivanju i otkazivanju gubitaka nacionalnog i strano, poslovne banke sa od 1.01.2000 godine svrha promjene je odlaženje odlaženja u skladu s izdanim evropskim, što je izdavanje sredstava izdava od oko 40 milijardi eura privremeno proizvodnja i sektoru bankovnika
- 9) Podaci za monetarnu finansijsku statistiku
- 10) uključuje podatke za anketu bankovnika svake godine za kraj decembra 2022. godine, dok su podaci za ostale transakcije izdane istu za kraj sedmice 2022.
- 11) Podaci su iz serije uporedivih u Berlinu i Hercegovini.
- 12) Prilagodjeni podaci jedinstvenih uporedivih izdani izdava

- 13) Do 9 uključujući 2020. godine javni sektor obuhvata MACE Rev. 1, 1. perioda L, M i N, od 2022. nadalje, javni sektor uključuje MACE Rev. 2. Odluke O, P i Q. Privatni sektor se sastoji od ostalih MACE odluka.
- 14) Javni sektor uključuje MACE Rev. 2. Odluke O, P i Q, dok javni sektor uključuje i druge MACE odluke.
- 15) Od januara 2021. godine, podaci su izdani u skladu s metodologijom izdavanja podataka izdanim u skladu s Odlukom o metodologiji izdavanja podataka i Vjesta, koja je objavljena na sajtu 1. januara 2021. godine. Od januara 2021. godine, izdavanje podataka uključuje metodologije izdavanja o raznoj snazi, prethodna je serija podataka objavljena prethodnih godina.

- 16) Neto zarade
- 17) Ukupni izdatci za proizvodnju domaćinstava (uključujući prihode) izdati se za obratku.
- 18) Podaci nisu prikupljeni na ukrajinskim državnim preduzećima. Čelovani izdati u ukrajinskim državnim preduzećima su osnovu ostalog izdavanja izdavanja.

BOSNA I HERCEGOVINA
VIJEĆE MINISTARA

SADRŽAJ

Pregled Paketa proširenja 2024.....	3
Zapadni Balkan.....	5
Plan rasta za zapadni Balkan.....	7
Pregled Izvješća o Bosni i Hercegovini za 2024. godinu.....	8
Ocjena provedbe „osam koraka“ navedenih u preporukama EK.....	9
Pregled ključnih nalaza i preporuka po klasterima.....	12

PREGLAD PAKETA PROŠIRENJA EUROPSKE KOMISIJE ZA 2024. GODINU

Sarajevo, studeni 2024. godine

Pregled Paketa proširenja 2024

Europska komisija (EK) je 30. 10. 2024. godine donijela paket za proširenje za 2024. u kojem je detaljno ocijenila trenutno stanje i napredak glede pristupanja Europskoj uniji (EU) za Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Kosovo¹, Crnu Goru, Sjevernu Makedoniju, Srbiju, Tursku, Ukrajinu, Moldovu i Gruziju. Izvješće je posebno usmjereno na napredak u provedbi temeljnih reformi, kao i na pružanje jasnih smjernica za predstojeće prioritete u reformama. Paket za proširenje su predstavili Visoki predstavnik / potpredsjednik Komisije Josep Borrell i povjerenik za susjedstvo i proširenje Olivier Varhelyi.

U dokumentu Komunikacija o politici proširenja (Komunikacija), EK je dala pregled dešavanja i buduće aktivnosti, ali je pritom naglasilo da je Proširenje povijesna prilika i za zemlje pristupnice i za sadašnje države članice i EU u cjelini. Veća i snažnija EU ima znatne socioekonomske, političke i sigurnosne prednosti te je dodatno navedeno da se proces proširenja i dalje temelji na zaslugama i ovisi o objektivnom napretku svakog partnera. Za taj napredak potrebna je odlučna provedba trajnih reformi u svim područjima prava EU-a, s posebnim težištem na temeljnim pitanjima procesa proširenja. Demokracija, vladavina prava i temeljne vrijednosti i dalje će biti osnova EU-ove politike proširenja. Članstvo u EU-u ostaje strateško pitanje.

Povodom ove prigode, Predsjednica EK Ursula von der Leyen izjavila je: *Zbog napretog geopolitičkog konteksta važnije je nego ikad da dovršimo ujedinjenje našeg kontinenta na temelju demokracije i vladavine prava. Posljednjih smo godina već ostvarili velik napredak prema integraciji novih država članica. Proširenje će i novoj Komisiji ostati glavni prioritet, dok je Visoki predstavnik / potpredsjednik EK Josep Borrell izjavio: *Zbog neочеkvanih i nezapamćenih situacija iz posljednjih pet godina postalo je još važnije da ubrzamo proširenje EU-a. Naši partneri to su ozbiljno shvatili. Članstvo u EU-u danas je više nego ikad dosad strateško pitanje. Uključivanje s vrijednostima EU-a, ponajprije vladavinom prava, i sa zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom EU-a najvažniji je pokazatelj strateške orijentacije u novom geopolitičkom kontekstu. Proces smeljen na zaslugama omogućuje nam da zajedno gradimo snažniju Uniju, a povjerenik za susjedstvo i proširenje Olivier Varhelyi izjavio je: *Politika proširenja je geostrateško ulaganje u mir, stabilnost, sigurnost i socioekonomski rast na našem kontinentu. Naš godišnji paket za proširenje pruža činjenični i pravdan procjenu napretka naših partnera te im daje jasne smjernice, što im omogućuje da urade podričja u kojima bi mogli ubrzati reforme kako bi brže napredovali prema članstvu u EU-u. Namjenski gospodarski i investicijski planovi, instrumenti za Ukrajinu te planovi rasta za zapadni Balkan i Moldovu naši su novi instrumenti kojima pomažemo kandidatima da ubrzaju socioekonomsku konvergenciju i reforme na svojem putu prema EU-u.***

Ovogodišnja Komunikacija je konsolidacijska te su i Izvješća takva, shodno. To znači da u njoj nisu predstavljani novi instrumenti bilo politički ili gospodarski, već se izvješćuje o postignućima u odnosu na prošlogodišnji paket za proširenje.

U Komunikaciji, EK je podsjetila da 20 godina nakon najvećeg proširenja u povijesti EU ulaskom 10 zemalja, pristupanje EU je ostala ključni pokretač dugoročne sigurnosti, mira, stabilnosti i prosperiteta u Europi te je nastavljeno promoviranje zajedničkih vrijednosti, uključujući demokraciju, vladavinu prava i poštivanje temeljnih prava, istodobno potičući ekonomski rast. Členi se da vjerodostojna perspektiva članstva u EU-u pokreće reforme i ključna je za poticanje pomirenja te da se proces proširenja i dalje temelji na zaslugama i ovisi o objektivnom napretku

svakog od partnera. To zahtijeva odlučnost da se provedu nepovratne reforme u svim područjima prava EU-a, s posebnim naglaskom na temelje procesa proširenja. Demokracija, vladavina prava i temeljne vrijednosti i dalje će biti kamen temeljac politike proširenja EU-a. Članstvo u EU je strateški izbor i partneri moraju čvrsto i nedvosmisleno prihvatiti i promicati vrijednosti EU-a. Uslahđivanje sa zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom EU-a značajniji je nego ikad signal zajedničkih vrijednosti i strateške orijentacije u novom geopolitičkom kontekstu.

Proces proširenja dobio je novi zamah tijekom 2023. i 2024. Temeljni klaster otvoren je s Albanijom 15. listopada 2024. Pregovori o pristupanju otvoreni su s Ukrajinom i Moldavijom na prvom međuvladinim konferencijama u lipnju 2024. Nakon što su ispunjena privremena mjerila za vladavinu prava poglavja, Crna Gora je na putu privremenog zatvaranja daljnjih pregovaračkih poglavlja. U ožujku 2024. Europsko vijeće odlučilo je otvoriti pristupne pregovore s Bosnom i Hercegovinom. Proces pregleda završen je s Albanijom i Sjevernom Makedonijom krajem 2023. U prosincu 2023. Europsko vijeće dodijelilo je status kandidata Gruziji. Međutim, nakon postupaka koje je gruzijska vlada poduzela od proljeća 2024., proces pristupanja EU-u de facto je zastavljen. Vijeće je i dalje zaokupljeno zahtjevom za članstvo Kosovo¹ koji je podnesen u prosincu 2022.

Proširenje je povijesna prilika kako za zemlje pristupnice, tako i za sadašnje države članice i EU u cjelini. Postoje značajne društveno-ekonomske, političke i sigurnosne prednosti veće i jače Unije. Proširenje EU bolji je jamac političke stabilnosti, sigurnosti i mira na kontinentu. Veća Unija bit će jači globalni igrač, s većim geopolitičkim utjecajem, što će joj omogućiti još značajniju ulogu na međunarodnoj sceni. Proširenje EU-a donijet će dalekosežne socioekonomske koristi sadašnjim i budućim članicama EU-a. U isto vrijeme, proširenje zahtijeva unutarnje promišljanje unutar Unije i pripremu njezinih tijela i politika. Dana 20. ožujka, EK usvojila je Priopćenje o reformama prije proširenja i reviziji politika, koje doprinosi tekućoj raspravi o unutarnjim reformama koje će EU morati provesti. EK će predstaviti pregled politike prije proširenja s fokusom na pojedinačne sektore kao što su vladavina prava, jedinstveno tržište, sigurnost hrane, obrana i sigurnost, klima i energija i migracija, kao i na društvenu, gospodarsku i teritorijalnu konvergenciju u širem smislu.

Partneri u proširenju moraju biti usidreni u EU kroz postupnu integraciju, što zauzvrat dovodi do ubrzanja procesa proširenja. Postupna integracija pomoći će tehničkim pripremama za članstvo u EU, ubrzati usklađivanje s pravnom stečevinom i olakšati proces pristupanja. Provedba Plana rasta za zapadni Balkan povećat će gospodarsku konvergenciju zapadnog Balkana s EU-om. Cilj mu je istaknuti neke od prednosti i obveza pristupa jedinstvenom tržištu prije pristupanja EU-u i pruža povećanu financijsku pomoć putem instrumenta za reforme i rasti, kako bi se potaknule reforme na zapadnom Balkanu. Ključno je da je pristup jedinstvenom tržištu EU-a uveličan povećanjem napora regije u regionalnoj gospodarskoj suradnji provedbom Zajedničkog regionalnog tržišta, nadograđujući nedavna pozitivna kretanja. Kao dio Plana rasta, EK je odobrila Programne reforme pet partnera sa zapadnog Balkana, postavljanje ambiciozne reforme koje planiraju poduzeti kako bi postigli ciljeve instrumenta. Komisija radi s Bosnom i Hercegovinom kako bi joj pomogla da dovrši svoju Agendu reformi. Kako bi se poduprlo približavanje Ukrajine i postupna integracija u EU, instrument za Ukrajinu pružit će Ukrajini 20 potpora od 2024. do 2027., na temelju provedbe Ukrajinskog plana. Namjenski plan rasta za Moldoviju za potporu njezinim društveno-ekonomskim reformama i ulaganjima usvojen je 10. listopada 2024.

Na zapadnom Balkanu dobrosusjedski odnosi i regionalna suradnja ključni su elementi procesa stabilizacije i pridruživanja, kao i procesa proširenja. Prevladavanje nasljedne prošlosti i rješavanje

¹ * Ovim se nazivom ne dovode u pitanje stajališta o statusu te je on u skladu s RVSJUN-om 1244/1999 i mišljenjem Međunarodnog suda.

sporova, proizašlih iz sukoba iz 1990-ih i dalje su ključni. Preostala bilateralna pitanja tek treba riješiti, jer ona značajno koče regionalnu integraciju i putove partnera u EU.

Otvaranje pregovora o pristupanju s **Ukrajinom** važno je priznanje odlučnosti Ukrajine da nastavi s reformama radi pristupanja EU-u. U lipnju 2024. održavana je prva međuvladina konferencija, a analitički pregled pravne stečevine dobro napreduje. Ispuni li Ukrajina sve uvjete, Komisija će 2025. rado s njom što prije otvoriti pregovore o skupinama poglavlja, počevši od temeljnih pitanja.

Otvaranje pregovora o pristupanju važno je priznanje odlučnosti **Moldove** da nastavi s reformama radi pristupanja EU-u unatoč tome što se suočava sa stalnim uplitanjem Rusije i posljedica nagresivnog rata Rusije protiv Ukrajine. U lipnju 2024. održavana je prva međuvladina konferencija, a analitički pregled pravne stečevine dobro napreduje. Ispuni li Moldova sve uvjete, Komisija će 2025. rado s njom što prije otvoriti pregovore o skupinama poglavlja, počevši od temeljnih pitanja.

Iako je u prosincu 2023. Europsko vijeće **Gruziji** dodijelilo status zemlje kandidakinje, njezin je proces pristupanja EU-u u međuvremenu de facto obustavljen zbog poteza gruzijske vlade od proljeća 2024. Gruzijski građani glasovali su 26. listopada 2024. na parlamentarnim izborima. U preliminarnim nalazima zajedničke međunarodne misije za promatranje izbora pod vodstvom Ureda OESS-a za demokratske institucije i ljudska prava (OESS/ODIHR) utvrđen je niz nedostataka te nappeto i vrlo polarizirano okruženje. Uvrđeni nedostaci uključuju, među ostalim, nedavne zakonodavne izmjene izbornog postupka, često kršenje tajnosti glasanja, postupove nedosljednosti, zastrašivanje i pritisak na glasače, koji su negativno utjecali na poverenje javnosti u izborni postupak. Ti preliminarni nalazi potvrđuju potrebu za sveobuhvatnom izbornom reformom koja je već istaknuta u prethodnim ključnim preporukama.

Turska je zemlja kandidakinja i ključni partner Europske unije. Međutim, pregovori o pristupanju s Turskom u mirovanju su od 2018., u skladu s odlukom Vijeća. I dalje postoje ozbiljni problemi u području temeljnih prava i vladavine prava, uključujući neovisnost pravosuđa. Dijalog o vladavini prava i temeljnim pravima ostaje sastavni dio odnosa EU-a i Turske. Istodobno, napreduje se rad na preporukama Zajedničke komunikacije o trenutnom stanju političkih, gospodarskih i trgovinskih odnosa između EU-a i Turske, pri čemu se istražuju mogućnosti ponovnog angažmana i napreduje provedba, u skladu s Europskim vijećem zaključke i na postupan, razmjernan i reverzibilan način. Europska unija ima strateški interes za stabilno i sigurno okruženje u istočnom Mediteranu i za razvoj kooperativnih i obostrano korisnih odnosa s Turskom.

Zapadni Balkan

Nadalje, EK navodi da je proces proširenja 2023. i 2024. dobio nov zamah. Albanija je 15. listopada 2024. otvorila skupinu poglavlja o temeljnim pitanjima. Crna Gora ispunita je privremena mjerla za vladavina prava i sad napreduje prema privremenom zatvaranju sljedećih pregovaračkih poglavlja. U ožujku 2024. Europsko vijeće odlučilo je otvoriti pregovore

o pristupanju s Bosnom i Hercegovinom. Krajem 2023. dovršen je postupak analitičkog pregleda za Albaniju i Sjevernu Makedoniju.

Na međuvladinoj konferenciji u lipnju 2024. potvrđeno je da je **Crna Gora** općenito ispunila privremena mjerla za poglavlja 23. i 24. o vladavini prava, što joj je omogućilo da nastavi s privremenim zatvaranjem sljedećih poglavlja ako ispuni uvjete. U području vladavine prava i pravosuđa još treba napredovati.

Ocjena EK da je **Srbija** ispunila mjerla za otvaranje treće skupine poglavlja (Konkurentnost i uključivi rast) i dalje vrijedi. Od Srbije se očekuje da sljedeće godine ubrza provedbu reformi povezanih s pristupanjem EU-u i svim područjima, a posebno kad je riječ o privremenim mjerlima za vladavina prava i osiguravanju istinski poticajnog okruženja za civilno društvo i medije tako da se ozbiljno posveti zaustavljanju širenja dezinformacija i mozgane manipulacije informacijama.

Kad je riječ o **Albaniji**, EK pozdravlja otvaranje pregovora o skupini poglavlja o temeljnim pitanjima na drugoj međuvladinoj konferenciji održanoj 15. listopada 2024. Ključno je da vlasti pojačaju tempo reformi povezanih s pristupanjem EU-u, posebno u području vladavine prava, i da ostvaruju stabilne rezultate u području izvršavanja zakonodavstva, djelotvorne borbe protiv korupcije i organiziranog kriminala te promicanja temeljnih prava, uključujući slobodu medija, prava vlasništva i prava manjina.

Sjeverna Makedonija treba nastaviti uspješno provoditi reforme povezane s pristupanjem EU-u, posebno u okviru skupine poglavlja o temeljnim pitanjima, ponajprije pravosuđa, borbe protiv korupcije i organiziranog kriminala. Treba i ojačati poverenje u pravosudni sustav. Saslušati radi analitičkog pregleda svih šest skupina poglavlja koja se odnose na pravnu stečevinu EU-a dovršeni su u prosincu 2023.

Kosovo* je u prosincu 2022. podnijelo zahtjev za članstvo u EU-u. Komisija je spremna preprimiti mišljenje o zahtjevu Kosova za članstvo čim to Vijeće zatraži. Kosovo* je ostvarilo napredak u borbi protiv organiziranog kriminala i poboljšanju poslovnog okruženja. Liberalizacija viznog režima za Kosovo* stupila je na snagu 1. siječnja 2024. Kosovo* treba intenzivirati rad na jačanju vladavine prava i javne uprave te zaštititi slobode izražavanja.

Plan rasta za zapadni Balkan

EK smatra da će proširenje EU-a donijeti dalekosežne socioekonomske koristi njegovim sudadnjim i budućim članicama. Povećanje broja potrošača na jedinstvenom tržištu poduzetima će pružiti velike mogućnosti za širenje i slobodniju trgovinu. Kako bi se omogućilo srednjoročni održivi rast i ostvario napredak u ispunjavanju **gospodarskih kriterija za članstvo u EU-u**, sve je važnije da zemlje proširenja ubrzaju svoje strukturne reforme. To uključuje osiguravanje funkcionalnija tržišnih gospodarstava i dokazivanje da se mogu nositi s pritskom konkurencijom i tržišnim silama unutar EU-a. Gospodarske politike trebale bi podupirati i ambiciozne ciljeve u okviru zelene i digitalne tranzicije.

Novi instrumenti potiču socioekonomski rast u našim partnerskim zemljama. Kako ostvaruju napredak, tako EK daje neke od prednosti jedinstvenog tržišta i pružamo veću financijsku pomoć kako bismo im omogućili da se **postupno integriraju** u EU. Osim uspješnih gospodarskih i investicijskih planova, Instrumentom za reforme i rast iz plana rasta za zapadni Balkan u vrijednosti od šest milijardi eura i Instrumentom za Ukrajinu u vrijednosti od 50 milijardi eura potiču se reforme, posebno u području pravosuđa i vladavine prava. Isto tako, EK je 10. listopada 2024. predstavila plan rasta za Moldovu s Instrumentom za reforme i rast u vrijednosti od 1,8 milijardi eura kako bi poduprta njezine socioekonomske reforme i potaknula ulaganja.

Pregled Izvješća o Bosni i Hercegovini za 2024. godinu Kontekst²

Bosna i Hercegovina podnijela je zahtjev za članstvo u EU u veljači 2016. godine. EK je usvojila Mišljenje³ o zahtjevu u svibnju 2019. godine, gdje je navela 14 ključnih prioriteta u oblastima demokracije/funkcionalnosti, vladavine prava, temeljnih prava i reforme javne uprave. U prosincu 2022. godine, Europsko vijeće dodijelilo je Bosni i Hercegovini status zemlje kandidatkine⁴ uz razumijevanje da će se provesti osam koraka iz preporuka EK⁵. U skladu s preporukom EK⁶, Europsko vijeće je u prosincu 2023. godine odlučilo da otvori pristupne pregovore sa Bosnom i Hercegovinom, kada zemlja postigne neophodan stupanj uskladenosti sa kriterijima za članstvo. Posvećenost političkog rukovodstva strateškom cilju europskih integracija donijela je konkretne rezultate u razdoblju između studenoga 2023. i ožujka 2024. godine, i to usvajanje zakonodavstva o integritetu u pravosuđu te borbi protiv pranja novca i sukoba interesa. Nakon što je EK u svom izvješću od 12. ožujka 2024. godine o napretku Bosne i Hercegovine⁷ dala preporuku, Europsko vijeće je 21. ožujka 2024. godine odlučilo da otvori pristupne pregovore sa Bosnom i Hercegovinom. Europsko vijeće pozvalo je EK da pripremi pregovarački okvir s ciljem da ga Vijeće usvoji ovog trenutka kada se poduzmu svi relevantni koraci navedeni u preporuci EK iz listopada 2022. godine.⁸

U kontekstu političkih previranja i političke kampanje za lokalne izbore u listopadu, u razdoblju između travnja i listopada 2024. godine došlo je do zastoja u provedbi reformi. Bosna i Hercegovina mora nastaviti odlučno djelovati u pravcu potpune provedbe reformi u skladu s *acquisom* EU i europskim standardima, te riješiti sva otvorena pitanja.

Nastavljene su pripreme za pristupne pregovore. EK je održala prvi uvodni sastanak 24. travnja 2024. godine u Briselu, na kojemu je objavljen proces skrininga, prve faze u pristupnim pregovorima. Bosna i Hercegovina je dobila materijal za eksplanatorni skrining o *acquisu* EU-a.

Bosna i Hercegovina se aktivno uključila u provedbu novog Plana rasta za Zapadni Balkan⁹ kroz četiri stupa: (i) postepena integracija sa jedinstvenim tržištem Europske unije, (ii) regionalna ekonomska integracija, (iii) temeljne reforme i (iv) poboljšana financijska podrška. Bosna i Hercegovina radi na izradi svoje reformnske agende, koja treba da obuhvati reformnske iskorake u oblastima poslovnog okruženja i razvoja privatnog sektora, zelene i digitalne tranzicije, ljudskog kapitala i temeljnih pitanja u pristupanju EU. Potrebno je da Bosna i Hercegovina hitno finalizira svoju Reformnsku agendu i dostavi je Komisiji na suglasnost.

² U nastavku ovog dokumenta, svi dijelovi su u cjelosti preuzeti iz Izvješća o BiH za 2024. godinu

³ SWD (2019) 222 final, COM(2019) 261 final

⁴ Zaključci Europskog vijeća od 15. prosinca 2022.

⁵ COM(2022) 528 final

⁶ COM(2023) 690 final

⁷ COM(2024) 129 final

⁸ Zaključci Europskog vijeća od 21. i 22. ožujka 2024., stavak 30.

⁹ COM(2023) 691 final

Ocjena provedbe "osam koraka" navedenih u preporukama EK¹⁰

Korak 1.: osiguravanje rezultata na svim razinama funkcioniranja mehanizama za koordinaciju u pitanjima EU-a, uključujući Izradu i donošenje nacionalnog programa za usvajanje pravne stečevine EU-a

Direkcija za evropske integracije finalizirala je Program integriranja BiH u EU i isti dostavila Evropskoj komisiji u ožujku 2024. godine, kao ključni korak u pravcu utvrđivanja nacionalnog programa za preuzimanje *acquisa* (NPAA). Program integriranja je potpuno revidirani u skladu s komentarima EK, s obzirom na dogovor s EK u pogledu NPAA. Vijeće ministara treba bez odlaganja imenovati državnog koordinatora za IPA-u III.

Korak 2.: prioritarno donošenje izmjena zakonodavstva o integritetu u postojećem zakonu o Visokom sudbenom i tužilaškom vijeću

Parlamentarna skupština BiH je u rujnu 2023. usvojila izmjene i dopune Zakona o VSTV-u, u dijelu koji se tiče integriteta. Odredbe otkrde koje su međunarodnim stručnjacima ograničavale pravo pristupa osobnim podacima korigirane su u siječnju 2024. godine. Pravosudne institucije sada uspostavljuju strukture koje će vršiti provjeru integriteta nositelja pravosudnih funkcija i članova VSTV-a, uvodeći snažan sustav provjere prijava imovine i interesa uz pažljiv eksterni nadzor.

Korak 3.: donošenje novog zakona o Visokom sudbenom i tužilaškom vijeću te zakon o sudovima Bosne i Hercegovine

Načrt novog zakona o VSTV-u treba biti usklađen sa privremenim mišljenjem Venecijanske komisije iz lipnja 2024. godine. Bosna i Hercegovina treba dostaviti revidirani načrt na naknadno mišljenje i u potpunosti uskladi načrt zakona sa njenim preporukama prije usvajanja u Parlamentarnoj skupštini BiH. Novi zakon o VSTV-u također treba osigurati pravo VSTV-a na pristup svim informacijama potrebnim za obavljanje provjere integriteta.

Ministarstvo pravde finalizira načrt Zakona o sudovima Bosne i Hercegovine, ali se još uvijek čeka dogovor na političkoj razini. Bosna i Hercegovina treba dostaviti načrt zakona Venecijanskoj komisiji na naknadno mišljenje, prije njegovog usvajanja u Parlamentarnoj skupštini BiH.

Korak 4.: donošenje zakona o sprečavanju sukoba interesa

Parlamentarna skupština BiH je u ožujku 2024. godine usvojila novi Zakon o sprečavanju sukoba interesa. Zakon ima za cilj da poveća usklađenost s evropskim standardima na državnoj razini i predstavljaju značajan iskorak, iako još nije u potpunosti usklađen s evropskim standardima. Sada je potrebno osigurati njegovu učinkovitu primjenu.

Korak 5.: poduzimanje odlučnih mjera za bolje sprečavanje i suzbijanje korupcije i organiziranog kriminala

Zakon o sprečavanju pranja novca i financiranja terorističkih aktivnosti usvojen je u Parlamentarnoj skupštini u veljači 2024. godine. Njime se unapređuju odredbe o procjeni rizika i predviđa stalno koordinacijsko tijelo svih tijela nadležnih za njegovu pripremu, u skladu s *acquisom*.

Vijeće ministara je u veljači 2024. usvojilo Procjenu rizika od pranja novca i financiranja terorističkih aktivnosti povezanih s virtualnom imovinom i Akcijski plan za razdoblje 2024-2027. Vlasti Bosne i Hercegovine finalizirale su načrt novog zakona o zaštiti osobnih podataka, koji je predviđet za stupanje na snagu Sporazuma o suradnji s Eurojustom. Očekuje se da Ministarstvo civilnih poslova dostavi načrt zakona Vijeću ministara na usvajanje, prije upućivanja u parlamentarnu proceduru.

Vijeće ministara je u ožujku 2024. godine usvojilo Strategiju i Akcijski plan javnih nabava za razdoblje od 2024. do 2028. sa primarnom svrhom izrade novog zakona o javnim nabavama.

Bosna i Hercegovina treba ojačati suradnju između tijela za provedbu zakona te usvojiti strateški pristup u borbi protiv teškog i organiziranog kriminala.

Sud Bosne i Hercegovine je u siječnju 2024. godine u žalbenom postupku potvrdio kaznu izrečenu u predmetu *Novčić i dr.* - predmet u svezi s prevarama u postupku javnih nabava, uključujući i protiv tadašnjeg vršitelja dužnosti predsjednika Vlade Federacije. Ovo je prva pravosnažna sudska presuda u predmetu korupcije na visokoj razini.

Korak 6.: ostvarenje značajnih napredaka u cilju osiguranja djelotvorne koordinacije kapaciteta za upravljanje granicama i migracijama na svim razinama te funkcioniranja sustava azila

Upravljanje migracijama se i dalje unapređuje, iako još uvijek iziskuje značajna poboljšanja. Vijeće ministara usvojilo je Strategiju u oblasti migracija i azila i Akcijski plan. Parlamentarna skupština BiH je usvojila Zakon o strancima u kolovozu 2023. Privremi kapaciteti su dovoljni. Sporazumi o readmisiji i protokoli za provedbu se generatno provode na zadovoljavajući način. Bosna i Hercegovina treba izdvojiti odgovarajuća proračunska sredstva za upravljanje migracijama, nastaviti napore u pravcu povrata neregularnih migranata u zemlje njihovog porijekla i poduzeti dalje korake da osigura funkcionalan sustav azila. I dalje postoje prepreke u osiguravanju kvalitetnog i efikasnog pristupa procedurama azila.

U prosincu 2023. Vijeće ministara usvojilo je pregovarački mandat za Statutni sporazum sa Frontexom. Predsjedništvo je usvojilo sporazum u veljači 2024. godine. Pregovori su započeli u svibnju, a načelni dogovor o tekstu postignut je u rujnu 2024. godine.

U siječnju 2024. godine Bosna i Hercegovina se dodatno uskladi sa viznom politikom EU tako što je uklonila Oman sa svoje liste zemalja sa bezviznim režimom

Vlasti Bosne i Hercegovine finalizirale su načrt novog Zakona o graničnoj kontroli BiH, čiji je cilj poboljšati usklađenost s evropskim standardima. Očekuje se da će ga Ministarstvo sigurnosti dostaviti Vijeću ministara na usvajanje.

Novi načrt Strategije i Akcijski plan za razdoblje od 2024. do 2029. godine u oblasti integritetnog upravljanja granicom, a s ciljem uskladiivanja s *acquisom*, spremni su za usvajanje u Vijeću ministara.

Korak 7.: osiguravanje zabrane mučenja, posebno uspostavljanje nacionalnog preventivnog mehanizma protiv mučenja i zlostavljanja

U listopadu 2019. godine Ustavni sud je ukinuo odredbu o smrtnoj kazni u Ustavu Republike Srbije. U kolovozu 2023. godine Parlamentarna skupština je izmijenila Zakon o ombudsmanu za

¹⁰ Komunikacija o proširenju za 2022. godinu

ljuska prava dodjeljujući mu ulogu nacionalnog preventivnog mehanizma protiv torture i zlostavljanja, što je međunarodna obveza zemlje.

Korak 8: *Jančenje slobode izražavanja i medija te zaštite novinara, posebno osiguravanjem odgovarajućeg sudskog praćenja slučajeva prijetnji i nasilja nad novinarima i medijskim djelatnicima*

Sva tužiteljstva i agencije za provedbu zakona imenovale su kontakt osobe za novinare, čiji podaci će se objaviti na platformi sigurnosnih mreža.

Kao prvi korak za hitno rješavanje finansijskog položaja državnog javnog emitera, Vijeće ministara mu je u veljači 2024. odobrilo sredstva iz prihoda Regulatorne agencije za komunikacije. U tijeku je uspostavljanje radne skupine za izradu novog zakona o javnom RTV sistemu.

Pregled ključnih nalaza i preporuka po klasterima¹¹

Klaster 1. Osnove procesa pristupanja

Demokracija

Diskriminatori elementi ustavnog uređenja i izostanak integriteta izbornog procesa negativno utječu na provedbu izbora. Potrebno je da Parlamentarna skupština poduzme mjere kako bi se osiguralo da se izbori provedu u skladu s europskim standardima primjenom preporuka Ureda OSCE-a za demokratske institucije (ODIHR), Grupe država Vijeća Europe protiv korupcije (GRECO) i relevantnih preporuka Venecijanske komisije, te kako bi se osigurala transparentnost financiranja političkih stranaka (Ključni prioritet 1. iz Mišljenja). Potrebno je da političke stranke poštuju neovisnost Središnjeg izbornog povjerenstva.

Parlamentarna skupština je u mogućnosti da svoja ovlaštenja, u najvećoj mjeri, vrši na zadovoljavajući način. Zakonodavna tijela su povećala zakonodavni učinak. Parlamentarni nadzor nad izvršnim vlastima i dalje je slab. Parlamentarni odbor za stabilizaciju i pridruživanje sastajao se redovito (Ključni prioritet 3. iz Mišljenja).

Institucije zadužene za proces **integracija** su najvećim dijelom uspostavljene. Potrebno je ojačati koordinaciju po pitanjima EU-a, kao i ulogu Direkcije za europske integracije (DEI). Potrebno je da Vijeće ministara unaprijedi funkcioniranje Mehanizma koordinacije, izradi nacionalni program za usvajanje *acquisa* (Ključni prioritet 2. iz Mišljenja) i bez odlaganja imenuje državnog koordinatora za IPA-u III. Nakon odluke Europskog vijeća da otvori pristupne pregovore, zemlja bi trebala uspostaviti operativnu pregovaračku strukturu i imenovati glavnog pregovarača.

Upravljanje je uglavnom zadovoljavajuće. Vijeće ministara je poduzelo mjere za usvajanje relevantnih europskih reformi s opipljivim rezultatima prije izvješća EK iz ožujka 2024. godine, s tim da je pozitivna reformnska dinamika od tada u zastoju. Kapaciteti rukovodnih struktura za koordinaciju i planiranje politika su nedovoljni. Neovisne institucije su i dalje slabe.

Ozračje u kome djeluju organizacije **civilnog društva** je ograničeno, posebno u *Republici Srpskoj*. Bosna i Hercegovina treba osigurati produktivne i sistemske konzultacije sa civilnim društvom u okviru inkluzivnog dijaloga o politikama te usvojiti okvir za transparentno financiranje organizacija civilnog društva, osiguravajući na taj način poticajno ozračje za civilno društvo (Ključni prioritet 11. iz Mišljenja).

Reforma javne uprave

Bosna i Hercegovina se nalazi **između rane faze i određene razine spremnosti** te je postignut **određeni napredak** u reformi javne uprave (RJU), preventivno kroz (i) uspostavu Koordinacijskog odbora za reformu javne uprave na razini predsjednička vlada, (ii) organizaciju prvog dijaloga o upravljanju javnim financijama u svibnju 2024., (iii) provedbi procjene javne potrošnje i financijske odgovornosti (PEFA) i nastavak provedbe cjelodržavne strategije upravljanja javnim financijama, (iv) usvajanje Zakona o državnoj službi na državnoj razini u ožujku 2024. i (v) uspostavljanje foruma agencija za državnu službu u listopadu 2023. u cilju usklađenog usmjeravanja politika iz oblasti državne službe. Potrebno je da Bosna i Hercegovina privrede kraju suštinske korake za unapređenje cjelokupnog funkcioniranja svoje

¹¹ Sažetak iznesen do kraja ovog dokumenta je preuzet iz Izvješća o BiH za 2024. godinu.

javne uprave tako što će osigurati profesionalnu i depolitiziranu državnu službu te koordiniran cjelodržavni pristup izradi politika (Ključni prioritet 14. iz Mišljenja).

Prošlogodišnje preporuke EK djelomično su realizirane. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- usvojiti i započeti provedbu kredibilnog i relevantnog akcijskog plana Strateškog okvira za reformu javne uprave za razdoblje od 2023. do 2027. na svim razinama vlasti, uz povećanje vlasništva nad proračunom u provedbi i jačati kapacitete koordinatora za reformu javne uprave,
- osigurati koordiniranu i dobru usklađenost zakona s *acquisem* na svim razinama vlasti kroz usklađenu metodologiju te usvajanje zakonskog okvira na državnoj razini za sektorsko strateško planiranje u cijeloj zemlji,
- izmijeniti i usvojiti zakone o državnoj službi u skladu s principima stručnosti na državnoj, entitetskoj i kantonalnoj razini.

Poglavlje 23. Pravosuđe i temeljna prava

Bosna i Hercegovina bliže određenu razinu spremnosti za provedbu *acquisa* i europskih standarda u oblasti pravosuđa i temeljnih prava. Tijekom izvještajnog razdoblja ostvaren je **ograničen napredak**, uključujući i u pogledu realizacije povezanih ključnih prioriteta iz Mišljenja.

Funkcioniranje pravosuđa

Bosna i Hercegovina se nalazi između rane faze spremnosti i određene razine spremnosti u oblasti pravosuđa. Postignut je **ograničen napredak** u funkcioniranju pravosuđa (Ključni prioritet 6. iz Mišljenja), uključujući i postupanje po nalazima iz Izvješća eksperata po pitanjima vladavine prava u BiH (zv. Priebeov izvještaj)¹². Kontinuirani i evidentni znaci pogoršanja i dalje zahtijevaju hitne mjere za jačanje integriteta i vraćanje povjerenja javnosti u pravosuđe. Nezadovoljavajuće funkcioniranje pravosudnog sustava i dalje podriva prava građana i borbu protiv korupcije. U siječnju 2024. godine iz Zakona o Visokom sudbenom i tužilaškom vijeću (VSTV) uklonjene su prepreke u smislu pristupa osobnim podacima za eksterne stručnjake zadužene za praćenje sustava prijave imovine i interesa. I dalje je potrebno ojačati pravo VSTV-a na pristup dodatnim informacijama fizičkim i pravnim osobama. Nacrt novog zakona o VSTV-u trebao bi biti usklađen sa privremenim mišljenjem Venećijanske komisije iz lipnja 2024. godine. Bosna i Hercegovina treba dostaviti revizirani nacrt na popratno mišljenje i u potpunosti uskladiti nacrt zakona sa preporukama prije njegovog usvajanja u parlamentarnoj proceduri. Narodna skupština *Republike Srpske* treba bez odlaganja imenovati dvoje sudija na upražnjena mjesta u Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine. *Republika Srpska* također treba u cijelosti priznati i provoditi odluke Ustavnog suda, stavljajući van snage sve zakonske propise koji su u suprotnosti s navedenim.

Prošlogodišnje preporuke Komisije samo su djelomično ispunjene te stoga i dalje važe. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- bez odlaganja imenovati sudije Ustavnog suda na upražnjene pozicije, osiguravajući puni sastav i funkcioniranje Ustavnog suda i, za sudove općenito, dosljedno imenovati

sudje temeljem stručnosti, bez dominantnog kriterija nacionalne pripadnosti, te ocjenjivati rad sudija na osnovu kriterija kvalitete, finalizirati i usvojiti nove zakone o VSTV-u i sudovima Bosne i Hercegovine, u skladu sa preporukama Venećijanske komisije te osigurati pristup VSTV-a svim informacijama potrebnim za obavljanje provjera integriteta i u potpunosti provesti odredbe Zakona o VSTV-u u dijelu koji se tiče integriteta kako bi se uspostavio snažan sustav provjere prijave imovine uz pažljiv eksterni nadzor,

- usvojiti novu strategiju reforme sektora pravde, upisati presude međunarodnih kaznenih sudova u domaće kaznene evidencije i efektivno provesti reviziranu državnu Strategiju za procesuiranje predmeta ranih zločina, posebno jačanjem regionalne suradnje.

Borba protiv korupcije

Bosna i Hercegovina se nalazi između rane faze spremnosti i određene razine spremnosti u oblasti borbe protiv korupcije. Postignut je **određeni napredak** tijekom izvještajnog razdoblja (Ključni prioritet 7. iz Mišljenja). Državni Zakon o sprečavanju sukoba interesa, usvojen u ožujku 2024. godine, predstavlja značajan iskorak, iako još uvijek nije u potpunosti usklađen s europskim standardima. U lipnju 2024. godine, Bosna i Hercegovina je usvojila državnu Strategiju i Akcijski plan za borbu protiv korupcije. Zakonodavstvo još uvijek nije usklađeno u cijeloj zemlji. Značajnu zabrinutost izaziva selektivno i netransparentno postupanje pravosuđa u predmetima korupcije od javnog značaja, zajedno sa pritislima i zastrašivanjem, evidentnim u značajnom broju predmeta na visokoj razini. Rezultati borbe protiv korupcije (uključujući korupciju na visokoj razini) i dalje su slabi usljed operativne neefikasnosti i političkih uplitanja. Tužilaštva su, međutim, ostvarila napredak u određenoj mjeri istraga u predmetima korupcije na visokoj razini. Broj pravosudnih presuda u predmetu *Novatić i drugi*, Kanton Sarajevo jedini efikasno primjenjuje pravila o sukobu interesa, vrši provjeru imovinskih prijava i štiti prijavitelje korupcije. Potrebne su ciljanе procjene rizika i namjenske mjere za rješavanje problema korupcije u najugroženijim sektorima.

U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- upotpuniti zakonodavni i institucionalni okvir i intenzivirati provedbu pravila o sprečavanju sukoba interesa i zaštiti prijavitelje korupcije usvajanjem novih zakona u skladu s europskim standardima na svim razinama vlasti i usklađivanjem postojećeg zakonodavstva s njima,
- pokazati napredak u ostvarivanju rezultata u borbi protiv korupcije na visokoj razini i unaprijediti suradnju policijskih tijela i tužilaštva,
- profesionalizirati tijela za prevenciju korupcije u cijeloj zemlji.

Temeljna prava

Opći okvir za temeljna prava je u najvećoj mjeri uspostavljen, uz potrebu njegovog daljnjeg unapređenja. Potrebno je hitno provesti ustavne i izborne reforme kako bi svi građani imali priliku da efikasno ostvaruju svoja politička prava, te primarno uskladiti Ustav zemlje sa sudskom praksom Europskog suda za ljudska prava iz predmeta *Seydić i Finić* (Ključni prioritet 4. iz Mišljenja). Sloboda okupljanja se i dalje ograničava, a na meti je civilno društvo, posebno u *Republiki Srpskoj*. Entitetska vlada je povukla nacrt zakona koji organizacije civilnog društva

¹² Priebeov izvještaj je dostupan online na web stranici Delegacije EU u Bosni i Hercegovini.

identificira kao tzv. strane agente. Ovakvu zakonodavnu inicijativu ne bi trebalo ponovno odvijavati jer bi to predstavljalo korak natrag. Potreban je daljnji napredak po ključnim prioritetima 9. do 13. Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene te su stoga i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- provesti sudske presude kako bi se stalo u kraj podjelama u obrazovanju,
- osigurati puno poštivanje, zaštitu i promociju slobode okupljanja, udruživanja i izražavanja i uzdržati se od daljih postupaka koje negativno utiču na ostvarenje ovih prava,
- uskladiti i unaprijediti zakonodavstvo protiv nasilja u obitelji i rodno zasnovanog nasilja kako bi se ispunili međunarodni standardi te uskladiti propise u cijeloj zemlji sa Zakonom o ravnopravnosti polova u cilju povećanja javnog i političkog sudjelovanja žena.

Sloboda izražavanja

Dosegnuta je **određena razina spremnosti** u dijelu koji se tiče slobode izražavanja. **Nije bilo napretka** u jačanju slobode izražavanja i medija i zaštite novinara (Ključni prioritet 12. iz Mišljenja). Nastavljeni su politički pritisci, zastrašivanje i uzemljavanje novinara, uključujući fizičke i verbalne napade, bez odgovarajućeg institucionalnog odgovora. I dalje je prisutan politički utjecaj na javne emitere, a njihova financijska održivost je sve ugroženija. Zakon o javnom RTV sistemu još uvijek nije izmijenjen, niti je entitetsko zakonodavstvo usklađeno s ovim zakonom. Kaznene sankcije za klevetu u *Republiki Srpskoj* i dalje ozbiljno utiču na slobodu izražavanja i medija uz prateći zastrašujući efekti. Zakonodavna inicijativa Kantona Sarajeva o sankcijama za „lažne vijesti“ u online sferi, ako bude usvojena, mogla bi biti zlouporabljena za ograničavanje slobode medija. Bilo koje norme tog tipa moraju u cijelosti uvažavati standarde slobode izražavanja.

Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene te su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- osigurati zaštitu novinara i sistematsko institucionalno postupanje u slučajevima prijetnji i nasilja nad novinarima,
- osigurati financijsku održivost i političku neovisnost javnih emitera i uskladiti entitetsko zakonodavstvo sa državnim Zakonom o javnom RTV sistemu,
- usvojiti zakone o transparentnosti vlasništva nad medijima i kritičije za javno oglašavanje te osigurati dekriminalizaciju klevete u cijeloj zemlji.

Poglavlje 24. Pravda, sloboda i sigurnost

Bosna i Hercegovina je dosegla **određenu razinu spremnosti** u ovoj oblasti. Postignut je **određeni napredak** u vezi sa ključnim prioritetima 7. i 8. iz Mišljenja, posebno usvajanjem Zakona o sprečavanju pranja novca i financiranja terorističkih aktivnosti. Usvojeni su i akcijski planovi za suzbijanje terorizma i prevenciju i suzbijanje nasilnog ekstremizma na svim razinama. Upravljanje migracijama se i dalje unapređuje. Iako je u velikoj mjeri usklađeno s *acquisom*, zakonodavstvo često nije usklađeno u cijeloj zemlji, a institucionalna suradnja i koordinacija su i dalje slabe, što dovodi do neravnomjerne implementacije.

Prošlogodišnje preporuke EK djelomično su provedene i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- preuzeti odgovornost za upravljanje migracijama, uključujući upravljanje prihvatnim centrima, osigurati efikasnu koordinaciju upravljanja granicom i upravljanja migracijama, jačati pristup kvalitetnim i efikasnim procedurama azila,
- unaprijediti mehanizme civilnog nadzora nad svim policijskim organima te dosljedno imenovati direktore policija na osnovu stručnosti,
- usvojiti Zakon o granichnoj kontroli i Strategiju i Akcijski plan o integriranom upravljanju granicom za razdoblje od 2024. do 2029. usklađen s *acquisom* / Schengenskim propisima, nastaviti usklađivanje s viznom politikom EU-a, posebno u pogledu trećih zemalja s potencijalnim rizicima od neregularnih migracija ili sigurnosnim rizicima za EU te uvesti sigurnosne mjere za bolju kontrolu dolazaka iz zemalja sa bezviznim režimom.

Borba protiv organizovanog kriminala

Bosna i Hercegovina se nalazi **između rane faze spremnosti i određene razine spremnosti** u oblasti borbe protiv organiziranog kriminala. Postignut je **određeni napredak**, prvenstveno usvajanjem Zakona o sprečavanju pranja novca, provedbom akcija tijela za provedbu zakona uz podršku Eurobola te poboljšanim kapacitetima za koordinaciju u Tuzljevstvu. I dalje su prisutni sistemski nedostaci u operativnoj suradnji i kapacitetima tijela za provedbu zakona glede provedbe istraga uslijed neusklađenog kaznenog zakonodavstva, slabe institucionalne koordinacije i nedostataka resursa. Financijske istrage i privremeno i trajno oduzimanje imovine i dalje su nedovoljne. Neophodan je proaktivan pristup za zaustavljanje kriminalne infiltracije u političkim, pravnim i privrednim sustavima.

Prošlogodišnje preporuke EK samo su djelomično primijenjene te stoga ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- usvojiti strategiju za razdoblje od 2024. do 2027. za borbu protiv trgovine ljudima i izmijeniti zakone o krijumčarenju migranata za bolje rezultate u oblasti borbe protiv ovih kaznenih djela,
- uspostaviti specijalizirane međunacionalne istražne timove za složene predmete, uspostaviti ured za oduzimanje nezakonito stečene imovine, unaprijediti međusobni pristup bazama podataka i blagovremenu razmjenu informacija te ojačati financijske istrage,
- usvojiti novi Zakon o zaštiti osobnih podataka, kao preduvjet za Sporazum o operativnoj suradnji sa Eurojustom, te isti potpisati i ratificirati, uspostaviti kontaktnu točku za važno oružje i uskladiti zakone o oružju u civilnom posjedu.

Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

Bosna i Hercegovina se nalazi u **ranoj fazi spremnosti** i ostvarila je **ograničen napredak** u uspostavljanju funkcionalne tržišne ekonomije. Gospodarski rasti se usporio sa sopom od oko 1,6% tijekom 2023. godine, što je najvećim dijelom odraz pogoršanja na međunarodnom planu. Zadržana je otpornost tržišta rada, s tim da značajan odliv radnika dovodi do nedostatka radne snage. Javni sektor je i dalje neefikasan i preglomazan. Poslovno okruženje tipično poslijedice fragmentiranog unutarnjeg tržišta i slabe vladavine prava. Politički zastoji, nedostatak suradnje između različitih razina vlasti i otpor entiteta i kantona doveli su do daljnjeg odlaganja nužne strukturne reforme.

Kako je provedba prošlogodišnjih preporuka EK bila ograničena, iste su i dalje važeće. U narednoj godini Hercegovina prvenstveno treba:

- unaprijediti poslovno okruženje pojednostavljujućim procedurama za registraciju i izdavanja dozvola, te usklađivanjem i uzajamnim priznavanjem dozvola i certifikata između entiteta,
- osnažiti regulatorne i nadzorne institucije u cijeloj zemlji, ojačati analitičke kapacitete i kapacitete za formuliranje politika i blagovremeno objaviti cjelovite i konzistentne podatke za cijelu zemlju, posebno podatke o javnim financijama,
- povećati transparentnost i efikasnost javnog sektora, primarno kroz uspostavljanje okvira za bolju, depolitiziranu upravu, unaprijediti naplatu poreza osiguravanjem efikasne razmjene informacija između poreskih vlasti i razjasniti ustavne nadležnosti za uspostavljanje registra bankovnih računa fizičkih lica, u skladu sa *acquisem*.

Sposobnost suočavanja s konkurentskim pritiskom i tržišnim snagama unutar Unije

Bosna i Hercegovina se nalazi između rane faze i određene razine spremnosti te je ostvarila **ograničen napredak** u pogledu sposobnosti da se nosi sa pritiskom konkurencije i tržišnim snagama u EU. Ukupna kvaliteta obrazovanja i dalje je neadekvatna. Zemlja i dalje zостаје u energetske i digitalnoj tranziciji. Međutim, došlo je do određenih strukturnih prilagodavanja, gdje se fokus dodatne vrijednosti za zemlju pomjera ka djelatnostima kao što su trgovina, IT i turizam. Gospodarska integracija s EU-om i dalje je visoka, s tim da ukupna trgovina ne ostvaruje svoj puni potencijal.

Prošlogodišnje preporuke su djelomično provedene, te stoga ostaju važeće. Kako bi ostvarila dugoročni rast, Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- unaprijediti kvalitetu obrazovanja i osposobljavanja, posebno ubrzati modernizaciju nastavnih planova i programa u cilju boljeg usklađivanja sa potrebama tržišta rada,
- povećati udio kapitalnih izdavanja vlasti u BDP-u, posebno fokusiranjem na transportnu i energetske infrastrukturu i poboljšanje ekoloških standarda,
- poboljšati upravljanje javnim investicijama i ubrzati realizaciju investicijskih projekata koji su prošli jasnu pozitivnu procjenu troškovne učinkovitosti.

Poglavlje 5. Javne nabave

Bosna i Hercegovina bilježi određenu razinu spremnosti u oblasti javnih nabava. Postignut je **određeni napredak** u usvajanju Strategije javnih nabava za razdoblje od 2024. do 2028., kao i s izmjenama i dopunama Zakona o javnim nabavama u dijelu koji se tiče pravne zaštite. Javne nabave su i dalje podložne nepravilnostima i korupciji. Selektivno i netransparentno postupanje pravosuđa u slučajevima korupcije u javnim nabavama izaziva značajnu zabrinutost.

Prošlogodišnje preporuke EK djelomično su provedene i ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- dalje usklađivati Zakon o javnim nabavama s *acquisem* u oblasti javnih nabava, uključujući javna i privatna partnerstva te koncesije,
- povećati broj zaposlenih i jačati kapacitete Agencije za javne nabave i Ureda za razmatranje žalbi,
- razviti sustav e-nabavki i povećati njegovo korištenje u cilju osiguranja transparentnosti.

17

Poglavlje 18. Statistika

Bosna i Hercegovina se nalazi u **ranoj fazi spremnosti** u oblasti statistike. U izvještajnom razdoblju ostvaren je **ograničen napredak**, uglavnom u statistici iz oblasti okoliša. Bosna i Hercegovina treba unaprijediti suradnju, koordinaciju, procese donošenja odluka i pravni temelj za razvoj nacionalnog statističkog sustava i osigurati napredak u ključnim oblastima.

Prošlogodišnje preporuke EK djelomično su provedene i u najvećoj mjeri ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- provesti poljoprivredni popis,
- usvojiti mapu puta za pripremu narednog popisa stanovništva i stanova,
- finalizirati Klasifikaciju regija, ekvivalentnu NUTS Klasifikaciji (Nomenklatura teritorijalnih jedinica za statističke svrhe).

Poglavlje 32. Financijska kontrola

Bosna i Hercegovina bilježi **određenu razinu spremnosti** u ovoj oblasti. Postignut je **određeni napredak** u: (i) unapređenju provedbe strategija o unutarnjoj financijskoj kontroli u javnom sektoru (PIFC) na državnoj i entitetskoj razini, (ii) Izradi konsolidiranih izvješća uz poboljšanje kapaciteta za online izvješćivanje i (iii) boljoj obuci državnih službenika zaduženih za PIFC. Institucija vanjske revizije na državnoj razini unaprijedila je promociju revizorskog rada i komunikaciju sa civilnim društvom, a Federacija je usvojila Komunikacijsku strategiju u oblasti revizije. Provedba preporuka je i dalje na niskoj razini između 30 i 50%, a potrebno je unapređenje operativne i financijske neovisnosti vrhovnih revizorskih institucija. Parlamentarna kontrola revizorskog rada i dalje je neefikasna.

Prošlogodišnje preporuke EK djelomično su provedene i ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- unaprijediti rukovodnu odgovornost izmjenom relevantnih propisa o rukovodnom delegiranju zadataka kako bi se uvrstile ne samo financijske nego i administrativne odgovornosti svih javnih tijela,
- uspostaviti i unaprijediti funkciju nadzora nad fiskalnim rizicima javnih poduzeća, posebno na entitetskoj razini te osigurati prikupljanje podataka o unutarnjoj financijskoj kontroli u javnim poduzećima na svim razinama vlasti putem odgovarajuće IT aplikacije,
- poboljšati primjenu preporuka državne revizije kroz jaču koordinaciju između parlamenta, revizorskih tijela i vlasti na državnoj i entitetskoj razini.

Klaster 2. Unutarnje tržište

Poglavlje 1. Slobodno kretanje roba

Bosna i Hercegovina se nalazi u **ranoj fazi spremnosti** u oblasti slobodnog kretanja roba. U ovoj oblasti **nije postignut napredak**.

Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene i ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- saciniti listu važećih tehničkih propisa i započeti s uklanjanjem zakona i standarda širom zemlje koji su u suprotnosti sa zakonodavstvom EU-a i europskim standardima,
- usvojiti državnu strategiju za infrastrukturu kvalitete,

18

- analizirati sve postojeće zakone i administrativne prakse u neusklađenoj oblasti radi procjene poštivanja odredbi članka od 34. do 36. Ugovora o funkcioniranju Europske unije i započeti planiranje u cilju iznalaženja rješenja za otklanjanje neusklađenosti.

Poglavlje 2. Sloboda kretanja radnika

Bosna i Hercegovina je dosegla **određenu razinu spremnosti** u oblasti slobodnog kretanja radnika. U izvještajnom razdoblju **nije postignut napredak** zbog rascjepkanosti sustava socijalnog osiguranja, ograničenih administrativnih kapaciteta i izostanka suradnje između vlasti.

Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene i ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- započeti s izradom cjelodržavne baze podataka o upražnjenim radnim mjestima.
- nastaviti pregovore i zaključivanje novih bilateralnih sporazuma u oblasti socijalnog osiguranja, posebno sa državama članicama EU-a.

Poglavlje 3. Pravo poslovnog nastana i sloboda pružanja usluga

Bosna i Hercegovina se nalazi u **ranoj fazi spremnosti** u oblasti prava poslovnog nastanjanja i slobode pružanja usluga. Nije postignut **napredak u ovoj oblasti**. Zakonodavstvo treba da bude usklađeno sa Direktivom o uslugama EU-a. Ne postoji međusobno priznavanje kvalifikacija za regulirana zanimanja. Potrebno je usvojiti regulatorni okvir i cjelodržavnu strategiju za razvoj poštanskih usluga u skladu s *acquisom*.

Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene te ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- izraditi i usvojiti cjelodržavni zakon o uslugama koji je u potpunosti usklađen sa Direktivom o uslugama EU-a, uključujući jedinstvenu kontaktnu točku te ukloniti preostale prepreke za uspostavljanje jedinstvenog ekonomskog prostora.
- izraditi i usvojiti cjelodržavnu strategiju i cjelodržavni zakon o poštanskim uslugama usklađen s *acquisom* kako bi se tržište poštanskih usluga postepeno otvorilo za konkurenciju te jačati institucionalne kapacitete kako bi se osigurala usklađenost s novim pravilima poštanskih usluga.
- uskladići propise s *acquisom* o međusobnom priznavanju profesionalnih kvalifikacija, uključujući i Direktivu o priznavanju profesionalnih kvalifikacija i Direktivu o testu proporcionalnosti, prije reguliranja bilo kojeg novog zanimanja.

Poglavlje 4. Slobodno kretanje kapitala

Bosna i Hercegovina bilježi **umjerenu razinu spremnosti** u oblasti slobodnog kretanja kapitala. Ostvaren je **ograničen napredak** u usklađivanju s *acquisom*, usvajanjem novog zakona i počinjom borbi protiv pranja novca i financiranja terorizma.

Prošlogodišnje preporuke EK djelomično su implementirane i ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- smanjiti zahtjeve za kratkoročne kapitalne transakcije i izmijeniti zakone kako bi se izvršilo usklađivanje s obavezama iz SSP-a u svezi s kupovinom nekretnina za državljane EU-a.

- uspostaviti cjelodržavni središnji registar podataka o stvarnom vlasništvu za pravne i fizičke osobe i registar podataka o stvarnom vlasništvu za pravne poslove u skladu s *acquisom*.
- usvojiti zakone radi usklađivanja sa Direktivom o platnim uslugama 2, Direktivom o elektronskom novcu 2 i Uredbom o jedinstvenom području plaćanja u eurima (SEPA).

Poglavlje 6. Pravo privrednih društava

Bosna i Hercegovina bilježi **određenu razinu spremnosti** u oblasti prava gospodarskih društava, korporativnog računovodstva i revizije. **Nije postignut napredak** u ovoj oblasti. Neophodni su daljnji napori na usklađivanju s *acquisom* u dijelu koji se tiče prava gospodarskih društava, posebno o računovodstvu i izvještavanju o korporativnoj održivosti te usklađivanje relevantnih zahtjeva u cijeloj zemlji. Različiti regionalni poslovni registri djeluju zasebno i bez koordinacije. Još uvijek ne postoji jedinstveno cjelodržavno nadzorno tijelo za nadzor nad ovlaštenim revizorima.

Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene te ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- završiti reviziju postojećeg zakonodavstva u oblasti prava gospodarskih društava kako bi se utvrdile izmjene i dopune potrebne za daljnje usklađivanje s *acquisom*.
- unaprijediti povezanost i koordinaciju poslovnih registara između entiteta i Brčko distrikta.
- revidirati postojeće zakonodavstvo o finansijskom i korporativnom izvještavanju o održivosti, transparentnosti i zakonskoj reviziji kako bi se identifikirale zakonske izmjene neophodne za usklađivanje s *acquisom*.

Poglavlje 7. Pravo intelektualnog vlasništva

Bosna i Hercegovina bilježi **umjerenu razinu spremnosti** kada je riječ o pravu intelektualnog vlasništva. U ovoj oblasti **nije ostvaren napredak**. I pored određenih započelih priprema, potrebno je uložiti više napora da se zakonodavstvo uskladi s *acquisom* te unaprijediti provedba i koordinacija. Još nije usvojena nova strategija u oblasti intelektualnog vlasništva.

Prošlogodišnje preporuke EK nisu ispunjene te ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- usvojiti i provoditi novu strategiju u oblasti intelektualnog vlasništva i implementirati strategiju za provedbu prava intelektualnog vlasništva.
- dodatno uskladići pravni okvir o autorskim i srodnim pravima s *acquisom* i izmijeniti Zakon o patentu, žigu i zaštiti poslovne tajne.
- nastaviti poduzimati korake za povećanje koordinacije i kapaciteta za provedbu prava intelektualnog, industrijskog i trgovačkog vlasništva i za jačanje suradnje s Uredom Europske unije za intelektualno vlasništvo.

Poglavlje 8. Politika konkurencije

Bosna i Hercegovina bilježi **određenu razinu spremnosti** u oblasti politike konkurencije. U ovoj oblasti **nije bilo napretka**. Zemlja još uvijek nije ukinula procedure odlučivanja i vela u konkurencijskom vijeću i Vijeću za državnu potporu koje se temelje na entičkom principu.

Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene te ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- izmijeniti Zakon o konkurenciji i Zakon o državnoj potpori kako bi se revidirale procedure glasovanja u skladu s *acquisem* (Ključni prioritet 4.g iz Mišljenja),
- unaprijediti rezultate provedbe propisa Vijeća za državnu potporu tako što će osigurati da tijela koja dodjeljuju pomoć dostavljaju *ex ante* obavještenja o mjerama državne pomoći,
- u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju osigurati da Vijeće za državnu potporu djeluje neovisno i uskladi postojeće šeme pomoći s *acquisem*.

Poglavlje 9. Financijske usluge

Bosna i Hercegovina se nalazi **između određene razine spremnosti i unijerene razine spremnosti** u oblasti financijskih usluga. Nije bilo **napretka** u ovoj oblasti. Potrebno je značajno unaprijediti koordinaciju u nadzoru i provedbi. Ukupni nivo pripremljenosti na tržištu vrijednosnih papira i dalje je nizak.

Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene te ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- nastaviti rad na cjelovitom uskladjivanju propisa o bankarstvu s izmijenjenim verzijama Direktive i Uredbe o kapitalnim zahtjevima i Direktivom o sanaciji i oporavku banaka,
- nastaviti napore na uskladjivanju propisa nebankarskih sektora, uključujući propise o investicijskim fondovima i infrastrukturi financijskog tržišta,
- uvesti konsolidiranu superviziju bankarskih grupacija i ukupnih financijskih holdinga, uključujući entite i Brecko distrikt

Poglavlje 28. Zaštita potrošača i zdravlja

Bosna i Hercegovina se nalazi u **ranof fazi spremnosti** u oblasti zaštite potrošača i javnog zdravlja. Nije postignut **napredak u ovoj oblasti**.

Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene te ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- uskladi zakonodavstvo o kontroli duhana s *acquisem* na svim razinama i započeti njegovu primjenu te bez odlaganja ratificirati Protokol o uklanjanju nedozvoljene trgovine duhanskim proizvodima,
- nastaviti uskladjivati zakonodavstvo na državnoj razini s *acquisem* po svim pitanjima koja se odnose na zdravlje, prije svega u supstancama ljudskog porijekla i lijekovima za ljudsku upotrebu te uspostaviti sustav nadzora kako bi se osigurala efikasna koordinacija u cijeloj zemlji,
- dodatno uskladi državni Zakon o zaštiti potrošača i sigurnosti proizvoda s *acquisem*.

Klaster 3. Konkurentnost i inkluzivni rast

Poglavlje 10. Djeetalna transformacija i mediji

Bosna i Hercegovina se nalazi u **ranof fazi spremnosti** u oblasti digitalne transformacije i medija. Nije postignut **napredak**. Nisu uspostavljeni zakonodavstvo i strateški okvir i nisu uskladeni s *acquisem*. U lipnju 2024. godine Bosna i Hercegovina se pridružila programu Digitalna Europa, s tim da se prateći sporazum tek treba ratificirati u parlamentarnoj proceduri.

Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene te ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- završiti drugu fazu digitalnog prelaska i usvojiti okvirnu strategiju za pristup širokopojasnoj mreži,
- izraditi i usvojiti Zakon o elektronskoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektronske transakcije, sa jedinstvenim nadzorim tijelom za cijelu zemlju, u skladu s okvirnom Uredbom o europskom digitalnom identitetu, i izraditi zakonodavni okvir o *cyber* sigurnosti u skladu s *acquisem*,
- izraditi i usvojiti Zakon o elektronskim komunikacijama i elektronskim medijima u skladu s *acquisem*, a posebno uskladi zakonodavstvo s Europskim kodeksom o elektronskim komunikacijama i Direktivom o audiovizualnim i medijskim uslugama.

Poglavlje 16. Oporozivanje

Bosna i Hercegovina bilježi **određenu razinu spremnosti** u oblasti oporozivanja. U izvještajnom razdoblju **nije postignut napredak**. Uskladjivanje je i dalje nedovoljno u cijeloj zemlji, što predstavlja prepreku postizanju jedinstvenog ekonomskog prostora.

Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene te ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- uskladi zakonodavstvo o porezu na dodatnu vrijednost (PDV) i akcizama s *acquisem*, posebno kada je riječ o akcizama na pivo,
- osigurati napredak u uspostavljanju elektronskog potpisa (e-potpisa) kako bi se osigurala interoperabilnost poreskih usluga u cijeloj zemlji,
- započeti pripreme za međusobno povezivanje i interoperabilnost sa povezanim zajedničkim poreskim IT sistemima EU-a.

Poglavlje 17. Ekonomska i monetarna politika

Bosna i Hercegovina se nalazi u **ranof fazi spremnosti**. Ostvaren je **ograničen napredak** u okviru ovog Poglavlja. Imenovan je novi upravni odbor Centralne banke u prosincu 2023. godine. Suradnja i koordinacija makroekonomskih i fiskalnih politika i dalje predstavljaju izazov, o čemu svjedoče poteškoće u pripremi i provedbi Programa ekonomskih reformi (ERP). Monetarna politika podržava ekonomsku stabilnost, s tim da je potrebno osigurati potpunu neovisnost Centralne banke.

Prošlogodišnje preporuke EK samo su djelomično provedene te stoga ostaju u velikoj mjeri važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- očuvati integrirani aranžmani valutnog odbora i osigurati punu neovisnost Centralne banke,
- osnažiti analitičke kapacitete svih institucija nadležnih za fiskalno računovodstvo i planiranje, te unaprijediti procedure za pripremu ERP-a kako bi se osiguralo blagovremeno dostavljanje i uskladenost sa zahtjevima,
- blagovremeno usvojiti globalni fiskalni okvir i proračune svih razina vlasti.

Poglavlje 19. Socijalna politika i zapošljavanje

Bosna i Hercegovina bilježi **određenu razinu spremnosti** u oblasti socijalne politike i zapošljavanja. Ostvaren je **ograničen napredak** u ovoj oblasti i dalje je potrebno riješiti važna pitanja u pogledu zapošljavanja, socijalnog dijaloga, socijalne inkluzije i zaštite, te smanjenja

sironosti. Poduzeti su koraci usvajanjem *Mape puta za deinstitucionalizaciju djece* u BiH i osnivanjem *Vijeta za osobe s invaliditetom*.

Prošlogodišnje preporuke EK samo su djelomično provedene i stoga ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- izraditi i usvojiti cjelodržavnu strategiju zapošljavanja kao okvir politika, uz uspostavljanje dodatnih kapaciteta za provedbu i praćenje,
- finalizirati i usvojiti plan provedbe Garancije za mlade u skladu sa modelom i smjernicama EU-a i pripremiti se za početak ogledne primjene 2026. godine,
- uvesti jedinstveni minimalni nivo naknada za porodijsko odsustvo i zaštitu u cijeloj zemlji, počevši od uskladjivanja definicija porodijskog, očinskog i roditeljskog odsustva.

Poglavlje 20. Preduzetničke i industrijske politike

Bosna i Hercegovina se i dalje nalazi u **ranofazi spremnosti** u oblasti poduzetničkih i industrijskih politika. Postignut je **ograničen napredak** usvajanjem poduzetničkog zakonodavstva u entitetima i Brčko distriktu. Investicijsko okruženje je i dalje nezadovoljavajuće usprkos ograničenom napretku.

Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- usvojiti propis kojim se dozvoljava međusobno priznavanje dozvola i certifikata između entiteta i osigurati da su e-registracija poduzetca i poslovni registri u cijeloj zemlji međusobno povezani i potpuno operativni, uključujući e-podpis-pečate,
- usvojiti cjelodržavne smjernice za uskladjivanje podrijetlo malim i srednjim poduzecima, u skladu s Akom o malim biznisima EU-a, posvećujući posebnu pažnju finansijskoj podršci *startup*-ovima i mikro, malim i srednjim poduzecima u sektoru inovacija i digitalnom sektoru,
- ubrzati unapređenje investicijskog okruženja za privlačenje održivih investicija koje se integrišu sa domaćim industrijskim okruženjem.

Poglavlje 25. Znanost i istraživanje

Bosna i Hercegovina bilježi **određenu razinu spremnosti** u oblasti znanosti i istraživanja. **Nije ostvaren napredak**. Istraživački kapaciteti su i dalje veoma ograničeni.

Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- izraditi novu strategiju i akcijski plan za razvoj znanosti,
- izraditi i usvojiti strategiju pametne specijalizacije,
- poboljšati izvještavanje o statistici istraživanja i inovacija izvještavanjem po najmanje 24 indikatora evropske ljestvice uspješna u inoviranju (European Innovation Scoreboard).

Poglavlje 26. Obrazovanje i kultura

Bosna i Hercegovina je u **ranofazi spremnosti** u oblasti obrazovanja i kulture. Nije bilo napretka u ovoj oblasti.

Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- proširiti i ažurirati Akcijski plan za izradu i provedbu kvalifikacijskog okvira u BiH,
- osigurati potpuno funkcionalan sistem (re)akreditacije visokoškolskih ustanova i studijskih programa u cijeloj zemlji,
- osigurati kontinuirano sudjelovanje u međunarodnim studijama procjene¹¹ i implementirati nalaze za poboljšanje PISA rezultata.

Poglavlje 29. Carinska unija

Bosna i Hercegovina bilježi **određenu razinu spremnosti** u oblasti carinske unije. Carinski propisi nisu u cijelosti usklađeni s *acquisom*. **Nije bilo napretka** u ovoj oblasti.

Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- nastaviti pripreme za primjenu zajedničkog tranzitnog postupka i povezati svoj tranzitni sistem sa zajedničkom IT infrastrukturom Novog kompjuteriziranog tranzitnog sistema (NCTS), te započeti pripreme za postizanje međupovezanosti i interoperabilnosti svojih carinskih IT sistema s elektronskim carinskim okruženjem EU-a,
- ojačati administrativne i operativne kapacitete Uprave za neizravno oporezivanje,
- povećati naknadne carinske provjere zasnovane na analizi rizika, proširiti upotrebu pojednostavljenih procedura za pouzdane gospodarske subjekte i unaprijediti međusobnu povezanost i interoperabilnost s IT sistemima i zahtjevima EU-a.

Klaster 4. Zelena agenda i održivo povezivanje

Poglavlje 14. Prometna politika

Bosna i Hercegovina bilježi **određenu razinu spremnosti** u ovoj oblasti, **bez napretka** u izvještajnom razdoblju.

Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- uspostaviti vodeću agenciju za sigurnost na putevima i cjelodržavni sustav za prikupljanje podataka o prometnim nezgodama,
- ojačati neovisnost, unaprijediti kapacitete i osigurati dovoljno financiranje svih tijela na državnoj i entitetskoj razini u oblasti prometa,
- usvojiti strateški okvir i zakonodavstvo za primjenu inteligentnih transportnih sistema (ITS) na osnovne mreže.

Poglavlje 15. Energetika

Zemlja je i dalje u **ranofazi spremnosti** u oblasti energetike. **Nije postignut napredak**.

Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- usvojiti zakonske i podzakonske akte o plinu i električnoj energiji na državnoj i entitetskoj razini u skladu sa Trećim energetskim paketom i usvojiti i implementirati

¹¹ Program za međunarodno ocjenjivanje učenika - PISA, Trendovi u međunarodnom studiju matematike i nauke - TIMSS, Napredak u međunarodnom proturivanju činilacke pismenosti - PIRLS, Međunarodni studij kompjuterike i informatičke pismenosti - ICILS, Međunarodna anketa o podučavanju i učenju - TALIS.

- paketi za integraciju energetskih tržišta, te osigurati potpuno uskladjivanje entitetskih zakona o električnoj energiji i plinu kako bi se osiguralo povezivanje sa tržištem električne energije EU-a.
- usvojiti zakone na državnoj razini i unaprijediti zakonodavstvo o obnovljivim izvorima energije i energetskej efikasnosti na entitetskoj razini u skladu sa zahtjevima iz Ugovora o Energetskoj zajednici,
 - finalizirati i usvojiti nacionalni energetski i klimatski plan (NECP) za razdoblje od 2021. do 2030. u skladu s energetskim i klimatskim ciljevima Energetske zajednice do 2030. godine.

Poglavlje 21. Transeuropske mreže

Bosna i Hercegovina bilježi **određenu razinu spremnosti** u oblasti transeuropskih mreža. U ovoj oblasti ostvaren je **ograničen napredak**, uz nastavak izgradnje autoputa Koridora Vc.

Prošlogodišnje preporuke EK samo su djelomično provedene i stoga ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- nastaviti razvoj planiranog proširenja TEN-T i TEN-E osnovne mreže u skladu s identifikiranim prioritetima,
- ubrzati provedbu reformskih mjera u oblasti povezanosti i nastaviti sa redovnim usvajanjem izmijenjenih višegodišnjih planova održavanja putne i željezničke osnovne mreže,
- uskladiti zakonodavstvo s *acquisem* prema smjernicama za transeuropsku energetsku infrastrukturu.

Poglavlje 27. Okoliš i klimatske promjene

Bosna i Hercegovina se nalazi **između rane faze i određene razine spremnosti** u oblasti okoliša i klimatskih promjena i ostvarila je **ograničeni napredak**. Sto se tiče okoliša, Vijeće ministara usvojilo je Odluku o kvaliteti tečnih naftnih goriva, dok po pitanju klimatskih promjena Bosna i Hercegovina tek treba usvojiti zakon o klimatskim promjenama na državnoj razini i cjelodržavnu strategiju uključujući cilj klimatske neutralnosti do 2050. godine kako bi se uskladila s *acquisem* u ovoj oblasti.

Prošlogodišnje preporuke EK samo su djelomično provedene i stoga ostaju važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- usvojiti integrirani akcijski plan kako bi se osigurala koordinirana provedba cjelodržavne strategije uskladjivanja u oblasti okoliša i njeno praćenje, usvojiti zakon o klimatskim promjenama na državnoj razini i usvojiti cjelodržavnu strategiju za zaštitu okoliša i klimatskih promjena u skladu s *acquisem*,
- formalizirati proceduru za transparentno imenovanje kontaktnih točke za Bosnu i Hercegovinu na temelju kvalifikacija kako bi se osigurala adekvatna zastupljenost zemlje u konvencijama o zaštiti okoliša koje je Bosna i Hercegovina potpisala,
- ažurirati nacionalno utvrđeni doprinos (NDC) i bez odlaganja provesti paket praćenja, izvještavanja, verifikacije i akreditacije (MRVA), s ciljem uvođenja cijena ugljena i uskladjivanja sa sustavom trgovanja emisijama EU-a (ETS).

Klaster 5. Resursi, poljoprivreda i kohezija

Poglavlje 11. Poljoprivreda i ruralni razvoj

Bosna i Hercegovina se nalazi u **ranofazi spremnosti** u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja. U ovoj oblasti ostvaren je **ograničen napredak**. Bosna i Hercegovina je usvojila Strateški plan ruralnog razvoja Bosne i Hercegovine za razdoblje od 2023. do 2027. - Okvimi dokument u listopadu 2024. godine.

Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- usvojiti višegodišnju cjelodržavnu strategiju poljoprivrede i ruralnog razvoja i uskladiti mjere potpore u cijeloj zemlji s *acquisem*,
- usvojiti državni zakon o organskoj proizvodnji, državni zakon o politici kvaliteta, kao i podzakonske akte o vinu, u skladu s *acquisem*,
- uspostaviti administrativne strukture potrebne za zajedničku poljoprivrednu politiku.

Poglavlje 12. Sigurnost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika

Bosna i Hercegovina bilježi **određenu razinu spremnosti** u ovoj oblasti. U izvještajnom razdoblju **nije ostvaren napredak**.

Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- uvesti međulaboratorijski komparativni sustav testiranja kao redovitu praksu, posebno za bolesti koje se moraju prijaviti, povećati administrativne kapacitete inspekcijiskih službi i laboratorija te povećati broj inspekcijiskih provjera,
- ubrzati pripremu za nacionalne referentne laboratorije za higijenske, veterinarske i fitosanitarne inspekcije i analize hrane i prehrambenih proizvoda, u skladu s *acquisem*,
- usvojiti zakone na državnoj razini u oblasti hrane, zdravlja životinja, dobrobiti životinja i zdravlja biljaka, u skladu s *acquisem* te usvojiti OECD-ove sheme sjemenskog materijala, posebno za poljoprivredno sjeme i sumarstvo.

Poglavlje 13. Ribarstvo i akvakultura

Bosna i Hercegovina se nalazi u **ranofazi spremnosti** u ovoj oblasti. **Nije postignut napredak**. Zemlja tek treba da pripremi, usvoji i provede cjelodržavnu strategiju ribarstva i akvakulture u skladu s *acquisem*.

Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene i stoga su i dalje važeće. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- pripremiti i usvojiti cjelodržavnu strategiju ribarstva i akvakulture u cilju uskladjivanja zakonodavstva s *acquisem*,
- uskladiti metodologiju za prikupljanje podataka za ribu i proizvode ribarstva i akvakulture u cijeloj zemlji i uspostaviti relevantni statistički sistem.

Poglavlje 22. Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata

Bosna i Hercegovina je i dalje u **ranofazi spremnosti** u oblasti regionalne politike i koordinacije strukturnih instrumenata. Trijealom izvještajnog razdoblja **nije ostvaren napredak**. Prošlogodišnje preporuke su stoga i dalje važeće.

Bosna i Hercegovina u narednoj godini treba:

- izraditi i usvojiti cjelodržavni strateški okvir za pripremu za strukturne i kohezijske fondove i regionalni razvoj,
- bez odlaganja imenovati državnog koordinatora za IPA-u III s ovlaštenjima i mandatom da efikasno koordinira korištenje fondova EU, te osnažiti institucionalne i administrativne kapacitete za upravljanje fondovima EU,
- unaprijediti upravljanje javnim investicijama i usvojiti ažurnu jedinstvenu listu prioriteta projekata u svim prioriteta sektorima, temeljenu na adekvatnoj, transparentnoj i inkluzivnoj metodologiji.

Poglavlje 33. Financijske i budžetske odredbe

Bosna i Hercegovina se nalazi u **ranjivoj spremnosti** u pogledu finansijskih i proračunskih odredbi. **Nije ostvaren napredak.**

Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene i stoga su i dalje važace. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- ojačati kapacitete i međuinstitucionalnu suradnju u borbi protiv poreskih i carinskih prevara,
- ojačati kapacitete Uprave za neizravno oporezivanje za efektivnu primjenu carinskih propisa,
- usvojiti master plan za izradu podataka o nacionalnim računima Bosne i Hercegovine.

Klaster 6. Vanjski odnosi

Poglavlje 30. Vanjski odnosi

Bosna i Hercegovina je dostigla **određenu razinu spremnosti** u oblasti vanjskih odnosa. **Nije bilo napretka** u prošloj godini, a kapacitet za rješavanje ključnih izazova u trgovinskoj politici tek treba da se ojača.

Prošlogodišnje preporuke EK nisu provedene i stoga su i dalje važace. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- finalizirati pristupanje Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (WTO),
- provesti Akcijski plan zajedničkog regionalnog tržišta za razdoblje od 2021. do 2024. godine, posebno kroz hitnu primjenu Dodatnog protokola 5 Srednjoeuropskog sporazuma o slobodnoj trgovini (CEFTA) o olakšavanju trgovine i Dodatnog protokola 6 o trgovini uslugama, poduzeti neophodne korake za primjenu Dodatnog protokola 7 o rješavanju sporova i provedbi aktivnosti prema novom akcijskom planu za razdoblje od 2025. do 2028.
- započeti proces utvrđivanja politika razvojne suradnje i humanitarne pomoći.

Poglavlje 31. Vanjska, sigurnosna i obrambena politika

Bosna i Hercegovina bilježi **određenu razinu spremnosti** u oblasti zajedničke vanjske, sigurnosne i obrambene politike. Postignut je **dobar napredak** imajući u vidu da je Bosna i Hercegovina postigla i zadržala potpunu usklađenost sa zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom EU-a, posebno u pogledu stavova i restriktivnih mjera nakon agresije Rusije na Ukrajinu. Provedba restriktivnih mjera je i dalje izazov zbog političkih opstrukcija. Bosna i Hercegovina nastavlja je da sudjeluje u misijama i operacijama EU-a za upravljanje krizama u okviru zajedničke sigurnosne i obrambene politike.

Prošlogodišnje preporuke, u najvećoj mjeri, ostaju važace. U narednoj godini Bosna i Hercegovina prvenstveno treba:

- održati potpunu usklađenost sa zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom EU-a, osigurati temeljnu primjenu restriktivnih mjera koje proizlaze iz usklađenja s EU i uložiti daljnje napore da se onemogući strano uplitanje i manipulacija informacijama,
- uskladiti zakonodavstvo i procedure sa standardima EU-a o označavanju i deaktiviranju malog i lakog naoružanja, uključujući i zaplijenjeno i oduzeto oružje,
- imenovati političkog direktora i „europskog korespondenta“ pri Ministarstvu vanjskih poslova.

Brussels, 30.10.2024
COM(2024) 690 final

COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN
PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL
COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS

2024 Communication on EU enlargement policy

{SWD(2024) 690 final} - {SWD(2024) 691 final} - {SWD(2024) 692 final} -
{SWD(2024) 693 final} - {SWD(2024) 694 final} - {SWD(2024) 695 final} -
{SWD(2024) 696 final} - {SWD(2024) 697 final} - {SWD(2024) 698 final} -
{SWD(2024) 699 final}

1. KEY DEVELOPMENTS

Twenty years after the biggest enlargement in EU history by 10 new Member States, EU accession remains a key driver of long-term security, peace, stability and prosperity in Europe. It continues to promote common values, including democracy, the rule of law and respect of fundamental rights, while fostering economic growth. A credible prospect of EU membership drives reforms and is essential for fostering reconciliation. The importance of European integration was further demonstrated during the COVID-19 pandemic, which put in the spotlight Europe's interconnectedness and the need to face global challenges together. The three membership applications from the EU's eastern neighbours in the wake of Russia's war of aggression against Ukraine in 2022, and the ensuing decisions by the European Council, are further testimony of the geopolitical weight of EU enlargement.

The historic opportunity of binding their future with the EU is open to 10 partners: six in the Western Balkans, as well as Turkey, Ukraine, the Republic of Moldova¹ and Georgia. The enlargement process is merit-based and depends on the individual objective progress made by each of the partners. This requires determination to implement irreversible reforms in all areas of EU law, with a special emphasis on the fundamentals of the enlargement process – related to democracy, the rule of law, fundamental rights as well as a functioning market economy, able to resist the competitive pressures in the EU, and a public administration capable of implementing the body of EU legislation. Countries choosing to join the EU must fully and unequivocally embrace and promote EU values, including aligning with the EU's common foreign and security policy.

The enlargement process entered a new phase with fresh momentum in 2024. Following the December 2023 European Council decision to open negotiations with Ukraine and Moldova, the first intergovernmental conferences opening the negotiations with both countries were held on 25 June 2024. Subsequently, the Commission started the bilateral screening meetings that are now in full swing. Upon the Council decision recognising that Montenegro had met the interim benchmarks for the rule of law chapters, the intergovernmental conference on 26 June communicated the closing benchmarks for these chapters. This also paved the way to start provisionally closing the negotiating chapters. The screening sessions were completed with both Albania and North Macedonia at the end of 2023. The fundamentals cluster was opened with Albania on 15 October 2024.

In March 2024, the European Council decided to open accession negotiations with Bosnia and Herzegovina. The Commission was invited to prepare the negotiating framework with a view to its adoption by the Council the moment the country takes all relevant steps set out in the Commission's recommendation of October 2022. In December 2023, the European Council granted candidate status to Georgia. However, the course of action taken by the Georgian government since spring 2024 jeopardises Georgia's EU path, *de facto* halting the accession process. The Council remains seized of Kosovo's membership application submitted in December 2022.

The enlargement momentum has been coupled with a reinvigorated engagement with the relevant partners, particularly through their progressive integration into the EU single market. This integration is a facilitator (and not an alternative) to accession, by bringing even before accession the tangible socio-economic benefits of EU membership to the enlargement countries that are ready in specific areas. To show its commitment to above-mentioned engagement, the EU has significantly boosted its financial support to partner countries.

On 1 March 2024, the Ukraine Facility² entered into force. Against the backdrop of Russia's full-scale war of aggression against Ukraine, this financing instrument supports Ukraine's efforts to sustain macro-financial stability, promote its recovery and support reforms with a view to future Union membership. It will provide Ukraine with coherent, predictable and flexible support from 2024

¹ Hereinafter 'Moldova'.

² This designation is without prejudice to positions on status, and is in line with UNSCR 1244/1999 and the ICJ Opinion on the Kosovo declaration of independence.

³ Regulation 2024/792

to 2027 - conditional upon the country meeting pre-agreed reform requirements. The Facility is endowed with EUR 50 billion in grants and loans, and its implementation is based on the **Ukraine Plan** - a reform and investment strategy - developed by the country and greenlighted by the Council on 14 May 2024. To date³, EUR 12.4 billion in financing have been disbursed from the Ukraine Facility, and EUR 1.4 billion of investments have been approved for financing under the Investment Framework, which is an integral part of the Facility.

The Commission adopted the **Growth Plan for the Western Balkans**⁴ in November 2023. The **EUR 6 billion Reform and Growth Facility**⁵, an integral element of the Growth Plan, entered into force on 25 May 2024. The new Growth Plan aims to complement the Economic and Investment Plan⁶ for the region to help increase its economic convergence with the EU and accelerate reforms related to the fundamentals of the accession process. It provides for gradually integrating the region into specific areas of the EU single market, subject to progress in regional economic integration and alignment with the relevant EU *acquis*, as well as setting up sufficient administrative capacities and procedures. Based on the logic of the NextGeneration EU initiative and the Recovery and Resilience Facility, the Reform and Growth Facility will further incentivise key socio-economic and enlargement-related reforms agreed in each beneficiary's tailor-made, ambitious Reform Agenda. Upon fulfilment of reform steps and essential conditions, financial rewards will be released to the national budgets, complemented by targeted investments in the green and digital transitions, the private sector and human capital development through the Western Balkans Investment Framework.

The implementation of the Growth Plan and the Facility is underway and has led to a significant political mobilisation in the region, recognising the substantive benefits the Growth Plan will bring. Five of the six beneficiaries have submitted their reform agendas to date, and they were approved by the Commission in October 2024. The corresponding prefinancing transfers are foreseen upon entry into force of the Facility and the loan agreements with each of the beneficiaries and fulfilment of the prefinancing conditions.

The European Commission adopted in October 2024 a dedicated **Growth Plan for Moldova**⁷ to support its socio-economic reforms, investments and alignment with the Union *acquis* and values.

Following President von der Leyen's announcement in her 2023 State of the Union speech, as of 2024 the Commission extended the participation in the Rule of Law Report to some enlargement countries (Albania, Montenegro, North Macedonia and Serbia).

Türkiye is a candidate country and a key partner of the EU, and highlights EU accession as its strategic goal. Nonetheless, accession negotiations with the country have been at a standstill since 2018, in line with the decision of the Council. Türkiye did not reverse the negative trend of continued deterioration of democratic standards noted in the past years. The EU's serious concerns in the areas of fundamental rights and the rule of law, including the independence of the judiciary, remain. At the same time, following up on the recommendations of the Joint Communication on the state of play of EU-Türkiye political, economic and trade relations⁸, the implementation of the recommendations included therein is advancing, in line with the April 2024 European Council Conclusions, in a phased, proportionate and reversible manner. The EU has a strategic interest in a stable and secure environment in the Eastern Mediterranean and in the development of a cooperative and mutually beneficial relationship with Türkiye. In this regard, the European Union attaches particular importance to resumption of and progress in the Cyprus settlement talks in further enhancing EU-Türkiye cooperation.

Russia's war of aggression against Ukraine has further underlined the need for unity and solidarity among the EU and its closest partners and the importance of alignment with the **common foreign and**

security policy (CFSP). Albania, Montenegro, North Macedonia and Bosnia and Herzegovina reached or maintained full CFSP alignment. The implementation of sanctions in Bosnia and Herzegovina remains a challenge. Kosovo continued to align unilaterally. The overall alignment rate of Ukraine and Moldova has significantly increased. Serbia's alignment pattern has remained largely unchanged, but the country continued cooperating with the EU on sanctions circumvention. Serbia is expected, as a matter of priority, to fulfil its commitment and improve its alignment with the EU CFSP, including restrictive measures, in line with its negotiating framework, and to avoid actions and statements that go against EU positions on foreign policy. Georgia's alignment rate with the EU remains low, but the country also cooperated with the EU on combating sanctions circumvention. Türkiye made no progress on CFSP alignment during the reporting period, maintaining a very low rate. Türkiye has implemented some specific measures to stop the circumvention of EU sanctions against Russia through its territory and should continue to cooperate actively with the EU on this matter.

Summits and high-level meetings with the enlargement partners continued, with the **EU-Western Balkans Summit** in December 2023, and the third meeting of the **European Political Community** on 18 July 2024. The latter brought together some 50 European leaders, including from candidate countries and potential candidates, to discuss joint efforts for peace and security, as well as energy resilience and migration in Europe.

II. PREPARING FOR A LARGER UNION

Enlargement is a historic opportunity both for the acceding countries and for the current Member States and the EU as a whole. There are significant socio-economic, political and security advantages of a bigger and stronger Union.

An enlarged EU is a better guarantor of **political stability, security and peace on the continent**. With its focus on the fundamentals of the accession process, the EU encourages political reforms and the strengthening of democratic institutions and the rule of law in the candidate countries and potential candidates. It allows better cooperation on migration and border management, security, organised crime, terrorism and hybrid threats, which is essential to guarantee the integrity and security of the Schengen area. In addition, enlargement fosters mutual understanding among peoples in Europe as a whole, which promotes reconciliation and peace.

A bigger Union will be a stronger global player, carrying more geopolitical clout, which will enable it to play an **even more significant role on the international stage**. In addition, as a more important regional player, an enlarged EU will be able to exert more influence in its neighbourhood too, projecting stability and prosperity, as well as economic cooperation around its external borders.

EU enlargement will bring far reaching **socio-economic benefits** to its current and future members. The increase in the number of consumers in the single market will provide major opportunities for businesses to expand and trade more freely. Furthermore, new markets will open up new investment opportunities for businesses, creating a virtuous circle of promoting growth in the current and future members' economies.

In the specific case of the Western Balkans, the region is surrounded by EU Member States; therefore, their accession to the EU means a significant **simplification of trade and transport arrangements**, as well as enhanced control of the supply chain of goods with common product standards, no personal checks in the enlarged Schengen Area, no customs procedures for goods and integration of infrastructure networks. This simplification would significantly lower the cost of logistics and could help the acceding countries become major transport hubs. Freedom of movement of goods, as well as agri-food and aquatic produce and other consumer products that meet the required quality and safety standards, will give consumers access to a wider choice of safe products.

Enlargement will contribute to the **competitiveness of the EU's economy** and make it more fit to tackle global challenges, including the green and digital transitions. The average age of the population in the acceding countries is lower than that in the EU, and enlargement will contribute to creating a broader and younger workforce. At the same time, an even closer cooperation and exchanges between

³ October 2024

⁴ COM(2023) 691

⁵ Regulation 2024/1449

⁶ COM(2020)641

⁷ COM(2024)470

⁸ JOIN(2023)50

scientists, students and businesses will lead to better pooling of talent and brain power and harnessing these assets for research and innovation and the development of new technologies.

Integration of the new markets into the EU value chains will further facilitate nearshoring. In addition, access to and responsible exploitation of natural resources, including raw materials, in the potential future members, will facilitate applying new technologies and implementing the green transition on the continent. Moreover, Partnerships on raw materials⁹ aim to support the development of new local industries and high-quality jobs in partner countries, in full respect of high environmental and social standards, while addressing with full transparency the concerns of local communities. Natural energy-related resources, including wind and solar power generation, will help the EU's efforts in the shift towards renewables and securing its energy demand.

Reaping these benefits requires thorough preparation by the candidate countries and potential candidates for EU membership, based on their full and sustained political commitment and engagement. It also means putting in place appropriate safeguards against backsliding in reforms and transition mechanisms to offset the potential impact of significant gaps in economic convergence.

At the same time, enlargement requires an internal reflection in the EU and the preparation of its bodies. On 20 March, the European Commission adopted a **Communication on pre-enlargement reforms and policy reviews**¹⁰, which contributes to the ongoing discussion on the internal reforms the EU will need to make. It looks at the implications of a larger EU in four key areas – values, politics, budget and governance – and lays the ground for the pre-enlargement policy reviews. Last but not least, enlargement should be accompanied by targeted communication actions aimed at informing the public opinion about the process, both in the EU and in the candidate countries.

III. ENLARGEMENT COUNTRIES ON THE WAY TO THE EU

In line with the revised methodology¹¹, in this Communication's conclusions and recommendations, the Commission assesses the overall progress in the accession preparations and negotiations and proposes the way ahead for each country.

All negotiating chapters with **Montenegro** have been opened, with three provisionally closed. In June, Montenegro achieved a major milestone with the positive assessment on meeting the interim benchmarks for the rule of law chapters. The intergovernmental conference with Montenegro of 26 June 2024 paved the way for the provisional closure of negotiation chapters.

Serbia has 22 out of 35 negotiating chapters open, two of which are provisionally closed. Frequent electoral cycles in Serbia have had an adverse impact on the continuity and the speed of reform progress related to EU accession. The authorities continued to declare EU membership as their strategic goal. The path towards opening further clusters with Serbia will depend in particular on the progress and pace of law reforms and the normalisation of relations with Kosovo.

Albania and North Macedonia have consistently stated their political commitment to the strategic goal of EU integration and their ambition to move forward in the accession negotiations based on continuous reform progress. After the first intergovernmental conferences held with the two countries in July 2022, the screening meetings on all six clusters were successfully completed by December 2023. Based on the Commission screening reports, in autumn 2023, the Council communicated to each country the benchmarks for opening negotiations on cluster 1 (fundamentals).

At the end of 2023, **Albania** submitted its roadmaps on public administration reform and the rule of law, which allowed the fundamentals cluster to be opened in October 2024 during the second

Intergovernmental Conference. Albania also submitted its roadmap on the functioning of democratic institutions in September 2024.

In December 2023, **North Macedonia** adopted the roadmaps on the rule of law and on public administration reform. The adoption of the action plan on the protection of minorities is still pending. Meanwhile, the Commission presented to the Council further screening reports on both countries: in May 2024 for cluster 2 – internal market, and in October 2024 for cluster 6 – external relations and cluster 3 – competitiveness and inclusive growth.

In line with the Commission's recommendation, in December 2023 the European Council decided to open accession negotiations with **Bosnia and Herzegovina**, once the necessary degree of compliance with the membership criteria is achieved. As reflected in the March 2024 Commission report, Bosnia and Herzegovina had advanced in adopting EU-related reforms and achieved full alignment with EU foreign policy. However, developments in the *Republika Srpska* entity hampered this positive momentum, notably with the adoption in April of separate entity laws on election, referenda and immunity, the continued non-recognition of the Constitutional Court's authority and decisions, as well as continued secessionist rhetoric.

In light of the results achieved since 2022, on 12 March 2024, the Commission considered that Bosnia and Herzegovina had reached the necessary level of compliance with the membership criteria. Building on the Commission's recommendation, the European Council decided on 22 March 2024 to open EU accession negotiations with the country. Following this decision, on 24 April 2024, the Commission held a first introductory meeting to explain the process ahead, in particular the screening. The reform dynamic stalled between April and October 2024. The Commission is preparing the negotiating framework with a view to its adoption by the Council the moment all relevant steps set out in the Commission recommendation of October 2022 are taken.

Since 1 January 2024, holders of **Kosovo** biometric passports enjoy visa-free travel to the EU, and as of October 2024, so do the holders of Serbian passports issued by the Serbian Coordination Directorate. Kosovo remained committed to EU-related reforms.

Tensions in the north of Kosovo continued in the aftermath of the violent attack against the Kosovo Police by an armed gang on 24 September 2023, which was the gravest escalation in recent years. Other crises were triggered by issues over land expropriations by the government in the north, the adoption of a central bank regulation on cash transactions negatively affecting Kosovo Serbs and other non-majority communities, police operations to close down offices of Belgrade-run institutions providing assistance to non-majority communities; and by the continued ban on the import of goods of Serbian origin, in effect since June 2023, which disproportionately affects businesses in the Kosovo Serb community. These issues further damaged relations between the government and the Kosovo Serb community. EU measures concerning Kosovo, imposed in 2023, remained in place during the reporting period. The High Representative has recommended the lifting of those measures.

In December 2023, the European Council decided to open accession negotiations with **Ukraine**. Following the completion of the four remaining steps identified by the Commission in its recommendation of 8 November 2023, the first intergovernmental conference was held on 25 June 2024. In spite of Russia's ongoing war of aggression, Ukraine maintained its strong commitment to reform across many sectors. The Ukraine Plan, endorsed in April 2024 and serving as a comprehensive reform strategy, contributed to strengthening broader policy commitments within the enlargement process. With the Ukraine Facility, the EU continues to tie its financial support for the recovery with the reforms needed to lift Ukraine's economy and to help it on the path towards resilience and defense support, as well as Ukraine's EU accession process, support to reforms, macro-financial, humanitarian and reconstruction assistance reinforce each other. For its part, Ukraine committed to continue undertaking reforms in line with its EU path, including in the security, defense and intelligence sectors.

There have been significant challenges arising from Russia's war of aggression against Ukraine and hybrid actions against **Moldova**. However, Moldova has continued to steadily progress on its EU

⁹ Following the Action Plan on Critical Raw Materials and the Critical Raw Materials Act, the Commission has started to build a series of Partnerships on raw materials, including the Memorandums of Understanding signed with Ukraine in 2021 and Serbia in 2024.

¹⁰ COM(2024) 146 final

¹¹ COM(2020) 57 final

accession path. In December 2023, the European Council decided to open accession negotiations with Moldova. Following the completion of the three remaining steps identified by the Commission in its recommendation of 8 November 2023, the first intergovernmental conference was held on 25 June. The Commission and Moldova have together developed a Growth Plan that will boost support to relevant reform and investment priorities and extend certain benefits of participation in the single market. The Moldovan people voted on 20 October 2024 in a referendum on EU accession and in the presidential election. The proposal to enshrine EU accession in the Constitution was supported by 50,38% of voters. A second round of the presidential election will be held on 3 November, between the two candidates who scored the highest in the first round.

Explanatory meetings on the EU *acquis* with Ukraine and Moldova took place between February and May 2024, and the bilateral screening meetings started in July, after the negotiating frameworks were presented to both countries at the intergovernmental conferences in June.

The European Council granted candidate status to Georgia in December 2023, on the understanding that the nine steps set out in the Commission recommendation of 8 November 2023 are taken. The government prepared a dedicated action plan to carry out the nine steps and expressed its commitment to advance on EU-related reforms. However, as of March 2024, there have been concerning developments that do not reflect the government's stated commitment to the EU path. These include the decision to resuscitate the Law on transparency of foreign influence and its adoption on 28 May, and the adoption on 17 September of the legislative package on family values and protection of minors. Building on its Conclusions of 27 June, on 17 October 2024 the European Council reiterated its serious concern regarding the course of action taken by the Georgian government, which runs counter to the values and principles upon which the EU is founded. The European Council recalled that such a course of action jeopardises Georgia's European path, and *de facto* halts the accession process.

On 26 October, Georgian citizens voted in the parliamentary elections. The preliminary findings of the Joint International Election Observation Mission led by the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE/ODIHR) identified several shortcomings that occurred in a tense and highly polarised environment. The reported weaknesses include *i.a.* the recent legislative amendments to the election process, frequent compromises on vote secrecy, procedural inconsistencies, intimidation and pressure on voters that negatively impacted public trust in the process. These preliminary findings confirm the need for a comprehensive electoral reform that was already highlighted in past key recommendations.

Türkiye is a key partner for the EU and a candidate country, and EU-Türkiye relations have gained momentum over the past year. In line with the European Council conclusions of April 2024, the EU has re-engaged with Türkiye in a number of areas of joint interest. This engagement aims to advance work on the recommendations of the 2023 Joint Communication of the Commission and High Representative on EU-Türkiye political, economic and trade relations¹² in a phased, proportionate and reversible manner. Over the last year, high-level dialogues were held on migration and security, agriculture, health, research and innovation, coupled with a high-level of engagement between the Commission and Türkiye. In addition, the first meeting of the high level dialogue on trade took place in line with the recommendations of the Joint Communication. Based on the 2016 EU-Turkey Statement, positive cooperation with Turkish authorities continued on migration management yielding results, despite implementation challenges. One of the next steps should be holding the next meeting of the High-Level Dialogue on Migration and Security. The EU will continue efforts to bridge key differences and to seek cooperation with Türkiye in every mutually beneficial area, including the Customs Union, migration management, peace and security, the green and digital transitions, agriculture and rural development, investment and connectivity. Türkiye's own constructive engagement will be instrumental in advancing the various areas of cooperation identified in the Joint Communication.

IV. THE FUNDAMENTALS OF THE EU ACCESSION PROCESS

The rule of law, fundamental rights, the functioning of democratic institutions, public administration reform and the economic criteria constitute the 'fundamentals' of the EU accession process. Credible reforms and irreversible achievements on the fundamentals are essential for people to enjoy equality before the law and adequate protection of their fundamental rights and freedoms. Consolidating results in these areas is crucial for enlargement countries to secure progress on their respective paths to accession. Legal certainty and good governance are also the basis for boosting competitiveness and creating the conditions for foreign direct investments, socio-economic progress and prosperity. Stable institutions are also essential for compliance with the EU *acquis* across all policy areas, including the management of considerable financial assistance the EU provides. Over the past year, progress on the reforms linked to the fundamentals was noted particularly in Montenegro, Albania, Moldova and Ukraine.

The inclusion of some enlargement countries in the Rule of Law Report as of 2024 (Albania, Montenegro, North Macedonia and Serbia) supports the implementation of the recommendations under the enlargement package, in particular as regards efforts to reform the justice systems, anti-corruption frameworks, media pluralism and freedom, and checks and balances, as well as helping authorities to make further meaningful progress in the accession process, for which the annual enlargement reports will continue to provide guidance and recommendations. The Commission will include other enlargement countries in the Rule of Law Report as and when they are ready, as set out by President von der Leyen in her Political Guidelines for the next European Commission 2024-2029.

Judiciary and fundamental rights

Some countries' sustained efforts to efficiently implement justice reforms and conduct vetting have led to strengthening the judiciary's independence and accountability, particularly in Albania, Moldova and Ukraine. Bosnia and Herzegovina has also launched preparations for integrity checks across the judiciary. However, in most countries, threats to judicial independence remained. Attempts at undue political interference continue, affecting the credibility of the judiciary in the eyes of the population. Improving the judiciary's quality and efficiency remains a priority. Many enlargement countries are also confronted with significant challenges affecting the quality and efficiency of their justice system: court backlogs, difficulties in filling open vacancies and insufficient funding. Several enlargement countries have reformed their judicial training system, but some are not in compliance with the European standards. Efforts to digitalise the justice system, including to establish or strengthen case management and information systems, improve specialisation, and introduce safeguards against manipulation must continue in order to strengthen independence and impartiality.

Corruption remains an issue across the public and private sectors in the enlargement countries. The fight against corruption remains a priority for governments in the enlargement countries. Risks related to state capture are the most difficult challenge to tackle, requiring urgent and determined responses from governments. Democratic stability and economic development are affected by high-level corruption and undue influence from oligarchs, alongside organised criminal networks, attempting to infiltrate various sectors. Despite some progress in strengthening legal and institutional arrangements, corruption continues to affect many areas from the judiciary, public administration and public procurement to the economy more generally, including vulnerable sectors, such as energy, health, construction and the media. These issues require systemic and comprehensive approaches based on genuine political commitment and a long-term vision to improve transparency and integrity. They also need anti-corruption strategies and risk assessments across key sectors to be implemented systematically. Unfortunately, effective assets declaration systems, prevention of conflicts of interest, transparency of beneficial ownership, and integrity measures across public services are lacking. Anti-corruption agencies require improved resources, stronger and independent mandates and freedom from undue political interference and influence. More action is needed to investigate and prosecute corruption cases effectively, especially at high levels, and to ensure the seizure and confiscation of criminal assets. In addition, a systemic approach to de-oligarchisation to limit the excessive influence

¹² JOIN(2023) 50 final

of vested interests in economic, political and public life needs to be pursued. The enabling environment for investigative journalism and civil society should be improved and continuously protected.

Fundamental rights are largely enshrined and protected by law throughout the enlargement region. Countries have ratified the key international and European instruments on human rights and fundamental freedoms and taken steps to align their legislation with the EU *acquis*. **Alignment gaps** remain, particularly on freedom of expression, gender equality, non-discrimination, hate crime and hate speech, data protection, procedural rights for suspects and accused persons in criminal proceedings, and rights of victims of crime. Foreign agent/influence laws infringe upon human rights and fundamental freedoms, in particular the rights to freedom of association and expression. Challenges persist also in ensuring the **effective implementation** of legislation and policy tools on fundamental rights and the effectiveness of redress mechanisms. All countries need to step up efforts in following up international and European monitoring bodies' recommendations, including on detention conditions. They also need to ensure judgments of the **European Court of Human Rights** are enforced. In much of the region, **ombudsperson institutions** and other independent bodies strive to fulfil their role in monitoring the states' actions to respect, protect and promote human rights. However, there is still a need to increase their functional independence and resources and improve the follow-up of their recommendations.

Freedom of expression, media freedom and pluralism are key pillars of a democratic society. Despite some legislative changes, the media sector in several countries remains marked by media concentration and political influence. This undermines pluralism, independence and the quality of journalism and leads to polarisation. Efforts have been made to address intimidation and violence against journalists. A track record of systematic follow-up needs to be established. There is an increase in the use of strategic lawsuits against public participation (SLAPPs) targeting journalists and civil society in several countries of the region.

Non-discrimination laws are in place, but greater efforts are still needed to combat discrimination, in particular against lesbian, gay, bisexual, trans, intersex and queer (LGBTIQ) persons, Roma and other minorities. Efforts are also needed to prevent weakening of non-discrimination legislation and fundamental rights. In most countries, policies on gender equality and frameworks to prevent and combat **gender-based violence** and domestic violence are being upgraded, in line with the requirements of the Istanbul Convention. However, gender-based violence is still a serious concern in many countries, and support services for victims of violence remain insufficient and under-financed. Urgent efforts are also needed to strengthen the integration of **child protection systems** and to accelerate the **de-institutionalisation** of children and adults with disabilities.

Justice, freedom and security

Progress on **justice, freedom and security**, law enforcement and judicial cooperation between the EU and enlargement countries continued to evolve positively, but challenges remain. The enlargement countries' efforts to develop a **credible track record on proactive investigations, prosecution and final convictions of organised crime and corruption, particularly at high level**, generally need to be improved. The Western Balkans and Turkey continue to be a source and hubs of criminal activities and groups that are also active in the EU. These countries are major transit points for victims of trafficking in human beings, migrant smuggling and smuggling of goods, in particular illicit drugs and tobacco. Organised crime groups from the Western Balkans are major players in the international drug trafficking connecting Western Europe with Latin America.

Despite the efforts of Western Balkans partners in the prevention and fight against the misuse and trafficking of firearms, EU member states still identify this region as an important source of weapons illegally entering the EU. In this regard, the implementation of the second phase of the regional roadmap to better control small arms and light weapons is crucial.

Organised crime groups from Ukraine, Moldova and Georgia are active in migrant smuggling, trafficking in human beings, smuggling of goods, drugs and arms trafficking, cyber-dependent crime and other crime, such as document fraud, despite efforts in these countries to fight organised crime.

Operational capacities and tools of customs and border guards are still insufficient in many enlargement countries to cope with these challenges. The level of effectiveness in the fight against organised crime varies across the enlargement countries but the cooperation between law enforcement authorities in the EU and in the enlargement countries has increased.

Candidates and potential candidates should have fully functioning national Schengen governance systems by the time they are admitted to the EU. This entails preparing a Schengen Action Plan, supported by functional monitoring and follow-up. The decision to abolish checks on persons at future common internal EU borders will be subject to the fulfilment of additional objective requirements to be verified under the Schengen evaluation mechanism.

The **fight against economic crime and money laundering** is insufficient as is asset-recovery capacity, including the seizing of crypto-assets. Financial investigations and Financial Investigation Units' capacity are insufficient in many enlargement countries. Alignment with and effective implementation of legislation on anti-money laundering, countering terrorist financing and asset recovery, including the set-up of Asset Recovery Offices and the strengthening of tracing and confiscation powers remains uneven. More action is needed to tackle criminal networks' illicit profits, improve the transparency of beneficial ownership, and strengthen interinstitutional access to relevant infrastructure. Turkey completed its action plan to resolve the identified strategic anti-money laundering and countering terrorist financing deficiencies and is therefore no longer subject to the Financial Action Task Force (FATF) 'grey list'.

Terrorism, violent extremism and radicalisation continue to pose a challenge. At the EU-Western Balkans Justice and Home Affairs Ministerial Forum held in October 2023, a commitment was made to renew the Joint Action Plan on Counter-Terrorism for the Western Balkans in view of emerging threats and work on a new plan is advancing. Enlargement countries should ensure that terrorist offences are criminalised and penalised in their national criminal law frameworks. More efforts are required to prevent radicalisation, including local structures, radicalisation in prisons and following up on the release of terrorist offenders and effectively tackling terrorist and extremist content online.

Hybrid threats remain a political and security challenge for the enlargement countries, in particular for those in electoral cycles. These threats include foreign information manipulation and interference and physical and cyber-attacks, in particular against critical infrastructure. After a sharp increase following Russia's war of aggression against Ukraine, these threats continue to pose a considerable risk, and EU support and cooperation has been strengthened.

Functioning of democratic institutions

Consolidated democratic institutions are essential in ensuring stability and a central pillar of the accession process. Many enlargement countries continued to be affected by distrust and marked polarisation. Their parliaments oversight role over the executive remained weak, which has a negative impact on the legislative process and hinders appointments to public bodies. In many countries, the electoral process continues to require reforms, in line with outstanding recommendation from the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) / Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). Nevertheless, positive developments were observed in Montenegro and Moldova.

As concerns civil society, while legal frameworks for freedom of association usually align with international standards. However, in practice, civil society organisations are not always able to register and operate freely, with some countries having a constrained or difficult environment.

Public administration reform

Recommendations made in 2023 on **public administration reform (PAR)** continue to apply, with overall progress rather limited. The biggest challenge relates to the functioning of the civil service and the management of human resources, including politicisation, with the lack of reforms continuing to drive a high turnover of staff. This has been generally affecting the design and implementation of reform policies, including under the Reform and Growth Facility for the Western Balkans and the Ukraine Facility, and remains a key obstacle to taking on EU membership obligations. In Ukraine, the challenges are amplified by the consequences of Russia's ongoing war of aggression. More action is needed on the institutional coordination of PAR and the strengthening of the oversight institutions to ensure proper accountability.

In the area of **public finance management (PFM)**, all countries have established a credible and relevant strategic framework for PFM reforms, including a regular monitoring and coordination mechanism. Bosnia and Herzegovina saw a PFM policy dialogue carried out for the first time. The main challenges are related to: (i) public investment management, (ii) monitoring fiscal risks, (iii) improving fiscal discipline; (iv) linking strategic planning to the medium-term budgetary frameworks and improving their credibility; (v) further strengthening public internal financial controls; and (vi) improving budget transparency.

The provision of reliable and timely official statistics by national statistical authorities is essential. Therefore, further strengthening of the capacity of **national statistical systems** remains a key element of the reform process.

Migration

The EU remains firmly committed to cooperate and support the Western Balkans and Türkiye by taking a comprehensive approach to address irregular migration, including fighting against migrant smuggling and trafficking in human beings, improving border management, cooperation on asylum and protection, intensifying work on returns. While the irregular migratory flows have decreased on the Western Balkan routes, the phenomenon requires constant vigilance, in particular the illegal activity of networks involved in migrant smuggling and trafficking in human beings.

The number of 2023 illegal border crossings to the EU from the Western Balkans decreased by 31% compared with 2022, and the downward trend more than doubled in the first half of 2024¹⁰. In line with the **EU action plan for the Western Balkans** presented by the Commission in December 2022, the European Commission's support to the region focuses on border management, the fight against migrant smuggling and trafficking in human beings, increasing returns, and cooperating on asylum and protection and reception systems as well as achieving alignment with the EU visa policy, one of the commitments from Western Balkan partners in the Reform Agendas under the Growth Plan. New status agreements allowing the European Border and Coast Guard Agency (Frontex) to deploy additional European Border and Coast Guard teams in the Western Balkans have been negotiated, signed, or operationalised over the reporting period. The EU support to the Western Balkans in combatting migrant smuggling and trafficking in human beings is bringing operational results.

Although the number of irregular arrivals from Türkiye to the Greek islands has increased significantly compared with 2022, arrivals from Türkiye to Cyprus and Italy substantially decreased in 2023. The Commission is implementing the EU Action Plan for the Eastern Mediterranean adopted in October 2023. The EU continues to support Türkiye's significant efforts in hosting 3.6 million refugees, mainly from Syria, and cooperate with the Turkish authorities to prevent irregular migration. Implementation of the March 2016 EU-Türkiye statement and the EU-Türkiye readmission agreement remains crucial to the EU-Türkiye cooperation.

Russia's war of aggression against Ukraine continues to cause a massive displacement of the population within Ukraine and the wider region. Countries in the wider region have continued to host Ukrainian refugees, contributing to protection and integration efforts.

Economy

In 2023, most of the 10 enlargement economies rebounded from the major economic and social challenges they faced on the back of Russia's war of aggression against Ukraine, demonstrating significant resilience. Despite the continued destruction and high numbers of civilian casualties, Ukraine's GDP grew by a higher-than-anticipated 5.3% in 2023. Under the new Ukraine Plan, the country committed to implement a comprehensive set of reforms to maintain macroeconomic stability, foster recovery and advance on the EU path. In most Western Balkan countries, real GDP growth slowed but was still robust – at 6% in Montenegro, 3.4% in Albania, 3.3% in Kosovo and 2.5% in Serbia – and more modest at 1.6% in Bosnia and Herzegovina and 1% in North Macedonia. Türkiye and Georgia also experienced strong GDP growth rates of 5.1% and 7.5%, respectively, while Moldova began to recover from its deep recession in 2022, with a modest growth of 0.7%.

After peaking in 2022, inflation eased across all enlargement countries, primarily driven by lower international commodity prices and tightening monetary policies. In Türkiye, there has been a welcome shift towards more conventional and tighter economic policies since mid-2023. Structural issues in the labour market, such as the wide gender gap, a skills mismatch and a high share of undeclared work continue to represent common challenges affecting the business environment, the workforce, and the overall growth of the 10 economies. Strengthening social dialogue, including the capacities of social partners, continues to be relevant in order to address these challenges.

It is increasingly important that all 10 enlargement countries accelerate structural reforms to enable a sustainable growth in the medium term and make progress in meeting the economic criteria for EU membership. This involves ensuring the functioning of market economies and demonstrating the capacity to cope with competitive pressure and market forces in the EU. Economic policies should also support ambitious goals under the green and digital transition. Pursuing decarbonisation and resilience policies remains an essential part of the alignment with EU standards.

V. ECONOMIC AND SOCIAL CONVERGENCE AND ACCELERATED INTEGRATION

GDP per capita of the Western Balkans, Ukraine, Moldova and Georgia remains around or below 50% of that of the EU, and the pace of achieving convergence is slow. At the same time, the experience of EU enlargement in 2004 demonstrates the positive impact that membership of the EU single market and structural funds has on economic convergence. This underpins the current spirit of the relations between the EU and the enlargement countries, which focuses on investments in infrastructure and improving the business environment and on bringing forward integration into specific parts of the EU single market. This is being pursued through dedicated instruments, such as the Growth Plan for the Western Balkans, and the association agreements, including deep and comprehensive free trade areas with Ukraine, Moldova, and Georgia. Such accelerated integration must be accompanied by relevant *acquis* alignment and strengthening administrative capacities.

To further speed up reforms and socio-economic convergence of the Western Balkans with the EU and to help them meet EU membership requirements, the Commission adopted a **Growth Plan for the Western Balkans**. The plan aims to bring forward some of the advantages and further reform incentives of EU membership before accession. It focuses on a gradual integration of the region's partners into the EU single market even before accession, on strengthening regional economic cooperation and on leveraging structural reforms in the areas of the rule of law, the business environment, the green and digital transitions, and human capital development. These reforms will be rewarded through the Reform and Growth Facility.

Implementation of the Growth Plan is in full swing, bringing a new dynamic to the region. The prospect of tapping into some areas of the EU single market before accession – contingent on concrete progress in adopting the relevant *acquis*, structural reforms and regional economic cooperation – has

¹⁰ Source: European Border and Coast Guard Agency (Frontex)

brought the region closer together in **regular ministerial and leaders' meetings**¹⁴. These meetings are devoted to implementation and hosted on a rotating basis by the Western Balkan partners, with the participation of the EU. The measures for accelerated integration being launched so far include applications to join the Single Euro Payment Area (SEPA), Green Lanes to speed up goods clearance on EU-Western Balkans borders, dedicated Agreements on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Products, developing national identity wallets and a Balkan Digital identity wallet interoperable with the European Digital Identity Wallets, replicating the WiFi4EU initiative in the Western Balkans, inclusion of the region in the European Digital Innovation Hubs, as well as cooperation under the Critical Medicines Alliance. The possibility for Albania and Montenegro to become SEPA members by the end of 2024, followed by other Western Balkans partners as early as in 2025, could bring substantive benefits to these countries.

Access to the EU's single market is conditional on the region stepping up its efforts in regional economic cooperation by implementing the **Common Regional Market**. The Western Balkans have developed and adopted an ambitious revised action plan for this initiative, which has significant potential to bring the region additional growth through regional mobility and attracting investment at regional level.

The Growth Plan includes a dedicated **Reform and Growth Facility** of EUR 6 billion, which is being used both to reward the countries for real progress in implementing agreed ambitious reform agendas and to support key investments in the priority areas through the Western Balkans Investment Framework (WBIIF). The Commission has adopted a decision approving five reform agendas. Implementation will start following the signature of the Facility and the loan agreements and the disbursement of the prefinancing.

The Facility complements the pre-accession assistance already provided to the Western Balkans through the **Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA III)**, focusing on administrative and institutional capacity building, as well as implementation of the **2020 Economic and Investment Plan for the Western Balkans**¹⁵, including the roll out of initiatives under the Global Gateway Strategy, supporting economic growth and the dual green and digital transitions in the region. The Economic and Investment Plan is expected to mobilise investments worth up to EUR 30 billion in the region, of which EUR 9 billion in the form of EU grants. Implementation of the plan is progressing smoothly, with the programmes approved so far set to mobilise up to EUR 17.5 billion, including EUR 5.4 billion in EU grants for the financing of 68 key infrastructure and social investments in the region. Furthermore, 21 guarantees, benefiting from up to EUR 937 million in EU coverage, aim to crowd-in private investments to increase the region's investment capacity. The Instrument for Pre-Accession Assistance also includes support for rural development programmes (IPARD) in Albania, North Macedonia, Montenegro, Serbia and Turkey.

The reconstruction of Ukraine and its economy to bring it up to speed with the EU for its prospective accession requires not only a major financial effort but also structural reforms. To this end, the EU has adopted the **Ukraine Facility** of EUR 50 billion, which aims to support the country in preparing for accession, rebuilding and modernising its infrastructure, implementing structural reforms and strengthening its administrative capacity to take on its membership obligations. The Facility entered into force on 1 March 2024.

The **Ukraine Plan**, the first pillar of the Facility, is an essential tool to ensure Ukraine's convergence and gradual integration into the EU. The Ukrainian government designed this comprehensive plan, which was endorsed by the Commission in April and by the Council in May. The plan identifies 69 reforms and 10 investments, covering 15 areas (including energy, agriculture, transport, the green and digital transitions, human capital, state-owned enterprises, the business environment, public finances

and decentralisation). These measures aim to boost Ukraine's macroeconomic and financial resilience, improve governance, increase the administration's capacity and efficiency, improve the judiciary's accountability and integrity, support the development of the private sector and create an environment conducive to sustainable economic growth. Several reforms are expected to help Ukraine's efforts on the accession path by advancing alignment with the EU *acquis*, notably in public administration, public finance management, anti-money laundering, public procurement and the transport and agricultural sectors.

The second pillar of the Facility, the **Ukraine Investment Framework**, is equipped with EUR 9.3 billion in EU financial instruments and aims to attract public and private investment, mobilising up to EUR 40 billion to support the country's recovery and reconstruction. EUR 1.4 billion has already been allocated to top up existing investment agreements with several international financial institutions in order to leverage concrete investments in the Ukrainian economy. The third pillar of the Facility provides technical assistance to the Ukrainian government to build its capacity, implement the reforms set out in the plan and relevant for accession, and to support civil society.

The **EU Deep and Comprehensive Free Trade Area with Ukraine** has proven to be an effective instrument to create the conditions for improved economic and trade relations to further stimulate convergence. With the DCFTA, the EU has fully liberalised imports from Ukraine for the vast majority of products and maintained tariff rate quotas and a minimum price system for only a few selected agricultural products. Since 2022, in order to support Ukraine's economy, the EU has fully lifted its tariffs on all imported products by adopting temporary autonomous trade measures. However, to reflect EU stakeholders' concerns, a reinforced safeguard mechanism and an emergency brake were introduced for some sensitive agricultural sectors. Other provisions allow for a gradual integration, bringing forward the benefits of membership in the period before accession. Examples are the possibility to conclude an Agreement on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Products (ACAA) or to join the "Room like at home" initiative.

The **EU-Moldova DCFTA** is helping Moldova enhance its economic and trade integration with the EU in advance of accession. The EU has fully liberalised all imports from Moldova, except seven agricultural products, for which autonomous trade measures granting temporary liberalisation have been in place since 2022. The country is also working towards an ACAA and possible access to the EU "room like at home" area.

On 10 October 2024, the European Commission adopted the **Moldova Growth Plan**, worth EUR 1.8 billion, and underpinned by a Reform and Growth Facility for the period 2025-2027. This plan aims to accelerate socio-economic and fundamental reforms, enhance Moldova's access to the European Union's single market and increase financial assistance over the next three years. Together, the plan and facility will enable and incentivise reforms and the investments needed to accelerate the accession process.

The implementation of the **EU-Georgia DCFTA** continues to facilitate an approximation of the Georgian legal framework to the EU, and offers an open environment for trade and investment between the two parties.

The Eastern Partnership countries and region are also benefiting from assistance under the Neighbourhood Development and International Cooperation Instrument (NDICI) and the **Economic and Investment Plan**¹⁶, supporting the green and digital transitions and economic growth across the region, including the roll out of the Global Gateway Strategy. Its implementation has accelerated over the reporting period. As of October 2024, a total of EUR 11.6 billion in public and private investment had been mobilised under this plan. These investments are geared towards the private sector and provide access to concessional finance for micro, small and medium-sized companies. In addition, there are investments in transport and digital and energy connectivity. Leveraged investments contribute substantially to the partner countries' economic growth and lay the groundwork for more integrated and future-ready economies.

¹⁴ SW/ID(2021)186 final

¹⁵ Such Leaders of the Western Balkans Six (WB6) meetings took place in Skopje on 21-22 January 2024, Tirana on 28-29 February, and Kotor on 15-16 May, where it was agreed that the next one would be hosted by Bosnia and Herzegovina in autumn 2024. On 19 September 2024, leaders of the Western Balkans Six met with President von der Leyen to discuss the implementation of the Growth Plan.

¹⁶ COM(2020) 690

The **Turkey Investment Platform (TIP)**, launched in 2022 under the European Fund for Sustainable Development Plus (EFSDF+), is expected to mobilise close to EUR 2.4 billion in investments in Turkey on the back of more than EUR 400 million in EU budget guarantees. TIP facilitates investments in areas of mutual interest, such as green investments and a sustainable transition, renewable energy, connectivity and digitalisation. It provides a powerful set of de-risking instruments to increase the financial capacity of EU and international financial institutions and support and promote public and private investments in Turkey. TIP can also pave the way for potential joint-up Team Europe initiatives with international financial institutions.

Moreover, the EU provided strong financial support and showed solidarity with Turkey in response to the devastating earthquakes of February 2023. Both sides are successfully cooperating to implement the EUR 1 billion of assistance pledged by the EU.

In addition, 1 billion EUR was pledged for **Syrian refugees and host communities in Turkey** in 2024.

Economic convergence needs to go hand in hand with **social convergence** – based on the principles of the EU Pillar on Social Rights and the EU social *acquis*. In order to achieve this, it is crucial that all enlargement countries develop well-functioning labour market structures and institutions, effective social protection systems and strong social dialogue.

VI. REGIONAL COOPERATION AND GOOD NEIGHBOURLY RELATIONS

In the **Western Balkans**, good neighbourly relations and regional cooperation are essential elements of the stabilisation and association process, as well as the enlargement process. **Overcoming the legacy of the past** and addressing disputes arising from the conflicts of the 1990s remain key. Important outstanding bilateral issues still have to be solved, including border issues and delivering justice to war crime victims, identifying remaining missing persons, and establishing an accurate record of past atrocities at regional level.

The region is fulfilling its ambition to create a **Common Regional Market (CRM)** that aims to ensure freedom of movement for people, services, goods and capital. This will facilitate employment and trade and ease customs procedures between the partners. This work is coordinated by the **Regional Cooperation Council** and the **Central European Free Trade Agreement (CEFTA)** in partnership with the **Western Balkans 6 Chamber Investment Forum**.

There has been **progress in implementing the CRM Action Plan**, with the adoption of five mobility agreements over the past three years. These agreements are related to ID for travel, the recognition of professional and academic qualifications, and access to higher education. Overcoming longstanding difficulties, a number of substantial decisions were taken at the **CEFTA Joint-Committee in October 2024**, greatly extending the potential benefits arising from the CRM.

At the **Berlin Summit on 14 October 2024**, the region adopted the **second CRM Action Plan for 2025-28**. The plan focuses on deepening existing cooperation and launching new initiatives, in particular on trade, freedom of movement, the business environment, human capital and the digital transition. Implementation of this action plan and overall regional cooperation will be a crucial condition for progress in opening up access to specific areas of the EU single market, as set out in the Growth Plan. The implementation of both the CEFTA decisions and the Action Plan open a new phase in the establishment of the Common Regional Market, with tangible benefits for citizens and businesses of the region.

Regional connectivity remained high on the agenda through cooperation in the areas of transport, energy and digital. The **Transport Community** continued to support the progressive integration of transport sectors in the Western Balkans, Ukraine, Moldova, and Georgia, while promoting transport facilitation through the Green Lanes initiative with the preparation of a roadmap. It includes plans for modernising 11 border crossings within the region and between the region and the EU to considerably reduce waiting times, while at the same time ensuring necessary controls. The **EU-Ukraine Solidarity**

Lanes continue to play a significant role in providing logistics routes for critical trade flows between Ukraine, Moldova, the EU and the rest of the world.

Cooperation with the **Energy Community Secretariat** continued on national energy and climate plans (despite delays in their adoption), underpinning the implementation of the 2030 Energy and Climate framework, as well as improving energy security and efficiency and advancing **energy market integration** with the EU. It is crucial that the Energy Community contracting parties transpose and implement the Electricity Integration Package, and work towards a carbon price equivalent to the price on the EU Emission Trading System for electricity by 2030.

In the digital area, the region continued implementing its **'Roam like at home' agreement** of 2019 and the voluntary agreement by leading telecom operators on lowering roaming charges with the EU, which entered into force on 1 October 2023. Besides alignment with the EU *acquis* and deployment of robust, stable and secure infrastructure, in line with the EU 5G Cybersecurity Toolbox, and comprehensive cyber resilient frameworks, it is also fundamental for the region to develop digital identity frameworks and digital public services. The region is committed to create national Digital Identity Wallets and subsequently a "Balkan Digital Identity Wallet" by the end of 2027.

Action to strengthen human connectivity among young people continued through the **Regional Youth Cooperation Office (RYCO)**. This serves as a regional mechanism uniquely positioned to foster regional cooperation, trust and reconciliation among young people in the region and with the EU. In the autumn of 2023, the **College of Europe** inaugurated a branch in the Western Balkans in Tirana, which will further boost the region's educational ties with the EU. People-to-people contacts and good neighbourly relations are also promoted by the active participation of the region in the EU programmes for education, training, youth and sport **Erasmus+** and **European Solidarity Corps**, as well as by the involvement of higher education institutions from the region in the **European University Alliances**, and of the creative sectors in the **Creative Europe Programme**. The successful implementation of the **Western Balkans Agenda on Innovation, Research, Education, Culture, Youth and Sport** continues to facilitate development of research infrastructures, science and technology parks, promote technology transfer and set up of innovation support measures, thus further contributing to region's competitiveness.

Existing **bilateral agreements**, including the Prespa agreement between Greece and North Macedonia and the Treaty of Friendship, Good Neighbourliness and Cooperation between Bulgaria and North Macedonia, need to be implemented in good faith by all parties.

The situation remained tense between Kosovo and Serbia even though there had been progress in the **normalisation of their relations**. Notable achievements included milestone agreements reached in Ohrid in February and March 2023, preparatory steps in establishing the Association/Community of Serb-majority Municipalities in Kosovo, advancements in the energy sector and commitments to addressing missing persons issues. Meaningful progress hinges on both parties engaging in the EU-facilitated dialogue and implementing the legally binding Agreement on the Path to Normalisation and its accompanying annex without further delays or preconditions. Normalisation of relations is essential for the EU path of both partners, who risk losing out on major opportunities. The benchmarks of Chapter 35 of Serbia's accession negotiations and the agenda of Kosovo's Special Group on Normalisation were updated in May 2024 to include the Agreement on the Path to Normalisation of Relations between Kosovo and Serbia and its Implementation Annex.

Russia's war of aggression against Ukraine has had an impact on relations with its bilateral partners and neighbouring countries. The Ukrainian authorities have sought to maintain and further strengthen cooperation and diplomatic ties with European countries and beyond, including support for a just and lasting peace in Ukraine in line with Ukraine's Peace Formula.

Ukraine's relations with the Western Balkans have improved overall although there are diverging views with Serbia and Bosnia and Herzegovina's *Republika Srpska* entity over their ties with Russia. Relations with Georgia have experienced some strain, especially due to Georgia not aligning with the sanctions against Russia. Despite its lack of alignment with the EU restrictive measures against

Russia, Turkey continues to be a partner of strategic importance for Ukraine, with significant bilateral economic and people-to-people ties, demonstrated by a bilateral visa-free regime and a free trade agreement signed in February 2022. Turkey has also made repeated efforts to revive the Black Sea Grain Initiative, terminated by Russia in July 2023, and has been a prominent participant in Ukraine's International Crimea Platform.

Following Russia's war of aggression against Ukraine, Moldova stepped up cooperation with Ukraine and Romania on humanitarian support for people fleeing Ukraine, energy security, transport and connectivity. Bilateral cooperation with Ukraine continued to grow, with Moldova expressing solidarity with Ukraine, voting in favour of relevant UN General Assembly resolutions, and aligning itself with a number of political statements in international organisations that condemn the military aggression. Moldova has also been aligning more with the EU's restrictive measures against Russia, despite being a target of intensifying Russian pressure itself.

Georgia continues to support Ukraine's territorial integrity and sovereignty, including through co-sponsorship of UN resolutions in support of Ukraine. However, the country has not aligned with EU restrictive measures against Russia. Georgia and Turkey enjoy a strategic partnership, with high level contacts, including in the framework of a High-Level Strategic Cooperation Council.

Ukraine, Moldova and Georgia also continue to participate actively in the **Eastern Partnership**.

Relations between Turkey and Greece improved further in the reporting period, culminating in the 5th meeting of the High-Level Cooperation Council in December 2023, during which the Athens Declaration on Friendly Relations and Good-Neighbourliness was signed between the two leaders. Inflammatory rhetoric is now rare. Turkey did not engage in any unauthorised drilling activity in the Eastern Mediterranean or flights over Greek islands in the Aegean Sea. Violations of Greek territorial waters are still reported and have increased in 2024 compared to 2023. In April 2024, the EU expressed its full commitment to the comprehensive settlement of the Cyprus problem, within the UN framework and in line with EU values, and welcomed the appointment of the UN Secretary-General's Personal Envoy on Cyprus.

Turkey continued to advocate for a two-state solution, contrary to UN Security Council resolutions. It is now of paramount importance that Turkey commits and actively contributes to a far, comprehensive and viable settlement of the Cyprus issue within the UN framework, on the basis of a bi-communal, binational federation with political equality, and in accordance with the relevant UN Security Council resolutions, as well as in line with the EU *acquis* and the principles on which the EU is founded. Turkey urgently needs to fulfil its obligation to fully implement the Additional Protocol to the EU-Turkey Association Agreement and make progress towards normalising relations with the Republic of Cyprus. Turkey must immediately reverse all actions and steps taken since October 2020 with regard to Varosha that run contrary to relevant UN Security Council resolutions. Pursuing dialogue in good faith and abstaining from unilateral actions which run counter to the EU interests and violate international law and the sovereign rights of EU Member States is an essential requirement to ensure stable and secure environment in the Eastern Mediterranean and the development of a cooperative and mutually beneficial relationship between the EU and Turkey. Turkey is expected to unequivocally commit to good neighbourly relations, international agreements and to the peaceful settlement of disputes in accordance with the United Nations Charter, having recourse, if necessary, to the International Court of Justice. The EU remains committed to defending its interests and those of its Member States as well as to upholding regional stability.

Territorial cooperation enables the enlargement countries to work together and with neighbouring EU Member States in key social and economic sectors. More specifically, cross-border and Interreg cooperation programmes create opportunities for dialogue, cooperation and development at local government level, with the involvement of communities, the private sector and civil society organisations. The EU Macro-regional Strategy for the Adriatic and Ionian Region and the EU Strategy for the Danube Region have continued promoting cooperation between Member States and candidate countries for the development, cohesion and decreasing of disparities in these two macro-regions. The strategies aim to unlock the macro-regions' economic and social potential, fostering

administrative capacity for different EU policies and promoting development projects in key areas, and are crucial contributors to the preparations for enlargement. Similarly, the Common Maritime Agenda has facilitated dialogue and cooperation between Member States and candidate countries in the Black Sea region, on topics such as environmental protection, marine pollution prevention and management and sustainable blue economy development.

VII. CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

1.

1. Twenty years after the biggest enlargement of the EU by ten Member States, EU accession remains a key driver of long-term security, peace, stability and prosperity in Europe. The historic opportunity of binding their future with the EU is open to ten partners, including the six in the Western Balkans, as well as Turkey, Ukraine, Moldova and Georgia.

2. The enlargement process continues to be merit-based and depends on the objective progress made by each of the partners. This requires determination to implement irreversible reforms in all areas of EU law, with special emphasis on the fundamentals of the enlargement process. Democracy, the rule of law and fundamental values will continue to be the cornerstones of the EU's enlargement policy. EU membership is a strategic choice. Partners must embrace and promote EU values firmly and unequivocally. Alignment with the EU's common foreign and security policy is a more significant signal than ever of shared values and strategic orientation in the new geopolitical context.

3. The enlargement process gained new momentum throughout 2023 and 2024. The fundamentals cluster was opened with Albania on 15 October 2024. Accession negotiations were opened with Ukraine and Moldova at the first intergovernmental conferences in June 2024. Having met the interim benchmarks for the rule of law chapters, Montenegro is on the way to provisionally closing further negotiating chapters. In March 2024, the European Council decided to open accession negotiations with Bosnia and Herzegovina. The screening process was completed with both Albania and North Macedonia at the end of 2023. In December 2023, the European Council granted candidate status to Georgia. However, following the course of action taken by the Georgian government since spring 2024, the EU accession process has been *de facto* halted. The Council remains seized of Kosovo's membership application submitted in December 2022.

4. Enlargement is a historic opportunity both for the acceding countries, and for the current Member States and the EU as a whole. There are significant socio-economic, political and security advantages of a bigger and stronger Union. An enlarged EU is a better guarantor of political stability, security and peace on the continent. A bigger Union will be a stronger global player, carrying more geopolitical clout, which will enable it to play an even more significant role on the international stage. EU enlargement will bring far reaching socio-economic benefits to the Union's current and future members. At the same time, enlargement requires internal reflection within the Union and preparation of its bodies and policies. On 20 March, the European Commission adopted a Communication on pre-enlargement reforms and policy reviews, which contributes to the ongoing discussion on the internal reforms the EU will need to make. The Commission will present pre-enlargement policy reviews focusing on individual sectors such as the rule of law, the Single Market, food security, defence and security, climate and energy and migration, as well as social, economic and territorial convergence more broadly.

5. Enlargement partners need to be anchored in the EU through gradual integration, leading in turn to an acceleration of the enlargement process. Gradual integration will help technical preparations for EU membership, accelerate *acquis* alignment and smoothen the accession process. The implementation of the Growth Plan for the Western Balkans will increase the Western Balkans economic convergence with the EU. It aims to bring forward some of the benefits and obligations of access to the Single Market before EU accession, and provides increased financial assistance through the Reform and Growth Facility, in order to incentivise reforms in the Western Balkans.

Crucially, access to the EU's single market is conditional upon the region stepping up efforts in regional economic cooperation, by implementing the Common Regional Market, building on recent positive developments. As part of the Growth Plan, the Commission has approved the Reform Agendas of five Western Balkan partners, setting out ambitious reforms they plan to undertake in order to achieve the facility's objectives. The Commission is working with Bosnia Herzegovina to assist it to finalise its Reform Agenda. To uphold Ukraine's convergence and gradual integration into the EU, the Ukraine Facility will provide Ukraine with support from 2024 to 2027, based on the implementation of the Ukraine Plan. A dedicated Growth Plan for Moldova to support its socio-economic reforms and investments was adopted on 10 October 2024.

6. In the Western Balkans, **good neighbourly relations and regional cooperation** are essential elements of the stabilisation and association, as well as the enlargement processes. Overcoming the legacy of the past and addressing disputes arising from the conflicts of the 1990s remain key. Outstanding bilateral issues still have to be solved, as they notably hold back regional integration and partners' EU paths. Normalisation of relations between Kosovo and Serbia is essential for the European path of both partners, who risk losing important opportunities in the absence of progress.

7. **Turkiye** remains a candidate country and a key partner for the European Union, and the government highlights the EU accession as its strategic goal. Nonetheless, accession negotiations with Turkiye have been at a standstill since 2018, in line with the decision of the Council. The underlying facts leading to this assessment still hold. Serious concerns remain in the areas of fundamental rights and rule of law, including the independence of the judiciary. Dialogue on rule of law and fundamental rights remains an integral part of the EU-Turkiye relationship. At the same time, work is advancing on the recommendations of the Joint Communication on the state of play of EU-Turkiye political, economic and trade relations, with avenues for re-engagement being explored and implementation moving forward. In line with the European Council conclusions and in a phased, proportionate and reversible manner, the European Union has a strategic interest in a stable and secure environment in the Eastern Mediterranean and in the development of a cooperative and mutually beneficial relationship with Turkiye.

II.

8. In **Montenegro**, the EU accession process is the key priority for the country and a clear political commitment of the authorities that is generally reflected in policy decisions. This includes a continued 100% alignment rate with the EU's common foreign and security policy, including sanctions. Since its formation in October 2023, the government has been operating in an overall stable political environment, with a lower level of polarisation compared to the recent years. The government greatly accelerated preparations for EU accession, and in June 2024 the Inter-Governmental Conference on accession negotiations with Montenegro confirmed that Montenegro overall met the interim benchmarks for the rule of law chapters 23 and 24, providing the opportunity to proceed with provisionally closing further chapters if conditions are met.

The Commission assessment is that, in line with the negotiating framework, an overall balance is currently ensured between progress under the rule of law chapters, on the one hand, and progress in the accession negotiations across chapters, on the other. The priority for further progress is maintaining and intensifying efforts to address the outstanding issues. In the rule of law area this would mean maintaining focus on the critical areas of freedom of expression and media freedom, the fight against corruption and organised crime, and accelerating and deepening reforms on the independence, professionalism and accountability of the judiciary. For other chapters of the negotiations, the immediate focus needs to be on delivering key pending EU-related reforms and meeting the closing benchmarks, in particular for those chapters which could be provisionally closed in the short term. The government of Montenegro signalled its objective to close accession negotiations by the end of 2026 and the Commission is ready to support this ambitious objective, starting with a proposal for provisional closure of additional chapters by the end of 2024, and a substantial agenda for 2025, if the relevant conditions are met. To this end, it is crucial for

Montenegro to implement the structured and well-planned approach that was developed to advance the EU integration agenda in practice. A continued broad political consensus on key reforms is a necessity.

9. In **Serbia**, the early 2023 December elections and the following break in the functioning of the government and parliament slowed down the pace of EU-accession reforms. Still, in the area of rule of law, implementation of the reform of the judiciary continued. Serbia adopted a new anti-corruption strategy and continued to contribute to the management of mixed migration flows towards the EU. The full implementation of the new media legislation, as well as its further alignment with EU *acquis* and European standards remains pending and to be ensured. Serbia committed to fully implement all of their respective obligations stemming from the Agreement on the Path to Normalisation and its Implementation Annex reached in 2023 and all past agreements. Serbia's pattern of alignment with the EU's common foreign and security policy remained largely unchanged and should be significantly improved as a matter of priority, including by aligning with restrictive measures and statements on Russia. Serbia must refrain from actions and statements that go against EU positions on foreign policy and other strategic matters and seriously demonstrate its strategic direction towards the EU.

Constant attention is needed to preserve the overall balance between progress under the rule of law chapters and normalisation of relations with Kosovo, on the one hand, and progress in the accession negotiations across chapters, on the other. The Commission reiterates its assessment for the third year that Serbia has fulfilled the benchmarks to open cluster 3 (Competitiveness and inclusive growth).

Serbia's progress on the rule of law and the normalisation of relations with Kosovo will continue to determine the overall pace of the accession negotiations. In the coming year, Serbia is expected to speed up the work on the implementation of EU-accession related reforms across the board, with a particular focus on the rule of law interim benchmarks as well as ensuring a truly enabling environment for civil society and media, making credible efforts to shut down disinformation and foreign information manipulation. Moving forward on the Dialogue, Serbia is expected to implement its obligations stemming from the Agreement on the Path to Normalisation and its Implementation Annex, as well as all past Dialogue agreements.

10. In **Albania**, the authorities have consistently stated their firm political commitment to EU integration as the country's key strategic priority and have maintained a high level of ambition to move forward in the accession negotiations. Albania has continued to make progress in reforms under the fundamentals cluster, in particular on the comprehensive justice reform and the vetting process, whose end in first instance is imminent, through good results in anti-corruption cases, and by increasing its capacities in financial investigations against organised crime. Albania's active engagement during its term as a non-permanent member in the UN Security Council until the end of 2023, as well as its record of full alignment with the EU's common and foreign security policy, testify to its strategic choice of EU accession and its role as a reliable international partner.

Following the first intergovernmental conference on accession negotiations in July 2022, the screening sessions for all the six clusters of the EU *acquis* were completed in November 2023. At the end of 2023, the Commission presented to the Council the opening benchmarks assessment report, where it concluded that Albania had met the requirements for opening negotiations on the fundamentals cluster. The Commission welcomes the opening of negotiations on the fundamentals cluster at the second intergovernmental conference held on 15 October, which marked a pivotal moment on the path towards accession. The Commission also supports the opening of negotiations on cluster 6 – External Relations towards the end of the year if the positive trend continues. The Albanian government signalled their objective to close accession negotiations by the end of 2027 and the Commission is ready to support this ambitious objective.

To this end, it is crucial for the authorities to further intensify the pace of EU oriented reforms, notably on the rule of law, consolidating the track record on law enforcement, on effectively fighting corruption and organised crime, and the promotion of fundamental rights, including media freedom, property rights, and minorities.

11. **North Macedonia** has consistently stated its political commitment to the strategic goal of EU integration and maintained a high level of ambition to move forward in the accession negotiations. North Macedonia needs to continue to deliver on the implementation of EU-related reforms, in particular under the fundamentals cluster, notably the judiciary, the fight against corruption and organised crime. Trust in the justice system needs to be strengthened. Corruption should be addressed unabatedly, including through a solid track record in the investigation, prosecution and final conviction of high-level cases. North Macedonia was actively engaged in 2023 as chair of the Organisation for Security and Cooperation in Europe (OSCE). The country continued to fully align with the EU's common foreign and security policy.

North Macedonia has not yet adopted relevant constitutional changes with a view to including in the Constitution citizens who live within the borders of the state and who are part of other people, such as Bulgarians¹⁷, which the country committed to launch and achieve. North Macedonia provides a good example of a multi-ethnic society. Bilateral agreements with neighbouring countries need to be implemented in good faith by all parties, including the Prespa agreement between Greece and North Macedonia and the Treaty of Friendship, Good Neighbourliness and Cooperation between Bulgaria and North Macedonia. Following the first intergovernmental conference on accession negotiations in July 2022, the screening sessions for all the six clusters of the EU *acquis* were completed in December 2023. The Commission is looking forward to swift and decisive follow-up to the screening report on the fundamentals cluster, including as regards the country's roadmaps in line with the negotiating framework, with a view to opening the first cluster as soon as possible and when relevant conditions are met. It is crucial that the authorities further intensify the pace of EU-related reforms. North Macedonia should take the necessary steps to advance in the accession negotiations process and effectively implement EU-related reforms, in particular in the area of the rule of law, justice and the fight against corruption.

12. **Bosnia and Herzegovina** demonstrated tangible results, as reported by the Commission in March 2024. Migration management continued to improve. The country achieved and maintained full alignment with the EU's common foreign and security policy. Legislation on integrity of the judiciary, anti-money laundering, and conflict of interest was adopted between November 2023 and March 2024. However, more recent developments hampered this positive momentum. The country needs to continue with resolute steps to finalise key reforms in line with EU rules and standards. This includes the adoption of the Law on Courts, the Law on the High Judicial and Prosecutorial Council, the Law on personal data protection and the Law on border control. Bosnia and Herzegovina is expected to urgently finalise the pending constitutional and electoral reforms. Secessionist actions undermining the unity, sovereignty, territorial integrity, constitutional order, and international personality of the country undermine progress in EU accession.

As set out by the European Council in its March 2024 decision to open accession negotiations, the Commission is preparing the negotiating framework with a view to its adoption by the Council the moment all relevant steps set out in the Commission's recommendation of October 2022 are taken.

The Commission stands ready to schedule the explanatory sessions on the EU *acquis* with Bosnia and Herzegovina. To be able to speak with one voice during the upcoming EU accession negotiations, Bosnia and Herzegovina will need to appoint a chief negotiator and their team. As

an outstanding obligation under the SAA, Bosnia and Herzegovina also needs to develop a national plan for the adoption of the *acquis*. Bosnia and Herzegovina also needs to appoint the national IPA coordinator.

To advance on its accession path, Bosnia and Herzegovina is expected to deliver all relevant steps set out in the Commission's recommendation of October 2022. The Commission stands ready to help Bosnia and Herzegovina to address all the issues identified in the Commission's opinion on its membership application in the framework of the upcoming accession negotiations.

13. **Kosovo's** authorities remained committed to its European path. Kosovo submitted an application for EU membership in December 2022. The Commission remains available to prepare an Opinion on Kosovo's membership application as soon as the Council requests it. Progress was recorded in the fight against organised crime, and the business environment improved. Visa liberalisation for Kosovo entered into force on 1 January 2024.

Tensions in the north of Kosovo continued in the aftermath of the violent attack against the Kosovo Police by armed Kosovo Serb assailants in September 2023, the gravest escalation in recent years. Several uncoordinated actions by Kosovo damaged relations between the government and the Kosovo Serb community. EU measures concerning Kosovo remained in place during the reporting period. In line with the 3 June 2023 statement by the High Representative on behalf of the EU, the EU has been implementing reversible measures vis-à-vis Kosovo. The High Representative has recommended the lifting of those measures. Kosovo committed to fully implement all of their respective obligations stemming from the Agreement on the Path to Normalisation and its implementation Annex reached in 2023 and all past agreements.

Kosovo needs to intensify its efforts to strengthen the rule of law and public administration and to protect freedom of expression. The government should work to forge cross-party political support to pursue EU-related reforms more effectively. Kosovo should implement the Agreement on the Path to Normalisation and its Annex and all past agreements without further delays or preconditions.

14. **Turkiye** is a candidate country and a key partner for the EU. The European Union has a strategic interest in a stable and secure environment in the Eastern Mediterranean and in the development of a cooperative and mutually beneficial relationship with Turkey. De-escalation in the interest of regional stability in the Eastern Mediterranean and promotion of good neighbourly relations should be sustained. In line with the recommendations of the Joint Communication of November 2023 on the state of play of EU-Turkiye political, economic and trade relations and the guidance of the European Council of April 2024, relations with Turkey were marked by a gradual re-engagement, and concrete steps were taken towards constructive exchanges on issues of joint interest. High level engagement continued, and a new high level dialogue on trade was launched, confirming progress achieved in this area. Turkey is a significant regional actor in the area of foreign policy, which is an important element in the context of the EU-Turkiye relationship, even if different views on certain foreign policy issues persist. Turkey's very low alignment rate with the common foreign and security policy continued to decrease. Turkey implemented specific measures to stop the circumvention of EU sanctions against Russia through its territory and should cooperate even more actively with the EU on sanctions circumvention. A progressive, proportionate and reversible approach to engage key areas of cooperation should continue to apply. Turkey's own constructive efforts should be sustained and EU concerns addressed.

Serious concerns remain in the areas of fundamental rights and rule of law, including the independence of the judiciary. Accession negotiations with Turkey remain at a standstill since June 2018 in line with the decisions of the European Council.

Turkiye is expected to actively support the negotiations on a fair, comprehensive and viable settlement of the Cyprus issue within the UN framework, in accordance with the relevant UN

¹⁷ As referred to in Council Conclusions 11440/22

Security Council resolutions and in line with the principles on which the EU is founded and the *acquis*. It is important that Turkey reaffirms its commitment to the UN-led settlement talks on Cyprus in line with the relevant UNSC resolutions, including their external aspects. Turkey needs also to fulfil its obligation to ensure full and non-discriminatory implementation of the Additional Protocol to the EU-Turkey Association Agreement.

15. Ukraine has addressed all the outstanding steps identified in the Commission's opinion of 2022. The opening of accession negotiations with Ukraine has been an important recognition of Ukraine's determination to pursue, despite Russia's ongoing war of aggression, reforms on the path of EU accession. Ukraine continued to foster integrity and meritocracy in the judicial system as well as to strengthen the anti-corruption institutional framework and build an enforcement track record in high-level corruption cases. Ukraine has also overhauled its legislation on the protection of rights of persons belonging to national minorities. The marital law related restrictions of fundamental rights remain overall proportionate. The authorities also advanced in implementing important reforms as part of the Ukraine Plan.

Despite progress on fundamental reforms, further efforts are needed. Ukraine should continue focusing on building further a credible enforcement track record in high-level corruption cases to address systemic corruption in most relevant sectors and institutions, and consolidate integrity, professionalism, and efficiency in the judiciary and in the law enforcement sector, while also stepping up the fight against organised crime. Protection of fundamental rights needs to be further strengthened, implementation of the amended legislation on the protection of the rights of persons belonging to national minorities in close cooperation with national minority representatives has to be continued and public administration reform and the decentralisation reform should advance. Measures to support repair and rebuilding of infrastructure will be key for full recovery of the economy, especially in the energy sector which needs to be further decentralised with its governance improved. Following the first intergovernmental conference in June 2024, the analytical examination of the *acquis* (the screening) is progressing smoothly. Following Ukraine's ratification of Rome Statute of the International Criminal Court further steps should be pursued to ensure the full alignment of its domestic legislation. The steady increase of Ukraine's alignment with the EU common foreign and security policy positions and restrictive measures is a clear sign of political commitment and should continue. Subject to Ukraine meeting all the conditions, the Commission is looking forward to the opening of negotiations on clusters, starting with the fundamentals, as soon as possible in 2025.

16. The people of Moldova voted on 20 October 2024 in a constitutional referendum on EU accession and in the first round of the presidential election. The proposal to enshrine EU accession in the Constitution was supported by 50.38% of voters. Moldova has addressed all the outstanding steps identified in the Commission's opinion of 2022. The opening of accession negotiations has been an important recognition of Moldova's determination to pursue reforms on the path of EU accession despite facing continuous Russian interference and the impact of Russia's war of aggression against Ukraine. Moldova further improved its alignment with the EU common foreign and security policy. Moldova continues implementing a comprehensive justice reform. The on-going vetting and appointments to top judicial and prosecutorial positions should be finalised in transparent and merit-based procedures. Further consolidating anti-corruption institutions, proactive and efficient anti-corruption investigations and convictions at all levels will underpin the building of a solid track record.

Moldova continued deoligarchisation efforts and launched investigations and prosecution of illegal financial flows and voter bribery. Collaboration with European and international agencies to fight international criminal networks should continue and be further reinforced. Additional efforts are necessary to implement the deoligarchisation plan including by reinforcing the independence of public media and increasing media ownership transparency. Moldova is taking

forward public administration reform, which needs to be rolled out in consultations with civil society to sustain a positive trajectory.

Moving forward will require consolidating reforms focusing on the efficient functioning of institutions within their designated roles and competencies as well as enforcing transparent and standardised appointment and dismissal procedures. In the context of the Moldova Growth Plan, continued reforms on the and economic reforms will be needed to increase convergence with the EU and integration into the Single Market. Following the first intergovernmental conference in June 2024, the analytical examination of the *acquis* (the screening) is progressing smoothly. Subject to Moldova meeting all the conditions, the Commission is looking forward to the opening of negotiations on clusters, starting with the fundamentals, as soon as possible in 2025.

17. The granting of candidate status to Georgia in December 2023 has not been followed by sufficient political commitment of the authorities to implement the necessary reforms for the country's progress on the EU path.

On the contrary, significant negative developments, including the adoption of the Law on transparency of foreign influence and the legislative package on "family values and the protection of minors", as well as strong anti-EU narratives from Georgian officials have severely affected Georgia's EU trajectory. As a consequence, Georgia's accession process has *de facto* been halted. Georgia also made insignificant progress on the implementation of the nine steps set by the 2023 Enlargement Communication of the European Commission.

On 26 October, Georgian citizens voted in the parliamentary elections. The preliminary findings of the joint International Election Observation Mission led by the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (OSCE/ODIHR) identified several shortcomings that occurred in a tense and highly polarised environment. The reported weaknesses include *inter alia* the recent legislative amendments to the election process, frequent compromises on vote secrecy, procedural inconsistencies, intimidation and pressure on voters that negatively impacted public trust in the process. These preliminary findings confirm the need for a comprehensive electoral reform that was already highlighted in past key recommendations. The recommendations of the final OSCE/ODIHR report should be implemented as soon as possible.

Constructive and inclusive dialogue across the political spectrum is now paramount. In line with the European Council Conclusions of 17 October, the EU calls on Georgia to adopt democratic, comprehensive and sustainable reforms, in line with the core principles of European integration.

Georgia needs to revert to the implementation of the nine steps as a matter of priority. In addition, Georgia should repeal the Law on transparency of foreign influence, the legislative package on "family values and the protection of minors", and refrain from other activities undermining the rule of law and fundamental rights that remain an integral part of the EU-Georgia relationship. Georgia should also resume efforts to achieve gender equality. Georgia's alignment with the EU's common foreign and security policy remains low, and while it made efforts to restrict the circumvention of sanctions via its territory, Georgia has not aligned with EU sanctions packages against Russia and Belarus.

Moreover, the authorities need to stop spreading disinformation against EU values and instead step up actions to combat disinformation and tackle hostile political rhetoric. Authorities must ensure that attacks against media outlets, opposition parties and civil society activists are properly investigated and a conducive environment for their work is guaranteed. Comprehensive and meaningful steps in reforming the rule of law, tackling high-level corruption, and eliminating oligarchic influences need to be undertaken, allowing sufficient public and Parliamentary oversight over the work of law enforcement agencies and guaranteeing the independence of public institutions.

The EU remains committed to further deepen the partnership with Georgia in line with the aspiration of a large majority of the Georgian population. Unless Georgia reverts the current

course of action which jeopardises its EU path, and demonstrates tangible efforts to address outstanding concerns and key reforms, the Commission will not be in a position to consider recommending opening negotiations with Georgia.

VIII. ANNEXES

1. Third-party indicators related to the status of democracy, good governance and the rule of law in candidate countries and potential candidates
2. Statistical data

Brussels, 30.10.2024
COM(2024) 690 final

ANNEXES 1 to 2

ANNEXES

to the

COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF REGIONS

2024 Communication on EU enlargement policy

{SWD(2024) 690 final} - {SWD(2024) 691 final} - {SWD(2024) 692 final} -
{SWD(2024) 693 final} - {SWD(2024) 694 final} - {SWD(2024) 695 final} -
{SWD(2024) 696 final} - {SWD(2024) 697 final} - {SWD(2024) 698 final} -
{SWD(2024) 699 final}

ANNEX 1

THIRD PARTY INDICATORS RELATED TO THE STATUS OF DEMOCRACY, GOOD GOVERNANCE AND THE RULE OF LAW IN COUNTRY

CITIZENS AND POLITICAL CIVILIAN¹

Indicators	CITIZENS AND POLITICAL CIVILIAN ¹									
	Atlanta	Bosnia and Herzegovina	Kenya	North Macedonia	Montenegro	Serbia	Tajikistan	Georgia	Madagascar	Ukraine
Freedom in the World 2021 - Democracy Scores, Freedom of Expression, Freedom of Access to Information, Freedom of Movement	Total score: 49/100 (2021, 80/100) Status: Stable Transitioned or Hybrid Regime (2021) Transitioned or Hybrid Regime (19/94 requests)	Total score: 36/100 (2021, 37/100) Status: Stable Transitioned or Hybrid Regime (2021) Transitioned or Hybrid Regime (15/94 requests)	Total score: 19/100 (2021, 30/100) Status: Stable Transitioned or Hybrid Regime (2021) Transitioned or Hybrid Regime (15/94 requests)	Total score: 40/100 (2021, 40/100) Status: Stable Transitioned or Hybrid Regime (2021) Transitioned or Hybrid Regime (15/94 requests)	Total score: 46/100 (2021, 46/100) Status: Stable Transitioned or Hybrid Regime (2021) Transitioned or Hybrid Regime (15/94 requests)	Total score: 43/100 (2021, 46/100) Status: Stable Transitioned or Hybrid Regime (2021) Transitioned or Hybrid Regime (15/94 requests)	NA	Total score: 34/100 (2021, 34/100) Status: Stable Transitioned or Hybrid Regime (2021) Transitioned or Hybrid Regime (15/94 requests)	Total score: 61/100 (2021, 56/100) Status: Stable Transitioned or Hybrid Regime (2021) Transitioned or Hybrid Regime (15/94 requests)	Total score: 49/100 (2021, 39/100) Status: Stable Transitioned or Hybrid Regime (2021) Transitioned or Hybrid Regime (15/94 requests)
Freedom in the World 2021 - Global Freedom Scores, Freedom of Expression, Freedom of Access to Information, Freedom of Movement	Total score: 49/100 (2021, 80/100) Status: Stable Transitioned or Hybrid Regime (2021) Transitioned or Hybrid Regime (19/94 requests)	Total score: 31/100 (2021, 30/100) Status: Stable Transitioned or Hybrid Regime (2021) Transitioned or Hybrid Regime (15/94 requests)	Total score: 69/100 (2021, 69/100) Status: Stable Transitioned or Hybrid Regime (2021) Transitioned or Hybrid Regime (15/94 requests)	Total score: 67/100 (2021, 69/100) Status: Stable Transitioned or Hybrid Regime (2021) Transitioned or Hybrid Regime (15/94 requests)	Total score: 69/100 (2021, 67/100) Status: Stable Transitioned or Hybrid Regime (2021) Transitioned or Hybrid Regime (15/94 requests)	Total score: 69/100 (2021, 69/100) Status: Stable Transitioned or Hybrid Regime (2021) Transitioned or Hybrid Regime (15/94 requests)	NA	Total score: 58/100 (2021, 58/100) Status: Stable Transitioned or Hybrid Regime (2021) Transitioned or Hybrid Regime (15/94 requests)	Total score: 61/100 (2021, 62/100) Status: Stable Transitioned or Hybrid Regime (2021) Transitioned or Hybrid Regime (15/94 requests)	
Democracy Index 2021 - The Economist Intelligence Unit	Overall Score: 6.28/10 (2021, 6.41/10) Region type: Hybrid regime (2021, Hybrid democracy (2022, Hybrid democracy))	Overall Score: 5.00/10 (2021, 5.00/10) Region type: Hybrid regime (2021, Hybrid regime)	NA	Overall Score: 6.91/10 (2021, 6.91/10) Region type: Hybrid democracy (2021, Hybrid democracy)	Overall Score: 6.91/10 (2021, 6.41/10) Region type: Hybrid democracy (2021, Hybrid democracy)	Overall Score: 6.53/10 (2021, 6.53/10) Region type: Hybrid democracy (2021, Hybrid democracy)	Overall Score: 4.31/10 (2021, 4.31/10) Region type: Hybrid regime (2021, Hybrid regime)	Overall Score: 5.81/10 (2021, 5.81/10) Region type: Hybrid regime (2021, Hybrid regime)	Overall Score: 6.21/10 (2021, 6.21/10) Region type: Hybrid democracy (2021, Hybrid democracy)	Overall Score: 5.66/10 (2021, 5.87/10) Region type: Hybrid democracy (2021, Hybrid regime)

¹ The table presents the best available rating and raw scores by third parties. Additional references to data from previous assessments is shown in between parentheses, when available.

World Press Freedom Index 2021 - Reporters without Borders	Global Score: 54.1/100 (2021, 57.0/100) Rank: 99/180 (2021, 96/180)	Global Score: 58.8/100 (2021, 64.9/100) Rank: 86/180 (2021, 64/180)	Global Score: 61.0/100 (2021, 62.8/100) Rank: 83/180 (2021, 84/180)	Global Score: 72.7/100 (2021, 74.5/100) Rank: 58/180 (2021, 39/180)	Global Score: 73.2/100 (2021, 74.2/100) Rank: 56/180 (2021, 39/180)	Global Score: 74.2/100 (2021, 74.2/100) Rank: 50/180 (2021, 39/180)	Global Score: 74.2/100 (2021, 74.2/100) Rank: 50/180 (2021, 39/180)	Global Score: 54.6/100 (2021, 59.6/100) Rank: 96/180 (2021, 91/180)	Global Score: 31.6/100 (2021, 31.9/100) Rank: 158/180 (2021, 165/180)	Global Score: 3.03/100 (2021, 61.6/100) Rank: 103/180 (2021, 77/180)	Global Score: 1.86/100 (2021, 77.62/100) Rank: 171/180 (2021, 28/180)	Global Score: 61.1/100 (2021, 61.1/100) Rank: 61/180 (2021, 59/180)	
Rule of Law Index 2021 - World Justice Project	Overall Score: 0.48/1 (2021, 0.48/1) Global Rank: 91/142 (2021, 87/140)	Overall Score: 0.51/1 (2021, 0.52/1) Global Rank: 71/142 (2021, 70/140)	Overall Score: 0.56/1 (2021, 0.56/1) Global Rank: 62/142 (2021, 57/140)	Overall Score: 0.55/1 (2021, 0.55/1) Global Rank: 67/142 (2021, 61/140)	Overall Score: 0.55/1 (2021, 0.55/1) Global Rank: 67/142 (2021, 61/140)	Overall Score: 0.55/1 (2021, 0.55/1) Global Rank: 67/142 (2021, 61/140)	Overall Score: 0.56/1 (2021, 0.56/1) Global Rank: 62/142 (2021, 57/140)	Overall Score: 0.48/1 (2021, 0.48/1) Global Rank: 91/142 (2021, 87/140)	Overall Score: 0.41/1 (2021, 0.42/1) Global Rank: 117/142 (2021, 110/140)	Overall Score: 0.68/1 (2021, 0.68/1) Global Rank: 48/142 (2021, 49/140)	Overall Score: 0.53/1 (2021, 0.53/1) Global Rank: 68/142 (2021, 68/140)	Overall Score: 0.53/1 (2021, 0.53/1) Global Rank: 68/142 (2021, 68/140)	Overall Score: 0.50/1 (2021, 0.50/1) Global Rank: 89/142 (2021, 79/140)
Worldwide Governance Indicators 2021 - Economic Freedom, The World Bank	Perceivable Rank: 47/73/100	Perceivable Rank: 41.2/100	Perceivable Rank: 39/22/100	Perceivable Rank: 38/00/100	Perceivable Rank: 48.5/100	Perceivable Rank: 48.5/100	Perceivable Rank: 49/96/100	Perceivable Rank: 36.7/100	Perceivable Rank: 36.7/100	Perceivable Rank: 36.6/100	Perceivable Rank: 41.9/100	Perceivable Rank: 31.8/100	
Worldwide Governance Indicators 2021 - Economic Effectiveness, The World Bank	Perceivable Rank: 56.56/100	Perceivable Rank: 72.7/100	Perceivable Rank: 44.28/100	Perceivable Rank: 69.23/100	Perceivable Rank: 51.42/100	Perceivable Rank: 57.08/100	Perceivable Rank: 43.87/100	Perceivable Rank: 72.64/100	Perceivable Rank: 43.57/100	Perceivable Rank: 33.02/100			

Year	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022		
Wholesale Corporation of Georgia, The World Bank Group	38,000,000	38,000,000	25,941,000	25,941,000	47,179,000	47,179,000	43,873,000	43,873,000	59,900,000	59,900,000	53,300,000	53,300,000	34,071,000	34,071,000	72,170,000	72,170,000	42,927,000	42,927,000	28,250,000	28,250,000

ANNEX II

STATISTICAL DATA (as of February), part 1 (Alabama - Montenegro)

Demography	Note	Alabama		Bosnia and Herzegovina		Kosovo		North Macedonia		Montenegro		EU-27	
		2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
Total population (thousands)		2 830.1	2 794.1	3 584.9	3 584.9	1 798.1	1 798.1	2 048.1	2 048.1	627.1	627.1	448 205	448 056
Share of 15-64 in total population (%)		68.21	68.01	-	-	67.21	67.11	68.11	68.01	68.21	68.11	64.15%	63.95%
Change rate of natural population change (per 1 000 inhabitants)		-1.2	0.2	-	-4.2*	-	-	-5.1	-2.4*	-3.4	-0.1	-3.7	-2.9**
Life expectancy at birth, males (years)		73.8	77.4	-	-	-	-	71.1	71.1	70.8	70.8	77.2 avg	77.8 avg
Life expectancy at birth, females (years)		77.7	80.9	-	-	-	-	75.5	75.5	77	77	82.8 avg	83.3 avg

Labour market

Indicator	Note	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
Economic activity rate for persons aged 15-64, average 2014-2019		75.1	75.1	63.4	63.8	43.9	43.2	70.5	70.5	64.7	64.7	78.4	79.3
Rate of economically active population		64.3	66.7	78.2	77.2	63.8	62.4	62.4	62.4	71.7	71.7	64.0	64.7
Rate of economically active population		66.3	72.0	50.0	48.8	24.4	24.5	57.4	57.4	57.8	57.8	72.8	73.8
Employment rate, aged 15-64		66.3	70.4	52.8	53.9	36.1	37.8	58.5	58.5	54.2	54.2	72.9	74.8
Unemployment rate, aged 15-64		74.8	77.4	66.0	67.7	51.9	50.5	60.5	60.5	46.7	46.7	78.5	79.9
Persons aged 15-24 not in employment, education or training as a percentage of the population in the age group		24.0	23.3	19.9	18.2	32.1	33.9	17.9	17.9	29.2	29.2	10.8	9.8

Labour market (cont.)	Note	Albania		Bosnia and Herzegovina		Kosovo		North Macedonia		Montenegro		EU-27	
		2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
Persons aged 15-24 not in employment, education or training % of the population in total		26.1 w	26.2 w	25.1	23.5	36.6 w	36.6 w	24.3 w	-	26.5 w	-	13.1 b	11.7
Employment by main sectors													
Agriculture, forestry and fisheries (%)		33.8 w	33.8 w	8.4 b	7.31	2.8 w	2.2 w	11.5 w	-	6.4 w	-	3.8 b	3.71
Industry (%)		13.0 w	14.3 w	24.4 b	25.41	14.8 w	13.3 w	23.9 w	-	10.2 w	-	18.0 b	17.71
Construction (%)		8.1 w	7.8 w	8.1 b	8.21	10.3 w	11.0 w	6.9 w	-	6.7 w	-	6.7 b	6.81
Services (%)		44.3 w	44.2 w	57.0 b	58.21	71.3 w	73.4 w	57.7 w	-	76.7 w	-	70.8 b	71.51
Persons employed in the public sector as a share of total employment, persons aged 20-64 (%)	1) 2) 3)	10.0 w	15.1 w	18.8 w	18.0 w	28.3 w	27.7 w	28.8 w	-	32.7 w	-	-	-
Persons employed in the private sector as a share of total employment, persons aged 20-64 (%)	1)	84.0 w	74.8 w	80.2 w	81.0 w	71.7 w	72.3 w	74.4 w	-	63.7 w	-	-	-
Persons aged 20-64 (%)													
Persons aged 20-64 (% of the labour force)													
Total		11.6 w	11.0 w	17.4 b	15.4	30.6 w	15.8 w	13.7 w	-	18.8 w	-	7.1 b	6.2
Males		11.4 w	10.8 w	14.4 b	12.6	18.8 w	11.0 w	14.4 w	-	17.1 w	-	6.8 b	5.9
Females		11.8 w	11.4 w	22.0 b	18.6	24.8 w	18.5 w	18.8 w	-	19.5 w	-	7.4 b	6.5
Youth, aged 15-24		27.1 w	24.8 w	38.3 b	35.1	38.0 w	21.4 w	38.4 w	-	32.1 w	-	14.8 b	14.8
Long-term (>12 months) unemployment		7.3 w	7.4 w	13.4	11.4	14.8 w	6.1 w	12.5 w	-	11.3 w	-	7.8	2.1
Average of monthly employment and salaries (EU)	4) 5)	487 w	520 w	510 w	574 w	484 w	527 w	466 w	-	517 w	-	522 w	712 w

Education	Note	Albania		Bosnia and Herzegovina		Kosovo		North Macedonia		Montenegro		EU-27	
		2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
Early leavers from education and training, percentage of the population aged 18-24 with at least lower secondary education and not in higher education or training (%)		16.8 w	15.5 w	4.7	3.6	7.0 w	7.8 w	4.0 w	-	6.7 w	-	6.3 b	6.7
Public expenditure on education relative to GDP (%)		3.1 w	2.9 w	4.3 w	-	4.3 w	3.5 w	-	-	-	-	4.8 b	-
Ratio of the population aged 20-24 with upper secondary education, total		17.2 w	15.0 w	6.1	6.8	9.8 w	10.7 w	4.9 w	-	2.8 w	-	15.8 b	16.5
Percentage of the population aged 20-24 with at most lower secondary education, males		18.4 w	16.3 w	6.0	6.7	10.3 w	12.1 w	4.9 w	-	3.4 w	-	18.1 b	18.7
Percentage of the population aged 20-24 with at most lower secondary education, females		18.1 w	17.8 w	5.3	6.8	9.4 w	9.4 w	4.9 w	-	2.2 w	-	12.0 b	14.2
Percentage of the population aged 20-24 with upper secondary or post-secondary non-tertiary education, total		58.1 w	57.8 w	64.5	67	79.6 w	73.5 w	58.8 w	-	65.3 w	-	65.9 b	64.8
Percentage of the population aged 20-24 with upper secondary or post-secondary non-tertiary education, males		64.8 w	64.7 w	68.5	69.4	79.4 w	77.4 w	61.8 w	-	67.6 w	-	66.4 b	66.7
Percentage of the population aged 20-24 with upper secondary or post-secondary non-tertiary education, females		47.9 w	51.1 w	62.4	64.6	72.6 w	70.1 w	60.7 w	-	62.8 w	-	65.2 b	63.9
Percentage of the population aged 20-24 with tertiary education, total		32.1 w	38.4 w	28.8	28.0	32.3 w	30.8 w	38.0 w	-	38.0 w	-	41.9 b	42.6
Percentage of the population aged 20-24 with tertiary education, males		25.4 w	31.9 w	23.8	23.4	30.8 w	28.3 w	37.8 w	-	34.8 w	-	36.8 b	37.3

National accounts	2013 sw		45.6 w		34		34.1		34.0 w		35.9 w		42.3 w		43.0 w		47.3 w		48.3		
	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	
Percentage of the population aged 15 and over (city population, females)																					
Gross domestic product																					
In current prices (EU€ million)	15 157	17 872 p	20 015	23 524	7 958	8 686	11 635	13 031 p	4 935	5 924	14 689	15 909	14 689	15 909	14 689	15 909	14 689	15 909	14 689	15 909	
Per capita (EU€)	5 300	6 433 w	6 743 w	7 743 w	4 621	5 460 w	7 017	8 000	8 000	8 000	32 630	35 630	32 630	35 630	32 630	35 630	32 630	35 630	32 630	35 630	
In purchasing power standards (2019) per capita	10 939	-	-	-	-	-	14 138 w	-	15 466	17 977	32 831	35 918	32 831	35 918	32 831	35 918	32 831	35 918	32 831	35 918	
In purchasing power standards (2019) per capita, relative to the EU average (EU€ (2019) annual rate of change, contrasted with the previous year (%)	31.2	-	-	-	-	-	43.0 w	-	47.1	48.4	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
Class value added by main sectors																					
Agriculture, forestry and fishing (%)	21.1	21.3 p	6	5.7	8.0	9.2	8.3	8.6 p	8	7.5	1.8	1.6	1.8	1.6	1.8	1.6	1.8	1.6	1.8	1.6	
Industry (%)	12.8	13.4 p	24.8	24.2	28.6	25.3	19.7	19.1 p	13.5	11.3	20.1	20.4	20.1	20.4	20.1	20.4	20.1	20.4	20.1	20.4	
Construction (%)	10.9	11.1 p	5.1	5.3	6.0	6.7	8.8	8.7 p	5.8	4.8	5.5	5.5	5.5	5.5	5.5	5.5	5.5	5.5	5.5	5.5	
Services (%)	55.2	54.2 p	64.1	64.8	57.2	58.9	62.1	62.7 p	73.8	76.3	72.9	72.1	72.9	72.1	72.9	72.1	72.9	72.1	72.9	72.1	72.1
Balance of payments																					
Net (current - constant) foreign direct investment (2019 million)	880.8	1 188.8	530.0 w	688.7 w	320.4 w	558.9 w	387.2 w	654.2 w	561.8 w	762.8 w	809.3	742.5	809.3	742.5	809.3	742.5	809.3	742.5	809.3	742.5	
Net (current - constant) foreign direct investment (% of GDP)	6.52	6.61 p	2.50 w	-	4.03	6.26	3.27	5.08 p	11.74 w	13.21 w	-2.83	-2.84	-2.83	-2.84	-2.83	-2.84	-2.83	-2.84	-2.83	-2.84	
GDP	852.3	862.1	205.8 w	205.5 w	188.1	351.1	390.0	452.3 w	186.1 w	215.3 w	-82	-82	-82	-82	-82	-82	-82	-82	-82	-82	
Net (current - constant) foreign direct investment (% of GDP)	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

7

External trade in goods	4.30 <th colspan="2">3.85 w <th colspan="2">0.83 w <th colspan="2">2.38 <th colspan="2">3.95 <th colspan="2">3.20 <th colspan="2">3.51 w <th colspan="2">3.84 w <th colspan="2">3.84 w <th colspan="2">-0.64 <th colspan="2">-0.38 </th></th></th></th></th></th></th></th></th></th>		3.85 w <th colspan="2">0.83 w <th colspan="2">2.38 <th colspan="2">3.95 <th colspan="2">3.20 <th colspan="2">3.51 w <th colspan="2">3.84 w <th colspan="2">3.84 w <th colspan="2">-0.64 <th colspan="2">-0.38 </th></th></th></th></th></th></th></th></th>		0.83 w <th colspan="2">2.38 <th colspan="2">3.95 <th colspan="2">3.20 <th colspan="2">3.51 w <th colspan="2">3.84 w <th colspan="2">3.84 w <th colspan="2">-0.64 <th colspan="2">-0.38 </th></th></th></th></th></th></th></th>		2.38 <th colspan="2">3.95 <th colspan="2">3.20 <th colspan="2">3.51 w <th colspan="2">3.84 w <th colspan="2">3.84 w <th colspan="2">-0.64 <th colspan="2">-0.38 </th></th></th></th></th></th></th>		3.95 <th colspan="2">3.20 <th colspan="2">3.51 w <th colspan="2">3.84 w <th colspan="2">3.84 w <th colspan="2">-0.64 <th colspan="2">-0.38 </th></th></th></th></th></th>		3.20 <th colspan="2">3.51 w <th colspan="2">3.84 w <th colspan="2">3.84 w <th colspan="2">-0.64 <th colspan="2">-0.38 </th></th></th></th></th>		3.51 w <th colspan="2">3.84 w <th colspan="2">3.84 w <th colspan="2">-0.64 <th colspan="2">-0.38 </th></th></th></th>		3.84 w <th colspan="2">3.84 w <th colspan="2">-0.64 <th colspan="2">-0.38 </th></th></th>		3.84 w <th colspan="2">-0.64 <th colspan="2">-0.38 </th></th>		-0.64 <th colspan="2">-0.38 </th>		-0.38	
	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
Share of exports to EU-27 (of total exports (% of total exports))	44.7	47.8 p	53.9	61.9	65.2	71.4	61.3	64.9 p	62.2	74.4	47.1	55	47.1	55	47.1	55	47.1	55	47.1	55	47.1	55
Share of imports from EU-27 (of total imports (% of total imports))	31.3	37.4 p	42.8	46.1	33.4	36.0	65.4	74.0 p	62.8	51.5	51	58.9	51	58.9	51	58.9	51	58.9	51	58.9	51	58.9
Exports (% of GDP)	44.7	47.8 p	53.9	61.9	65.2	71.4	61.3	64.9 p	62.2	74.4	47.1	55	47.1	55	47.1	55	47.1	55	47.1	55	47.1	55
Imports (% of GDP)	31.3	37.4 p	42.8	46.1	33.4	36.0	65.4	74.0 p	62.8	51.5	51	58.9	51	58.9	51	58.9	51	58.9	51	58.9	51	58.9
Public finance																						
General government surplus (of total (%))	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
General government debt (%)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

8

Financial indicators	Note	Albania		Bosnia and Herzegovina		Kosovo		North Macedonia		Montenegro		EU-27	
		2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
Annual change in consumer prices (%)	B)	2.3 d	6.6 d	2.0 w	14.0 w	3.4 d	11.6 d	3.4 d	14.0 d	2.3 d	11.6 d	2.9	9.2
Total external debt, relative to GDP (%)	F)	64.4 i	54.3 m	57.2 m	51.4 w	37.4 w	35.8 w	66.8 i	62.8 p	111.7 j	156.4 i	-	-
Total debt in foreign currency, relative to GDP (%)		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Total reserves (million euro) (excluding gold) (million euro)		838.9	-71.8	1 317.8	72.8	168.8	67.6	304.7	271.0	8	164	-	-
International reserves - equivalent to number of months		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Business	Note	Albania		Bosnia and Herzegovina		Kosovo		North Macedonia		Montenegro		EU-27	
		2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
Industrial production index (2015 = 100)	D)	113.0 w	116.1 w	106.2 w	107.9 w	-	-	103.8 w	-	110.8 w	107.2 w	-	-
Intraday electricity production (thousand kWh) (length of production observation)		2587	25	216	231	137 w	137 w	385	385	0	0	-	-
Intensity of railway network (thousand km) (length of production observation)		7.8 i	7.1 i	19.9 m	19.8 m	30.9 m	30.5 m	26.9 i	26.9 i	16.0 i	16.0 i	47.3 i	47.8 i
Renewable energy in relation to GDP		2.7 i	3.8 m	3.3 i	6.5 i	6.7 i	10.0 i	7.8 i	13.8 m	4.1 i	7.0 i	2.7 i	5.2 i

STATISTICAL DATA (as of 06/02/2024) part 1 (Serbia - Ukraine)

Demography	Year	Serbia	Turkey	Georgia	Moldova	Ukraine	EU-27
Total population (thousands)	2021	6 874	83 041	3 729	3 891	40 908	446 306
Share of 15-64 in total population (%)	2021	64.5	67.7	67.9	63.7	67.4	64.1
Share of 15-64 in total population (thousands)	2021	4 431	56 001	2 521	2 467	27 611	289 599
Life expectancy at birth, males (years)	2021	70	72.7	74.3	66.4	72.2	77.8
Life expectancy at birth, females (years)	2021	75.7	77.9	79.4	75.1	77.2	82.3
Economic activity rate for persons aged 20-64 (percentage of the population economically active (%))	2021	75.0	81.2	83.1	65.5	81.0	78.4
Total	2021	75.0	81.2	83.1	65.5	81.0	78.4
Males	2021	63.7	82.3	82.3	57.9	78.2	74.7
Females	2021	86.1	80.0	83.9	73.1	83.8	82.1
Employment rate aged 20-64 (%)	2021	60.3	63.9	66.5	51.1	64.8	61.9
Total	2021	60.3	63.9	66.5	51.1	64.8	61.9
Males	2021	49.3	62.3	64.5	45.9	60.8	57.8
Females	2021	71.2	65.5	68.5	56.2	68.8	66.0
Persons aged 15-24 in employment (thousands)	2021	11 130	123 830	58 330	58 330	142 830	1 428 300
Persons aged 15-24 in unemployment (thousands)	2021	11 130	123 830	58 330	58 330	142 830	1 428 300
Persons aged 15-24 in the age group	2021	16.4	13	24.8	24.1	26.8	24.3

Labour market (cont.)

Labour market (cont.)	Year	Serbia	Turkey	Georgia	Moldova	Ukraine	EU-27
Persons aged 15-24 in employment situation or training, % of the population in the age group	2021	18.8	15.1	28.4	27.2	34.6	30.7
Persons aged 15-24 in employment situation or training, % of the population in the age group by main sector	2021	18.8	15.1	28.4	27.2	34.6	30.7
Industry (%)	2021	15.0	14.8	17.2	15.7	18.9	17.9
Construction (%)	2021	23.2	24.0	21.4	21.7	11.3	11.9
Services (%)	2021	61.8	61.2	61.4	62.6	70.8	70.2
Persons employed in the public sector (thousands)	2021	26.8	55.3	18.9	18.9	24.3	23.4
Persons employed in the public sector, persons aged 20-64 (%)	2021	74.2	83.1	76.8	71.4	71.2	71.2
Persons employed in the public sector, persons aged 20-64 (%)	2021	74.2	83.1	76.8	71.4	71.2	71.2
Unemployment rate, % of the total employment persons	2021	11.1	11.1	11.1	11.1	11.1	11.1
Total	2021	11.1	11.1	11.1	11.1	11.1	11.1
Males	2021	10.2	10.2	10.2	10.2	10.2	10.2
Females	2021	12.1	12.1	12.1	12.1	12.1	12.1
Persons aged 15-24	2021	26.8	26.8	26.8	26.8	26.8	26.8
Long-term (12 months)	2021	4.9	4.9	4.9	4.9	4.9	4.9
Average annual monthly wages and salaries (EUR)	2021	772	371	371	371	371	371

Education	Note	Serbia		Tunisia		Georgia		Maldives		Ukraine		EU-27	
		2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
Early leavers from education and training: percentage of the population aged 18-24 with at least one of the following: no upper secondary education and not in formal education or training (%)		6.3 B	5	23.1 B	21.2	7.2 W	6.0 W	18.6 W	21.5 W	-	-	8.8 B	8.7
Public expenditure on GDP (%)	(1) 22)	3.3 W	3.2 W	3.8 W	-	3.8 W	3.3 W	-	-	-	-	4.8 B	-
Percentage of the population aged 25-24 with at least lower secondary education, total	(1) 13) 23)	6.7 B	5.7	28.3 B	26.2	7.3 W	6.0 W	23.3 W	26.5 W	-	-	15.6 B	14.5
Percentage of the population aged 25-24 with at least lower secondary education, males	(1) 13)	7.7 B	6.3	31.3 B	28	7.4 W	5.8 W	27.3 W	28.0 W	-	-	18.1 B	18.7
Percentage of the population aged 25-24 with at least lower secondary education, females	(1) 13)	5.7 B	5.2	27.3 B	24.3	7.2 W	6.1 W	19.4 W	25.0 W	-	-	12.9 B	14.2
Percentage of the population aged 25-24 with at least lower secondary education, Tunisia	(1) 13)	65.3 B	66.0	44.1 B	50.8	77.2 W	78.1 W	68.3 W	62.7 W	-	-	65.9 B	64.8
Percentage of the population aged 25-24 with at least lower secondary education, Maldives	(1) 13)	65.3 B	68.3	51.4 B	54.6	84.0 W	83.4 W	66.4 W	62.8 W	-	-	66.4 B	65.7
Percentage of the population aged 25-24 with at least lower secondary education, Ukraine	(1) 13)	84.1 B	85.3	44.7 B	47	70.2 W	72.2 W	69.3 W	62.7 W	-	-	65.2 B	63.8
Percentage of the population aged 25-24 with at least lower secondary education, EU-27	(1) 12)	35.3 B	35.2	35.5 B	37.6	35.5 W	35.2 W	31.3 W	31.8 W	-	-	41.9 B	42.8
Percentage of the population aged 25-24 with tertiary education, total	(1) 13)	27.7 B	28.8	30.0 B	37.4	32.3 W	30.4 W	28.8 W	27.8 W	-	-	36.6 B	37.3
Percentage of the population aged 25-24 with tertiary education, males	(1) 13)	43.2 B	41.8	35.1 B	37.9	35.9 W	40.1 W	34.7 W	35.2 W	-	-	47.3 B	46.3

Mediation records	Note	Serbia		Tunisia		Georgia		Maldives		Ukraine		EU-27	
		2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
Gross domestic product in current prices (EU€ million)	(1) 29) 24)	53 346	60 427 P	880 246	867 310	15 813	23 682	11 888	13 781	168 710	154 175	14 688	15 888
Per capita (EU€)	(1) 13) 21) 24)	7 410	9 070 P	6 200	10 150	4 593 W	6 374 W	4 457 W	5 428 W	4 677 W	-	32 220	35 620
Institutional (FPI) per capita	24)	14 235	15 855 P	19 850	23 802	-	-	16 298	17 242	-	-	32 821	35 816
In purchasing power standards (PPS) per capita, relative to the EU average		43.4	42.7 P	60.8	66.8	-	-	-	-	-	-	100	100
EU-27 1000 thousand rate of change, compared with the previous year (%)	(1) 20) 24)	7.7	3.5 P	11.4	5.5	10.6 W	11.0 W	13.3 W	- 5.0 W	3.4 W	- 28.8 W	6.1	3.4
Custom value added by main sectors													
Manufacturing and construction (%)	(1) 29) 24) 22)	7.6	7.7 P	6.2	7.2	6.3 W	7.6 W	12.3 W	8.8 W	12.7 W	9.7 W	1.8	1.8
Industry (%)	(1) 29) 24) 22)	22	23.9 P	29.2	29.5	18.9 W	18.5 W	14.7 W	14.3 W	23.5 W	18.9 W	20.1	20.4
Construction (%)	(1) 29) 24) 22)	7.3	6.8 P	6.7	5.5	7.3 W	8.0 W	6.3 W	6.2 W	3.2 W	1.3 W	5.5	5.5
Services (%)	(1) 29) 24) 22)	62.1	61.9 P	59.0	57.7	67.8 W	67.9 W	63.8 W	67.8 W	60.2 W	69.3 W	72.8	72.1
Balance of payments	Total	3 556.8	4 328.2	5 417.4	8 007.4	782.7	1 822.5	3 142.4	3 140.0	6 291.5	202.7	- 415	- 225
Net (gross) - outward foreign direct investment (FDI) (million USD)	(1) 20) 21)	8 881	7 18 P	0 781	0 331	5 04 W	7 23 W	2 72 W	3 73 W	3 19 W	0 13 W	- 2 331	- 2 041
Net (gross) - outward foreign direct investment (FDI) (% of GDP)	(1) 20) 21)	1 801.0	1 430.0	361.5	3 711.9	1 88.8 W	728.5 W	-	-	6 768.7	22.8 W	- 35	- 63 247.3
Net (gross) - outward foreign direct investment (FDI) in relation to EU-27 (million USD)	(1) 20)	2 381	2 33 P	0 551	0 311	1 20 W	3 16 W	-	-	2 31 W	0 01 W	- 0 841	- 0 381
Remittances as % of GDP	(1) 29) 24)	-	6.83 P	-	-	6.65 W	6.82 W	8.80 W	8.20 W	5.98 W	1.58 W	0.141	0.141

External trade in goods	Note	Serbia			Tunisia			Georgia			Maldives			Ukraine			EU-27	
		2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022
Share of exports in EU-27 exports (in % of total)		65.9	66.0	66.0	41.1	40.4	40.4	16.9	15.4	15.4	55.4	55.4	55.4	55.4	55.4	55.4	55.4	55.4
Share of imports from EU-27 countries in value of total imports (in % of total)		53.9	51.9	51.1	31.1	28.5	22.8	22.8	22.8	42.9	47.4	47.4	47.4	47.4	47.4	47.4	47.4	47.4
Trade balance (EUR million)	(1)	-6 279	-10 266	-28 025	-103	-1 491	-7 262	-3 415	-4 673	-4 106	-10 643	56 616	-435 974	-	-	-	-	-
Trade balance in goods and services relative to GDP		62.8	74.8	30.3	42.8	58.9	62.2	57.9	69.5	61.9	51.9	47.1	55	-	-	-	-	-
Exports (% of GDP)		54.9	63.8	35.7	28.6	42.7	62.5	50.8	41.3	40.7	30.4	51	56.9	-	-	-	-	-
Imports (% of GDP)		11 223 249	11 223 249	11 223 249	11 223 249	11 223 249	11 223 249	11 223 249	11 223 249	11 223 249	11 223 249	11 223 249	11 223 249	11 223 249	11 223 249	11 223 249	11 223 249	11 223 249
Current government surplus (+) / deficit (-) (%)	Note	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Current government debt (%)	(1) 223 249	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Financial indicators	Note	Serbia			Tunisia			Georgia			Maldives			Ukraine			EU-27	
		2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022
Annual change in consumer prices (%)	(1) 20	4.0	11.7	19.8	72.3	72.3	72.3	11.8	5.1	5.1	28.7	8.4	20.2	2.8	8.3	-	-	
Total estimated debt relative to GDP (%)	(1) 223 249	75.8	77.5	54.2	48.7	123.9	94.4	66.3	65.4	67.9	67.9	67.9	67.9	67.9	67.9	67.9	67.9	
Total debt in foreign currency relative to GDP (%)	(1) 20	2 620.0	2 818.0	19 405.7	13 110.3	3 777.0	4 081.6	3 466.5	4 208.0	27 384.4	26 761.2	-	-	-	-	-	-	
Value of reserve assets (including gold) (million USD)	(1)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Reserve assets in months of imports		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

Business	Note	Greece		Turkey		Ghana		Maldives		Ukraine		EU-27	
		2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
Industrial production index (2015 = 100)	113 321	118.6 w	-	156.6 w	143.3 w	154.3 w	144.8 w	126.3 w	115.1 w	106.4 w	66.7 w	-	-
Information	Total	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
Density of railway network (lines in operation per thousand km ²)	113 321	42.4 w	42.8 w	12.1 t	13.7 t	22.2 w	-	34.0 w	-	32.7 w	-	47.9 t	47.6 t
Length of motorways (thousands)	113 130	928	841	3 832	3 833	283	283	0	0	15 w	-	-	-
Energy	Total	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
Final energy consumption (GDP)	201 246	4.0 t	6.9 t	5.2 t	6.8 t	1.7 t	1.6 t	3.2 t	6.5 t	-	-	2.7 t	5.2 t

Source: Eurostat and/or the statistical authorities of the candidate countries and potential candidates

- = not available
 b = back to series
 d = definition differs
 e = estimated value
 f = provisional
 t = Eurostat estimate
 w = data supplied by and under the responsibility of the national statistical authority and published on its 'w' basis and without any assurance as regards their quality and relevance to EU statistical methodology

Footnotes:
 1) Bosnia and Herzegovina: The public sector includes NACE Rev. 2 Sections O, P and Q within the private sector includes other NACE Sections.
 2) North Macedonia: The public sector includes data for 'Other (private, collective, state, unclassified)'.
 3) Montenegro: Data refer to number of employees in the public sector as a share of the total number of persons employed.
 4) Albania: Source of information: General Directorate of Statistics, social insurance contribution; ISTAT's calculation.
 5) Bosnia and Herzegovina: ISTAT's calculation.
 6) Bosnia and Herzegovina: Based on IMF balance of payments manual, April - Liability Approach.
 7) Bosnia and Herzegovina: Based on IMF balance of payments manual, April - Liability Approach.
 8) Serbia and Montenegro: Consumer price inflation.
 9) Serbia and Montenegro: Based on IMF balance of payments manual, April - Liability Approach.
 10) Albania: Based on NACE Rev. 2, Coverage in Section B to D.
 11) Ukraine: Data for 2014-2022 exclude the temporarily occupied territories of the Autonomous Republic of Crimea, the city of Sevastopol and the parts of the Donetsk and Luhansk Oblasts.
 12) Ukraine: Firms from 2019 economically active population - labour force.
 13) Ukraine: Data on Ukraine for the years 2021-2022 is based due to exemption under the national law from mandatory data submission to the State Statistics Service of Ukraine as of 3 March 2022.
 14) Georgia: Since 2020 - NACE Rev.2, Index 2020 - NACE Rev.1.
 15) Turkey: Adjustments to the definition, scope and design of the ILETS have been implemented from 2021. Data from 2021 are not comparable to previous years.
 16) Turkey: Annual IFS results.
 17) Georgia: Persons aged 15 years and older.
 18) Ukraine: Persons aged 15 years and older.
 19) Serbia: Values indicated are obtained from administrative records. Average earnings are calculated on the basis of the total amount of recorded earnings for the reporting month and the number of full-time equivalent (FTE) employees.

220 Turkey: Source: Income and Living Conditions Survey

219 Moldova: Includes both with 1 and more employees

222 Georgia: Based on 2008 SDC

229 Georgia: Persons without education are excluded

246 Moldova: Based on 2004 SDA

256 Georgia: Calculations are made according to MACE Rev. 2

261 Ukraine: The National Bank of Ukraine have imposed the FDI compilation, in context of which non-financial corporations' reported earnings as an item between below enterprises have been incorporated in FDI flows and stocks data.

277 Ukraine: FDI data were reconstructed using the account E.U.27 Member States, excluding the United Kingdom.

281 Ukraine: Data and data guaranteed data!

285 Moldova: Consumer price inflation

300 Ukraine: Assets and debt converted from USD dollars to euro using cross rates at the end of the reporting year.

310 Georgia: Seasonally adjusted data.

329 Ukraine: Adjustment for the effect of calendar days of the dynamic series of ratios to the average monthly value of the base (2018) year is carried out using the DDMETIMA program, using the TRAMO/ARIMA methodology.

338 Moldova: Including the Transnistria region, including withdrawal.

**USPOREDNI PREGLED OCJENA EUROPSKE KOMISIJE ZA TRENUTNU RAZINU SPREMNOSTI ZA ČLANSTVO I
POSTIGNUTI NAPREDAK ZA 2022., 2023. I 2024.**

Oblast / poglavlje iz Izvješća o BiH za 2020., 2021. i 2022.	Razina spremnosti za preuzimanje obveza iz članstva 2022.	Razina spremnosti za preuzimanje obveza iz članstva 2023.	Razina spremnosti za preuzimanje obveza iz članstva 2024.	Ostvareni napredak u 2022. godini	Ostvareni napredak u 2023. godini	Ostvareni napredak u 2024. godini
Izbori	-	-	-	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA	DAT OPIS STANJA BEZ OCJENE ¹
Upravljanje	-	-	-	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA	DAT OPISA STANJA BEZ OCJENE ²
Civilno društvo	-	-	-	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA	DAT OPIS STANJA BEZ OCJENE ³
Reforma javne uprave	RANA FAZA	RANA FAZA	RANA FAZA / ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	OGRAĐENI NAPREDAK	ODREĐENI NAPREDAK	ODREĐENI NAPREDAK ⁴
Poglavlje 23: Pravosuđe i temeljna prava	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	NIJE BILO NAPRETKA	OGRAĐENI NAPREDAK	OGRAĐENI NAPREDAK
Rad pravosuđa	RANA FAZA / ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	RANA FAZA / ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	RANA FAZA / ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	NIJE BILO NAPRETKA	ODREĐENI NAPREDAK	OGRAĐENI NAPREDAK ⁵

¹ U provedbi KLJUČNOG PRIORITETA 1

² U provedbi KLJUČNOG PRIORITETA 2 (PI – NPAA)

³ U provedbi KLJUČNOG PRIORITETA 11

⁴ U provedbi KLJUČNOG PRIORITETA 14

⁵ U provedbi KLJUČNOG PRIORITETA 6

Borba protiv korupcije	RANA FAZA / ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	RANA FAZA / ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	RANA FAZA / ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA	ODREĐENI NAPREDAK ⁶
Temeljna prava						
Sloboda izražavanja	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	NIJE BILO NAPRETKA	NAZADOVANJE	NIJE BILO NAPRETKA ⁹
Poglavlje 24: Pravda, sloboda i sigurnost	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	OGRAĐENI NAPREDAK	ODREĐENI NAPREDAK	ODREĐENI NAPREDAK ¹⁰
Borba protiv organiziranog kriminala	RANA FAZA / ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	RANA FAZA / ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	RANA FAZA / ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	NIJE BILO NAPRETKA	ODREĐENI NAPREDAK	ODREĐENI NAPREDAK ¹¹
Gospodarski kriteriji: Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije	RANA FAZA	RANA FAZA	RANA FAZA	NAZADOVANJE	NIJE BILO NAPRETKA	OGRAĐENI NAPREDAK
Gospodarski kriteriji: Sposobnost suočavanja sa konkurentskim pritiskom i tržišnim snagama unutar Unije	RANA FAZA	RANA FAZA / ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	RANA FAZA / ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	NIJE BILO NAPRETKA	OGRAĐENI NAPREDAK	OGRAĐENI NAPREDAK
Poglavlje 5. Javna nabava	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENI NAPREDAK(SOME PROGRESS)	OGRAĐENI NAPREDAK	ODREĐENI NAPREDAK

⁵ U provedbi KLJUČNOG PRIORITETA 7

⁷ Zakonodavni i institucionalni okvir o temeljnim pravima je u velikoj mjeri uspostavljen i

⁸ Tokom izvještajnog perioda uloženi su ograničeni napori za provedbu ključnih prioriteta 5 i 9-13 o temeljnim pravima

⁹ U provedbi KLJUČNOG PRIORITETA 12

¹⁰ Naročito u pogledu provedbe KLJUČNOG PRIORITETA 8

¹¹ U provedbi KLJUČNOG PRIORITETA 7

Poglavlje 18. Statistika	RANA FAZA	RANA FAZA	RANA FAZA	OGRANIČENI NAPREDAK	OGRANIČENI NAPREDAK	OGRANIČENI NAPREDAK
Poglavlje 32. Financijska kontrola	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	DOBAR NAPREDAK	ODREĐENI NAPREDAK	ODREĐENI NAPREDAK
Poglavlje 1. Slobodno kretanje robe	RANA FAZA	RANA FAZA	RANA FAZA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA
Poglavlje 2. Sloboda kretanja radnika	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	OGRANIČENI NAPREDAK	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA
Poglavlje 3. Sloboda poslovnog nastana i sloboda pružanja usluga	RANA FAZA	RANA FAZA	RANA FAZA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA
Poglavlje 4. Slobodno kretanje kapitala	UMJERENO SPREMNA	UMJERENO SPREMNA	UMJERENO SPREMNA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA	OGRANIČENI NAPREDAK
Poglavlje 6. Pravo gospodarskih društava	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA
Poglavlje 7. Pravo intelektualnog vlasništva	UMJERENO SPREMNA	UMJERENO SPREMNA	UMJERENO SPREMNA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA
Poglavlje 8. Politika konkurencije	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA
Poglavlje 9. Financijske usluge	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI / UMJERENO SPREMNA	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI / UMJERENO SPREMNA	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI / UMJERENO SPREMNA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA
Poglavlje 28. Zaštita potrošača i zdravlja	RANA FAZA	RANA FAZA	RANA FAZA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA

Poglavlje 10. Informacijsko društvo i mediji	RANA FAZA	RANA FAZA	RANA FAZA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA
Poglavlje 16. Oporezivanje	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA
Poglavlje 17. Ekonomska i monetarna politika	RANA FAZA	RANA FAZA	RANA FAZA	NAZADOVANJE	NIJE BILO NAPRETKA	OGRAĐENI NAPREDAK
Poglavlje 19. Socijalna politika i zapošljavanje	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	OGRAĐENI NAPREDAK	OGRAĐENI NAPREDAK	OGRAĐENI NAPREDAK
Poglavlje 20. Poduzetništvo i industrijska politika	RANA FAZA	RANA FAZA	RANA FAZA	OGRAĐENI NAPREDAK	OGRAĐENI NAPREDAK	OGRAĐENI NAPREDAK
Poglavlje 25. Znanost i istraživanje	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	OGRAĐENI NAPREDAK	OGRAĐENI NAPREDAK	NIJE BILO NAPRETKA
Poglavlje 26. Obrazovanje i kultura	RANA FAZA	RANA FAZA	RANA FAZA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA
Poglavlje 29. Carinska unija	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENI NAPREDAK	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA
Poglavlje 14. Prometna politika	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	OGRAĐENI NAPREDAK	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA
Poglavlje 15. Energija	RANA FAZA	RANA FAZA	RANA FAZA	OGRAĐENI NAPREDAK	OGRAĐENI NAPREDAK	NIJE BILO NAPRETKA
Poglavlje 21. Transeuropske mreže	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	OGRAĐENI NAPREDAK	OGRAĐENI NAPREDAK	OGRAĐENI NAPREDAK
Poglavlje 27. Okoliš i klimatske promjene	RANA FAZA / ODREĐENA	RANA FAZA / ODREĐENA	RANA FAZA / ODREĐENA	OGRAĐENI NAPREDAK	OGRAĐENI NAPREDAK	OGRAĐENI NAPREDAK

	RAZINA SPREMNOSTI	RAZINA SPREMNOSTI	RAZINA SPREMNOSTI			
Poglavlje 11. Poljoprivrede i ruralni razvoj	RANA FAZA	RANA FAZA	RANA FAZA	NIJE BILO NAPRETKA	OGRANIČENI NAPREDAK	OGRANIČENI NAPREDAK
Poglavlje 12. Sigurnost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA
Poglavlje 13. Ribarstvo	RANA FAZA	RANA FAZA	RANA FAZA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA
Poglavlje 22. Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata	RANA FAZA	RANA FAZA	RANA FAZA	OGRANIČENI NAPREDAK	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA
Poglavlje 33. Financijske i proračunske odredbe	RANA FAZA	RANA FAZA	RANA FAZA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA
Poglavlje 30. Vanjski odnosi	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA	NIJE BILO NAPRETKA
Poglavlje 31. Vanjska, sigurnosna i obrambena politika	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENA RAZINA SPREMNOSTI	ODREĐENI NAPREDAK	ODREĐENI NAPREDAK	DOBAR NAPREDAK